দ্বিজৰাম

চাহাপৰী-উপাখ্যান বা মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ

ডক্টৰ মহেশ্বৰ নেওগৰ

সম্পাদিত পুৰণি পুথি

শ্ৰীশ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ ভক্তি-প্ৰদীপ

কীৰ্ত্তন-ঘোষা আৰু নাম-ঘোষা

পীতাম্বৰ কবিৰ উষা-পৰিণয়

দুৰ্গাবৰী গীতি-ৰামায়ণ

হৰিবৰ বিপ্ৰৰ বব্ৰুবাহনৰ যুদ্ধ

হৰিবৰ বিপ্ৰৰ লৱ-কুশৰ যুদ্ধ

শ্ৰীশ্ৰীবংশীগোপালদেৱৰ চৰিত্ৰ

ৰামানন্দ দ্বিজৰ শ্ৰীগুৰু-চৰিত

দ্বিজ ৰামৰ চাহাপৰী-উপাখ্যান বা মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ

আচাৰ্য্য-সংহতি

সম্পাদিত নাট্যশাস্ত্ৰ

হস্ত-মুক্তাৱলী (সংস্কৃত)

সঙ্কলন

সঞ্চয়ন (প্ৰাচীনৰপৰা সাম্প্ৰতিকলৈ অসমীয়া কবিতা)

চটাই গৰবত আৰু ছিৰি লুইত (অসমীয়া লোক-গীতি)

ভক্তি-গীত-সঙ্কলন (শঙ্কৰোত্তৰ বৈষ্ণৱ, শাক্ত আদি গীত)

সাহিত্যৰ আলোচনা আদি

শ্ৰীশ্ৰীশঙ্কৰদেৱ

Sankaradeva and His Predecessors

অসমীয়া গীতি-সাহিত্য

সাধুকথা

ডাৱৰৰ সিপাৰে ধুনীয়া দেশ

দ্বিজ ৰামৰ

চাহাপৰী-উপাখ্যান

বা

মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ

সম্পাদক

মহেশ্বৰ নেওগ, এম্.এ., ডি.ফিল্.,

অধ্যাপক, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

প্ৰথম তাঙৰণ

১৯৫৮

জ্যোতি-প্ৰকাশ

গুৱাহাটী :: অসম

Chahapari-upakhyana or Mrigavati-charitra, a metrical romance depicting "the adventure of a prince on his way to the fairy-land in quest of his sweetheart", by Dvija Rama. edited by Dr. Maheswar Neog, Reader, Gauhati University, published by Jyoti Prakash, Gauhati, Assam, 1958.

প্ৰকাশক
শ্ৰীপূৰ্ণচন্দ্ৰ গোস্বামী
জ্যোতি-প্ৰকাশ
গুৱাহাটী, অসম

বেচ ৩৲ তিনি টকা

মুদ্ৰক
শ্ৰীদেৱপ্ৰসাদ মিত্ৰ
এলেম্ প্ৰেছ
৬৩, বিডন ষ্ট্ৰীট, কলিকতা-৬

অসমৰ

মুছলমান সাহিত্য-সেৱীসকললৈ

ইছলামী সমাজৰ উপাদেয় কথা-সম্ভাৰৰ

মূল অনুপ্ৰেৰণা লৈ

অসমীয়া বৈষ্ণৱ কবিতাৰ আদৰ্শত প্ৰণয়ন কৰা

আমিৰছাহাৰ পুত্ৰ মালিকজাদা

আৰু

ৰোকাম ছহৰৰ চাহাপৰীৰ

এই প্ৰণয়-গাথাটি

সজাই-পৰাই

আপোনালোকৰ হাতত

দিয়া হ'ল

সম্পাদকৰ কথা

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ উপকুলপতি ডক্টৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাদেৱে গুৰিৰেপৰা এই কিতাপখনৰ সংগ্ৰহ-সম্পাদন-প্ৰকাশনৰ খবৰ ৰাখি দিহা-পৰামৰ্শ দি আমাক ঋণী কৰিছে। কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধ্যাপক ডক্টৰ সুকুমাৰ সেনে দুটিমান দুৰূহ শব্দৰ ব্যুৎপত্তি-নিৰূপণত সহায় কৰিছে আৰু আৱশ্যকীয় কিতাপ আদি গোটাই দিছে; তেখেতৰ "ইসলামি বাংলা সাহিত্য"ৰ আলোচনাৰ ধাৰায়ো আমাক নানা ইঙ্গিত যোগাইছে। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় আৰু কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিয়ে নিজৰ পুথি দুখনি ব্যৱহাৰৰ বাবে দিছে। বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পুথিখনি পুথি-সংগ্ৰাহক শ্ৰীদণ্ডীৰাম দত্তই বিশেষ যত্ন কৰি সংগ্ৰহ কৰি দিয়া। অসম বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ ডেপুটি ডাইৰেক্টৰ ডক্টৰ প্ৰতাপচন্দ্ৰ চৌধুৰীয়ে বিভাগৰ পুথি-পত্ৰ চোৱাৰ সুবিধা কৰি দিয়ে। কটন কলেজৰ ভূতপূৰ্ব্ব অধ্যাপক আবুল ফজল চৈয়দ আহমদ, বৰ্ত্তমান অধ্যাপক আমিন খাঁ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অসমীয়া বিভাগৰ অধ্যাপক শ্ৰীসুকুমাৰ বিশ্বাস আৰু ছাত্ৰী শ্ৰীমতী মচফিয়া আহমদ আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ শ্ৰীহেমৰথ বৰ্ম্মণেও বিভিন্নভাৱে সহায় দিছে। এইসকলৰ ওচৰত সম্পাদক কৃতজ্ঞ। পুথি নকল কৰাত শ্ৰীমতী নিৰ্ম্মলা নেওগ আৰু আন সৰু-সুৰা কামত আছিল শ্ৰীমান প্ৰণৱস্বৰূপ নেওগ। শেহান্তৰত প্ৰকাশক শ্ৰীপূৰ্ণচন্দ্ৰ গোস্বামী আৰু মুদ্ৰক-সকললৈ আমাৰ আন্তৰিক শলাগ জনোৱা হ'ল।

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়

২৬ জুন ১৯৫৮

মহেশ্বৰ নেওগ

সূচী

ভূমিকা

পুথিৰ পাঠৰ আতি-গুৰি—দ্বিজ ৰামৰ চাহাপৰী-উপাখ্যান বা মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ ইয়াৰ আগতে প্ৰকাশিত হোৱা নাছিল। মাথোন পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ "অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি"ত (vol. II, part III, ৯৩৫-৯৫১ পিঠি) ইয়াৰ এক অংশ (বৰ্ত্তমান সংস্কৰণৰ ৩৮২ পদৰ "কুমৰ বদতি ঃ শুনা মহামতি ঃ পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সমস্তই," এই শাৰীৰপৰা ৪৭৭ পদৰ "সাৱশেষে কহিলন্ত কন্যাৰ আগত," এই শাৰীলৈ) সন্নিৱিষ্ট হৈছিল। পণ্ডিত গোস্বামীয়ে যি পুথিৰপৰা এই অংশ গ্ৰহণ কৰিছে, সেই পুথিখনি কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিত সংৰক্ষিত আছিল ; আৰু তাকে মূল কৰি (ক. পুথি) আমাৰ পুথি যুগুত কৰা হৈছে। এই পুথিখনি গোস্বামীদেৱে উত্তৰ গুৱাহাটীৰ ৰংমহলৰ সোণাৰাম চৌধুৰীৰপৰা ধাৰলৈ আনিছিল। পুথিখনত ৩৬টা সমান সাঁচি-পাত ; প্ৰতি পাতৰ জোখ ১৬" × ৪½", আৰু লেখাৰ শাৰীৰ সংখ্যা ১১। ১২, ২৪, ৩২ আৰু ৩৯-সংখ্যক পাতত চাৰিটা পুথি-খনত নাই ; গতিকে পুথিখনত মুঠ ৪০টা পাত আছিল যেন লাগে। কিন্তু ১২ সংখ্যাটো ভুলতেহে এৰা হৈছে। ১৩-সংখ্যক পাতৰ আৰম্ভতে আছে (২০১-২০২ পদ চাওক)—

> হাজাৰ প্ৰনাম মোৰ কুমৰক প্ৰতি ॥
> ৰাজাৰ নন্দন মহা গুনেৰ সাগৰ।
> চাড়িতে নপাৰো তাঙ্ক দায়া বহুতৰ ॥

তাৰ পিছত বৰ্ত্তমান সংস্কৰণৰ ১৮০ পদৰ পিছৰ আধাৰপৰা (আসিলো এথানে জলখেলা খেলিবাৰ।) ১৮৩ পদলৈকে (আবে কৈক জাঞেঁা কবো কমন উপাই ॥) শাৰীকেইটাৰ পুনৰাবৃত্তি মাথোন। “মতে তাক ৰাজা কৰিলেক ৰণ”ৰপৰা (৩৫৬ পদ) “আৰ কত দুখে তাক পাই কি নপাই”লৈকে (৩৭৩ পদ) শাৰীখিনিৰে ২৪-সংখ্যক পত্ৰ; “মমী ঃ তয়ু নিজ পত্নী আমি”ৰপৰা (৪৮০ পদ) “দেৱাঙ্গ বসনচয় কৰাই আভৰণ”-লৈকে (৪৯৫ পদ) পদ খিনিৰে ৩২-সংখ্যক পত্ৰ; আৰু “একলে ঘৰৰ মাজে”ৰপৰা (৫৭৮ পদ) “মিলালেক আনি তথা পাত্ৰযে মন্ত্ৰীক”লৈকে (৫৮৯ পদ) পদখিনিৰে ৩৯-সংখ্যক পত্ৰ পুথিখনত নাই। গতিকে মূল পুথিখনত মুঠ ৩৯টা পাতহে আছিল। পুথিখনৰ থকা পাতবো ঠায়ে ঠায়ে বিশেষকৈ দুই-এটা শব্দ (পাঠান্তৰ চাওক) লুপ্ত হৈছে। পুথিখন পুৰণি। পুথিখনৰ ২৬-সংখ্যক পাতলৈকে প্ৰতি পিঠিৰ চাৰিওকাষে কিছুমান লতা, পাত, ফুলৰ চানেকি আৰু বিষয়-বস্তু-সংশ্লিষ্ট দুই এটা চিত্ৰ আছে। ২১-সংখ্যক পাতলৈকে বিবিধ বৰ্ণ লগোৱা হৈছিল। সম্ভৱতঃ সেই কাম কৰা লেখক বা খনিকৰজনৰ সময় হোৱা হ'লে সমস্ত পুথিখনিৰে কাষৰবোৰত এনে চানেকি আৰু চিত্ৰ দিয়া হ'লহেঁতেন। এনে দাঁতিত চিত্ৰ থকা পুথিক “লতা-কটা পুথি” বোলা হয়, আৰু বৰ্ত্তমানখন এনে পুথিৰ এটি ভাল নিদৰ্শন বুলি ধৰিব পাৰি। পুথিখনৰ শেষত আছে—“সাকে ॥ শ্ৰীহৰিপদহস্তাক্ষৰলিখিতং ॥ মাঘে মঙ্গলবাৰে ॥ তাঋক্ষ ২৯। শাকে ঃ ১৭১২ সক। জিউনাথ হস্তাক্ষৰঃ”।

১৯৪৯ ছনতে কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিৰ পুথিখনি ডক্টৰ বাণীকান্ত কাকতিদেৱে সম্পাদনৰ বাবে আনি দিয়ে। কিন্তু নানা অনুসন্ধান কৰিও সিখনিত নোহোৱা পদবোৰ পূৰাবলৈ দ্বিতীয় এখন পুথি নোপোৱাৰ কাৰণেই বিশেষকৈ সম্পাদন আৰু প্ৰকাশনৰ কামত আগ বাঢ়িব পৰা হোৱা নাছিল। কিন্তু গোলাঘাটৰ জ্যোতি-প্ৰকাশৰ উদ্যোগী গৰাকী শ্ৰীপূৰ্ণচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱে পুথিখনি প্ৰকাশ কৰিবলৈ আগ্ৰহ কৰাত খণ্ডিত-ভাৱেই তাক ছপাখানালৈ পঠোৱা হয়। ইয়াৰ ৪ ফৰ্ম্মা অৰ্থাৎ ৬৪ পিঠি ছপা হৈ যোৱাৰ পিছত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পাঠাগাৰলৈ পুথি সংগ্ৰহ কৰোঁতা শ্ৰীদণ্ডীৰাম দত্তই ওদালগুৰিৰ শ্ৰীঅমূল্য চৌধুৰীৰপৰা পাঠাগাৰৰ কাৰণে এখনি "চাহাপৰী-উপাখ্যান" পুথি (খ. পুথি) সংগ্ৰহ কৰি আনি ১৯৫৮ ছনৰ ৩১ ডিচেম্বৰ তাৰিখে আমাৰ হাতত দিয়ে। এইখন পুথিত ৫৫খন সাঁচিপাত আছে, আৰু মাজতে ৪৭-সংখ্যক পাতটো (বৰ্ত্তমান সংস্কৰণৰ ৫১৯-সংখ্যক পদৰ "ৰে কিঙ্কৰী মই তুমি নিজ পতি"ৰ-পৰা ৫৩১-সংখ্যক পদৰ "বন তথাতে দেখিলা ॥ অনেক"লৈকে শাৰীবোৰেৰে) নাই। এই পুথিত বিশেষ এটি পাঠ-বিভ্ৰাট দেখা যায়ঃ বৰ্ত্তমান তাণ্ডৰণৰ ৪৬৫-৭৩ পদ ৪৫০-সংখ্যক পদৰ মাজতে সোমাই পৰিছে। খ. পুথিৰ প্ৰতিটো পাতৰ জোখ ১৪$\frac{1}{2}$"×৩$\frac{3}{4}$", আৰু লেখা শাৰীৰ সংখ্যা ৮। পুথিখনত একাধিক লিপিকাৰৰ হস্তাক্ষৰ দেখা যায়। পুথিখনৰ শেষ পাতত পদৰ শেষত অস্পষ্ট আখৰত আছে—"শক

১৭২১....হাগ জৈষ্ঠ....বাৰে চাহাপৰি পুস্তকং....শ্ৰীবিষ্ণোদেৱস্থ হস্তাক্ষৰ।”

বুৰঞ্জী-পণ্ডিত সোণাৰাম চৌধুৰীৰে গুৱাহাটীৰ ১৮২৬ শকৰ ২য়-৩য় ভাগ “জোনাকী”ত আখ্যানটো চমুকৈ প্ৰকাশ কৰে। আমি চাৰিটা সংখ্যা কাকত (বহাগ, আহাৰ, ভাদ, আৰু আহিন-কাতি) মাত্ৰ দেখা পাইছো ; তাত কাহিনীটো অসম্পূৰ্ণ হৈ ৰৈছে। চৌধুৰীদেৱে পিছৰখিনি লিখিছিলনে বা প্ৰকাশ কৰিছিলনে, ক'ব পৰা নগ'ল। তেখেতে প্ৰবন্ধৰ প্ৰথম খণ্ডৰ তলত এইদৰে পাদটীকা সংযোগ কৰিছিল।—

“এই পুথিখনি কামৰূপৰ ৰঙ্গিয়া তহ্ছীলৰ অন্তৰ্গত পশ্চিম কচাৰি মহল মৌজাৰ খাটিকুছি নামক গাওঁৰ এজন পুৰণি ভাল মানুহৰ ঘৰত পোৱা গৈছে। আমি পুথি খনিৰ প্ৰথমৰ পৰা কেৱল ২৬টী মাত্ৰ পাত পাইছোঁ, বাকী পাত কিমান আছিল থাৱৰ কৰা টান। পুথি খনি কোনোবা ৰাম ৰাম দ্বিজ ৰচিত। এওঁ শ্ৰীশঙ্কৰৰ গুৰু ৰাম ৰামেই হব পায়। পুথি খনি সাঁচি পাতত লিখা, আখৰ বিলাক প্ৰাঞ্জল, পদ বিলাক সুললিত। পুথিখনিৰ প্ৰতি পাতৰ চাৰিও কাষে নীল, হেঙ্গুল, হাইতালেৰে সুন্দৰ ৰকমে নানা ৰকম লতা বচা। ঠায়ে ঠায়ে ঘটনাবিলাক অৱলম্বন কৰি চিত্ৰ কৰাও আছে, কিন্তু তেনে হৃদয়গ্ৰাহী নহয়। পুথি খনি দেখি ৰজা ঘৰীয়া পুৰণি পুথি বুলি অনুমান হয়। পুথিখনিৰ সাধু কথাৰ, ই সম্পূৰ্ণ থাকিলে আসাম উপন্যাসৰ এটি অঙ্গ পূৰ্ব কৰিব পাৰিলেহেঁতেন। পুথিখনি লিখিত নায়ক

নায়িকাদিৰ নাম মুচলমানৰ নামৰ দৰে। আমাৰ বিবেচনায় এই পুথিখনি কোনোবা ৰজাৰ দিনত হিন্দু হিন্দু ভাৰত সাজে সজ্জিত কৰি ফাৰ্চিৰপৰা অনুবাদিত হৈছিল। ঘটনাটী যিমান-লৈকে পাইছো, সকলো খিনি আমি লাহে লাহে প্ৰকাশ কৰি পাঠক সকলক উপহাৰ দিম।”

এই টোকা পঢ়িলে চৌধুৰীয়ে পণ্ডিত গোস্বামীক দিয়া পুথিখন স্বকীয়া এখন পুথি বুলি ভাব হয়। কিন্তু ওপৰৰ বিৱৰণৰপৰা দুইখন পুথিৰে পাৰ্শ্ব-চিত্ৰবোৰ একে ধৰণৰ বুলি অনুমান হৈছে। দ্বিতীয়তে, পুথিখনি দ্বিজ ৰামৰ, “ৰাম ৰাম দ্বিজৰ ৰচিত” নহয়; চৌধুৰীদেৱে সম্ভৱতঃ “কহে দ্বিজ ৰাম ৰাম বোলা সৰ্ব্বজনে” শাৰীটোৰপৰা এনে অনুমান কৰিছে; আন দুঠাইত মাত্ৰ থকা (পৃষ্ঠা ১১০, ১২৫ চাওক) কবিৰ নামৰ উল্লেখ তেখেতৰ খণ্ডিত পুথিত নাছিলেই। তৃতীয়তে, শ্ৰীশঙ্কৰৰ “গুৰু” (পুৰোহিত) ৰামৰাম গুৰু এই প্ৰণয়-কাহিনীৰ প্ৰণেতা যেন নালাগে; দ্বিজ ৰামৰ কোনো পৰিচয় সংগ্ৰহ কৰা বৰ্ত্তমানে সম্ভৱ নহ'লেও তেওঁ সম্ভৱতঃ অষ্টাদশ শতকৰ শেষৰ ফালৰ অৰ্থাৎ আমি পোৱা পুথি দুখনৰ সময়ৰ লোক।

চাহাপৰী-উপাখ্যানৰ কাহিনী—চাহাপৰী-উপাখ্যান বা মৃগাৱতী-চৰিত্ৰৰ বিষয়-বস্তু গাথাৰ আৰম্ভতে উপস্থাপন কৰা হৈছে—

দেৱৰ ৰমণী মৃগাৱতী অপসৰী।
কুমৰে কৰিলা বন্দী তাঙ্ক কেন কৰি॥
ছয় মাস থাকি কন্যা কেনমতে গৈল।
পুনু কেন কৰি দুয়ো একথান ভৈল॥

ইন্দ্ৰৰ ভুৱন-সদৃশ কুণ্ডিল নগৰ। সেই নগৰৰ ৰজা দ্বিতীয় ইন্দ্ৰ যেন আছিলহঁক। তেওঁৰ মহারূপৱতী এশগৰাকী মহিষী; কিন্তু কোনোগৰাকী মহিষীৰপৰাই ৰজাৰ এটি পুত্ৰ নহ'ল। পুত্ৰ নহ'লে জল-পিণ্ড নাপাব, সেই চিন্তাই গৰ্ভ-ব্যাধিৰ দৰে ৰজাক সদায় পীড়িব লাগিছে। এদিনাখন ৰাজসভাত বহি তাকে চিন্তা কৰি থাকোঁতেই বৰকৈ বিচলিত হৈ সুৱৰ্ণৰ সিংহাসনৰপৰা ঢলি পৰিল। পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সকলে চন্দন চটিয়াই ভৃঙ্গাৰৰ জলেৰে মুখ ধুৱাই ৰজাক স্থিৰ কৰিলে। এজন বৃদ্ধ পাত্ৰই শ্ৰীৰেৰে কি হৈছে, প্ৰশ্ন কৰিলে। ৰজায়ো মনৰ দুখৰ কথা ভাঙি-পাতি ক'লে। বৃদ্ধ পাত্ৰই ৰজাক পুত্ৰ-লাভৰ অৰ্থে ৰাজ্যৰ যত ব্ৰাহ্মণ-সজ্জন, বৈষ্ণৱ-পণ্ডিত, দুখী-ভিক্ষী, সকলোকে মাতি আনি দান দিবলৈ মন্ত্ৰণা দিলে। সেইমতে ৰজাই সকলোকে একেলগ কৰি ন দিন ন ৰাতি ধান-মাহ, সোণ-ৰূপ, হীৰা-মাণিক পৰ্য্যন্ত কৰি দেশ অদৰিদ্ৰ কৰি দান দিলে। সকলোৱে ৰজাক উচ্চৈঃস্বৰে আশীৰ্ব্বাদ কৰিলে —

মনোৰথ কৰোক বৈকুণ্ঠ নাৰায়ণ।
নিমিলোক তোমাৰ প্ৰমাদ সৰ্ব্বক্ষণ॥
অচলা ভকতি হোক কৃষ্ণ-চৰণত।

দানৰ ফল-স্বৰূপে শ্ৰেষ্ঠা মহিষীৰ বত্ৰিশ লক্ষণেৰে এটি কোঁৱৰ উপজিল। নগৰ আনন্দ-কোলাহলেৰে মুখৰ হৈ উঠিল। ৰজাই নানা দান-দক্ষিণা কৰিলে। দৈৱজ্ঞ অনাই গণনা কৰোঁতাত পোৱা গ'ল, কোঁৱৰ সৰ্ব্ব-গুণী পৰম ক্ষত্ৰিয় হ'ব, হয়; কিন্তু পৰীৰ কাৰণে বিদেশ ভ্ৰমণ কৰিব লাগিব। সি যি হওক, ৰজাই ভাল এজনী ধাইৰ হাতত কোঁৱৰক গতাই দিলে। সাত বছৰ বয়সত কোঁৱৰক পঢ়া-শুনা কৰিবলৈ লগোৱা হ'ল। পঢ়াত পণ্ডিত হোৱাত অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ আৰু

সঙ্গীত-শিক্ষাত পাৰ্গত কৰি তোলা হ'ল। কিন্তু তেওঁ চিকাৰ নকৰি কেতিয়াও ভোজন নকৰে। এদিনাখন মৃগয়ালৈ গৈ ছটামান পহু মাৰিলে। এনেতে এজনী পৰী বিচিত্ৰ মৃগী-ৰূপে দেখা দিলে। কোঁৱৰ তাইৰ পিছত লৰিবলৈ ধৰিলে আৰু এপাট কাঁড় এৰিলে ধনুৰ-পৰা ; এনেতে মৃগীজনী এজোপা গছৰ তলৰ এটা নাদত নোহোৱা হ'ল। কোঁৱৰে কান্দি কান্দি তাৰপৰা এখোজো নলৰোৱা হ'ল। লগৰ সৈন্য-সকলে নানা বুজোৱাতো কোঁৱৰে মৃগীৰ আশা নেৰিলে। খবৰ দিয়াত ৰজা আহিও নানা ধৰণে বুজাই কোঁৱৰৰ মনশ্টলাব নোৱাৰি সৈন্যৰ হতুৱা এক সৰোবৰ, নানা ফল-ফুলৰ এখন বাৰী, আৰু টঙি-ঘৰ সজাই পালি-পহৰীয়া, দাস-দাসী আৰু কোঁৱৰক পালনৰ দায়িত্বেৰে এজনী ধাই দি কোঁৱৰক তাতে থ'লে। কোঁৱৰে মাহত তিনিবাৰ কৰি ৰজাক মাত লগাবলৈ যায়। আন সময়ত দিনে-ৰাতি টঙিতে থাকে।

এদিনাখন হঠাতে আকাশৰপৰা এটা ঘোঁৰাত উঠি চাৰিজনী পৰী সৰোবৰত গা ধুবলৈ আহিল। মালিকজাদা অৰ্থাৎ কোঁৱৰে চাৰিও-জনীৰ মাজৰ বেছি ৰূপহীজনীক ধৰিব খোজোঁতেই মানুহৰ গোন্ধ পাই সিহঁতে কাপোৰ পিন্ধি উৰা মাৰিলে। কোঁৱৰ অচেতন হৈ মাটিত পৰিল। ধাই আৰু দাসীবোৰে পানী চটিয়াই, চন্দন ঘঁহি শুকুলা চামৰেৰে বিচি কোঁৱৰৰ চেতনা আনিলে। ধায়ে সোধাত তেওঁ ক'লে, সেই ৰূপহী পৰীজনীক নাপালে আৰু তেওঁ নিজীয়ে। নানাভাৱে সান্ত্বনা দিব নোৱাৰি ধায়ে উপায় দিলে, পৰী কেইজনী পুনৰ গা ধুবলৈ আহোঁতে ধৰি ৰাখিব খোজাজনীৰ কাপোৰ লুকুৱাই ৰাখিবলৈ। সেই-মতে ছমাহৰ পিছত যেতিয়া চাৰি পৰী গা ধুবলৈ আহিল, কোঁৱৰে বুদ্ধি কৰি ৰূপহী সৰুজনী পৰীৰ কাপোৰ লুকুৱাই তাইক বন্দী কৰি ৰাখিলে। এই পৰীৰ নামেই হ'ল চাহাপৰী। কোঁৱৰে ধাইৰ হাতত চাহাপৰীক

কাপোৰে লৈতে গতাই দিলে। কোঁৱৰে বিয়া কৰিব খোজাত পৰীয়ে ক'লে, "মোক বিচাৰি চাৰিমাহমানৰ পিছত যেতিয়া মোৰ বাইহঁত আহি তোমাৰপৰা মোক বিয়া দিয়াৰ বাবে সমুচিত ধন ল'ব, তেতিয়াহে তোমাৰ লগত বিয়া হ'ব পাৰিব।" সেই কথাত ভোল গৈ কোঁৱৰ পৰীৰ লগতে টঙিত ছমাহমান কটালে।

চাহাপৰীয়ে এদিন কোঁৱৰক চিকাৰ নকৰি ভাত খোৱা বাবে মৃদু-ভাৱে তিৰস্কাৰ কৰি ছল কৰি চিকাৰলৈ পঠালে। ইফালে তাই কোঁৱৰ ক'লৈ গৈছে নজনাৰ ভাও ধৰি ধাইক ক'লে, তাইৰ লগত বিয়াৰ কাৰণে বাপেকক আনিবলৈ নিশ্চয় মালিকজাদা গৈছে, এতিয়া তাইক লেতেৰ-পেতৈৰকৈ দেখা পালে সকলোৱে হাঁহিব, কোঁৱৰেও লাজ পাব। ধায়ে হালধি-চৰিয়া লৈ তাইক গা ধুৱাই দিলে। পৰীয়ে তেতিয়া চুলি আঁচুৰিবলৈ ফনিখন খোজাত ধাই নিজৰ ঘৰৰ ভিতৰ সোমাওঁতেই তায়ো সোমাল আৰু "মানুহ আহিল, আহিল" বুলি চিঞৰ-বাখৰ লগালে; আৰু ধাই বাহিৰ ওলোৱাৰ লগে লগে তাই নিজৰ কাপোৰ পিন্ধি লৈ উৰা মাৰি ঘৰৰ ওপৰত উঠিল। ধায়ে চাহাপৰী আৰু কাপোৰ দুয়োটা নাপাই বাহিৰ ওলাই ঘৰৰ ওপৰত পৰীক দেখি ক'লে, "এতিয়াই ৰাজকোঁৱৰ আহিব, তুমি গুচি গ'লে মই তেওঁক কি বুলি বুজাম?" চাহাপৰীয়ে তেতিয়া ক'লে, "বহুমূল্যবান বস্তুও এনেয়ে পালে মানুহে আদৰ নকৰে। মোকো বিনাযত্নে পাই কোঁৱৰে অনেক অনাদৰ কৰিলে। কোঁৱৰক ক'বি, এতিয়াও যদি মোক লাগে, বোকাম ছহৰলৈ গ'লেই মোক পাব।" ইমানকৈ কৈ তাই তাৰপৰা নোহোৱা হ'ল। ধাই আৰু দাসীবোৰে মাটিত বাগৰি বাগৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে। এনেতে কোঁৱৰ ঘূৰি আহি সোধাত ধায়ে ক'লে, "এহেজাৰমান তিৰোতা আহি আমাক কিলাই কোবাই চাহাপৰীক

কাপোৰে সৈতে কাটি লৈ গ'ল।" কুমাৰ বাৰে বাৰে মূৰ্চ্ছা যোৱাৰ পিছত থায়ে চাহাপৰীয়ে ক'বলৈ বৈক যোৱা কথাখিনি ক'লে।

কোঁৱৰে লগত দহজন লোক লৈ বোকাম নগৰলৈ যাত্ৰা কৰিলে। এমাহৰ মূৰত থায়ে ৰজাৰ ওচৰলৈ গৈ বনলৈ যাওঁতে কোঁৱৰ হেৰাল বুলি কৈ আহিল। সৈন্য পঠাই বনত কোঁৱৰক বিচৰাই নাপাই ৰজা-ৰাণী দুয়ো বনলৈ গ'ল, আৰু শোকত কান্দি কান্দি অন্ধলা হ'ল।

কোঁৱৰ বহুত দিন ঘূৰি ঘূৰি নিজৰ ৰাজ্য এৰাই ছিলাম নগৰত প্ৰবেশ কৰিলে। সেই নগৰৰ কটোৱালে খবৰ দিয়াত ৰজাই মালিক-জাদাক মাতি নিয়ালে। মালিকজাদাই তেওঁৰ আগত নিজৰ দুখৰ কথা কোৱাত ৰজাই পোনতে হয় এহেজাৰ যুৱতী, নহয় নিজৰ সিংহাসনকে কোঁৱৰলৈ আগ বঢ়ালে। তেওঁ সেয়া ল'বলৈ ৰাজী নোহোৱাত ৰজাই অনেক সদাগৰ মতাই আনি বোকাম নগৰৰ কথা সুধিলে। কিন্তু, কোনেও তাক দেখা দূৰৰ কথা, নামকে শুনা নাই। এজন বুঢ়া সাউদে মাথোন ক'লে, তেওঁৰ গুৰুৰ মুখত বোকামৰ বৰ্ণনা শুনিছিল, তালৈ যাবলৈ হ'লে তিনিখন ডিঙা ভৰাই খোৱা বস্তু লৈ গুৰুক স্মৰি যাত্ৰা কৰিব লাগে। ৰজাই সদাগৰক প্ৰসাদ দি কোঁৱৰক নখন ডিঙা ভোজন-সম্ভাৰে সৈতে দিলে।

এবছৰ ডিঙাত উঠি যাওঁতে যাওঁতে এদিন দুটা ডাঙৰ মাছে কামুৰি নাও ভাঙি গুৰি কৰিলে। কোঁৱৰে সাত দিন পানীত উটি-বুৰি মদিলা নগৰৰ ওচৰত পাৰত উঠিল। তাতে এজনী কান্দি থকা বুঢ়ীক পাই কি হৈছে সোধাত ক'লে, সেই নগৰলৈ এক দেও আহিছে; দেওৰ হাতত হাৰি ৰজাই দিনে এটাকৈ মানুহ দিবলৈ গাত লৈছে, আৰু সিদিনাই বুঢ়ীৰ ঘৰৰ পাল। মালিকজাদাই বুঢ়ীৰ ঘৰৰ হৈ দেওৰ ঠাইলৈ যায় আৰু ভীমে বকাসুৰক বধ কৰাৰ দৰে দেওক বধ কৰে। মদিলা নগৰৰ

ৰজাই অৰ্দ্ধ ৰাজ্য সমে নিজৰ কন্যা কোঁৱৰক দিব খোজাতো নোলোৱাত নানা সম্ভাষেৰে তেওঁক তিনিখন ডিঙা দিলে।

পুনৰ এবছৰমান নাও চলাই যোৱাৰ পিছত এদিনাখন সাগৰত জোৱাৰ উঠাত ভীষণ পকনীয়াত পৰি নাও টুকুৰাটুকুৰ হ'ল। বতাহৰ সোঁতত এচটা পাটত উঠি কোঁৱৰ দহ দিনৰ মূৰত কুপি নামে নগৰৰ পাৰত উঠিল। সেই নগৰৰ ৰজাই এক মহাবলী সৰ্পৰ ওচৰত খুঁজত হাৰি নিতে এজনী কন্যা আহাৰৰ কাৰণে দিবলৈ প্ৰতিশ্ৰুতি দিছিল। সেইমতে কোঁৱৰে নগৰৰ মাজৰ এটা সুন্দৰ ঘৰত মহাসৰ্পলৈ আগ কৰা নৱযৌৱনা এজনী কন্যা দেখা পালেগৈ। সেই কন্যা কুপিৰ ৰাজকুঁৱৰী। এনেতে সাতমূৰীয়া সেই সৰ্প আহিল। মহাবিক্ৰম দেখুৱাই কোঁৱৰে তাক বধ কৰিলে। ৰাজকুঁৱৰীয়ে মালিকজাদাক স্বামী সম্বোধন কৰিছিল। তেওঁ কিন্তু সেই সমাদৰ প্ৰত্যাখ্যান কৰিলে। এনেতে ৰজা আহি হাতীৰ কান্ধত তুলি কোঁৱৰক নিজৰ মন্দিৰলৈ নি তাতে ৰাখি ৰাজ্যত নানা উৎসৱ, দান-দক্ষিণা আদি কৰিলে। এদিনাখন ৰাজসভাতে ৰজাই কোঁৱৰক ৰাজকুঁৱৰীক বিয়া কৰি সেই ৰাজ্যত ৰজা হ'বলৈ ধৰিলে। কোঁৱৰ তেতিয়া সম্মত নোহোৱাত ৰজাই পাত্ৰ-মন্ত্ৰীসকলক তেওঁক টানি ধৰিবলৈ লগালে। তেতিয়া মুখেৰে সম্মতি জনাই কোঁৱৰে ক'লে, যদি ৰজাৰ সদাগৰসকলে ধন দিয়ে, তেওঁ নিজ দেশৰ ব্যৱহাৰমতে এটা স্বকীয়া ঘৰ কৰি থাকিব; আৰু তেতিয়াহে ৰজাক ধন দি বিয়া হ'ব পাৰিব। এই প্ৰথাকে 'কোষবন্ধন' বোলা হৈছে। ৰজাই এই কথা শুনি সাগৰৰ পাৰত পালি-পহৰীয়া আৰু এশ দাসী দি জাপগড়েৰে ভাল ঘৰ এটা কৰি লগত ৰাজ্যৰ সকলো সদাগৰ দিলে।

এদিন মালিকজাদাই সকলো সদাগৰক গোটাই নিজৰ মনৰ আচল মতলব ভাঙি-পাতি ক'লে। থোকাম নগৰৰ বতৰা জনা মনুজিত নামে

বুঢ়া সদাগৰক তেওঁ সহায়ৰ কাৰণে বিশেষ খাটনি ধৰিলে। মনজিতৰ দিহামতে কোঁৱৰে এৰাতি সকলোকে ভাং-খুতুৰা মিহলাই নানা সুখাদ্য খুৱাই অচেতন অৱস্থাত পেলাই মনজিতেৰে নৌকাত উঠি বোকাম নগৰ বুলি যাত্ৰা কৰিলে।

সাগৰৰ ধুমুহাত কোঁৱৰৰ ডিঙা ভাগিল। মনজিতো সাগৰত তল গ'ল। কোঁৱৰে এচটা পাট পাই তাতে উঠি কেইদিনমান ওপঙি ফুৰি ত্ৰিপুৰ নগৰত উঠিল।

এইবাৰ কোঁৱৰ পৰিল ছাগলী-ৰখীয়া সোভা নামে এক দেওৰ হাতত। সি ফুচুলাই কোঁৱৰৰ কথা জানি লৈ সহায়ৰ আশ্বাস দি এক বন্দীশালত বন্দী কৰি থ'লে। তেনেকৈ বন্দী কৰা হেজাৰে হেজাৰে লোক তাত আছিল। তাৰে এজনৰ পৰামৰ্শমতে কোঁৱৰে লোৰ শলা তপতাই শুই থকা দেওৰ চকু কণা কৰি নিজেও সাৰে আৰু আন-সকলকো মুক্তি দিয়ে। কোঁৱৰে ন দিন নানা কষ্টৰ মাজেদি গৈ সোভাৰ ভনীয়েক তিনি ৰাক্ষসীৰ ৰত্নময় ঘৰত বৈছিল। তাৰপৰা ওলাই অনাহাৰে-অনিদ্ৰাই পুনৰ হাবিয়ে হাবিয়ে বাট ল'লে। এনেতে গৌৰাঙ্গ-বৰণ এক বৃদ্ধই এথাল ভাত দি অন্তৰ্দ্ধান হয়; সেয়া খাই কোঁৱৰৰ আঠগুণ তেজ যোলগুণ বল হ'ল। তেওঁৰ এটা ঘোঁৰা পাবৰ ইচ্ছা হোৱাত হঠাতে এটা ঘোঁৰা আহি তাতে দেখা দিলে। সেই ঘোঁৰাত উঠি গৈ কোঁৱৰ এইবাৰ নানা ৰত্ন-খচিত সুৱৰ্ণময় বিচিত্ৰ বোকাম নগৰত উপস্থিত হ'লগৈ। তেওঁ সকলো কষ্ট নিমিষতে পাহৰি পেলালে। এখন সৰোবৰৰ পাৰত এজোপা গছৰ তলত নামি ৰহোঁতেই ঘোঁৰাটো আকাশলৈ উৰা মাৰিলে। এনেতে সুৱৰ্ণৰ মৃগী-ৰূপে চাহাপৰীয়ে দেখা দিলে, কোঁৱৰে এপাট শৰ মাৰিলে; শৰৰ ছোট পাই মৃগী অদেখা হ'ল। চাহাপৰীৰ ৰাজ্যৰ কি মনোৰম সৌন্দৰ্য্য!

সুন্দৰী পৰী-কন্যাসকলে কোঁৱৰক আগ বঢ়াই নি নানাভাৱে শুশ্ৰূষা কৰিবলৈ ধৰিলে।

তিনি দিনৰ মূৰত তিনিজনী বায়েকক লগত লৈ চাহাপৰী কোঁৱৰৰ ওচৰলৈ আহিল। দুয়ো প্ৰেমালাপত মগ্ন হ'ল। ইয়াৰ পিছত চাহাপৰীৰ বায়েকহঁতে কোঁৱৰ আৰু পৰীৰ বিয়া পাতিলে। কুমাৰে তেতিয়া নানা অলঙ্কাৰ পিন্ধি হস্তী-স্কন্ধত আৰোহণ কৰি নগৰ পৰিভ্ৰমণ কৰিলে। তাৰ পিছত দুইৰো মদন-শয়ন আৰম্ভ হ'ল, যাৰ বৰ্ণনা কৰিয়ে উৎসাহেৰে দিছে।

দহমাহৰ মূৰত সময়মতে চাহাপৰীৰ দুটি যঁজা সন্তান উপজিল— আমিৰা আৰু সামিৰা। ছয়-সাত বছৰৰপৰা দুইৰো অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ-শিক্ষা আৰম্ভ হ'ল। এদিনা চাহাপৰীয়ে কোঁৱৰক ক'লে, তেওঁ য'লৈকে যায়, যাব পাৰে; কিন্তু যেন দক্ষিণ ফালে থকা কটা গড়টো চাবলৈ নাযায়। তাৰ পিছত আন এদিনা চাহাপৰী তিনি বাইৰ ঘৰলৈ গ'ল। সেই ছলতে দুই পুত্ৰক লৈ কোঁৱৰ গ'ল দক্ষিণলৈ, কটা গড়ৰ দুৱাৰৰ কুলুপ খহাই ভিতৰত হাতে ভৰিয়ে নিগড় লগোৱা এটা প্ৰেত দেখা পালে। তাৰ জয়দেউ-কাকুতিত ভোল গৈ কোঁৱৰে লোৰা কাটি দিয়াত সি পানী খাই গাত বল বান্ধি পোনতে আমিৰা-সামিৰাক, তাৰ পিছত বান্ধি-ছাটি মালিকজাদাক আছাৰ মাৰি সাগৰৰ পাৰত পেলালে। নানা বিলাপ কৰি কোঁৱৰ তাতে পৰি আছে। আমিৰা-সামিৰাই অলপ সকাহ পাই বাপেকৰ ওচৰলৈ আহিল আৰু তিনিও লাগি-ভাগি বান্ধবোৰ কাটি গলা-গলি কৰি কান্দিবলৈ ধৰিলে। এনেতে তেওঁক ঘৰত বিচাৰি নাপাই কান্দি-কাটি চাহাপৰীয়ে দিহা-দিহি পৰীবোৰক পঠালে। এজনীয়ে এজোপা গছৰ পাত এখিলাৰ আঁৰত সৰু বিছা এটা হৈ লুকাই থকা প্ৰেতক ধৰি লৈ আহিল। অনেক প্ৰহাৰৰ

পিছতো সি কোঁৱৰৰ বাৰ্ত্তা দিব খুখুজিলে, কিন্তু এজকা তেল তপতোৱা দেখি সি সকলো সৈ কাঢ়িলে। পৰীসকলে কোঁৱৰ আৰু আমিৰা-সামিৰাক সাগৰৰ পাৰৰপৰা উদ্ধাৰ কৰি আনিলে। প্ৰেতক পুনৰ কটা গড়ত শিকলি লগাই থোৱা হ'ল।

এদিন সমুদ্ৰৰ পাৰৰ স্বৰ্ণ মন্দিৰত খাটৰ ওপৰত বহি থাকোঁতে কোঁৱৰৰ মনলৈ আপোন দেশৰ কথা আহিল। কোঁৱৰে দীৰ্ঘ ৰাৱ কাঢ়ি কান্দিবলৈ ধৰিলে। এজনী পৰীৰ মুখে এই খবৰ পাই মুকলি চুলিৰে চাহাপৰী লৰি আহিল দুয়ো পুত্ৰক লগত লৈ। কোঁৱৰে নিজৰ মনৰ দুখৰ কথা ভাঙি-পাতি কোৱাত আমিৰাক ৰজা আৰু সামিৰাক যুৱৰাজ পাতি ৰাজ্য-ভাৰ দি দুয়ো চাৰিটা ঘোঁৰাই টনা ৰথত উঠি কুণ্ডিল নগৰলৈ ঘূৰি আহিল। কিন্তু ইতিমধ্যেই পিতৃ আমিৰছাহা, মাতৃ, পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সকলো মৰি অন্ত হৈছে। কোঁৱৰে নানা বিলাপ কৰিলে। ৰাজ্যৰ প্ৰজাই তেওঁক চিনি পাই শ্ৰীসিংহাসনত তুলি অভিষেক কৰিলে।

কাহিনীৰ সূত্ৰ-বিশ্লেষণ[১]—দ্বিজ ৰামৰ এই প্ৰণয়-গাথা কোনো বিশেষ এক পুথিৰ অনুবাদ বা ক্ষিপ্ৰ অনুসৰণ নহয়। যিমান দূৰ সম্ভৱ, ভ্ৰাম্যমান কোনো পছিমীয়া কাহিনী-কথকৰ মুখৰপৰা আখ্যানটো (traveller's tale) লৈ কবিয়ে নিজাভাৱে তাক নতুনকৈ বৰ্ণনা কৰে। এই চাহাপৰী-মালিকজাদাৰ কাহিনীত বিশ্বজনীন লোক-কথাৰ কিছুমান মূল

১। এনে বিশ্লেষণ-পদ্ধতিৰ বাবে Stith Thompson: Motif-Index of Folk-Literature (Copenhagen) চাওক।

সূত্র বা মটিফ্ পৰিলক্ষিত হয়। ইয়াত সেইবিলাক বিশ্লেষণ কৰি দেখুওৱা হ'ল।

(১) পৰী নায়িকা মৃগী-ৰূপে দেখা দিয়া। চাহাপৰীয়ে প্ৰথমতে মৃগী হৈ দেখা দি কোঁৱৰৰ মন ভুলায়, আৰু কাহিনীৰ শেহৰ ফালেও ৰোকাম ছহৰত পোনতে মৃগী-ৰূপেই ছাহাজাদাৰ আগত ওলায়। এইদৰে নায়িকাই মৃগী-ৰূপে দেখা দি নায়কৰ মন হৰণ কৰা বৰ নতুন কথা নহয়। মহাযানী বৌদ্ধ বিনয়-পিটকৰ অন্তৰ্গত সুধন আৰু মনোহৰাৰ কাহিনী স্মৰণীয়। ইৰাণী প্ৰেম-গাথাত নায়ক সানোৱাৰ আৰু আন আন ডেকাক লতিফা বানুৱে যাদুৰ সহায়ত হৰিণ কৰি থৈছিল। ফিন্‌লেণ্ড, স্কুইডেন, আয়াৰ্লেণ্ড, আইচ্‌লেণ্ড আদিৰ কাহিনীতো জল-কুঁৱৰীয়ে জন্তুৰ ৰূপত দেখা দিয়া কথা পোৱা যায়। আয়াৰ্লেণ্ডৰ কাহিনীত হৰিণী বেশতে পৰীয়ে দেখা দিছে।

(২) চাৰিজনী পৰী গা ধুবলৈ অহা। ইয়াত চাৰি সংখ্যাটো বিশেষ অৰ্থপূৰ্ণ। দ্বিজ পশুপতিৰ চন্দ্ৰাৱলী-বিশ্ব-কেতুৰ কাহিনীত আকৌ এইদৰে গা ধুবলৈ অহা চন্দ্ৰাৱলীৰ বাই-ভনী চাৰিজনী।

(৩) গছৰ তলত পানীত পৰি পৰী অদেখা হোৱা। এই প্ৰসঙ্গত সংস্কৃত 'অপ্সৰা' শব্দৰ মৌলিক অৰ্থত পানীৰ সংযোগ মন কৰিব লগীয়া। পানীৰ তলেদি পৰিস্তান বা লোকান্তৰলৈ বাট থকাৰ ধাৰণাও লোক-কথাত বিস্তীৰ্ণভাৱে আছে।

(৪) পৰীয়ে আকাশ-পথেদি ঘোঁৰাত উঠি উৰাৰত কৰি যাব পৰা।

(৫) পৰী, দেও আদিয়ে নেদেখাকৈয়ে গোন্ধ পাই মানুহৰ অৱস্থান অনুভৱ কৰা।

(৬) পৰী আদিক সিহঁতৰ কাপোৰ লুকুৱাই বন্দী কৰা, আৰু কোনোমতে কাপোৰ পাই সিহঁত পলাই সৰা। ভূত, পিশাচ, বাক, দ'ত আদি আন্ধাৰ জগতৰ প্ৰাণীৰ বিষয়ে বৰ্ণনা থকা অসমীয়া সাধুকথাত এইটো সূত্ৰ বিশেষভাৱে ঘনাই দেখা পোৱা যায়। চন্দ্ৰাৱলী-বিশ্বকেতুৰ কাহিনীৰ বৰ্ণনা এই বিষয়ত চাহাপৰী উপাখ্যানৰ অনুৰূপ। শ্লাভিক্, লিথুৱানিয়ান, চীনা সাধুতো এনে কথাঙ্গ আছে।

(৭) মায়া-মৃগীৰ গাত লগা আঘাত পৰীৰ আচল শৰীৰত দেখা যোৱা। নানান দেশৰ পৰীৰ সাধুত পৰীৰ মানৱীয় লক্ষণ বৰ্ত্তমান। আইৰিছ্ কাহিনীতো দেখা পোৱা যায়, পৰীৰ গাত মানুহৰ দৰেই আঘাত লাগে।

(৮) পৰীৰ লগত পৰিণয়ৰ ফল-স্বৰূপে পুত্ৰ-লাভ। বিভিন্ন দেশৰ সাধুত এই কথা আছে। চাহাপৰীৰ দুই পুত্ৰ আমিৰা আৰু সামিৰাৰ কথা পঢ়িলে ফুলকোঁৱৰৰ গীতৰ ধন পাচতুলীৰ ল'ৰা অৰুণা আৰু জগৰালৈ মনত পৰে।

(৯) নৰ-মনিছে পৰিস্তানলৈ গৈ পৰী বিয়া কৰোৱা। এই কাহিনী-সূত্ৰও অনেক দেশৰ সাধুতে আছে।

(১০) পৰীৰ দেশলৈ যাওঁতে তিনিখন ডিঙৰা ভৰাই

পোৱা বস্তু ল'ব লাগে ; সেয়াও আকৌ "জনেকৰ সমল এটিসে পৰ্যাপ্ত। চন্দ্ৰাৱলী-বিশ্বকেতুৰ কাহিনীতো বিশ্বকেতুৱে সাত সাগৰ পোৱা বস্তুৰে সাতখন নাও লৈ গৈছিল ভূতকিঙ্কৰ ৰজাৰ দেশৰপৰা।

(১১) পৰীৰ দেশৰ সন্ধান কোনো লোকে নিজে দেখি নাজানে ; কৰ্ত্তাসকলে শ্ৰুত-পৰম্পৰায় মাত্ৰ তাৰ সম্ভেদ পায়।

(১২) পৰীৰ দেশ প্ৰমীলা-ৰাজ্য। বোকাম ছহৰত নাৰী চাহাপৰীৰ ৰাজত্ব ; বোকাম আজৰ ছহৰ। পৰিস্থান সদায় সাত সাগৰ তেৰ নদীৰ সিপাৰে। জনাগাভৰুৰ গীততো আমি প্ৰমীলা-ৰাজ্যৰ কথা পাওঁ, তাত গাভৰুৱে 'তিৰী হৈ ৰাজপাট খায়।' আচৰিত লোক-কথাৰ পৰিস্থান মাত্ৰ নাৰীৰ দেশ। land of Amazons বা maiden land-অৰ ধাৰণাও পৃথিবীত যথেষ্ট বিস্তৃত।

(১৩) পৰম সুশোভন পৰীৰ নগৰৰ প্ৰাচীৰ, ঘৰ সকলো সুবৰ্ণৰ। তাত বস্তু বিচাৰিলেই পোৱা যায়। পৰীবোৰক কিন্তু সততকাই দেখা পোৱা নাযায়। খৰিদ্দাৰে পোহাৰত উচিত মূল্য থৈ বস্তু-বাহানি লৈ যাব পাৰে।

(১৪) পৰীৰ ৰাজ্যত থাকোঁতে নিজৰ ঘৰৰ কাৰণে চিন্তা উপস্থিত হোৱা আৰু নিজৰ ৰাজ্যলৈ ঘূৰি আহি ৰজা হোৱা।

(১৫) দৈত্য-দেওৰ বলি-ৰূপে আন লোকৰ পৰিৱৰ্ত্তে গৈ নায়কে সেই দৈত্য-দেওক বধ কৰা। এই বিষয়ত "ভীম-চৰিত"ৰ ভীম-বকাসুৰৰ কাহিনী মনত পৰে।

(১৬) দৈত্য দেওৰ বলি-ৰূপে বন্দী হৈ থকা লোকক ৰক্ষা কৰা আৰু দৈত্য-দেওক বধ কৰা।

(১৭) শিকলি লগাই দৈত্য-দেওক বন্দী কৰি ৰখা।

(১৮) দৈত্য-দেও আদি বিছা আদি সৰু কীটৰ ৰূপত থকা।

(১৯) ছলনাত পৰি নায়ক দৈত্য-দানৱৰ হাতত বন্দী হোৱা।

(২০) আনৰ বুদ্ধি পাই দৈত্যৰ চকু কণা কৰি বধ কৰা। "মৃগাৱতী-চৰিত্র" আৰু "চন্দ্ৰাৱলী-বিশ্বকেতু"ৰ একে ধৰণৰ এনে বৰ্ণনাকে পোৱা যায়।

(২১) বিনা মেহনতে বহুমূল্যবান বস্তু পালেও আদৰ নোহোৱা বাবে নায়িকাই নায়কক বহুতো বিপদগ্রস্ত ভ্ৰমণ আৰু পৰীক্ষাৰ সম্মুখীন কৰা। পৰীয়ে এইদৰে প্ৰেমাকাঙ্ক্ষীক অন্বেষণ-কাৰ্য্য নিৰূপণ কৰি দিয়া আইৰিছ কাহিনীত আছে। গোল আৰু সানোৱাৰৰ কাহিনীত মেহেৰ আঙ্গেজৰ কাৰণে আলমাছ ৰুহু বক্স একে ধৰণৰ পৰীক্ষাৰ সম্মুখীন হৈছিল। চন্দ্ৰাৱলীয়ে বিশ্বকেতুক আৰু চাহাপৰীয়ে মালিকজাদাক বিপজ্জনক পথ অতিক্ৰম কৰোৱাইছিল; তাৰ ওপৰতো বিশ্বকেতুৰ নানা পৰীক্ষা চাইছিল চন্দ্ৰাৱলীয়ে। সাগৰৰ তুফানত জাহাজ ভগা; নায়ক দৈত্য-দানৱ আৰু অজগৰ-আজদাহা আদি ভয়ঙ্কৰ জানোৱাৰৰ মুখত পৰা আদি এই শ্ৰেণী কাহিনীৰ সাধাৰণ সূত্ৰ। "চাহাপৰী-উপাখ্যান", "মধুমালতী" আৰু "চন্দ্ৰাৱলী-বিশ্বকেতু"ত

সাগৰৰ মাছে (শেহৰখনত তিমিঙ্গিল) কামোৰ মাৰি নৌকা ভাঙে। চীন দেশৰ সাধুত পৰীৰ বিবাহিত স্বামীয়ে পৰীৰ পিছলৈ স্বৰ্গৰাজ্য পোৱা কথা আছে।

(২২) বহু পুণ্য-কৰ্ম্মৰ ফল-স্বৰূপে নায়কৰ (নায়িকাৰ কিন্তু নহয়) জন্ম হোৱা। মধুমালতী-মনোহৰ, চন্দ্ৰাৱলী-বিশ্বকেতু, লায়লা-মজনুন, সয়ফলমুল্লুক-বদিউজ্জামাল কাহিনীৰ দৰে মৃগাৱতী-মালিকজাদা কাহিনীতো এই সূত্ৰ বৰ্ত্তমান।

(২৩) নায়কৰ জন্মৰ পিছত তেওঁ আগলৈ প্ৰেমত দেৱানা হৈ ঘৰ-বাৰী এৰিব বুলি দৈৱজ্ঞৰ গণনা। মজনুন্, মনোহৰ, বিশ্বকেতু, সয়ফল মুল্লুক, সকলোৰে ক্ষেত্ৰতে সেই একে কথা।

(২৪) নায়ক চিকাৰলৈ যাওঁতে নায়িকাৰ সন্ধান পোৱা আৰু মোহত পৰা। ফাৰ্চী মূলৰ বা মুছলমান সমাজৰ কাহিনীত এই সূত্ৰ বিশেষভাৱে লক্ষ্য কৰা যায়। দুষ্যন্তৰ মৃগয়াও সেই দৰে হ'ল কন্ব মুনিৰ আশ্ৰমৰ কন্যা।

(২৫) ইচ্ছা হোৱা মাত্ৰকতে কোনো বস্তু আগতে পোৱা। মালিকজাদাৰ ভোক লগাত এক গৌৰবৰ্ণ বৃদ্ধই খাবলৈ দিলেহি, আৰু ঘোঁৰা এটাৰ কথা ভাবোঁতেই ঘোঁৰাটোও ওলালহি আগতে। পিছত বুজা গ'ল, দুইটাই পৰীৰ মায়া। পৰীয়ে মানুহৰ মনৰ কথা ধৰিব পৰাটো আন আন দেশৰ সাধুতো আছে।

(২৬) গায়ক-বাদক দেখা নোপোৱাকৈয়ে গীত-বাদ্য শুনা। পূব বঙ্গৰ 'ভেলুয়া সুন্দৰীৰ গীতিকা'ত ভেলুৱাৰ প্ৰেমিক আমীৰে

আলবৰ মাছে (শেহবখনত তিমিঙ্গিল) কামোৰ মাৰি নৌকা ভাঙে। চীন দেশৰ সাধুত পৰীৰ বিনাজিত আমীয়ো পৰীৰ পিছলৈ ধৰ্মৰাজ্য পোৱা কথা আছে।

(২২) বহু পুণ্য-কৰ্ম্মৰ ফল-স্বৰূপে নায়কৰ (নায়িকাৰ কিন্তু নহয়) জন্ম হোৱা। মধুমালতী-মনোহৰ, চন্দ্ৰাৱলী-বিহকেতু, লায়লা-মজনুন, সয়ফলমুলুক-বদিউজ্জামাল কাহিনীৰ দৰে মুপাৱতী-মালিকজাদা কাহিনীতো এই সূত্ৰ বৰ্ত্তমান।

(২৩) নায়কৰ জন্মৰ পিছত তেওঁ আগলৈ প্ৰেমত দেৱানা হৈ হৰ-বাঁৰী এৰিব বুলি দৈৱজ্ঞৰ গণনা। মজনুন, মনোহৰ, বিশ্বকেতু, সয়ফল মুলুক, সকলোৰে ক্ষেত্ৰতে সেই একে কথা।

(২৪) নায়ক চিকাৰলৈ যাওঁতে নায়িকাৰ সন্ধান পোৱা আৰু মোহত পৰা। ফাৰ্চী মূলৰ বা মুছলমান সমাজৰ কাহিনীত এই সূত্ৰ বিশেষভাৱে লক্ষ্য কৰা যায়। দুষ্মন্তৰ মৃগয়াও সেই দৰে হ'ল কণ্ব মুনিৰ আশ্ৰমৰ কন্যা।

(২৫) ইচ্ছা হোৱা মাত্ৰকতে কোনো বস্তু আগতে পোৱা। মালিকজাদাৰ ভোক লগাত এক গৌৰবৰ্ণ বৃদ্ধই খাবলৈ দিলেহি, আৰু ঘোঁৰা এটাৰ কথা ভাবোঁতেই ঘোঁৰাটোও ওলালহি আগতে। পিছত বুজা গ'ল, দুইটাই পৰীৰ মায়া। পৰীয়ে মানুহৰ মনৰ কথা ধৰিব পৰাটো আন আন দেশৰ সাধুতো আছে।

(২৬) গায়ক-বাদক দেখা নোপোৱাকৈয়ে গীত-বাদ্য শুনা। পূৰ্ব বঙ্গৰ 'ভেলুয়া সুন্দৰীৰ গীতিকা'ত ভেলুৱাৰ প্ৰেমিক আমীৰে

ফকীৰৰ দিয়া টুপী পিন্ধি অদৃশ্য হৈ ইন্দ্ৰসভাত মৃদঙ্গ বজোৱা কথা বৰ্ণিত হৈছে।

(২৭) নিষিদ্ধ কৰ্ম্ম কৰাৰ ফলত ঘটনা-চক্ৰৰ পৰিবৰ্ত্তন হোৱা পৃথিৱীৰ অনেক ঠাইৰ সাধুত আছে। চাহাই হাক দিয়া সত্বেও কোঁৱৰে ৰোকাম ছহৰৰ দক্ষিণৰ কটা গড় চাবলৈ যোৱাৰ পিছত কাহিনী পৰিণতিৰ ফালে বেগাই আগ বাঢ়ে।

অভিনৱ অসমীয়া প্ৰেম-গাথা "মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ", "মধু-মালতী" আদিৰ কাহিনীৰ সূত্ৰ যেনেকৈ আন্তৰ্জ্জাতিক, বিশেষকৈ এই দুখন কাব্যৰ মূল অনুপ্ৰেৰণা অসমীয়া সাহিত্যৰ তদানীন্তনলৈকে চিৰাচৰিত ৰীতিমতে সংস্কৃতত নহয়; বৰঞ্চ ভাৰতৰ বাহিৰৰপৰাও তাৰ কোনো উপাদান হয়তো আহিছে।

পাশ্চাত্য ৰোমাঞ্চ—পৌৰাণিক গ্ৰীক সাহিত্যত পাছিউছ, হাৰ্কিউলিছ্ আদি বীৰসকলে নানা দৈত্য-দানৱ বধ কৰি সুন্দৰীৰ সান্নিধ্য লাভ কৰাৰ কাহিনী পোৱা যায়। চাহাপৰী-উপাখ্যানৰ নিচিনা যুদ্ধ আৰু প্ৰেমৰ মূল কাহিনী-সূত্ৰ অৱলম্বন কৰি মধ্যযুগৰ য়ুৰোপত ৰোমাঞ্চ্ কাব্যবিলাকে বিস্তাৰ লাভ কৰিছিল। ইবোৰৰ romance এই নামকৰণৰ মূল কথা হ'ল—ৰোমান ভাষা বা লেটিনৰপৰা উদ্ভূত দক্ষিণ য়ুৰোপৰ ফৰাচী, Provencal, Romansch আদি ভাষাত এই কাহিনীবোৰৰ প্ৰথম উৎপত্তি। বাস্তৱে সামৰিব নোৱাৰা ঘটনাই কাহিনী-বোৰৰ মূল অৱলম্বন। নাইট্ বোলা ধৰ্ম্মবীৰসকলৰ দ্বাৰা সম্পাদিত অভিজাতা সুন্দৰীৰ সম্মানৰক্ষক বীৰত্বৰ কাৰ্য্য

(chivalry, knight-errantry), প্ৰেম আৰু ঐন্দ্ৰজালিক প্ৰক্ৰিয়া সিবোৰৰ ঘাই উপাদান। ৰোমানসকলে অধিকাৰ কৰাৰ পিছত ইংলেণ্ডতো ফৰাচী ৰোমাঞ্চবিলাক বিয়পি পৰে। ৰজা আৰ্থাৰ্, মহান্ চাৰ্লছ্, মহাবীৰ আলেকজেণ্ডাৰ আৰু ট্ৰজান্ যুদ্ধক কেন্দ্ৰ কৰি ৰোমাঞ্চৰ চাৰিটি ধাৰাৰ সৃষ্টি হ'ল, আৰু তাৰ লগতে ইংলেণ্ডৰ পুৰণি জাতীয় আখ্যানেও ৰোমাঞ্চৰ সমল যোগালে। দক্ষিণ য়ুৰোপৰপৰা অহা ৰোমাঞ্চৰ প্ৰভাৱে ইংলেণ্ডত এটি পৰিণতি লাভ কৰিছিল স্পেনছাৰৰ Faerie Queene-অত। এই কাব্যত আয়াৰ্লেণ্ডৰ প্ৰাকৃতিক দৃশ্যৰ পটভূমিত পুৰণি আখ্যানবোৰৰ সকলো ধৰণৰ চৰিত্ৰ আৰু কাহিনীয়ে দেখা দিয়ে—পৰী-অপ্সৰা, দৈত্য-দানৱ (giants, dwarfs, dragons), ঐন্দ্ৰজালিক শক্তি-যুক্ত ঢাল-তৰোৱালেৰে সজ্জিত ভ্ৰাম্যমান ধৰ্ম্মবীৰ, সৌন্দৰ্য্যৰ শক্তিশালী ঐন্দ্ৰজালিকতাৰে সজ্জিতা বিপদগ্ৰস্তা সুন্দৰী, ইন্দ্ৰজালে আবৰা দুৰ্গ-কাৰেং, যুদ্ধ-বিগ্ৰহ আৰু পখী ঘোঁৰা। ৰোমাঞ্চবোৰৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট হ'ল—ইয়াৰ মাজত আমাৰ বুদ্ধি-শক্তি থাকে থৰ লাগি, মানৱ-চৰিত্ৰ-চিত্ৰণ-কাৰ্য্য থাকে ৰহিত হৈ।

ভাৰতীয় ঐতিহ্য—সংস্কৃত সাহিত্যত ৰোমাঞ্চ দেখা পাওঁ গদ্যত—আখ্যায়িকা আৰু কথা। অধ্যাপক কীথৰ লগত চমুকৈ ক'লে, আখ্যায়িকাৰ সমল ঐতিহ্য বা বুৰঞ্জীৰ, আৰু কথাৰ উপাদান কল্পনাৰ। "হৰ্ষচৰিত" আখ্যায়িকা, "বৃহৎকথা" হ'ল কথা। দণ্ডী, সুবন্ধু আৰু বাণ সংস্কৃত গদ্য ৰোমাঞ্চৰ প্ৰধান

লেখক। তামিলনাডুৰ কাঞ্চীদেশৰ পল্লৱসকলৰ ৰাজকবি দণ্ডীৰ "দশকুমাৰচৰিত" বা "অৱন্তিসুন্দৰীকথা"ৰ বিষয়-বস্তু আলোচ্য গ্ৰন্থৰ শ্ৰেণীৰ ৰোমাঞ্চৰ ওচৰ-চুবুৰীয়া।

মগধৰ ৰজা ৰাজহংস মালৱৰাজ মানসাৰৰ হাতত পৰাজিত হৈ ৰাজধানী পুষ্পপুৰী এৰি বিন্ধ্যাচলৰ বনত আশ্ৰয় ল'লে। তাতে ৰাণী বসুমতীৰ এটি ল'ৰা হ'ল—কাহিনীৰ নায়ক ৰাজবাহন। ৰাজবাহন, বিদেহৰাজ প্ৰহাৰৱৰ্মাৰ দুই পুত্ৰ—উপহাৰৱৰ্মা আৰু অপহাৰৱৰ্মা, ৰাজহংসৰ মন্ত্ৰী সিতৱৰ্মাৰ পুত্ৰ—সুমতি আৰু সত্যৱৰ্মা, মন্ত্ৰী ধৰ্ম্মপালৰ পুত্ৰ—সুমন্ত্ৰ, সুমিত্ৰ আৰু কামপাল, মন্ত্ৰী পদ্মোদ্ভৱৰ পুত্ৰ—সুশ্ৰুত আৰু ৰত্নোদ্ভৱ—এই কেয়োজন একেলগে ডাঙৰ-দীঘল হয় আৰু কালক্ৰমত ভাগ্যৰ অন্বেষণত বাহিৰ হয়। তেওঁলোকক বাটত ব্ৰাহ্মণ-ৰূপী এক কিৰাতে লগ পাই কয় যে, সি পূৰ্ব্বতে দস্যু আছিল। এদিনাখন হাতত পৰা এটা মানুহক এৰি দিব খোজা বাবে লগৰ দস্যুবোৰে তাক মৰিয়াই মৰিয়াই আধামৰা কৰি এৰি যায়। যমৰ নগৰলৈ তাৰ জীৱটো যোৱাত তাক সেইকণ পুণ্যৰ কাৰণে পুনৰ সৎকাৰ্য্যেৰে ডকাইতিৰ পাপ খণ্ডন কৰিবলৈ এৰি দিয়া হয়। সি তপ-জপেৰে শিৱক সন্তুষ্ট কৰে; এক বিলত থকা এখন তাম্ৰশাসনৰ উপদেশ পালন কৰি ৰসাতলৰ অধিকাৰ পাবলৈ তাক শিৱই বৰ দিয়ে। ৰাজবাহনে তাক ফলিখন পঢ়াত সহায় কৰে আৰু সি মন্ত্ৰ-হোমৰ সহায়েৰে এক অসুৰ-ৰাজকন্যা কালিন্দীক সঞ্জীৱিত কৰি বিয়া কৰে আৰু ৰসাতলৰ ৰজা হয়। কালিন্দীয়ে ৰাজবাহনক ক্ষুধা-পিপাসা-ক্লেশ-নাশন এটা মণি দিয়ে। পিছে পৃথিৱীলৈ ঘূৰি আহি ৰাজবাহনে লগৰীয়া ন-জনক বিচাৰি নাপালে; তেওঁলোক এটা এটা হৈ দিহা-

দিছি গ'ল। শেষত যেতিয়া তেওঁলোক পুনৰ একেলগ হ'ল, প্ৰত্যেকৰ-পৰা ওলাল একোটা মধুৰ কাহিনী : প্ৰতিজনে নানা ঘটনাৰ পিছত একোজনী সুন্দৰী আৰু একোখন ৰাজ্য লাভ কৰিলে। ৰাজবাহনে পিতৃ-শত্ৰু মালৱৰাজৰ কন্যা অৱন্তিসুন্দৰীক বিয়া কৰি একেলগে মগধ আৰু মালৱৰ অধিপতি হ'ল।

কুমাৰসকলৰ কাহিনীবোৰ সকলো আজব ধৰণৰ ; তদুপৰি সিবোৰ আধুনিক ৰুচিৰ পক্ষপাতী। ইয়াত সকলো ধৰণৰ কাহিনী-সূত্ৰই আছে—বনবাস, সাগৰ-যাত্ৰা, নৌকাভঙ্গ, যুদ্ধ-বিগ্ৰহ ; তপ-যোগ, পূজা-সেৱা, যাদু, হত্যা, নৰবলি-দান, সুৰঙ্গ-পথেদি পলায়ন, গোপন পৰিণয় ; ৰজা, ৰাজকোঁৱৰ, যক্ষকন্যা, তাপস, যাদুকৰ, চোৰ, ডকাইত, বেশ্যা, কুট্টিনী। ছাৰ বেৰিডেল কীথে লিখিছে,—

সকলোবোৰ কাহিনী অদ্ভুত। য'ত পাকৈত চোৰৰ কাৰ্য্যকৰী সাম্যবাদে কেইমাহমানতে লক্ষপতিক বাটৰ ভিখাৰী আৰু ভিখাৰীক লক্ষপতিত পৰিণত কৰে, য'ত ঘূৰি ফুৰা মানুহৰ গাত ওপৰৰপৰা হুকস কৰি মানুহ পৰিলেও দুয়ো পক্ষৰ কোনো ক্ষতি নহয়, য'ত বন্দীশালৰ বন্দীক বান্ধি খোৱা জৰী সুন্দৰী গাভৰুত পৰিণত হোৱাৰ পিছত আগৰ নিচিনা নিবিড় আলিঙ্গনলৈ পিছ নোহোঁহকে, য'ত যাদুকৰে লাহতী গাভৰুক টানি লৈ যায় বলি দিবলৈ, য'ত চোৰ চুৰি-বিদ্যাৰ বিশেষজ্ঞ আৰু দেৱাল সিন্ধি দিয়া সকলো যন্ত্ৰেৰে সজ্জিত, য'ত বৌদ্ধ শ্ৰাৱিকায়ো বেশ্যাৰ দৈ কৰে কুট্টিনীৰ কাৰ্য্য বা বিপন্ন তিৰোতাক পিৰিয়েকৰ ওপৰত হোৰ তোলাত সহায় কৰে কিম্বা পাশৱিক উদ্দেশ্য লৈ ছোৱালী চুৰ কৰাত সহায়কাৰী হ'বলৈ নিমন্ত্ৰণ পায়, এনে এখন জগতত আমি ওলাওঁগৈ।

ঠিক যেন আলোচ্য ধৰণৰ অলৌকিক ঘটনা-সম্বলিত লৌকিক প্ৰেমগাঁথা।

ভাৰতবৰ্ষত অতি পুৰণি কালৰেপৰা নানা খাপৰ সাধুকথা আৰু আখ্যান সৃষ্টি হৈ আহিছে, আৰু সংস্কৃত প্ৰাকৃত আদি ভাষাৰ কবি-নাট্যকাৰসকলে সিবোৰৰ সদ্ব্যৱহাৰো কৰি আহিছে। জাতকসমূহ, পৈশাচী প্ৰাকৃতত গুণাঢ্যৰ দ্বাৰা ৰচিত অধুনালুপ্ত "বৃহৎকথা", সোমদেৱৰ "কথাসৰিৎসাগৰ", ক্ষেমেন্দ্ৰৰ "বৃহৎকথামঞ্জৰী", আনসকলৰ "বৃহৎকথাসংগ্ৰহ", "শুকসপ্ততি", "পঞ্চতন্ত্ৰ", "সিংহাসনদ্বাত্ৰিংশতিকা", "বেতালপঞ্চবিংশতিকা", আদি এনে কাহিনীৰ মেটমৰা ভঁৰাল।

গুণাঢ্যৰ "বৃহৎকথা"ৰ বিষয়ে যি জানিব বা অনুমান কৰিব পাৰি, তাৰ কাহিনী ৰামায়ণৰ অনুৰূপ আছিল। নায়ক নৰৱাহনদত্তই বহুতোবোৰ সাহসিকতা আৰু বীৰত্বৰ কাৰ্য্য কৰি ভ্ৰমণ কৰাৰ পিছত মদনমঞ্চুকাৰ লগত পৰিণয় আৰু হিমালয় প্ৰদেশৰ বিদ্যাধৰ সকলৰ ৰাজ্য লাভ কৰে। মদনমঞ্চুকাক "চাৰুদত্ত" আৰু "মৃচ্ছকটিকা"ৰ নায়িকাৰ লগতো তুলনা কৰা হৈছে। বাৰবিলাসিনীৰ কন্যা হৈও তাই মাতৃ-বৃত্তি পৰিত্যাগ কৰি শেষত ৰাজৰাণী হয়গৈ। ক্ষেমেন্দ্ৰৰ "বৃহৎকথামঞ্জৰী"ত নৰবাহনদত্ত আৰু বিদ্যাধৰৰ, উদয়ন আৰু অনেক সুন্দৰীৰ আখ্যান আছে। পুৰাণসমূহতো নানা আকৃতি আৰু প্ৰকৃতিৰ কাহিনী সোমাই আছে। বৌদ্ধ সাহিত্যৰ ভিতৰত "দিব্যাৱদান" "অৱদানশতক" আদিত সুন্দৰ সুন্দৰ আখ্যান সন্নিৱিষ্ট আছে।

জাতকসমূহত আন্তৰ্জ্জাতিক লোক-কথাৰ কাহিনী সূত্ৰ-সম্বলিত অনেক সাধুকথা আৰু ৰামায়ণ মহাভাৰত আদি হিন্দু শাস্ত্ৰত পুনৰুক্ত কাহিনী-খণ্ডও আছে।

"চাহাপৰীক উপাখ্যান" কৰি পাঠকৰ আগত চিনাকি দিবৰ সময়ত তাক "ইতিহাস-কথা" বোলা হৈছে। একে শ্ৰেণীৰ কাহিনী "মধুমালতী"কো ইতিহাস আখ্যা দিয়া আছে। ইয়াত ইতিহাস শব্দটোৰ অৰ্থ বুৰঞ্জী নহয়, বৰং ই পৱিত্ৰ আখ্যান, উপাখ্যান, সাধু আদিকহে (tale, legend, narrative) বুজায়। ইতিহাসক ছান্দোগ্য উপনিষদত আৰু বৌদ্ধ সুত্তনিপাততো বেদৰ বা পৱিত্ৰ বিদ্যাৰ পঞ্চম বুলি ধৰা হৈছে। গৃহ্যসূত্ৰসমূহত মৃতকৰ অন্ত্যেষ্টি-ক্ৰিয়াৰ পিছত শোকাৰ্ত্তসকলে ইতিহাস-পুৰাণ শ্ৰৱণ কৰাৰ ব্যৱস্থা দিয়া আছে। ব্ৰাহ্মণবিলাকৰ অৰ্থবাদৰ একাংশ হ'ল ইতিহাস, আখ্যান আৰু পুৰাণ (narrative, myth, legend)। শতপথ-ব্ৰাহ্মণত ঋগ্বেদত কথিত পুৰূৰৱা আৰু উৰ্ব্বশীৰ আখ্যান বৰ্ণোৱা আছে। ঐতৰেয় ব্ৰাহ্মণত আছে শুনঃশেপৰ আখ্যান। এই সময়ত পুৰাণ হ'ল 'পুৰণি আখ্যান' (পিছৰ যুগৰ ভাগৱত-পুৰাণ আদি পুথিৰ অৰ্থত নহয়)। ব্ৰাহ্মণৰ অন্তৰ্গত ইতিহাসবোৰত কোনো যজ্ঞ-কৰ্ম্মৰ ব্যাখ্যা দি সৰু একোটি কাহিনী বৰ্ণোৱা হয়। মহাভাৰতত এনে অনেক ইতিহাস সোমাই তাৰ কলেৱৰ বৃদ্ধি কৰিছে। মহাভাৰতৰ অন্তৰ্গত এক শ্ৰেণীৰ ইতিহাস হ'ল ইতিহাস-সম্বাদ, কথোপকথনৰ ৰূপত ইতিহাস। বুদ্ধদেৱৰ সময়ত আখ্যান, ইতিহাস, পুৰাণ

আৰু গাথা নামৰ গদ্য-পদ্যত কথিত নানা কাহিনীৰ প্ৰচলন আছিল। সুত্তপিটকৰ অন্তৰ্গত দীঘনিকায়, সংযুত্তনিকায় আৰু অঙ্গুত্তৰনিকায়তো উপনিষদ আৰু মহাভাৰতৰ আৰ্হিৰ ইতিহাস-সম্বাদ সন্নিৱিষ্ট আছে।

জৈনসকলে সাহিত্যৰ বিভিন্ন অঙ্গত হাত দিছিল; আখ্যান-মূলক ৰচনা জৈন সাহিত্যৰ বিশিষ্ট এটি ধাৰা। জৈনসকলৰ শাস্ত্ৰৰ টীকাৰ মাজতো প্ৰাচীন ভাৰতীয় নানা কাহিনী-উপকথা সন্নিৱিষ্ট হৈ আছে। হিন্দু আৰু বৌদ্ধসকলৰ অনেক কথাই এইদৰে জৈন সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত হৈছিল; ৰামায়ণ-কৃষ্ণায়ণ কাহিনী তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ সম্পত্তি কৰি লৈছিল। শান্তি সূৰি, দেৱেন্দ্ৰগণী আদিৰ উত্তৰজ্ঝয়নৰ ভাষ্যবোৰত উপকথাই বহুত। বিবিধ fairy-tale romance-এ জৈন সাহিত্যত আদৃত স্থান লাভ কৰিছিল। 'কথা' শ্ৰেণীৰ বিবিধ ৰচনা জৈন সাহিত্যত ভৰি আছে। 'কথানক' নামে কিছুমান সৰু সৰু সাধুও পোৱা যায়। নানা ৰোমাঞ্চৰ ভিতৰত অজ্ঞাত লেখকৰ "মলয়সুন্দৰীকথা" বিখ্যাত। এই কাহিনী আন আন কবিয়েও ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ৱাদিৰাজ সূৰিৰ "যশোধৰ-চৰিত" আৰু ধনেশ্বৰৰ প্ৰাকৃতত লিখা "সুৰসুন্দৰী-চৰিঅম্" মনোৰম প্ৰণয়-কাহিনী। ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ মলধাৰী দেৱপ্ৰভই উদয়ন, বাসৱদত্তা আৰু পদ্মাৱতীৰ বিখ্যাত কাহিনী লৈ জৈন সিদ্ধান্ত আৰু তাৰ টীকাৰ প্ৰভাৱত "মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ" ৰচনা কৰে।

ফাৰ্চী প্ৰেম-গাথা—দ্বিজ ৰামৰ "মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ"ৰ সম্পৰ্ক

পোনপটীয়াকৈ ভাৰতীয় ঐতিহ্যৰ লগত নহয় :• ববং মুখ্যভাৱে ই ইছলামী ঐতিহ্যৰহে দান। এই দ্বিতীয় শ্ৰেণীৰ ঐতিহ্যত প্ৰেম-গাথাৰ আৰু যুদ্ধৰ কাহিনীৰ স্থান যথেষ্ট আছিল। ইৰাণৰ প্ৰাচীন কবিসকলৰ ভিতৰত গজনীৰ চুলতান মামুদৰ সভাকবি, ইৰাণৰ ব্যাসদেৱ ফিৰদৌসীৰ "শাহনামা" বুৰঞ্জী আৰু উপকথাৰ সংযোগ-স্থলী। নিজামীয়ে (? ১১৪৩-১২০৩) ইৰাণী ভাষাৰ সৰ্ব্বশ্ৰেষ্ঠ ৰোমাণ্টিক্ আৰু লিৰিকেল্ কাব্য লিখে বিখ্যাত আৰব প্ৰেমিক মজনুনক নায়ক কৰি। মজনুন্, খুস্ৰৌ, ফৰহাদ লায়লী শীৰীন, য়ুসুফ, জুলয়খা আদি ইৰাণী গাথাৰ লোকপ্ৰিয় নায়ক-নায়িকা। তুৰ্কীস্তান, হিন্দুস্থান, য'তে ইৰাণী-ফাৰ্চী ভাষা প্ৰচাৰ হৈছিল, তাতে তেওঁলোকৰ কাহিনীয়ে বিস্তৃতভাৱে প্ৰচাৰ লাভ কৰিছিল। লায়লি-মজনুন, জুলয়খা-য়ুসুফ, শীৰীন-খুস্ৰৌ ফৰহাদ, গোলে বকাওলি-তাজুল মুলুক, সয়ফল মুলুক-বদিউজ্জামালৰ প্ৰণয়-গাথা দেশ দেশ জুৰি ৰাষ্ট্ৰ হৈ পৰে। ভাৰতবৰ্ষত ইৰাণী আৰু ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ সমন্বয়ৰ চেষ্টা আৰু আদান-প্ৰদান মুকলিকৈ চলিছিল। ভাব-ভাষা দুই ফালৰপৰা মিলনৰ এটি প্ৰয়াস দেখা পোৱা যায় অমীৰ খুস্ৰৌৰ ৰচনাৱলীত। তেওঁৰ ফাৰ্চীত লিখা কাব্য অৱলম্বন কৰি ভাৰতীয় ভাষাত কাহিনী ৰচিত হৈছিল। আনফালে সংস্কৃত মূলৰ নল-দময়ন্তীৰ প্ৰেম-কাহিনী ফাৰ্চীত লিখা হয় "নল-দামন"। সংস্কৃত "শুকসপ্ততি"ৰপৰা ইব্‌ন্ নিশাতীয়ে "তোতিনামা" আৰু ইৰাণী "বাসাতিন"ৰপৰা "ফুলবন" লিখে দক্ষিণী উৰ্দূত। তহসিনুদ্দিনে কামৰূপ আৰু

কলাৰ কাহিনী লিখে পদ্মাৱত, আৰু নুসৰতীয়ে মনোহৰ-মধুমালতীৰ প্ৰেম-কথা ৰচনা কৰে এই উদূতে—"গুলশান-এ-ইশ্‌ক্" (১৬৫৭)।

অমীৰ হামজাৰ কাহিনীয়ে মোগল ভাৰতৰ ৰাজধানীত বিশেষ সমাদৰ লাভ কৰিছিল। হুমায়ুনে "হামজা-নামা"ৰ চিত্ৰ আঁকিবলৈ পাৰস্যৰ দুজন চিত্ৰকৰ অনাই নিয়োগ কৰিছিল; আৰু এই ছলতে ভাৰতত আচল মোগল চিত্ৰ-শৈলী প্ৰতিষ্ঠাপিত হয়। আকবৰে অমীৰ হামজাৰ কাহিনী ইমান ভাল পাইছিল যে তাৰ অন্তৰ্গত ৩৬০টা আখ্যান হেৰেমত নিজে আবৃত্তি কৰিছিল আৰু কাহিনীটি অৱলম্বন কৰি চিত্ৰাৱলীৰ এখনি অনুপম পুথি অঁকাই ৰাখিছিল।

লক্ষ্মৌৰ আজিও বিখ্যাত নৃত্য-গীতৰ ঐতিহ্যৰ বহুতোখিনি সৃষ্টি কৰিছিল বাহাদুৰ শাহৰ সমসাময়িক অযোধ্যাৰ নৱাব ৱাজিদ আলি শাহে। তেওঁ গোৰা চিয়া মুছলমান। তেৰেঁ লক্ষ্মৌত উদূ নাটক প্ৰৱৰ্ত্তন কৰে; তাৰ ভিতৰত প্ৰথম হ'ল তেওঁৰ হুকুমমতে আমানত বোলা এজনে লিখা "ইন্দেৰ সভা"। এই নাটকৰ অভিনয়ত ৱাজিদ আলি শাহে নিজে ইন্দেৰ অৰ্থাৎ ইন্দ্ৰৰ ভাও লৈছিল বুলি শুনা যায়। অধ্যাপক শুষ্টেৰিয়ে নাটকখনৰ বিষয়-বস্তুৰ আভাস দি লিখিছে,—

The heroine, Sabz Pari (Green Fairy), represented fertility and her beloved is Gulfam or one whose body is like a flower. Kala Dev (or the night)

helps the lovers and Lal Dev (or the day) exposes their love. The end is comedy. Sabz Pari is united to her beloved Gulfam." [২]

এই শ্ৰেণীৰ অভিনয় কৰা 'পাৰ্চিয়ান্ থিয়েটাৰ্ পাৰ্টি" ডেৰ কুৰি বছৰমান আগতে অসমতো ঘূৰিছিলহি।

বহুতো ইৰাণী-ফাৰ্চী-কাব্য কথা উৰ্দূ, হিন্দী আৰু আন ভাৰতীয় ভাষাত অনূদিত হৈছিল। এই কাহিনীৰ প্ৰবাহে বঙ্গদেশ পৰ্য্যন্ত ধৌত-বিধৌত কৰিছিল; কিন্তু অসমত সি হয়তো ভালৰূপে প্ৰৱেশ কৰিবলৈ নাপালে, আৰু পাইছিল যদিও তাৰ বিৱৰণ পাব পৰা হোৱা নাই। "চাহাপৰী-উপাখ্যান" সেই সোঁতৰ আছাৰকনিৰ এটি চিটিকনি মাথোন। অজ্ঞাত লেখকৰ "মধুমালতী"ত যদিও মুছলমান জন-সমাজৰ প্ৰিয় এটি কাহিনী বৰ্ণিত হৈছে, তাত ইছলামী পৰিৱেশৰ বা ঢঙৰ ("চাহাপৰী-উপাখ্যান"ৰ দৰে চৰিত্ৰ আৰু স্থান আদিৰ নামতো) সম্পূৰ্ণ অভাৱ।

"গুল-ৱ-সনৌৱাৰ" এক পুৰণি ফাৰ্চী প্ৰেমগাথা। ইয়াৰ হিন্দী তৰ্জ্জমা কৰিছিল নেমচন্দে। ১৮৫৭ চনত বঙালী মুছলমান কবি মোহম্মদ দানেশে ইয়াৰ বঙলা তৰ্জ্জমা কৰি ছপাই উলিয়ায়। ফাৰ্চী প্ৰেম-গাথাৰ সূত্ৰ উপলব্ধি কৰাত সহায় কৰিবৰ বাবে তলত ইয়াৰ কাহিনীটি দিয়া হ'ল।

২। A. M. A. Shustery : Outlines of Islamic Culture, vol. I, p. 156.

আজম ছহৰৰ বাদশ্বা শামশাদ লালপোসৰ সাত পুত্ৰ। প্ৰথম শ্বাহাজাদা তহমাছ চিকাৰ কৰিবলৈ গৈ এটা হৰিণ খেদি খেদি গৈ হাবিৰ মাজৰ এক ৰাজ্য-ত্যাগী জাহাঁগীৰ বাদশ্বাৰপৰা চীন মাচিনৰ ৰজা তৈমুছ শাহাৰ পুত্ৰ কৈমুছৰ মহা ৰূপৱতী কন্যা মেহেৰ আঙ্গেজৰ কথা শুনে। এই শ্বাহাজাদীয়ে তেওঁৰ পাণি-প্ৰাৰ্থীসকলক এক ছৱাল বা প্ৰহেলিকা দিছিল—'গোল ছানোয়াৰ সাথে কি কৰে বৰাই?' সমাধান কৰিব নোৱাৰাত শই শই লোকৰ মূৰ কাটি গড়ত আঁৰি থোৱা হৈছিল। তহমাছ আদি আজমৰ ছজন কোঁৱৰ গ'ল চীন মাচিনলৈ; তেওঁলোকৰ দশা হ'ল আগৰসকলৰ দৰেই। শেহান্তৰত গ'ল প্ৰতিশোধৰ ভাবেৰে সৰু কোঁৱৰ আলামাছ ৰুহু বক্স্। তেওঁ ৰ'লগৈ ছহৰৰ এক বুঢ়াৰ ঘৰত। তাৰপৰা মেহেৰ আঙ্গেজৰ বাগানত সোমোৱাত তেওঁৰ সখী-বান্দীহঁতে ধৰি ৰাখিলে। শ্বাহাজাদা গগলাৰ বেশ ধৰি থাকিল আৰু দৈলাৰাম নামে বান্দী তেওঁৰ প্ৰতি আসক্ত হোৱাত দেলাৰামৰপৰা জানিলে, সাত সমুদ্ৰৰ পাৰৰ অকাফ ছহৰৰপৰা এটা জঙ্গি আহি শ্বাহাজাদীৰ পালেঙৰ তলত লুকাই আছে আৰু তাৰপৰাই তেওঁ ছৱালটো লৈছে। কোঁৱৰ অকাফ বুলি বাহিৰ ওলাল। কিন্তু যাব লাগে কোন বাটেদি? এজন পীৰক লগ পাই এক মিনাৰত লিখা থকা অকাফৰ বাটৰ সন্ধেদ ল'লে। ইয়াৰ পিছত লতিফা বানু নামে কন্যাৰ হাতত পৰি হৰিণ-ৰূপ পায়। আৰু লতিফাৰ ভনীয়েক জমিলা খাতুনে তেওঁক মানুহ কৰি বাটৰ সূক্ষ্ম সন্ধেদ দি এখন ৰুমাল, এক খঞ্জৰ, এক কামান, আৰু এক তীৰ দিলে বাটৰ সহায় ৰূপে। ছফেদ জমিনৰ এক বাঘৰ সহায়ত কিছু দূৰ আহি এক ছিমোৰগৰ (কুকুৰা) পিঠিত উঠি অকাফ পাই ফোৰখফাল নামে এক ডেকাৰ লগত বন্ধুত্ব কৰিৰ'ল।

ফোৰথফালৰ আগত এদিন ছৱালৰ কথা উলিয়ালতে 'ফোৰখফাল শুনে ইহা হইল আগুন।' সি যি হওক, তাৰ সহায়ত ছানোৱাৰ শ্বাহাৰে পৰিচিত হ'ল আৰু লাহে লাহে ছৱালৰ সমাধান বাহিৰ কৰিলে।—ছানোৱাৰ এদিন চিকাৰলৈ যাওঁতে পানী বিচাৰি বিচাৰি এটা নাদত এজনী বুঢ়ী লগ পায় আৰু বুঢ়ীৰ দিহা অনুসৰি গোল (গুল) নামে এজনী পৰীজাদী বিয়া কৰি আনে। কিন্তু গোলে ৰাতি ৰাতি পলাই এক জঙ্গিৰ লগত থাকেগৈ। ছানোৱাৰে এদিন ধৰা পেলাই জঙ্গিটোক তাৰ লগৰীয়াবোৰেৰে মাৰে আৰু গোলক এক পিঞ্জৰাত বন্ধ কৰি অন্ধকাৰ ঘৰত বন্দী কৰি থয়। আৰু কুকুৰৰ 'ঝুটা খানা' খাবলৈ দিয়ে।

এইদৰে ছৱালৰ জবাব বিচাৰি পাই ৰুহু বক্স আগৰ বাটেদি ঘূৰি আহিল। আহোঁতে জমিলা খাতুন, লতিফা বানুকো লগত লৈ আহিল। চীন মাচীনত প্ৰহেলিকাৰ সমাধান কৰি আৰু পালেঙৰ তলত লুকাই থকা জঙ্গিক তৈমুছ ছহৰৰ শ্বাহাৰ আগতে বাহিৰ কৰি উলিয়াই তাক আৰু মেহেৰ আঙ্গেজক লৈ আজম ছহৰলৈ আহিল। শামশাদ লালপোসৰ আগত জঙ্গিটোক ঘোঁৰাৰ ঠেঙৰ তলত পেলাই মাৰিলে। আগৰ প্ৰতিজ্ঞামতে মেহেৰ আঙ্গেজকো সেইদৰে মাৰিব খুজিছিল। কিন্তু শ্বাহাজাদীয়ে নানা ধৰণে বুজালে,—কপালত আছিল বাবেই তেওঁৰ হাতত ৰাজপুত্ৰসকল মৰিল, আৰু কপালৰ গুণতে এতিয়া তাই ছৱালত হাৰিল।

আর এক বাত ফের কহি জোনাবেতে
কেহ যদি লাল পায় বেগর মেহনতে
সেই লালে তার কিছু নাথাকে খেয়াল
লুটাইয়া দেয় যেন মফতের মাল।

বড়া মেহনতে যদি আদনা চিজ পায়
যতনেতে রাখে তাহা নাহি কেহ খায়।

শেষত ক'লে, তাইৰ গাত কোনো মৰদৰ হাত লগা নাই। ইয়াৰ পিছত শ্বাহাজাদাৰ প্ৰতিশোধৰ ভাব শাম কাটিলে, আৰু 'একে একে সাদি বেহা করে চার জনে।'

হিন্দী প্ৰেম-গাথা—হিন্দী সাহিত্যত প্ৰেম-গাথাৰ এটি পৰম্পৰা গঢ় লৈ উঠে। ইয়াৰ ভিতৰত ৯০৯ হিজৰী বা ১৫১২ খৃষ্টাব্দত চিশ্‌তী বংশৰ শেখ বুৰহানৰ শিষ্য আৰু জৌনপুৰৰ বাদশাহ হুছেন শাহৰ আশ্ৰিত কুতুবনে পূৰ্বী হিন্দী বা অৱধী ভাষাত চৌপাই দোহা ছন্দত ৰচনা কৰা "মৃগাৱতী" এক বৃহৎ আৰু সাৰ্থক ৰচনা। দ্বিজ ৰামৰ "মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ"ৰ কাহিনীৰ লগত কুতুবনৰ মৃগাৱতীৰ 'মটিফ'ৰ ফালৰপৰা বহুতোখিনি মিল আছে। কিন্তু এইটো ক'ব নোৱাৰি, কুতুবনৰপৰাই অসমীয়া কবিজনে বস্তুটি গ্ৰহণ কৰিছে। ডক্টৰ সুকুমাৰ সেনে ক'বৰ দৰে 'হাসিৰ মায়ামৃগীৰ পিছে নয়ননীৰে' উটি-ভাহি যোৱাৰ এনে গল্প যথেষ্ট পুৰণি; মহাযানী বৌদ্ধ বিনয়পিটকৰ অন্তৰ্গত সুধন-মনোহৰাৰ কাহিনী এই প্ৰকৃতিৰ। কুতুবনৰ কাহিনী চমুকৈ এই,—

চন্দ্ৰগিৰিৰ ৰজা গণপতিদেৱৰ পুতেক ৰাজকোঁৱৰ কাঞ্চননগৰৰ ৰজা ৰূপমুৰাৰিৰ কন্যা মৃগাৱতীৰ ৰূপৰ মোহত পৰে। ৰাজকুঁৱৰীয়ে হৰণলুকি মায়া জানিছিল। নানা বাধা অতিক্ৰম কৰি ৰাজকোঁৱৰ মৃগাৱতীৰ ওচৰ পায়গৈ। পিছে, এদিনাখন মৃগাৱতীয়ে কোঁৱৰক

এৰি উৰা মাৰি কোনোবাখন পালেগৈ। কোঁৱৰ যোগী-বেশে কুঁৱৰীক বিচাৰি বাহিৰ ওলাল। যাওঁতে যাওঁতে তেওঁ এক সাগৰে আৱৰা এখন পৰ্ব্বতীয়া দেশ পাই ৰুক্মিণী নামে ৰূপহী গাভৰুক ৰাক্ষসৰ হাতৰপৰা পৰিত্ৰাণ কৰে। ৰুক্মিণীৰ পিতাকে দুইৰো বিয়া পাতি দিলে। ইয়াৰ পিছৰ কোঁৱৰ মৃগাৱতীৰ নগৰ পালেগৈ। তাত ৰূপমুৰাৰিৰ মৃত্যুৰ পিছত মৃগাৱতীয়ে ৰাজপাট অধিকাৰ কৰি আছিল। দুয়ো তাত বাৰ বছৰ লগেৰে থকাৰ পিছত গণপতিদেৱে বাতৰি পাই কোঁৱৰক কৰলৈ ঘূৰাই আনিবলৈ কটকী পঠালে। কোঁৱৰ মৃগাৱতীক লৈ ঘৰমুৱা হ'ল। বাটতে বৈ ৰুক্মিণীকো লগত ল'লে। চন্দ্ৰগিৰিত তিনিওৰো সুখেৰে দিন যাবলৈ ধৰিলে। পিছে, এদিন মৃগয়ালৈ যাওঁতে কোঁৱৰ হাতীৰপৰা পৰি মৰিল; মৃগাৱতী-ৰুক্মিণীয়ে সহমৰণ বৰণ কৰিলে।

ওপৰৰ কাহিনীৰ সাৰাংশৰপৰা বুজা যাব, কুতুবনৰ লগত দ্বিজ ৰামৰ পোনপটীয়া সম্পৰ্ক নাই। বৰঞ্চ আন কোনো ঠাইৰপৰা তেওঁ বিষয়-বস্তু গ্ৰহণ কৰাই সম্ভৱ। বঙ্গদেশৰ মোহম্মদ খাতেৰে "মৃগাৱতী-যামিনীভান" ৰচনা কৰে। এই কাহিনীও কুতুবনৰপৰা লোৱা যেন নালাগে। বানাৰসৰ ৰজা জগৎচন্দ্ৰ ৰায় আৰু ৰাণী ভবানীৰ ল'ৰা যামিনীভান জন্মিবৰ সময়ত দৈৱজ্ঞই

কহে এই লাড়কা যবে হইবে সিয়ানা
দেখিয়া পরীর তরে হইবে দেওয়ানা।
সেই গমে ছাএর করিবে দেশে দেশে
দুঃখ পাবে সুখ তাতে হইবেক শেষে।

কাহিনীৰ নায়িকা হ'ল কাঞ্চীপুৰৰ ৰজা ৰূপৰঙ্গ ৰায়ৰ কন্যা মৃগাৱতী পৰী। ওপৰৰ ভৱিষ্যদ্বাণী আৰু কাহিনীৰ ধাৰ বহুতোখিনি "চাহাপৰী-উপাখ্যান"ৰ দৰে। সম্ভৱতঃ অষ্টাদশ শতিকাৰ আন এজন বঙ্গীয় কবি কৰিমুল্লাৰ ৰচনা "যামিনী-ভান"। মীৰ্জ্জাপুৰৰ এবাদতুল্লাই মৃগাৱতীৰ কাহিনী লৈ ১৮৫৭ খ্ৰীষ্টাব্দত গীতপ্ৰধান "কুৰঙ্গভানু" কাব্য ৰচনা কৰে।

কুতুবনৰ পিছত আন এজন সূফী কবি আৰু শেখ বুৰহানৰ প্ৰশিষ্য মালিক মুহম্মদ জায়সীয়ে কুতুবনৰ অনুসৰণত লিখা "পদ্মাৱত" কাব্যত (খণ্ডিত) প্ৰেমগাথাৰ পৰম্পৰাই প্ৰৌঢ়তা লাভ কৰে। ইয়ে এই পৰম্পৰাৰ সকলোতকৈ প্ৰসিদ্ধ গ্ৰন্থ। এই ৰূপক কাব্যত বুৰঞ্জী আৰু কল্পনাৰ সমন্বয় ঘটোৱা হৈছে—চিতোৰৰ ৰাণী পদ্মিনীৰ কাহিনীয়ে কবিৰ হৃদয়ত কল্পনা যোগাইছে। বাহিৰৰপৰা কাব্যখন সিংহলৰাজ গন্ধৰ্ব্বসেনৰ কন্যা পদ্মাৱতীৰ লগত চিতোৰৰ ৰতনসেনৰ প্ৰণয়-কাহিনী। ৰোসাঙ্গ (আৰাকান) দৰবাৰৰ সভাকবি আলাওলে (১৭শ শতিকা) "পদ্মাৱত"ৰ বঙলা সংস্কৰণ কৰে।

গোৱিন্দচন্দ্ৰ ৰজাৰ নগৰী পুষ্পাৱতীৰ কন্দৰ্প-সদৃশ ব্ৰাহ্মণ যুৱক মাধৱ আৰু কামসেন ৰজাৰ অমৰাৱতীৰ প্ৰথিতযশসী নটী কামকন্দলাৰ প্ৰেম-কাহিনীয়ে উত্তৰ ভাৰতৰ সকলো ঠাইতে আদৰ লাভ কৰিছিল। হিন্দী-গুজৰাটী-সংস্কৃতত এই কথা লৈ অনেক কাব্য ৰচিত হয়,—গণপতিৰ "মাধৱানল-কামকন্দলা-প্ৰবন্ধ", আনন্দধৰৰ "মাধৱানল-আখ্যানম্", কুশললাভৰ

"মাধৱানল-কামকন্দলা চৌপই", দামোদৰৰ "মাধৱানল-কথা", আলমৰ "মাধৱানল-কথা"। এই কাহিনী ইমান জনপ্ৰিয় হৈ পৰিছিল যে চতুৰ্ভুজদাস কায়স্থ নামে এজন কবিৰ "মধুমালতী" (১৬-১৭শ শতিকা) কাব্যত ইয়াক উপকাহিনী-ৰূপে গ্ৰহণ কৰা হৈছে।

ভৱভূতিৰ "মালতী-মাধৱ" নাটকৰ প্ৰভাৱৰ পৰম্পৰাত "মধুমালতী" নামে বিভিন্ন ভাষাত একধাৰা প্ৰেম-কাব্য ৰচিত হ'বলৈ ধৰে। মাধৱৰ চৰিত্ৰৰ নাম বদলাই মনোহৰ কৰা হয়, কিন্তু উপনাম-ৰূপে কোনো কোনো কবিয়ে মধু আৰু মাধৱ নাম ৰাখে। চতুৰ্ভুজদাসৰ "মধুমালতী"ৰ প্ৰচাৰ মধ্যভাৰত আৰু মালৱাত হৈছিল। হিন্দীৰ সূফী কবি শেখ মংঝনৰ "মধুমালতী" ৯৫২ হিজৰী (সংবত নৌ সৈ বাৱন ভৈউ) বা ১৫৪৫ খ্ৰীষ্টাব্দত ৰচিত হয়। ইয়াৰ কাহিনী এই,—

গড় কনৈগিৰি নগৰৰ ৰজা সূৰজভানে বনত গৈ তপ সাধনা কৰি পোৱা পুত্ৰ মনোহৰক 'চৌদহ বৰিস এগাৰহ মাসা নৱঁয়ে দিন'ত ৰাতি শুই থকাৰপৰা অপ্সৰা কেইজনীমানে তুলি নি কোঁৱৰৰ সদৃশ চাই মহাৰস নগৰৰ বিক্ৰম ৰায়ৰ কন্যা ৰাজকুমাৰী মধুমালতীৰ চিত্ৰসাৰীত থয়গৈ। সাৰ পোৱাৰ পিছত মনোহৰ আৰু মধুমালতী দুয়ো দুইৰো প্ৰতি আকৃষ্ট হয়। কথা পাতোঁতে পাতোঁতে দুইৰো পুনৰ টোপনি আহিল। তেনেতে অপ্সৰাই কোঁৱৰক নি নিজৰ ঘৰত ৰাখি আহিল। দুয়ো নিজ নিজ ঠাইত সাৰ পাই প্ৰেমাকুল হৈ উঠিল। বিৰহ-বিকল ৰাজকুমাৰে ব'ৰাগী-বেশে কাৰেং এৰি সমুদ্ৰ-যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে। চাৰি মাহৰ পিছত বাটত ধুমুহাই পাই লগৰীয়াবোৰক ইফালে-সিফালে

সিঁচৰতি কৰি পেলালে ; কোঁৱৰে এচটা কাঠত ধৰি সাগৰৰ পাৰত উঠি এখন হাবিত এখন পালেঙত এক সুন্দৰীক শুই থকা পালেগৈ। সেই সুন্দৰী হ'ল চিতবিসৰাউঁপুৰৰ ৰজা চিত্ৰসেনৰ জীয়ৰী প্ৰেমা (পেমা) ; এক ৰাক্ষসে দাঙি আনি তাতে থৈছে। মনোহৰে পাঁচমূৰীয়া, দহহতীয়া, দহচকুৱা সেই ৰাক্ষসক মাৰি প্ৰেমাক উদ্ধাৰ কৰিলে। মধুমালতী প্ৰেমাৰ সখী। প্ৰেমাই কোঁৱৰক আশ্বাস দিলে, তাই তেওঁক মধুমালতীৰ ওচৰলৈ লৈ যাব। এতিয়া তাই মনোহৰেৰে পিতাকৰ নগৰলৈ আহিল। ৰজাই প্ৰেমা-মনোহৰৰ বিয়াকে পাতিব খুজিছিল, কিন্তু প্ৰেমাই বিয়া কৰিবলৈ অস্বীকাৰ কৰিলে।

পিছদিনা মধুমালতীৰে মাক ৰূপমঞ্জৰী প্ৰেমাৰ ঘৰলৈ আহিছিল। প্ৰেমাই তেতিয়াই প্ৰেমিক-প্ৰেমিকাক দেখা-দেখি কৰাই দিলে। পুৱা ৰূপমঞ্জৰীয়ে চিত্ৰসাৰীত গৈ দুইকো একেলগে দেখা পায়। তেওঁ দুইকো নানা তিৰস্কাৰ কৰি জীয়েকক মনোহৰৰ লগ এৰিবলৈ কয়। জীয়েকে কথা নুশুনাত মাকে তাইক চৰাই হ'বলৈ শাও দিলে। যেতিয়া মধুমালতীয়ে সঁচাকৈয়ে চৰাই হৈ ক'ৰবালৈ উৰা মাৰিলে, তেতিয়াহে মাকৰ হুছ হ'ল আৰু বিলাপ কৰিবলৈ ধৰিলে।

তাৰাচন্দ নামে এজন কোঁৱৰে চৰাই-ৰূপী মধুমালতীক ধৰি পেলায় আৰু এটা সোণৰ সজাত ৰাখে। এদিন চৰায়ে নিজৰ সমস্ত কাহিনী তাৰাচন্দক কৈ শুনোৱাত কোঁৱৰে মনোহৰ মধুমালতীৰ মিলন ঘটাবলৈ প্ৰতিজ্ঞা কৰে। তাৰাচন্দে সজাই সৈতে পখীটি লৈ মহাৰসনগৰলৈ আহিল। ৰূপমঞ্জৰীয়ে মন্ত্ৰ মাতি পানী চটিয়াই দিলতে মধুমালতীয়ে পুনৰ নিজ ৰূপ পালে। মাক-বাপেকে মধুমালতীক তাৰাচন্দতে বিয়া দিব খোজাত তেওঁ নিজ প্ৰতিজ্ঞাৰ কথা প্ৰকাশ

এক মধুৰ পৰম্পৰাৰ সৃষ্টি কৰে। তাৰে একোটি সুঁতি আহি অসমকো স্পৰ্শ কৰেহি।

হিন্দী সাহিত্যত প্ৰেম-গাথা বিশেষকৈ সূফী কবিসকলৰ দান-ৰূপে লানি পাতি পিছৰ যুগলৈকে ওলাই আছিল। জায়সীৰ অনুকৰণত ১৬১৬ খ্ৰীষ্টাব্দত "চিত্ৰাৱলী" লিখে সূফী কবি উসমানে। ইয়াৰ ঘটনা-চক্ৰ জটিল আৰু কবিৰ দৃষ্টিৰ আধ্যাত্মিকতা প্ৰৱল। আন আন সূফী কবি শেখ নবী, কাসিম শাহ, নুৰ মহম্মদে ক্ৰমে "জ্ঞানদীপ", "হংস জৱাহিৰ" "ইন্দ্ৰাৱতী" ৰচনা কৰে। এই পৰম্পৰা আন আন কাব্যৰ ভিতৰত ষোড়শ শতিকাৰ নন্দদাসৰ "ৰূপমঞ্জৰী" আৰু আলমৰ "মাধৱানল-কামকন্দলা", সপ্তদশ শতিকাৰ পুহকৰৰ "ৰসৰতন", জানৰ "কনকাৱতী", "কমলাৱতী", "কামলতা" আদি, মেঘৰাজ প্ৰধানৰ "মৃগাৱতী কী কথা", দুখহৰণদাসৰ "পুহুপাৱতী" আদিৰ নাম ল'ব পাৰি।

বঙ্গদেশত ইছলামী প্ৰণয়-কাহিনী—বঙ্গদেশলৈ হিন্দী-ফাৰ্চী ৰোমাণ্টিক কাব্যৰ বৰ্ষাধাৰা নমাই আনে ৰোসাঙ্গ (আৰাকান) দৰবাৰৰ সূফী কবি দৌলত কাজীয়ে সপ্তদশ শতিকাৰ প্ৰথম ভাগত তেওঁৰ অপূৰ্ণ পাঁচালী–কাব্য "লোৰ-চন্দ্ৰাণী"ৰ যোগেদি। এই কাব্যত ৰজা লোৰকৰ লগত চন্দ্ৰাণী নামে ৰাজকন্যাৰ প্ৰণয় আৰু লোৰকৰ সতী পত্নী ময়নামতীৰ বিৰহ বৰ্ণোৱা হৈছে। দৌলৎ কাজীৰ অসমাপ্ত কাব্য আন এজন ৰোসাঙ্গৰ সভাকবি আলাওলে সমাপ্ত কৰে। আলাওলৰ আন কামৰ ভিতৰত

ফাৰ্চী প্ৰণয়-গাঁথা "সয়ফলমুল্লুক বদিউজ্জামাল" আৰু জায়সীৰ "পদ্মাৱত"ৰ ভাঙনি।

কুতুবনৰ "মৃগাৱতী"ৰ ভাঙনি নহ'লেও সিখনিৰ লগত বহুতো সামঞ্জস্য থকা এখনি প্ৰণয়-কাব্য হ'ল (ড° সুকুমাৰ সেনৰ মতে) সপ্তদশ শতিকাৰ শেষ ভাগৰ কবি দ্বিজ পশুপতিৰ "চন্দ্ৰাৱলী-বিশ্বকেতু"। অসম আৰু বঙ্গ উভয় প্ৰান্তৰে মুছলমান পাঠক-সমাজত এইখনিয়ে বিশেষ সমাদৰ লাভ কৰিছিল। বঙ্গদেশত এই কাব্য "চন্দ্ৰাৱলী" নামে ছপা হৈ ওলাইছে। কেই বছৰমান আগতে ডক্টৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাই ইয়াৰ এটা (অসম্পূৰ্ণ) তুলাপতীয়া নকল ধুবুৰীৰ গৌৰীপুৰৰ সৰকাৰপাৰাৰপৰা বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ কাৰণে সংগ্ৰহ কৰিছিল। দ্বিজ পশুপতিৰ বিশেষ পৰিচয় পোৱা নাযায়; তেওঁকে দেৱী-ভক্ত আৰু তেওঁৰ পিতৃৰ নাম যে কুপুৰা, এইখিনি মাত্ৰ পুথিখনৰপৰা সংগ্ৰহ কৰিব পৰা গৈছে। তেওঁৰ জন্ম অসমত হ'লেও বৰ্ত্তমানে ক'ব পৰা নগৈছে। পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ নকলটিৰ পাঠ বঙ্গদেশত মুদ্ৰিত পাঠতকৈ কিছু পৃথক। পুথিখন 'শ্ৰীধন মাহাম্মদ সৰকাৰ' আৰু 'শ্ৰীসেখ কানটু সৰকাৰে' ১২৬৫ বঙলা সালত নকল কৰিছিল। তেওঁলোকেই পাৰ্থক্যবোৰ সুমুওৱা বুলি মনে ধৰে। কোনো কোনো পৃষ্ঠাৰ শেষ শাৰীৰ লগত মিলাই ধন মাহাম্মদে নিজৰ নাম আৰু ঠিকনা ('সাকিন গেড়ামাৰি' ইত্যাদি) লিখি থৈছে; আৰু এঠাইৰ এক অনুচ্ছেদৰ শেষত পদৰ মাজতে ছলনাময়ী

নাৰী-জাতি-বিষয়ক উপদেশৰ আৰম্ভতে দিয়া হৈছে,—'ধন মাহাত্মদে বলে সকলি বিকল', ইত্যাদি। পশুপতিৰ ৰচনা সৰস। মাজে মাজে কোনো কোনো পাত্ৰৰ বচন 'নাছাৰি ৰাগ ভাইটালী বসন্ত বাহাৰ', 'নাচাৰি ৰাগ বিভাস' আদি ৰূপে দিয়া হৈছে। কাব্যখনিত দ্বিজ ৰামৰ "মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ"ৰ লগত মিল থকা কথাঙ্গ, বৰ্ণনা আদি অনেক আছে।

পছিম দেশত দিব্য পৰিসৰৰ ৰাজ্য কনকানগৰ। ৰজা অশ্বকেতুৱে বিয়া কৰা বাৰ বছৰ হ'ল। কিন্তু 'পুত্ৰবংস নাহি ৰাজাৰ ভাবাতুৰ দুক্ষে।' ৰাণীয়ে তেতিয়া অতি ভক্তি চিতে কালিকা দেৱীক পূজা সেৱা কৰিলে। দেৱী সাক্ষাৎ হৈ জটৰপৰা পাঁচপাহ ফুল লৈ ৰাণীক দি পুত্ৰ-বৰ দিলে। পাঁচ দিনৰ মূৰত ৰজাৰ লগত 'ৰতি প্ৰেম নেহা নানাৰসে কেলি' হ'ল। যথাসময়ত পুত্ৰ উপজিল। নগৰ জুৰি উৎসৱ হ'ল। সপ্তম বছৰত কোঁৱৰক 'হস্তে খড়ি দিল।'

ইঙ্গল পিঙ্গল সিখে ঝমক ঝাঙ্কাৰ।
ফাৰসি নাগিৰি পৰে ইলিম কালাম
চাৰি বেদ চন্দ্ব সাস্ত্ৰ য়াৰ গুৰুগম্য।
গিতা ভাগবত পৰে সাস্ত্ৰ বিয়াকৰন
সাতকাণ্ড ৰামায়ণ আৰ য়বিধান।

ইয়াৰ পিছত অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ, ৰাজ-কাৰ্য্যৰ শিক্ষা হ'ল, আৰু 'ৰসিক নাগৰ হইয়া সিখে নানা গিত।' অৱশেষত এক 'বষ্টম'ক (বৈষ্ণৱ) উত্তম দেখি তেওঁৰপৰা 'নিগুড় বেদ' লাভ কৰিলে, কিন্তু যেতিয়া 'বিয়াল্লিশ স্বৰৰ গীত' শিকিবলৈ বিচাৰিলে, গুৰুৱে ক'লে দক্ষিণ

বেহাৰৰ শ্ৰীবৎসৰ ৰজাইহে মাত্ৰ সেয়া জানে। গুৰু-দক্ষিণা দি কোঁৱৰ ঘৰলৈ ঘূৰিল ; গুৰুৱে তেওঁক নাম দিলে বিশ্বকেতু।

ৰত্নাময় নামে পুৰীৰ ৰজা চন্দ্ৰসেন। 'পঞ্চ কন্যা আছে তাহাৰ পঞ্চ বিদ্যাধৰি।' সৰুজনীৰ নাম চন্দ্ৰাৱলী। ইন্দ্ৰই নিতে চন্দ্ৰাৱলীৰ নৃত্য দেখি কামত আতুৰ হয়, কাৰণ তাইৰ 'বস্ত্ৰ ছেদিয়া ৰূপ তাৰ উভাৰিয়া পৰে।' এদিন দেৱৰাজে দাঁতত তৃণ লৈ আলিঙ্গন-দান বিচৰাত তাই প্ৰত্যাখ্যান কৰিলে। ইন্দ্ৰই তাইক অৰণ্যত মৃগী হৈ ঘাঁহ খাই থাকিবলৈ শাপ দিলে। ক'লে, বাৰ বছৰৰ মূৰত তাইৰ দেখা হ'ব বিশ্বকেতুৰ লগত। এই বিশ্বকেতুৱেই তেওঁৰ পতি হ'ব, কামসৰোবৰত নামিলেই তাইৰ শাপ খণ্ডিব।

বিশ্বকেতুৱে চিকাৰ কৰি ফুৰোঁতে হৰিণী-ৰূপে চন্দ্ৰাৱলীয়ে দেখা দিয়ে, আৰু বিশ্বকেতুৱে জীয়াই জীয়াই ধৰিবলৈ খেদা ধৰাত তাই জাপ মাৰি পৰিলগৈ কামসৰোবৰত আৰু তেতিয়াই পালে নিজ বিদ্যাধৰী-ৰূপ। তাই কোঁৱৰক নিজৰ চিনাকি দি ওপৰৰপৰা অহা ৰথত উঠি উৰা মাৰিলে। কোঁৱৰ এতিয়া নগৰলৈ ঘূৰি নাযায়। ৰজা-ৰাণী আহি নানা প্ৰবোধ দিলে ; তেওঁ একো নামানিলে, ক'লে, কন্যা এবছৰৰ মূৰত গা ধুবলৈ আহিব। ৰজাই বহুতো 'কামলা'ক 'ইনাম বকশিস' দি সুন্দৰকৈ চিত্ৰিত ঘৰ-বাৰী কৰাই দিলে, আৰু লগত লগৰীয়া দি সুমতি ধাইৰ হাতত কোঁৱৰক সঁপিলে। ইফালে চন্দ্ৰাৱলী ৰত্নাময় পুৰলৈ ঘূৰি গ'ল যদিও

কুমাৰেৰ কাৰণে সদাএ প্ৰাণ ঝুৰে।
শইনে নিদ্ৰা নাহি ভোজোনে নাহি খক
বসিলে শান্ত নাহি অন্তৰে ভাবে দুখ।

কতোদিনৰ মূৰত স্নানৰ সময় হ'লত 'মধুমাসে সুক্ল পক্ষে পঞ্চমি

তিথিত অশ্বনি নৈক্ষেত্ৰ'ত চন্দ্ৰাৱলী আহিল কামসৰোবৰত গা ধুবলৈ 'চাৰি বইন' লগত লৈ। বায়েকহঁতে ঘৰ-দুৱাৰ দেখি সন্দেহৰ ভাব প্ৰকাশ কৰাত তাই 'চাতুৰি কৰিয়া' ক'লে, কোনে সিহঁতক ধৰিব পাৰে! তেতিয়া পাঁচোজনীয়ে পাৰত কাপোৰ থৈ পানীত নামি 'ডুবাডুবি ঝাপাঝাপি' কৰিবলৈ লাগিল। কুমাৰে ধাইক মাতি সিহঁতৰ কাপোৰবোৰ ধৰি ৰাখিলে, সিহঁত পানীৰপৰা উঠিব নোৱাৰা হ'ল। চন্দ্ৰাৱলীয়ে বুদ্ধি কৰি পদুমৰ পাত এটাত নখেৰে শ্লোক এটা লিখি পাৰলৈ দলি মাৰি দিলে। বিশ্বকেতু আৰু লগৰ মানুহবোৰে সেইটো ধৰিবলৈ লৰ মৰাত পাঁচোজনী বিদ্যাধৰীয়ে নিজৰ কাপোৰ লৈ উৰা মাৰিলে। প্ৰণয়-পীড়াত কোঁৱৰৰ বিলাপ আৰম্ভ হ'ল। ধায়ে বুদ্ধি দিলে এইবাৰ বিদ্যাধৰীহঁত আহিলে যিজনীক ধৰিবৰ ভাব তাইৰ কাপোৰ লুকুৱাবলৈ। পুনৰ যেতিয়া বিদ্যাধৰী আহিবৰ তিথি পৰিল, কোঁৱৰ 'খন্দৰাৰ মধ্যে' সোমাই থাকিল। ধায়ো লুকাই আছে। ঘৰ-দুৱাৰ কোনো নোহোৱা যেন কৰি এৰা-পৰলীয়া কৰি থোৱা হৈছে। পাঁচ বিদ্যাধৰী আহি নিঃসঙ্কোচে পানীত নামিল; চন্দ্ৰাৱলীয়ে কিন্তু মনে মনে বুদ্ধিটো বুজি পাইছিল। চন্দ্ৰাৱলীৰ কাপোৰ থওঁতে পৰিল কোঁৱৰ লুকাই থকা ঠাইতে; কোঁৱৰে লুকুৱাই থ'লে। চাৰি বায়ে গা ধুই উঠি কাপোৰ পিন্ধিলে; চন্দ্ৰাৱলীয়ে কাপোৰ বিচাৰি নাপাই শাপ দিম বোলাত কোঁৱৰ ওলাল। চাৰি বায়েক উৰা মাৰিলে ৰত্নপুৰলৈ। কোঁৱৰ আৰু চন্দ্ৰাৱলীৰ প্ৰহেলিকা-সম্বাদ হ'ল। চন্দ্ৰাৱলীক নিজৰ কাপোৰ নিদি ওপাৰপৰা পাট-শাড়ী উলিয়াই দি ভিতৰলৈ নিয়া হ'ল। কুমাৰে সুৰতি বিচৰাত চন্দ্ৰাৱলীয়ে ক'লে,

অল্পমতি কন্যা আমি য়বিভাহিতা নাৰি
পুৰুসেৰ সংগ্ৰাম আমি কভু নাহি কৰি।
পুষ্পেৰ কলিকা তন্থ ভ্ৰমৰা নাহি বইসে
অখণ্ড জোবন মোৰ পুৰুশে নাহি ছিসে।
কুশেৰ অঙ্কুশ মোৰ নাহি বিন্ধে চৰণে
পুৰুসেৰ জন্ত্ৰণা আমি সহিব কেমনে।

আৰু ক'লে, 'মধু মাসে স্নুক্ল পক্ষে' বায়েকইঁত আহি তাইক বিয়া দিব কোঁৱৰৰ লগত।

ইহাৰ মধ্যে নাহইবে নিগুড় স্ৰিঙ্গাৰ।
নিগুড় স্ৰীঙ্গাৰ বিনা আৰ জতো ৰঙ্গ
সকলে ভুঞ্জীয়া স্নুকে থাক মোৰ সঙ্গ।

এইমতে দুয়ো একেলগে 'বাক্য-ৰসে', শয়ন-ভোজন কৰি থাকিল। কেতিয়াবা পাশা খেলে।

কখন মদন ৰাগে নানা গিত্য গাএ
তম্বুৰা ধৰিয়া ক্ষণে বিজক বাজায়ে।

ধায়ে খবৰ দিয়াত ৰজা-ৰাণী আহিল বোৱাৰী চাবলৈ। ৰাণীয়ে তেল সেন্দূৰ কাজল পিন্ধালে। তেওঁলোকৰ মন কোঁৱৰ আৰু চন্দ্ৰাৱলীক নগৰলৈ নি বিয়াখন পতাৰ। কিন্তু চন্দ্ৰাৱলীয়ে কোঁৱৰক কোৱা দৰে বায়েকইঁত আহিলে বিয়া হ'ব বুলি 'অবুজা ছাওালক জেন হস্তে কলা দিল।' ৰজা-ৰাণী ঘূৰি গ'ল। এদিন কোঁৱৰ গা ধুবলৈ যাওঁতে চন্দ্ৰাৱলীয়ে ধাইৰপৰা নিজৰ কাপোৰ সৰকাবৰ যত্ন কৰিছিল; কিন্তু যত্নই ফল নধৰিলে। এইবাৰ চন্দ্ৰাৱলীয়ে কোঁৱৰক বুদ্ধি কৰি পঠিয়ালে নগৰলৈ বিয়াৰ সম্ভাৰ আনিবলৈ।

কোঁৱৰে কিন্তু বাটত নানা অমঙ্গল দেখা পাই গ'ল। চন্দ্ৰাৱলীয়ে ধাইক ক'লে,

স্নানেৰ সময় আজি হইল স্নুভ দিন
আসিবে ভগ্নীসব বুজি তাহাৰ চীন।
এহি সময়ে জাই চলো সৰোবৰেৰ ঘাটে
স্নান কৰি বস্ত্ৰ পৰি বসি থাকি ঘাটে।

ধায়ে গা-পা ধুৱালে। চন্দ্ৰাৱলীয়ে পুনৰ নিজৰ বস্ত্ৰ বিচাৰিলে আৰু ধাইক বুজালে, কোঁৱৰক এৰি তাই নিজ দেশলৈ ঘূৰি নাযায়। কিন্তু ধায়ে তাইৰ কাপোৰ দিয়াৰ লগে লগে তাই 'বাহু পসাৰিয়া' উৰাও দি প্ৰাসাদৰ ওপৰত পৰিল। ধায়ে ক'লে, তাই নিজৰ সত্য এৰি যোৱা উচিত নহয়, বিয়াৰ সম্ভাৰ লৈ কোঁৱৰ এতিয়াই আহিব, 'তোমা বিনে হত্যা হবে ৰাজাৰ কুমাৰ।' চন্দ্ৰাৱলীয়ে সমিধান দিলে,—

স্নন মাই ধাও তুমি কিছু নিতি কথা
অলপ আয়সে জদী পাএ বহু ধন
পৰিহাস কৰি তাৰ নাকৰে জতন।
বিনা জত্নে নাৰিক জদি পাএন পুৰুশে
বেথা নাহি বাসে ৰতি ভুঞ্জেতো নিৰ্জ্জাসে।
সেহি হেতু ধাই আমি সে তত জানিয়া
কিছু শ্ৰম পাওক কুমাৰ (আমাক) লাগিয়া।...
কুমাৰেৰ পায় মোৰ কইৰ নমস্কাৰ
ৰত্নাপুৰে গৈইলে দেখা হৈবে আমাৰ
সৰ্ব্বথা কুমাৰ জেন জাএ সেহি দেশে
পথ নিৰখিয়া আমি থাকিব অবশ্যে।...

জৌবন ঘটিয়া জদি হৈ বিৰ্দ্ধ কাল
তদাছ কুমাৰ বিনা নাভজিব আন।...

তাই এটা বহু গুণ থকা আঙঠি দি ক'লে, সেইটো যেন কোঁৱৰে সকলো সময়তে হাতত ৰাখে।

ইফালে কোঁৱৰ সদলবলে নগৰৰপৰা আহিল, কিন্তু ঘটনাটো জানি হাতীৰপৰাই আছাৰ খাই পৰিল। তাৰ পিছত কালিকাক পূজা কৰি 'চন্দ্ৰাৱলি-প্ৰেম-বানিজ্জেৰ তৰে' দ্বিজ সন্ন্যাসীৰ বেশে দক্ষিণলৈ খোজ চলালে। সাত দিনে নিজৰ দেশ এৰাই ত্ৰিপুৰনগৰত প্ৰৱেশ কৰিলে। তাতে বিয়াল্লিশ স্বৰৰ গীত গাই থকাতে শ্ৰীবৎসৰ ৰজাক লগ পালে। ৰজাৰ দিনে চাৰিটা ৰূপ ধৰিব পৰা বিদ্যাধৰী ৰাণী চতুৰ্ভুজাক এৰাতি কৰপুৰা নগৰৰ বসুদত্তই হৰণ কৰিবলৈ আহোঁতেই ৰাণীয়ে দেৱীক স্মৰণ কৰি কাষ্ঠকায় হ'ল; বসুদত্তই ৰজাক ধৰি আনি তাতে থৈছে। কৰুণা ওপজাত বিশ্বকেতুৱে কৰপুৰানগৰলৈ গৈ সসৈন্যে বসুদত্তক বধ কৰিলে। কৃতজ্ঞ শ্ৰীবৎসৰে তেওঁক বিয়াল্লিশ স্বৰৰ গীত শিকাই নিজৰ ঘৰলৈ লৈ গ'ল। চতুৰ্ভুজা এতিয়া পুনৰ মানুহ হ'ল। কোঁৱৰৰ মন ভুলাবলৈ ৰজাই নিতে তেওঁৰ আগত নগৰৰ বিদ্যাধৰী, নৰ্ত্তকী, 'নাটুয়া'ৰ নৃত্য কৰায়। কিন্তু সিমানতো তেওঁ চন্দ্ৰাৱলীৰ কথা নাপাহৰাত ৰাণীক সঁপি দিব খুজিলে কোঁৱৰত। ৰাণীয়ে অনিচ্ছাৰে বাৰ-বছৰীয়া ছোৱালীৰ ৰূপ লৈ কোঁৱৰৰ ওচৰলৈ গ'ল; কিন্তু নিজকে তেওঁৰ হাতত ধৰা নিদিলে। শেষত কোঁৱৰে ৰাণীৰ পৰিচয় পাই পুনৰা ৰজাক নানা ভৎসনা কৰি তাৰপৰা বিদায় ল'লে। নানা গাঁও-নগৰ এৰি এৰি থৈ সাগৰ-সঙ্গম পালেগৈ। গৰখীয়া ল'ৰা কিছুমানে ক'লে, তাৰ খেৱাঘাটত এক কুষ্ঠীৰে মানুহ পাৰ কৰে আৰু পাৰ কৰাৰ বেচ-ৰূপে একোটা

মানুহ খায়। সেই কুণ্ডীৰ আচলতে আছিল এক অভিশপ্ত মুনি-কুমাৰ; এতিয়া পাৰ কৰোঁতে বিশ্বকেতুৰ মুখত গোৱিন্দৰ নাম শুনি মুক্তি লাভ কৰিলে।

কোঁৱৰে পুনৰ নানা নগৰ এৰি কাঞ্চননগৰ পালেগৈ, য'ত 'বিক্রিত পুৰুষ সব ৰূপবতি ৰামা', বিদেশী সুন্দৰ পুৰুষ পালে তিৰোতাবোৰে ধৰি ৰাখে। কণাৰ ভেশ ধৰি কোঁৱৰ সেই নগৰ পাৰ হৈ এখন অৰণ্যত শুই থকা পালেগৈ এক কন্যা। তেওঁ উদাৰচন্দ্ৰ ৰজা আৰু সুধন্যা ৰাণীৰ কন্যা চিত্ৰমালা, সৰুৰেপৰা মাক-বাপেকে নিচিনি তুলি-তালি ডাঙৰ দীঘল কৰা এক ৰাক্ষসে আনি তাত থৈছে বিয়া কৰিবৰ মনেৰে। বিশ্বকেতুৱে ৰাক্ষসক চিত্ৰমালাৰ ইঙ্গিতত তাৰ চকু কণা কৰি বধ কৰিলে। ৰজা-ৰাণীয়ে তেওঁক আদৰ-সাদৰকৈ নি জীয়েকক বিয়া দিলে। দুয়ো ৰতি-ৰঙ্গে আছে; কিন্তু কোঁৱৰে চন্দ্ৰাৱলীৰ কথা অলপমানো পাহৰিব পৰা নাই। শেষত তেওঁ চিকাৰৰ ছলেৰে নগৰৰ বাহিৰ ওলাল আৰু ভগৱতীক আৰাধনা কৰাত দেৱীয়ে মায়া-মৃগী-ৰূপে দেখা দিলে। কুমাৰে মৃগীক খেদাৰ ছলতে ৰজাই দিয়া লগৰীয়াবোৰক এৰি এইবাৰ বিহড়ানগৰ পালেগৈ। তাৰ লোকে মেষ-ভেৰা পোহে, মদ্য-মাংস খায়, বিদেশীক মাৰি ধন লয়; ধৰ্ম্ম-কৰ্ম্ম নাই। বাটতে এজাক ভেৰা চৰাই মদ-ভাং খাই থকা মেসাম্বৰে কোঁৱৰক ধৰি খাবৰ মনেৰে ঘৰলৈ নিলে আলহী কৰি। পৰ্ব্বতাকাৰ এটা ঘৰত ভেৰাবোৰ ৰাখি একুৰা জুই ধৰি কোঁৱৰৰ হাতত ধৰি বিনয়সহকাৰে কাষতে বহিল দুৱাৰখন ভেটি ধৰি। বিশ্বকেতুৱে দেখিলে বহুতো ভাল মানুহ হাত-ভৰি ভাঙি, চকু ফুটাই, বুকুত শিল দি বা হাতে-ভৰিয়ে বান্ধি পেলাই থোৱা আছে। ভয়তে বিশ্বকেতুৰ কান্দোন ওলাল। মেসাম্বৰে গোটা

চেৰেক ভেৰা মুচৰি আনি খৰিকাত দি পুৰি খাই দুৱাৰ-মুখত পুনৰ পৰি ৰ'ল। টোপনি আহিল। ৰাতি দুপৰ। এক বন্দীয়ে কোঁৱৰক মন্ত্রণা দি ক'লে, ৰাতি পুৱালেই মেসাম্বৰে কোঁৱৰবো হাত-ভৰি ভাঙিব আৰু আঠ-ন দিন ৰাখি একেবাৰেই মাৰি পেলাব ;

মাংস পোড়া লোহাৰ ছড়ি আনহ টানিয়া
চক্ষেৰ আড় হৈয়া দেহ অগুনীতে খুসিয়া
তপ্ত হৈলে দুই ছৰ লহ দুই হাতে
নির্জ্যাসে চাপিয়া দেহ দুষ্টাৰ দুই চক্ষেতে।...
মেষ মাৰি খাইছে কালি তাৰ খাল লও
সেহি চামা লইয়া তুমী আপন পিষ্টে দেও
মেসচৰ্ম্ম য়ভৰিয়া মেষবৰ্ণ হৈয়া
একেয়েকে মেস সবাক দেওতো ছাৰিয়া
ছাৰিয়া দিতে মাত্ৰে মেস জ্যাবেক সকলে
তুমিওহ বাহিৰ হৈবা তাহাৰ মিসালে।

সেইমতেই বিশ্বকেতু মেসাম্বৰৰ চকু কণা কৰি ভেৰাৰ লগতে তাৰ ভৰিৰ তলেদি পাৰ হৈ গ'ল আৰু ক্রোধত দুই ভৰিত ধৰি টানি তাক গুৰিয়াই লঠিয়াই তম্বুৰাৰে মূৰ ভাঙি পেলালে। সি মৰি থাকিল। বান্ধনত থকা ৰাজপুত্ৰসকল মুক্ত হ'ল।

তাৰপৰা বিশ্বকেতু বাঘ-ভালুকৰ বনপথেদি গৈ পালেগৈ শ্রীমুৰাৰি ৰজাৰ পৰিত্যক্ত আৰু এতিয়া 'দইত্য-দান ভূত-প্রেত'-অধ্যুষিত বিৰভগু পুৰী। তাত এজনী বুঢ়ীৰ ঘৰত আশ্রয় ল'লে। ৰাতি দৈত্য-দানৱবোৰ আহি মেসাম্বৰৰ মৃত্যুৰ খবৰ পাই হত্যাকাৰীৰ সন্ধান কৰিবলৈ ওলোৱা দেখি বিশ্বকেতুৱে কান্ধত বুঢ়ীক লৈ অৰণ্যত সোমাল। বাটত বুঢ়ীক আছাৰ মাৰি পেলাই পালেগৈ 'মোহাধনেৰ

সুৰ ৰাজা ভূতকিঙ্কৰৰ' নগৰ; য'ত 'ৰাত্রি দিবা জোগ চিন্দা আৰ নাহি গ্যান।' ৰজাৰ সভাত তম্বুৰা লৈ বিয়াল্লিশ স্বৰৰ গীত গাই বিশ্বকেতুৱে সকলোকে মুগ্ধ কৰিলে। পিছদিনা ৰত্নামগ্নপুৰীৰ সন্ধান বিচৰাত কেৱে ক'ব নোৱাৰিলে। ৰজাৰ কথামতে কোঁৱৰক সকলো সিদ্ধাৰ গুৰু ৰুদ্ৰভাৰতিৰ ওচৰলৈ লৈ যোৱা হ'ল নানা দেশ অতিক্রম কৰি। ৰুদ্ৰভাৰতিয়ে ক'লে,

সপ্ত মাসেৰ পথ আছে সপ্ত সাগৰ
তাহাৰ ওকুলে আছে সর্প আজাঙ্গৰ।
তাহাৰ পৰে নাহি আৰ ৰবিৰ কীনৰ
সপ্ত দিনেৰ পথ আৰ অন্ধকাৰ
তাহাৰ পৰে সপ্ত দিন উঞ্চল নিঞ্চল পথ
সেপথে জাইতে ৰসয বড়ই সঙ্কত
তাহাৰ পাছে গীয়া ৰত্নানামএ পুৰি
চন্দ্রসেন নামে ৰাজা তাহাৰ অধিকাৰি।

বাৰণ কৰাতো নুশুনা দেখি বিশ্বকেতুক মুনিয়ে তেওঁৰপৰা তন্ত্র-মন্ত্র শিকি অক্ষত-দেহ হ'বলৈ ৰাখিলে। ৰাজ-আভৰণ খহাই কোঁৱৰে 'উদাসীন' হৈ গুৰু-সেৱা কৰি থাকিল। মুনিয়ে কালিকা-পূজা কৰিলে, কোঁৱৰে উৰুৰ মাংস কাটি আহুতি দিলে। গুৰুৱে জলন্ত বহ্নিত পৰীক্ষা কৰি আশীর্বাদ দি তেওঁক বিদায় দিলে। ভূতকিঙ্কৰ ৰজাৰপৰা সাত মাহৰ খোৱা বস্তুৰে সাতখন নাও লৈ সমুদ্র-যাত্রা আৰম্ভ কৰিলে। ছয়খন সাগৰ পাৰ হ'ল। 'তিয়জ সমুদ্রে নৌকা বিহড়িল মছে। তিমঙ্গি নামে মধ্যগোটা মহা আজাঙ্গৰ।' পাট এচটাত ধৰি বিশ্বকেতু পাৰলৈ উঠি এক বুঢ়া বামুনীৰ ঘৰত আশ্রয় ল'লে। তাৰপৰা বিদায় লৈ বিশ্বকেতু এইবাৰ সোমালগৈ ৰত্নপুৰ

গড়-ৰক্ষক অজগৰৰ পেটত। তেওঁ গুৰু-নাম চিন্তা কৰাত অগ্নি জ্বলি উঠিল, অজগৰে তেওঁক উকতি উলিয়াই দিলে। অজগৰে মুক্তি লাভ কৰি কোঁৱৰক এটা মণি দিলে।

পুৱা বীৰে পুনৰ ৰত্নামময়পুৰলৈ খোজ ল'লে আৰু সাত শিখৰ পাৰ হৈ ৰত্নপুৰত প্ৰৱেশ কৰিলে।

মৰিয়াছে চন্দ্ৰসেন ৰাজ্য কৰে পাত্ৰে
ৰাজকন্যা সবে কৰে নাহি ধৰে ছত্ৰে।

তম্বুৰা বজাই ঘূৰি ঘূৰি শেষত কোঁৱৰে সৰোবৰৰ ঘাটত যোগত বহিল। চন্দ্ৰাৱলীৰ দাসীয়ে যোগীৰ জটাত কুঁৱৰীৰ আঙঠি দেখি ভিতৰত খবৰ দিলেগৈ। চন্দ্ৰাৱলীয়ে ঘটনা বুজি পাত্ৰ প্ৰজাপতিৰ আজ্ঞাৰে নগৰত ঢোল বজাই ঘোষণা কৰালে—যত দূৰদেশী পৰদেশী আছে ৰজাৰ দুৱাৰত ঘণ্টা বজাই 'ৰান্ধিয়া খাওক অন্ন ৰোজ সিধা লয়া'; তাকে নকৰিলে পিছদিনা কাটি ৰতি ৰতি কৰিব। বিশ্ব-কেতুৱে কঁকালত কেঁথাখন বান্ধি হাতত তম্বুৰা লৈ সোণৰ-ৰূপৰ ঘণ্টাত শব্দ কৰিলেহি। চন্দ্ৰাৱলীৰ দাসীয়ে তেওঁক টানি-আঁজুৰি চন্দ্ৰাৱলীৰ খিড়িকিৰ ওচৰলৈ আনিলে। তাতে কোঁৱৰে বিয়াল্লিশ সুৰৰ গীত জুৰিলে। চন্দ্ৰাৱলীয়ে দাসীক আজ্ঞা কৰিলে যোগীক গা ধুৱাই ভাল সিধা দিবলৈ, আৰু নিজে ভিতৰত কালিকাক পূজা কৰি পাত্ৰক ক'লে বিয়াৰ সম্ভাৰ গোটাবলৈ। পুনৰ চন্দ্ৰাৱলীৰ খিড়িকিৰ তলত গীত গাবলৈ আনি দাসীয়ে সোধাত ক'লে, তেওঁৰ যোগী-বেশ চন্দ্ৰাৱলীৰ কাৰণেহে। সিহঁতে তেওঁক লাঞ্ছনা দি আঙঠি, তম্বুৰা আদি কাঢ়ি ল'লে। চন্দ্ৰাৱলীয়ে ইমান পৰেও কোঁৱৰৰ আগত দেখা দিয়া নাই। এতিয়াও আঁৰৰপৰা কথা-বতৰা সুধি ক'লে, পিছদিনা গন্ধৰ্ব-কন্যাসকলৰ নাজৰপৰা তাইক বিচাৰি উলিয়াব লাগিব।

৫

সেইমতে পিছদিনা বহুত বিচৰাৰ পিছত দাসীবোৰৰ মাজত চন্দ্ৰাৱলীক বিশ্বকেতুৱে বাছি উলিয়ালে। তাৰ পিছদিনা দুইৰো বিয়া হ'ল।

পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ পুথি আধৰুৱা হৈ ৰৈছে। ছপা সংস্কৰণৰপৰা পোৱা যায়, বিশ্বকেতুৱে চন্দ্ৰাৱলীক লৈ স্বদেশলৈ ঘূৰে ; বাটতে চিত্ৰমালাকো লগত লৈ আহে।

সপ্তদশ শতিকাৰপৰা চিলট আৰু চট্টগ্ৰামৰ মুছলমান কবিসকলৰ মাজত হিন্দু পুৰাণ-পাঁচালীৰ অনুসৰণত নবীবংশ বা পয়গম্বৰসকলৰ কাহিনী আৰু জঙ্গনামা বা হজৰত নবীৰ পৰৱৰ্ত্তী খলিফাসকলৰ কালৰ যুদ্ধ-কাহিনী বঙলাত লিখা হ'বলৈ ধৰে। এই কবিসকলৰ দুই-এজনে প্ৰণয়-গাথাও ৰচনা কৰিছিল। এনে ধৰণৰ এটি গাথা হ'ল খলিল-বিৰচিত "চন্দ্ৰমুখী"। ইয়াৰ মুখভাগ মৃগাৱতী-চৰিত্ৰৰ লগত মিলে।—

মিছিৰ নগৰৰ ৰজা পুৰুবেশ্বৰৰ পুত্ৰ কুমাৰ গুলসুনাহৰ চিকাৰলৈ যাওঁতে ফীৰুজ শাহ গন্ধৰ্ব্বৰাজৰ কন্যা চন্দ্ৰমুখীক দেখি মুগ্ধ হয় আৰু লগৰীয়াসকলক লৈ গন্ধৰ্ব্বনগৰী পায়গৈ। তাতে মালিনীৰ ঘৰত বৈ সুৰঙ্গপথেদি চন্দ্ৰমুখীৰ কাষৰেং সোমায়। দুইৰো মিলন হয়।...

অষ্টাদশ শতিকাৰ আবদুল গফুৰৰ "গাজী সাহেবের গান" বা "কালু-গাজী-চাম্পাৱতী পাঁচালী"ত আমাৰ ফুলকোঁৱৰৰ গীতৰ নায়িকা পচতুলাৰ সদৃশ পাতালৰ ৰাজকন্যা পাঁচতুলা।

বিৰাট নগৰৰ ৰজা শাহা সেকান্দৰৰ পুত্ৰ জুলহাসে সুৰঙ্গপথেদি গৈ পাঁচতুলাক বিয়া কৰে। ৰাণীয়ে সাগৰত উঠি অহা নাৱত লৰা

এটি পাই তুলি ল'লে ; নাম হ'ল কালু শাহা। ইয়াৰ পিছত ৰাণীৰ এটি পুত্ৰ হ'ল—বড়খাঁ গাজী। দুয়োজনে বৈৰাগ্য অৱলম্বন কৰি ঘৰৰ বাহিৰ হয়। মনোহৰ আৰু মধুমালতীৰ মিলনৰ নিচিনাকৈ পৰীয়ে দক্ষিণ ৰাজ্যৰ মুকুটৰায় ৰজা আৰু লীলাৱতী ৰাণীৰ কন্যা চম্পাৱতীৰ ওচৰলৈ নিদ্ৰিত গাজীক লৈ যায়। দুইৰো আঙঠি সলনা-সলনি কৰাৰ পিছত আকৌ গাজীক থকা ঠাই সোণাপুৰত থৈ আহে। নানা বিপৰ্য্যয়ৰ পিছত গাজীয়ে চম্পাৱতীক পায়গৈ ; জুলহাস পাঁচতুলাও পিতৃ-ৰাজ্যলৈ ঘূৰি আহে।

অষ্টাদশ শতিকাৰ আগ কি মাজ ভাগত গৰীবুল্লাই "আমীৰ হামজাৰ জঙ্গনামা" ৰচনা কৰে আৰু ফাৰ্চী কবি নুৰুদ্দিন জামীৰ ছাঁ লৈ লিখে "ইউসুফ জেলেখা"। এওঁৰ পিছৰ কবি সৈয়দ হামজাই "মধুমালতী"ৰ কাহিনী বঙলাত লিখে, আৰু ১৭৯২ খ্ৰীষ্টাব্দত গৰীবুল্লাৰ অনুবৃত্তি কৰি "বড় আমীৰ হামজা" ৰচনা কৰে। আমীৰ হামজাৰ কাহিনীত আফৰিত, তফৰিত, খৰপায়, ছামহুল, চফেদ আদি দেওৰ কথা আছে। আমীৰৰ লগত তাৰ পৰীৰ শাদী হয় ; হেন্দিয়াৰ হাতত আমীৰ হামজা শ্বহিদ হোৱাৰ পিছত দাদ (প্ৰতিশোধ) ল'বলৈ আমীৰৰ বেটী কুৰছি পৰীয়ে বহুত পৰা লৈ আহে। সৈয়দ হামজাৰ তৃতীয় ৰচনা "জৈগুনেৰ পুঁথি" হানিফাৰ জঙ্গনামা ; চতুৰ্থ ৰচনা "হাতেম তাইৰ কেচ্ছা"তো দেও, সাপ আৰু "বিচ্ছু"ৰ কাহিনী আছে ; আৰু আছে নানা পৰীৰ কথা—আলগুন পৰী, হুছনা পৰী, মিনা পৰী, মহা পৰী। অসমৰ বধকাব্য আৰু হৰণ-কাব্যৰ

অন্তৰ্গত যুদ্ধ আৰু প্ৰণয়-কাহিনীৰে জন-সাধাৰণৰ মন ভুলোৱা কাহিনী-সূত্ৰ এইবোৰতো বৰ্ত্তমান।

বোসাঙ্গ দৰবাৰৰ কবি আলাওলে (১৭শ শেষাৰ্দ্ধ) ফাৰ্চী আখ্যায়িকা-কাব্য "সয়ফুলমুল্লুক-বদিউজ্জামাল" কিছু অংশ অনুবাদ কৰে। ১২৩৫ বঙলা সালত লিখা সায়েৰ মুন্সী মোহাম্মদ মালেক সাহেবৰ "ছয়ফল মুল্লুক বদিওজ্জামাল"ৰ কেচ্ছাৰ প্ৰথম ভাগৰ লগত আমাৰ উপাখ্যানৰ সামান্য সামঞ্জস্য দেখা পোৱা যায়।

মেছেৰ নামৰ ছহৰৰ ছুকিয়ান বাদশা ন জনা বিবি ছাদী কৰাৰ পিছতো অপুত্ৰক। তেওঁৰ প্ৰধান উজীৰ হাদিম আহাম্মদ। প্ৰতাপী বাদশাই মাজে মাজে যেজাৰ কৰে,

ফরজন্দ বিহনে বাদশা কান্দে জারে জার
আমি বাদে এ দৌলত ঘরে যাবে কার
আছমানেতে চান্দ বিনে কি করিবে তারা
যার ঘরে বেটা নাই সে ঘর আন্ধিয়ারা
নিমক ভাত খায় যদি বেটার রোজগার
মধু মিশ্রি সমতুল্য না হবে তাহার।...

এদিন বাদশাই প্ৰধান উজীৰক ক'লে,—

তোমাকে শপিনু আমি বাদশাই মাদার॥
তক্তে বৈসে কর তুমি মুল্লুকের বাদশাই।
ফকির ছুরতে আমি ফিরিব দুনিয়াই॥

হাদিম আহাম্মদে নানা প্ৰবোধ দি উপদেশ দিলে—,

আল্লার বন্দেগী কর লাগাইয়া দিল।
আলবত্তা নিয়েত আল্লা করিবে হাছিল ॥

উজীৰৰ কথা শুনি বাদশ্বাই কান্দি কান্দি আল্লাক মোনাজাত কৰি সিদিনা টোপনি গ'ল। আৰু ৰাতি স্বপ্নত কোনোবাই তেওঁক কোৱা শুনিলে এমোন ছহৰৰ আছিৰ বাদশ্বাৰ কন্যাক বিয়া কৰিলে ফৰজন্দ হ'ব। সেইমতে বিয়া-বাৰু হৈ গ'ল আৰু কন্যাৰপৰা এটি পুত্র জন্ম হ'ল। তেৱেঁই কেচ্ছাৰ নায়ক ছয়ফল মুল্লুক। বাদশ্বাই গণক-নজ্জুম মতাই আনি গণনা কৰালে; তেওঁলোকে জাতকৰ সকলো শুভ-লক্ষণ বৰ্ণাই ক'লে,—

কিন্তু এক সঙ্কট দেখি চতুর্দ্দশ বৎসর।
দেশে দেশে ভ্রমি দুঃখ পাইবে বিস্তর ॥

উজীৰৰ একে সময়তে এটা ল'ৰা হ'ল—ছায়াদ। দুইটি ল'ৰা নলে-গলে লগা বন্ধু হৈ উঠিল। ছোলেমান নবীৰপৰা পোৱা অদ্ভুত মহিমাৰ তিনটি বস্তু বাদশ্বাই এদিন দুইকো ভগাই দিলে—ছয়ফল মুল্লুকক দিলে এটা মোহৰা আৰু এখন শাৰী, ছায়েদক দিলে এটা ঘোঁৰা। শ্বাহাজাদাই শাড়ীখন খুলি দেখা পালে গোলেস্তা এৰোম নামৰ ছহৰৰ পৰী-বাদশ্বা শাহাবালৰ কন্যা বদিওজ্জামালৰ ছবি। তেতিয়াই "হোশহাৰা শাহাজাদা জইল দেওয়ানা।" ইয়াৰ পিছত বাদশ্বাই নানা সুন্দৰীৰ সহায়ত শ্বাহাজাদাৰ পৰীৰ সপোন ভাঙিবলৈ যত্ন কৰিও একো কৰিব নোৱাৰিলে। ছয়ফল মুল্লুকে ছায়াদক লগত লৈ নানা মুলুকত ফুৰা সদাগৰসকলৰো কোনেও নাম শুশুনা গোলেস্তা এৰোম বিচাৰি যাত্রা কৰিলে চল্লিশ হাজাৰ জাহাজত কামান-বন্দুক চিপাহী-গোলন্দাজ আদি লৈ। চীন দেশৰ বাদশ্বাৰ লগত দেখা-দেখি কৰি পুনৰ জাহাজ মেলে। কিন্তু সাগৰৰ তুফানত সকলো জাহাজ বুৰিল।

শ্বাহাজাদা আন দহজনেৰে দেওৰ দেশ কুকাফ পাহাৰৰ পাৰত উঠিল। দেওৰ ৰজাই তাৰে আঠোটা মানুহ খালে। শ্বাহাজাদাৰে বাকী দুটা মানুহ দেওৰ বেটীৰ কাষলৈ নিলে। তাই শ্বাহাজাদাৰ ছুৰত দেখি এতিয়া বিয়া কৰিবলৈ বিচাৰে। শ্বাহাজাদা কোনোমতে দেৱনীৰ ঠাইৰপৰা পলাই যায়। বাটতে লগৰ দুটাক বৰ বৰ কুকুৰাই ধৰি খায়। শ্বাহাজাদা সাপৰ নেগুৰত ধৰি এখন নৈ পাৰ হয়। দ্বিতীয়খন পাৰ হ'ব খোজোঁতেই ঘৰিয়ালে গিলে কিন্তু তাৰপৰা তেওঁ ৰক্ষা পাই সৰন্দিপৰ বাদশ্বাৰ কন্যা মালেকাক এক দেওৰ হাতৰপৰা উদ্ধাৰ কৰে। মালেকাৰ সহায়ত তেওঁৰ বদিওজ্জামালৰ লগত দেখা হয় আৰু ইয়াৰ পিছতো নানা বিপদ-আপদৰ পিছত সেই পৰীৰে কোঁৱৰৰ বিয়া হয়। ইফালে ছায়াদেও নানা বিপদ পাৰ হৈ শ্বাহাজাদাৰ লগে লগে মালেকাক বিয়া কৰে। শেষত দুই যোৰা দৰাকন্যা মেছেৰ ছহৰলৈ ঘূৰি আহে।

এই কেচ্ছাত শৃঙ্গাৰৰ বহুতো মুকলি বৰ্ণনা আছে, যিবোৰ "পঢ়িয়া শুনিয়া লোকে আশকে ডুবিবে" বুলি ভয় হয়।

অসমীয়া প্ৰণয়-গাথা—মীৰজুমলাৰ লগত অসমলৈ অহা চিহাবুদ্দিন তালিশ নামে বুৰঞ্জী-লেখকে ওজৰ কৰিছিল, অসমত তেতিয়া থকা মুছলমানসকল স্থানীয় লোকৰ দৰেই হৈ পৰিছিল আৰু ইছলামৰ কথা পাহৰি গৈছিল। এই কাৰণতে নে কি, আৰু তেওঁলোকৰ বসবাসৰ স্থান অসমৰ সাহিত্যৰ ধাৰাৰ লগতো তেওঁলোকে নিজকে মিলাব নোৱাৰা কাৰণেও, তেওঁলোকে সাহিত্যলৈ অন্ততঃ ধাৰাবাহিক দান একো দিয়াৰ চিন আমি পাব পৰা নাই। সময়ে যদি তেনে কিবা আৱিষ্কাৰ

কৰে, স্লথৰ কথাই হ'ল। শঙ্কৰদেৱৰ শিষ্য বুলি খ্যাত চান্দসাই, চান্দসাঁ বা চান্দখাঁৰ ভণিতা-যুক্ত এটি গীত ভকতীয়া সমাজত পোৱা যায়। তেওঁক কবীৰ নামে জনা গৈছিল বুলিও কোনো লোকে কয়; আৰু কবীৰৰ ভণিতা থকা অসমীয়া গীতো ভক্ত-সমাজত দুই-এটি পোৱা গৈছে। চান্দসাইৰ ভণিতা থকা গীত ভকতীয়া ফকবাৰ শাৰীৰ, ভাব-গধুৰ আৰু ইঙ্গিত-মধুৰ। শ্বাহমিলন বা আজান পীৰৰ বিষয়েও আমি এতিয়াও স্পষ্ট একো জানিব পৰা নাই। পীৰ ছাহাবৰ নাম জড়িত থকা বহুতোখিনি জিকিৰ মৌলিকভাৱে চলি থকা অৱস্থাৰপৰা সংগ্ৰহ কৰা হৈছে। এইখিনিও আমাৰ সাহিত্যৰ আদৰৰ সম্পদ। কিন্তু পছিমৰপৰা চামে চামে আহি অসমত বসতি কৰা মুছলমানসকলে ইৰাণী-ফাৰ্চী-উদু´-হিন্দী-মূলীয় কি ৰোমাণ্টিক কাহিনী নিজ নিজ ঠাইৰপৰা লৈ আহিছিল, আমি একো নাজানো। কিন্তু চাহাপৰীৰ কাহিনী আৰু মধুমালতীৰ আখ্যান বাহিৰৰপৰা অহা মুছলমান বা আন সম্প্ৰদায়ৰ লোকৰ মুখতে বা হাততে অহা অসম্ভৱ নহয়।

ডক্টৰ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাই "মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ"ৰ ফালে লক্ষ্য কৰি বহুত দিন আগতে (১৯৩৬) লিখিছিল,—

In addition to the Vaisnava literature and political literature there was in Assam a literature of romance "in fairy fiction dressed." Rama Dwija's *Mrigavati-charit* depicts the adventure of a prince on his way

to the fairy-land in quest of his sweetheart Mrigavati who was a fairy. The prince wins his beloved after a series of struggle with adversaries. *Teton Tamuli* is a picaresque romance describing the adventures of a Teton or Rogue. More books of this type will surely come out when a diligent search for manuscripts is instituted.[৩]

"মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ"ৰ লেখক দ্বিজ ৰামে ক'ৰপৰা তেওঁৰ কাহিনী পালে তাৰ ইঙ্গিত দিয়া নাই, আৰু নিজৰো কোনো পৰিচয় দিয়া নাই। বৰ্ত্তমানে পোৱা সেই পুথিৰ নকল দুটিৰ তাৰিখ অৰ্থাৎ ১৭১২ শক আৰু ১৭২১ শকৰ অলপ আগে আগে কাহিনীটি পদত ৰচিত হোৱা যেন লাগে। পুথিখনৰ নকল কামৰূপ-মঙ্গলদৈ অঞ্চলতেহে পোৱা গৈছে। এই অঞ্চল এসময়ত অলপ দিনলৈ হ'লেও মোগলৰ অধিকৃত আছিল। ইয়াৰ চৰিত্ৰবিলাকৰ ইছলামী নামৰ ফাললৈ লক্ষ্য কৰিলেও অনুমান হয়, কোনো মুছলমান কথকৰপৰা দ্বিজ ৰামে তেওঁৰ বস্তু গ্ৰহণ কৰিছিল। সূফী কবি কুতুবনৰ প্ৰেম-কাব্যৰ লগত কবিৰ পৰিচয়ৰ ইঙ্গিত আমি নাপাওঁ। এই কাব্যখনি ইছলামী আৰু হিন্দু বিশেষকৈ বৈষ্ণৱ সংস্কৃতিৰ সমন্বয়ৰ এটি মধুৰ ফলৰ দৰে। দ্বিজ ৰামৰ কাহিনীৰ পৰিৱেশ ইছলামী, কিন্তু তেওঁৰ বিৱৰণৰ উদ্দেশ্য বৈষ্ণৱ মনোভাৱোদ্ৰিক্ত। গতিকে কাব্যখন

৩। *Studies in the Literature of Assam,* p. 14

অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ অঙ্গীভূত হৈ পৰিছে। ইয়াৰ আৰম্ভণৰ মঙ্গলাচৰণ আৰু শেষৰ "উপদেশ"বোৰ বৈষ্ণৱ কবিতাৰ চাৰত তোলা। আমিৰছাহাই পুত্ৰ নোহোৱাত জল-পিণ্ডৰ কথা ভাবি বৰ বিচলিত হৈছে; তেওঁ ব্ৰাহ্মণ-সজ্জন, বৈষ্ণৱ-পণ্ডিতক দান-দক্ষিণা কৰি আশীৰ্ব্বাদ লৈছে—

মনোৰথ কৰোক বৈকুণ্ঠ নাৰায়ণ।......
অচলা ভকতি হৌক কৃষ্ণ-চৰণত।

মালিকজাদা সাগৰত উটি-বুৰি কুৰিছে

সুমৰিয়া অচ্যুত গোবিন্দ দামোদৰ।
পশিলো শৰণে নাথ প্ৰাণ ৰক্ষা কৰ॥

তেৱেঁ আকৌ ৰাক্ষসীৰ কবলত পৰি চিন্তা কৰিছে,—

একে প্ৰভু কৃষ্ণ বিনে আনক নপাওঁ॥
মাধৱ গোবিন্দ হৰি কৰিয়ো ৰক্ষণ।

চাহাপৰীৰ নগৰৰ ভাটে

উচ্চ স্বৰে জয় হৰি নাম উচ্চৰয়॥

আৰ্টৰ জগতত এয়া যেন একো বিষঙ্গতিয়েই নহয়। নহ'লে মুছলমান ধ্ৰুপদীয়াসকলে "অনন্ত হৰি ওম্" বুলি আলাপ নকৰিলেহেঁতেন বা সেই সম্প্ৰদায়ৰ খেয়াল-গায়কসকলে এটা ৰাতিৰ আধাভাগ "সব দুখকা নাশক হৰি-নাম" বুলি দোহাৰি নাথাকিলেহেঁতেন।

সূফী কবি মঞ্জনৰ কাব্যৰ বিষয়-বস্তু লৈ কোনোবা এজন

অসমীয়া কবিয়ে "মধুমালতী" লিখে। ৰচনাৰ ছন-তাৰিখ একো জানিব পৰা হোৱা নাই ; সম্ভৱতঃ ই "মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ"ৰ বহুতো পিছৰ ৰচনা। ৫৪টা সাঁচিপাত আৰু তুলাপাতৰ মিহলি নকল এটা অসম সাহিত্য সভাৰ পাঠাগাৰত পৰি আছিল; তাৰপৰা ডঃ সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাই আনি পুৰাতত্ত্ব-বিভাগত ৰক্ষণাবেক্ষণৰ বাবে থৈছেহি। এই নকলটোতো ছন নাই, তাৰিখ আৰু লেখকৰ (লিপিকাৰ) নাম আছে এইদৰে— "এই পদ মাহিনৰ ১১ দিনিয়াৰপড়া বৈসাখৰ ৬ দিনিয়াত সমাপত হল এহি পুস্তক লেখক শ্ৰীমাহাৰাৰ বৰমাজীউজনা ডেকা গোস্বামী শ্ৰীমোহনচন্দ্ৰ গোস্বামী না"। মাহাৰাৰ গোসাঁইদেওক পুথিখনৰ ৰচক বুলি ভাবিবৰ অৱকাশ আছেনে, আমি ক'ব পৰা নাই। পুথিৰ ভিতৰত হ'লে ক'তো ভণিতা নাই। কিন্তু অসমীয়া কবিজন বিয়েই হওক লাগিলে, তেওঁৰ মাননীয় প্ৰৱচন হ'ল—গছৰ গুটি খাবাঁ, নাম নক'বাঁ। তেওঁ যেনেকৈ পুথিখনত নিজৰ আত্মবিলোপ ঘটাইছে, মংঝনৰ নামো তেনেকৈ উল্লেখ কৰা নাই ; অৱশ্যে প্ৰত্যক্ষভাৱে মংঝনৰ কাব্যৰ লগত তেওঁৰ সম্পৰ্ক নথকা অসম্ভৱ নহয়। কিন্তু তেওঁ সমস্ত বস্তুটি এক ভাগৱত, পৌৰাণিক পৰিৱেশলৈ লৈ গৈছে; ঘটনাটো নৈমিষাৰণ্যৰ ঋষি-সত্ৰত লোমস মুনিয়ে বৰ্ণাইছে; ইয়াৰ ৰজা সূৰ্য্যভানু সূৰ্য্যবংশী, ইক্ষ্বাকু-কুমাৰ। তদুপৰি অসমীয়া পদত মংঝনৰ এনে উদাৰ সুন্দৰ সূফী আত্মানুভূতি আনি দেৱা নাপাওঁ,—

পেম দীপ জাকে হিয় বৰা, তে সব আদি অন্ত উজিয়বা।
বিৰহ জীৱ জাকে ঘট হোই, সদা অমৰ পুনি মৰৈ ন কোই ॥

অসমীয়া কবিয়ে পুৰাণৰপৰা এই আখ্যান লোৱা হৈছে যেন ভাব এটা দিবলৈহে যত্ন কৰিছে,—

সুনা সামাজিকচয় ইতো কথা হয় নয়
দেখিয়োক পুৰাণ বিছাৰি।

সেই যুগৰ বিচাৰত পুৰাণৰ বস্তু নহ'লে গ্ৰহণ কৰিব কোন ? অসমীয়া "মধুমালতীৰ পদ" মংঝনৰ কাব্যৰপৰা ঠায়ে ঠায়ে কিছু পৃথক। তলত সেইভাৱে তাৰ পৰিচয় দিয়া হ'ল।—

কৰ্ণেগিৰিৰ ৰজা সূৰ্য্যভানুৱে (সূৰ্য্যভান) অযুত হাজাৰ বছৰ ৰাজত্ব কৰিলে। কিন্তু তেওঁৰ পুত্ৰ নাই। দৈৱজ্ঞই জ্যোতিষ চাই ক'লে, অৰণ্যত গৈ শিৱৰ পূজা কৰিলে সুন্দৰ, গুণী, পণ্ডিত পুত্ৰ হ'ব ; কিন্তু

বাহ্ৰ বৰিসতে পৰদেবিজে হৈবেক।
আনন্দ কৰিয়া এক নাৰি দেখাইবেক ॥
সপনত ৰাত্ৰি দেখিবেক সয়নত।

আৰু সেই নাৰীৰ কাৰণে তেওঁ ঘৰ-বাৰী এৰি নানা কষ্টত ঘূৰিব। ৰজাই অৰণ্যত শিৱ-পূজা কৰি বৰ লাভ কৰাত ছয় মহিষীৰ মাজৰ প্ৰধানা ৰাণীৰ পুত্ৰ এটি হ'ল। দৈৱজ্ঞই গণনা কৰি নাম ধ'লে মনোহৰ, আৰু ক'লে, পূৰ্ণ দ্বাদশ বছৰত ল'ৰাটি যত্নেৰে ৰাখিব লাগিব, নহ'লে দেশান্তৰী হ'ব। সেইমতে বাৰ বছৰ পূৰ হোৱা দিনা নট-নটী অনাই নৃত্য-গীত কৰোৱা হ'ল আৰু চাৰিওকাষে পদাতি প্ৰহৰী ৰখা হ'ল। পিছদিনা গধুলিও নৃত্য-গীত আৰম্ভ হ'ল। কিন্তু তিনি পৰ ৰাতি ভাগৰ

নগাত সকলো ঘৰাঘৰি গ'ল। কুমাৰৰো নিদ্ৰা আহিল। এনেতে চাৰিজনী অপ্সৰা আহি বিক্ৰম ৰজাৰ নগৰ অনুপাৰ ৰাজকন্যা মধুমালতীৰ ওচৰলৈ খাটে সৈতে মায়া কৰি লৈ গ'ল। কুমাৰ আৰু ৰাজকন্যা দুয়ো সাৰ পাই চিনাকি হ'ল। কুঁৱৰীয়ে নিজৰ আঙঠি এটা কোঁৱৰক দি নিজে এটা কোঁৱৰৰপৰা খুজি ল'লে। দুয়ো পুনৰ টোপনি গ'ল ৰতি-ৰঙ্গে। অপ্সৰা কেইজনীয়ে পুনৰ কোঁৱৰক নিজ ঘৰত থৈ আহিল। পুৱা ৰজাই কোঁৱৰক নিজ ঠাইতে দেখি আনন্দ পালে। আকৌ গীত-বাদ্য আৰম্ভ হ'ল। কিন্তু কোঁৱৰ এতিয়া হ'ল বাতুল-প্ৰায়। পাত্ৰৰ মন্ত্ৰণামতে ৰজাই দীঘল ডাঙৰ নৌকা কৰাই লোণ সাগৰৰ পাৰত ভৰা দিয়ালে দাস-দাসী, ৰজত-সুৱৰ্ণ, ভোজন-সম্ভাৰ।

মনোহৰে সাগৰ-যাত্ৰা আৰম্ভ কৰিলে। কিন্তু মাজ সাগৰত মগৰে নাও কামুৰি ভাঙিলে। লগৰ সকলো মৰিল, কোঁৱৰে কোনোমতে পাট এচটা পাই তাকে সাবটি ধৰি পাৰলৈ উঠিল। অৰণ্যৰ ভিতৰত সুন্দৰ ঘৰ এটা দেখি সোমাই গৈ দেখা পালেগৈ বিচিত্ৰবিশ্ৰাম নগৰৰ ৰজা চিত্ৰসেনৰ কন্যা প্ৰেমাক (চিত্ৰসেনী), তিনি ভনীয়ে পুষ্পবনত ধেমালি কৰি থাকোঁতে বতাহ-বৰষুণত বাট হেৰোৱাত তিনিমূৰীয়া, দহহতীয়া, সাতচকুৱা জম্বুৰথ (ৰাৱণৰ নাতি) ৰাক্ষসে ধৰি আনি তাত থৈছে, মাহে এবাৰ আহি সুৰতি ভোগ কৰি যায়। প্ৰেমা হ'ল আনফালে মধুমালতীৰ সখী। ৰাক্ষসটো আহিবৰ সময় হোৱাত কোঁৱৰে এটা গাঁত কৰি সোমাই থাকিল উশাহ পাবলৈ এটা সৰু বিন্ধা কৰি। প্ৰেমাই বুদ্ধি কৰি ৰাক্ষসৰপৰা তাৰ মৃত্যুৰ উপায় জানি ল'লে—মধুমালতীৰ আঙঠি হাতত থকা মনোহৰৰ হাততে তাৰ মৃত্যু হ'ব ; মনোহৰ ওচৰৰ নৈৰ পাৰলৈ গৈ তিনিবাৰ "আইস আইস" বুলি চিঞৰিলেই এটা সুৱৰ্ণৰ টেমা পাৰলৈ উঠি আহিব ;

দেখি য়াঙ্গুষ্ঠিক ভাগি
তেতিক্ষণে হুইবে মুদগৰ ॥
তাৰ অভ্যন্তৰে পুনু খান্দা এক সমন্বিতে
দেখিবেক আৰু ভেমা এক।
আঙ্গুষ্ঠিক লয়া তাৰ মস্তকত মাৰিবেক
তেবে মুদ মুকল হৈবেক ॥
তাহাৰ ভিতৰে পুনু একগুতি মধুকৰ
আচে মহা কুতুহল মনে।
সেহি খান্দা লয়া তাক তেতিক্ষণে চেদিবেক
মনুহৰ কুমৰে য়াপোনে ॥
তেবে হৈবে মোৰ মৃত্যু কহিলো আগত তোৰ
তন্ত্ৰী মোৰ প্ৰানৰ সুন্দৰি।

প্ৰেমাৰ লগত অলপ সময় থাকি ৰাক্ষস বনলৈ গ'ল। প্ৰেমা আৰু কোঁৱৰে এতিয়া সেই উপায়মতে তাৰ বধ সাধন কৰিলে। দুয়ো পুনৰ ঘৰত সোমাই কেইদিনমান 'মহা কৌতুকে ৰুদিলা নিসংসয়।' তাৰ পিছত ডাঙৰ ভুৰ এখন কৰি হীৰা-ৰত্ন আদি ভৰা দি চিত্ৰসেন ৰজাৰ নগৰলৈ যাত্ৰা কৰিলে। কুঁৱৰী শুলে। কোঁৱৰ জাগি ৰ'ল। বাটতে এটা ডাঙৰ মাছে 'গলে জৰি লগাই' কোঁৱৰক পানীৰ তললৈ লৈ গ'ল। কোঁৱৰে মাছটো খাণ্ডাৰে কাটি মাৰি পাৰত উঠিল। পুৰা দেখে, অটব্য অৰণ্য; তাতে এজোপা চন্দনৰ তলখনত পৰুৱা ভৰি আছে। পহু এটা দেখা পাই কাটি অলপ চোঁচৰাই দিয়াত পৰুৱাবোৰ তাৰ তেজত লাগিল; কোঁৱৰে চন্দনৰ ডাল এটা কাটি লৰ দিলে। বাটত এক মায়াবী সন্ন্যাসীয়ে মনোহৰক আশ্বাস দি ছাবিৰ ভিতৰলৈ নিলে আৰু বাঘ-ৰূপ ধৰি কোঁৱৰৰ আগত থিয় হ'ল। মনোহৰে তাক কাটি

এটা আলি পাই এখন হাট পালেগৈ। তাত বান্দৰে 'দোকান'ত বেচা-কিনা কৰে। সিহঁতে মনোহৰক আঁচুৰি-বাকুহি তেজ বোৱালে। এক বুঢ়া বান্দৰে তেওঁক লৈ গ'ল বান্দৰৰ মানুহ ৰজা ৰঙ্গসেনৰ ওচৰলৈ। মনোহৰে নিজৰ কথা ক'লে; ৰজাই মন্তব্য কৰিলে, তওঁৰ জীৱন-কাহিনীও একে ধৰণৰে।

ৰঙ্গসেন পূৰ্ব্বদেশৰ কৰ্ণাত নগৰৰ নীলকেতুৰ পুতেক। পুষ্পবনত ফেমালি কৰি থাকোঁতে স্বৰ্গ-কন্যা এঞ্জনী আহি ৰতি দি তেওঁক বলিয়া কৰিলে। এনিশা এশ বাহকবনীয়া ভৃত্য লৈ নাৱত চাৰি মাহৰ সম্ভাৰ লৈ সাগৰৰ সিপাৰৰ কন্যাৰ ক্ৰীড়াস্থান বিচাৰি ওলাল। বাটত কিছুমান ৰিকুত প্ৰাণীয়ে নাও আক্ৰমণ কৰি সকলোকে ধৰি নি সিহঁতৰ ৰাক্ষস ৰজাক দিলেগৈ। ৰাক্ষসে সিহঁতক ভগাই-বটাই ৰঙ্গসেন আৰু সখিয়েকক দিলে জীয়েকৰ ভাগত। তাই ৰঙ্গসেনক ধুনীয়া দেখি দুইকো ভালকৈ মাছ-মাংস খাবলৈ দিয়াই গৰালত থোৱালে, আৰু ৰাতি অদ্ভুত প্ৰসাধন কৰি ৰতি-আশে কোঁৱৰক ধৰিলেহি। কিন্তু ভয়াৰ্ত্ত কোঁৱৰে তাইক তৃপ্তি দিব নোৱাৰিলে। পিছদিনা চাৰিটা ৰাক্ষসে দুই সখিৰ ডিঙিত এডাল শিকলি লগাই ডিঙিত কুন্দা দি আগত মদ্য-মাংসাদি দি বান্ধি থ'লেগৈ। দুয়ো নিকাৰত খাগাই-শুকাই গ'ল। আৰু কোনেও চাবলৈ নহা দেখি লগত থকা কটাৰী এখন উলিয়াই লোহা কাটি দুয়ো পলাল। বাটতে সখিয়েকক বাঘে নিলে; ৰঙ্গসেনক পাই বান্দৰে ৰজা পাতি থৈছে।

ৰঙ্গসেনে মনোহৰক দিনচেৰেক ৰাখি এটা ঘোঁৰা দি বিদায় দিলে। কোঁৱৰে নিজৰ দেশৰ সীমা পোৱা জানি ঘোঁৰা এৰি দিলে, কিন্তু সোমাল পুনৰ অৰণ্যত। তাৰপৰা পৰ্ব্বতত উঠি এক ভয়ঙ্কৰ পক্ষী আৰু এক সৰ্প যুদ্ধ কৰি থকা দেখা পালে। মনোহৰে চৰাইটোৰ সহায়

হৈ সাপটো কাটিলে। পখীয়ে সূৰ্য্যৰ জ্যোতিৰ এডাল হাৰ উপহাৰ দি কোঁৱৰক পিঠিত তুলি স্থুৰৰ ওপৰত লৈ আহিল। প্ৰেমা আৰু মনোহৰ চিত্ৰসেনৰ নগৰ পালেগৈ। তাতে দুইৰো বিয়া হ'ল। মনোহৰে কিন্তু মধুমালতীৰ কথা পাহৰিব পৰা নাই। এদিন প্ৰেমাক কথাটো ক'লে। প্ৰেমাই ৰজাৰ আগত সেই কথা উলিওৱাত ৰজাই 'বিক্ৰম নৃপতি মোৰ সখি পুত্ৰৱৰ' বুলি দুইকো অনুপা নগৰলৈ যাবলৈ অনুমতি দিলে।

প্ৰেমা-মনোহৰ দুয়ো গৈ গৈ অনুপা আহি মধুমালতীৰ মালা গঁথা বুঢ়ী মালিনীৰ ঘৰত ৰ'ল। পিছদিনা প্ৰেমা নগৰলৈ গৈ ৰাজপাটেশ্বৰী ৰূপমঞ্জৰীৰ কাষ চাপিল। ৰাণীয়ে প্ৰেমাক আদৰ-সাদৰ কৰি ক'লে যে মধুমালতীৰ স্বয়ম্বৰৰ আয়োজন হ'ব লাগিছে। ৰজাৰ ওচৰত প্ৰেমাক ভেট কৰোৱাত, ৰজাই ৰাণীক ক'লে মধুমালতীৰ ওচৰলৈ লৈ যাবলৈ। ইফালে কোঁৱৰে মালিনীক সকলো কথা কৈ মধু-মালতীৰ ওচৰলৈ আওঠিয়ে সৈতে তাইক পঠাই দিলে। মধুমালতীয়ে মনোহৰক ছোৱালীৰ সাজ পিন্ধাই নাতিনী বুলি চিনাকি দি ওচৰলৈ লৈ আহিবলৈ ক'লে। সেইমতে কোঁৱৰক আহিলত কুঁৱৰীয়ে সোণৰ কুম্ভত পানী আনি মনোহৰক গা ধুৱাই অলঙ্কাৰ আৰু পুষ্পমালা পিন্ধাই দিলে। ইয়াৰ পিছত মদনানন্দৰ মাজত দুইৰো টোপনি আহিল। প্ৰেমাক লগত লৈ ৰূপমঞ্জৰী আহি অচিনাকি ডেকা এটাৰ লগত জীয়েৰক এইভাৱে পাই খঙত একো-নাই হৈ ডেকাক চৰাই হ'বলৈ অভিশাপ দি নিজৰ কক্ষত সোমাল। মনোহৰ সাৰ পোৱা মাত্ৰে চৰাই হৈ ফুলনিৰ গছৰ ডালত পৰিলগৈ। প্ৰেমা মালিনীৰ ঘৰলৈ আহি মনোহৰ মধুমালতীৰ ওচৰলৈ যোৱা বুলি জানি আচল ঘটনা বুজিব পাৰি ৰজাৰ ঘৰলৈ পুনৰ লৰ দিলে, আৰু ৰজাৰ

আগত বিলাপ কৰি সকলো ক'লেগৈ। ৰাজ-কাৰেং বিষাদে আৱৰি ধৰিলে। ইফালে মনোহৰ পক্ষী-বেশে উৰি উৰি গৈ উত্তৰৰ দেশৰ ভূপাল তাৰাচন্দৰ (তাৰাচণ্ড, তাৰাচন্দ্ৰ) হাতত বন্দী হৈ নিজৰ কাহিনী শুনালে। ৰজাই নানা বৈদ্য আনি নানা প্ৰয়োগ কৰি চাই একো ফল নোপোৱাত নিজে সন্ন্যাসীৰ বেশ ধৰি অনুপালৈ খোজ ল'লে।

ইফালে ৰজা বিক্ৰম আৰু ৰূপমঞ্জৰী কান্দি-কাটি আছে। এদিন ৰজাই ৰাণীক আশ্বাস দি ভৃত্যবোৰক আদেশ দিলে মনোহৰক বিচাৰি উলিয়াবলৈ। প্ৰেমায়ো ৰজাৰ আজ্ঞা লৈ অন্বেষণত বাহিৰ ওলাল। পোনতে মধুমালতীৰ কোঠালৈ গৈ ৰাজকুঁৱৰীক অধোমুখে পৰি থকা অৱস্থাত পালে। তাতে দুইবো নানা সম্ভাষা হ'ল। তাৰপৰা ওলাই প্ৰেমা নানা নদী-পৰ্ব্বত অৰণ্যত ভ্ৰমি স্বামীক বিচাৰি নাপাই ঘূৰি আহোঁতে ৰাজদ্বাৰতে সন্ন্যাসী-বেশী তাৰাচন্দক পাই তেওঁৰ কথা শুনি 'মৰাৰ মুখত সুধা পড়িল জেহেনি' অৱস্থা পালে। তাৰাচন্দৰ ভৰি-ধূলি শিৰত তুলি তেওঁৰপৰা চৰাইটো লৈ ৰজাৰ ওচৰ পালেগৈ। ৰূপমঞ্জৰীয়ে কুঙ্কুম চিন্তি চৰাইৰ গাত পানী চটিয়াই দিয়াত মনোহৰে পুনৰ নিজ ৰূপ পালে। ইয়াৰ পিছত মনোহৰ আৰু মধুমালতীৰ বিয়া হ'ল। ৰজাই হয়-হস্তী দি মনোহৰক বিদায় দিলে। কোঁৱৰে দুই পত্নীক লৈ বিচিত্ৰবিশ্ৰামপুৰেদি পুনৰ কৰ্ণেগিৰিত প্ৰৱেশ কৰিলেহি। ইতিমধ্যে মনোহৰৰ পিতৃৰ মৃত্যু ঘটিছিল। মাকে পো-বোৱাৰীক আদৰি আনিলে। পিছদিনা পাত্ৰসকলে মনোহৰ আৰু দুই কুঁৱৰীক সিংহাসনত বহুৱালে।

অসমীয়া "মধুমালতী"ত সংস্কৰণৰ কাব্যৰপৰা কাহিনীৰ মূল ধাৰতে অনেকখিনি পাৰ্থক্য সোমাইছে। কিন্তু কাহিনীৰ ক্ৰেমটো একে ধৰণেই বন্ধা আছে, আৰু কথাঙ্গৰ ফালৰপৰাও দুয়োটি ৰচনা একে কৈ আছে।

"মধুমালতী"ৰ কাহিনী আমাক পুৰাণত বিচাৰিবলৈ কোৱা হৈছে যদিও এতিয়ালৈকে জনাত সি পুৰাণৰপৰা প্ৰকৃততে গৃহীত নহয়। পুৰাণৰপৰা গৃহীত প্ৰণয়-গাথা-ৰূপে পাওঁ শঙ্কৰদেৱৰ "ৰুক্মিণী-হৰণ", পীতাম্বৰ কবিৰ "উষা-পৰিণয়", অনন্ত কন্দলিৰ "কুমৰ-হৰণ"। ৰাম সৰস্বতী আদিৰ বধ-কাব্যবোৰৰ নামতো সুন্দৰীসকলৰ কাহিনী সোমাই আছে এইখিনিতে বৃষকেতুৰ "উষা-হৰণ", কবিশেখৰৰ "হৰিবংশ" আদি দেখাত পৌৰাণিক আখ্যানৰো উল্লেখ কৰিব পাৰি। পদ্মপুৰাণৰ উত্তৰখণ্ডৰ ক্ৰিয়াযোগসাৰ খণ্ডত থকা ভিণ্টাৰনিচৰ ভাষাত silly stories-অৰ মাজৰপৰা বাছকবনীয়া চাই মাধৱ আৰু সুলোচনাৰ প্ৰেমাখ্যান লৈ "দীন" দ্বিজবৰে "সুলোচনা-মাধৱৰ ইতিহাস" বা "মাধৱ-সুলোচনাৰ পাঞ্চালী" ৰচনা কৰে। কাব্যখনত লোক-গীতিৰে সামঞ্জস্য পৰিলক্ষিত হয়। হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ "অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি"ত তাৰে এক অংশ ছপা হৈ ওলাইছিল। কাহিনীটো এই,—

বিক্ৰম ৰজাৰ ৰূপে-গুণে অনিন্দিত একমাত্ৰ পুত্ৰ মাধৱে এদিনাখন মৃগয়া কৰিবলৈ গৈ এক সৰোবৰত স্নানৰতা যুৱতী এজনী দেখা পাই তাইৰ প্ৰণয় প্ৰাৰ্থনা কৰে। যুৱতীয়ে ক'লে, তাই তাইতকৈ শতগুণে ৰূপৱতী-গুণৱতী ৰাজকুমাৰী সুলোচনাৰ দাসী চন্দ্ৰকলা; তেনে স্থলত সদৃশ গুণৰ কোঁৱৰে সুলোচনাক এৰি বান্দী এজনীক বিচৰা জানো উচিত হৈছে! সুলোচনাৰ ওচৰ কেনেকৈ পাবগৈ পাৰি, তাৰ ইঙ্গিতো চন্দ্ৰকলাই কোঁৱৰক নিদিয়াকৈ নাথাকিল।

নিজৰ আস্তাবলৰপৰা ভদ্ৰশ্ৰৱা নামে উচ্চৈঃশ্ৰৱাৰ সন্ততি এক ঘোঁৰা আৰু লগত প্ৰচেষ্ট (প্ৰচেতস) নামে লিগিৰাক লৈ সাগৰ পাৰ হৈ সুলোচনাৰ মালিনী গন্ধনীৰ (গান্দিনী) ঘৰত আশ্ৰয় ল'লেগৈ। তাতে পিছদিনা ক্ৰিবিক্ৰম ৰজাৰ পুত্ৰ বিদ্যাধৰেৰে সুলোচনাৰ বিয়া হ'ব বুলি শুনি ত্ৰাস পালেও ফুলৰ মালা গাঁথি তাৰ পাতে পাতে নিজৰ চিনাকি আৰু প্ৰণয়-প্ৰাৰ্থনা লিখি দি এটা আঙঠিৰে মালিনীৰ হাতত ৰাজকুঁৱৰীলৈ পঠিয়াই দিলে। মালিনীৰপৰাও কোঁৱৰৰ ৰূপ-গুণৰ কথা শুনি সুলোচনাই মালাৰ ফুলৰ পাহিত চিঠি লিখি পিছদিনা চিনিবৰ ইঙ্গিত দি পঠালে। কোঁৱৰে তাৰ উত্তৰত 'পূৰ্ণ পত্ৰ'. দি কুঁৱৰীৰ কাৰণেইযে তেওঁ দেশ এৰি আহিছে, আৰু দুইৰো সম্মতি আছে যেতিয়া, কুঁৱৰীক আকাশত থাকি পলুৱাই নিব, ইয়াকে জনালে। চিঠি দিবলৈ যাওঁতে মালিনীৰ লগতে গা ধুবলৈ সৰোবৰলৈ যাওঁ বুলি সুলোচনা মালিনীৰ ঘৰত সোমাই শুই থকা কোঁৱৰৰ ৰূপ দেখি তৃপ্তা হ'ল। দুইৰো প্ৰেমালাপ হ'ল ইয়াৰ পিছতে।

পিছদিনা বিয়াৰ হুলস্থূল। কিন্তু মাধৱ নিদ্ৰাত অচেতন। এই ছলতে প্ৰচেষ্টই ঘোঁৰাটোত উঠি সুলোচনাক হৰণ কৰি লৈ সাগৰৰ পাৰ পালেগৈ। সুলোচনাই ঘটনা বেগতিক বুজি বুদ্ধি কৰি প্ৰচেষ্টক বিয়াৰ বস্ত্ৰ-বাহানি আনিবলৈ পঠাই দি নিজে ঘোঁৰাত উঠি চন্দ্ৰবংশী সুসেন ৰজাৰ সভাত পুৰুষ ৰূপ ধৰি বীৰবৰ নাম লৈ থাকিল। এদিনা ৰজাৰ নগৰত ভীমনাদ নামে গঁড় এটা আহি উপদ্ৰৱ আৰম্ভ কৰাত ৰজাৰ আদেশমতে বীৰবৰে জন্তুটো বধ কৰে। তাতে ৰজাই নিজৰ জীয়েকেৰে বীৰবৰক বিয়া কৰাই দিয়ে। ইফালে বীৰবৰ-ৰূপিণী সুলোচনাই গঙ্গা-সাগৰ-সঙ্গম তীৰ্থত মাধৱক পাবৰ কাৰণে নানা

সাধনা আৰম্ভ কৰে। আনফালে কুঁৱৰীৰ বিৰহত গঙ্গা-সঙ্গম তীৰ্থত মৰিবলৈ অহা প্ৰচেষ্ট, বিদ্যাধৰ আৰু মাধৱক ধৰি নি বীৰবৰৰ ওচৰত হাজিৰ কৰা হয়। বীৰবৰে প্ৰচেষ্টক কাৰাগাৰত বন্দী কৰাই থয়, বিদ্যাধৰক নানা প্ৰবোধ দি নিজ দেশলৈ ঘূৰাই পঠায়, আৰু সুসেন আৰু মাধৱৰ ওচৰত আত্মপ্ৰকাশ কৰে। ৰজাই মাধৱৰ লগত সুলোচনা আৰু জয়ন্তী, দুই ৰাজকুঁৱৰীৰ বিয়া পাতি দিয়ে।

এই কাহিনীত মাধৱ মালিনীৰ ঘৰত থাকি ফুলৰ মালাত সুলোচনাৰে পত্ৰ-ব্যৱহাৰ কৰা অংশটো পঢ়িলে মনোহৰ-মধুমালতী আৰু ফুলকোঁৱৰ-পচতুলা গাভৰুৰ প্ৰণয়-কাহিনীলৈ সহজে মনত পৰিব। আনফালে, নায়কে নায়িকাৰ বাহিৰেও অন্য এটী কন্যাৰ পাণিগ্ৰহণ কৰাটো "মধুমালতী" আদি কেইবাটিও প্ৰেম-গাথাতে আছে।

"দীন" দ্বিজবৰৰ সময় ঠিৰাংকৈ ক'ব নোৱাৰি ; কিন্তু তেওঁ কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্ত্তী দ্বিজবৰেৰে একে হোৱাটো অসম্ভৱ নহ'ব। কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্ত্তী ৰুদ্ৰসিংহ আৰু শিৱসিংহৰ সভাকবি আছিল। এওঁ ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত্ত-পুৰাণৰ 'ইতিহাস' লৈ "শঙ্খচূড়-বধ" বা "তুলসী-চৰিত্ৰ" ৰচনা কৰে। ইয়াত খণ্ডিত নকল এটি পুৰাতত্ত্ব বিভাগত আছে। ইয়াত আছে, তুলসী আগতে গোলোকত ৰাধাৰ দাসী আছিল। এদিন শ্ৰীদামে তেওঁক কামনা কৰিছিল। ৰাধাই ব্যাঘাত জন্মালে আৰু শ্ৰীদামক শঙ্খচূড় দৈত্য হ'বলৈ অভিসম্পাত দিলে। তুলসীয়ে নাৰায়ণক স্বামী পাবলৈ বদৰী-বনত দিব্য লক্ষ বৰ্ষ তপস্যা কৰে। ব্ৰহ্মাই সেই বৰ দি

ক'লে, তেওঁ কিছু দিন শঙ্খচূড়ৰ পত্নী হ'ব লাগিব। শঙ্খচূড় আৰু তুলসীৰ মিলনৰ বৰ্ণনা কৰিয়ে বৰ উলাহেৰে দিছে। ইয়াৰ পিছত শঙ্খচূড় আৰু দেৱতাৰ যুদ্ধৰ সময়ত নাৰায়ণে শঙ্খচূড়ক বধিব পৰা কৰিবলৈ তুলসীৰ সতীত্ব হৰণ কৰে শঙ্খচূড় ৰূপ ধৰি। তুলসীৰ দেহা পিছত দুভাগ হৈ গণ্ডকী নদী আৰু আৰু তুলসী গছ হ'ল।

প্ৰেম-গাথা-ৰূপে কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্ত্তীৰ বৈশিষ্টপূৰ্ণ ৰচনা তেওঁৰ "শকুন্তলা" কাব্যৰ উপকাহিনী-ৰূপে সন্নিৱিষ্ট চন্দ্ৰকেতু আৰু কামকলাৰ কথা—পাঁচালীৰ আৰ্হিত ৰচিত। তদুপৰি, ইয়াৰ ভিতৰত অসমীয়া লিখিত সাহিত্যত বিৰল এটি বস্তু পোৱা যায় —বাৰমাহী। দুষ্যন্তই শকুন্তলাক দিয়া আঙঠি পোৱাৰ পিছত তেওঁৰ অভিজ্ঞান ওপজাত তেওঁ মহা বিষাদগ্ৰস্ত হ'ল। গৌতম, গালৱ, গৰ্গ, বিশ্বামিত্ৰ আদি ঋষিসকল আহিল। ৰজাই তেওঁলোকক প্ৰশ্ন কৰিলে, তেওঁৰ দৰে কেতিয়াবা কোনোবাই ভাৰ্য্যাৰ বিয়োগ সহিছিলনে? মুনিসকলে ৰাম আৰু নলৰ কথা উল্লেখ কৰাৰ পিছত গৰ্গই চন্দ্ৰকেতু-কামকলাৰ কাহিনী আৰম্ভ কৰিলে।—

ৰত্নাৱলীপুৰৰ ৰজা চন্দ্ৰকেতুৱে বসন্ত কালত পুষ্পবন দেখি মদন-বিকাৰ অনুভৱ কৰাত শয্যাত পৰিলগৈ। স্বপ্নত দেখিলে ভদ্ৰাৱতী নগৰৰ ৰজা বীৰসিংহ আৰু ৰাণী ৰত্নাৱলীৰ কন্যা চন্দ্ৰকলাক। সাৰ পাই তেওঁ বিলাপ জুৰিলে আৰু তিনি দিনলৈ তেওঁৰ বিমৰ্ষ-ভাৱ নুগুচিল। কুল-পুৰোহিত ঋষ্যশৃঙ্গ মুনিৰ উপদেশমতে তেওঁ অৰণ্যলৈ

গ'ল মৃগয়াৰ কাৰণে। এদিনা বনত ৰজাই শুনিলে এক শুক পক্ষীয়ে নতুনকৈ গৰ্ভ ধাৰণ কৰা পক্ষিণীক সুধিছে, কি খাবৰ মন গৈছে? চৰাইজনীয়ে মধুৰ কথা কোৱাত শুকে ভদ্ৰাৱতীপুৰৰ কামকলাই চন্দ্ৰকেতু ৰজাক পাবৰ কাৰণে হৰ-গৌৰীক পূজা কৰাৰ কথা কৈ তাৰপৰা মধু অনাৰ প্ৰস্তাৱ কৰিলে। পিছদিনা ৰজাই শুক পক্ষীক ধৰি পেলালে, আৰু নিজৰ স্বপ্ন আৰু বিৰহৰ কথা কৈ কামকলাৰ বাৰ্ত্তা আনি দিবলৈ খাটনি ধৰিলে। ইফালে কামকলাই এৰাতি স্বপ্নত চন্দ্ৰকেতুক দেখা পাই মূৰ্চ্ছিত হয়। শুক পক্ষীয়ে দুদিনে উৰি গৈ সেই অৱস্থাতে কন্যাক পায়গৈ. আৰু পিছত চন্দ্ৰকেতুৰ ৰূপ-গুণ, স্বপ্ন-বিৰহৰ সকলো কথা তেওঁক জনায়। কন্যাই ৰজাক আনি দিবলৈ কোৱাত শুকে কন্যাক কৈ সেই ৰাজ্যৰ বন্ধু শুকক লগত লৈ তিনি দিনে ৰত্নাৱলী পালেহি। ৰজাই সকলো কথা জানি বং পালে।

কামকলাই মাকক স্বয়ম্বৰ পাতিবলৈ ক'লে। মাকে ৰজাক ক'লে। স্বয়ম্বৰ হ'ল। মগধৰ চন্দ্ৰসেন, চম্পকনগৰৰ শাম্ব, কাঞ্চনপুৰৰ যমসেন আদি অনেক ৰজা আহিল। চন্দ্ৰকেতুও গ'ল শুকৰ লগত। কামকলাই সুনন্দা সখীৰ হাতত ধৰি স্বয়ম্বৰ-সভালৈ আহিল আৰু চন্দ্ৰকেতুক মালা পিন্ধাই বৰণ কৰিলে। সেই নিশা দুয়ো একেলগে কটোৱাৰ পিছত পুৱা ৰজা যাবলৈ ওলোৱাত কামকলাই জনালে, তেওঁৰ ব্ৰতৰ আৰু এবছৰ আছে। ৰজাই নিজ সৈন্য ঘৰলৈ পঠাই দি এবছৰ তাতে ৰ'ল। তাৰ পিছত কন্যাক লগত লৈ ৰাজ্যলৈ বাট লওঁতে এনিশা চম্পকনগৰত থাকি অৰণ্যত সোমাওঁতেই এক কাঞ্চন মৃগ দেখা পালে, আৰু কামকলাই চন্দ্ৰকেতুক মৃগ ধৰিবৰ বাবে পঠালে। কথা হ'ল: চন্দ্ৰকেতু, কামকলা দুয়ো পূৰ্ব্বে ইন্দ্ৰসভাত বিদ্যাধৰ-ৰূপে নাচ কৰিছিল। এদিন নাচি থাকোঁতে দুইৰো কামভাৱ হোৱাত তাল-ভঙ্গ

হ'ল। ইন্দ্ৰই দুইকো মানুহ হ'বলৈ শাপ দি ক'লে, দুইৰো মানুহ-ৰূপে মিলন হোৱাৰ এবছৰৰ পিছত বিচ্ছেদ হ'ব। বিদ্যাধৰ বিদ্যাধৰীয়ে কাকুতি-মিনতি কৰাত ইন্দ্ৰই ক'লে, তেওঁলোকৰ বিচ্ছেদ এবছৰ থাকিব আৰু পুনৰ বাৰ বছৰ একেলগে থকাৰ পিছত শাপমুক্ত হৈ স্বৰ্গলৈ আহিব। এতিয়া ইন্দ্ৰৰ আদেশমতেই এক দেৱদূত কাঞ্চন-মৃগ হৈ আহিছিল।

ৰজাই সোণৰ হৰিণটো অনেকবাৰ ধৰোঁ ধৰোঁ কৈও ধৰিব নোৱাৰি মাৰি পেলাওঁ বুলি শৰাসনত শৰ জোৰোঁতেই দেৱদূত নিজ ৰূপ ধৰি স্বৰ্গলৈ উঠিল। ৰজাই বাট বিচাৰি নাপাই ঘূৰি ঘূৰি এজোপা গছত ঘোঁৰা বান্ধি গছৰ ডালত সেই ৰাতিটো কটালে। ঘোঁৰাটো ৰাতি বাঘে খালে। পুৱা উঠি বিচাৰি বিচাৰি বাট নাপাই ৰজাই নানা বিলাপ কৰিলে, পক্ষী-বৃক্ষ সকলোকে কামকলাৰ বাৰ্ত্তা সুধি ঘূৰিলে। শেহত ওখ গছৰ ওপৰত উঠি দূৰত চন্দ্ৰসেন ৰজাৰ অৱন্তীনগৰ দেখা পাই তালৈকে গৈ ভিক্ষা কৰি ৰ'ল।

ইকালে কামকলাই চন্দ্ৰকেতুলৈ বাট চাই চাই শেষত বিলাপ জুৰিলে আৰু জুইত জাহ দি মৰিবলৈ ওলাল। দৈৱবাণীয়ে ক'লে, মৰিবৰ সকাম নাই; এবছৰ মণিপুৰ নগৰত থাকিলেই ৰজাৰ লগত পুনৰ মিলন ঘটিব। সেইমতে ৰাজকুঁৱৰী মণিপুৰত ৰ'লগৈ, আৰু এই ছলতে কবিয়ে বহাগ মাহত আৰম্ভ কৰি বাৰমাহী ৰূপে কন্যাৰ বিৰহ বৰ্ণনা কৰিছে।

শুক পক্ষীয়ে ৰজাক বিচাৰি বিচাৰি অৱন্তীনগৰত ভিক্ষুক-ৰূপে পাই মণিপুৰলৈ লৈ আহিল। এতিয়া ৰজাই বীৰকেতু আৰু বীৰধ্বজ, এই দুই সেনাপতিক সৈন্যসমবায়ে আনিবলৈ শুকৰ হাতত চিঠি দি পঠালে। শুকে দুই সেনাপতিক এক অৰণ্যত পালেগৈ;—মন্ত্ৰীসকলে

ৰজাক আনিবলৈ ভদ্ৰাৱতীলৈ পঠাইছিল দুইকো। ৰজা, কামকলা, সৈন্য-সেনাপতি সকলো এতিয়া ৰত্নাৱলীপুৰলৈ আহিল। চন্দ্ৰকেতু-কামকলা বাৰ বছৰ ৰাজত্ব কৰি শাপ এৰাই পুনৰ বিদ্যাধৰ-বিদ্যাধৰী হৈ স্বৰ্গলৈ গ'ল।

যি কালত কবিশেখৰৰ "হৰিবংশ" আৰু কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্ত্তীৰ "গীত-গোৱিন্দ" আদি শৃঙ্গাৰ আৰু তাৰ আভাস থকা পদ ৰচিত হৈছিল, সেই যুগতে এইদৰে প্ৰণয়-গাথাৰ বিস্তাৰ হোৱা একো আচৰিত নহয়। আনকালে এই সময় বা তাৰ পিছৰ যুগৰ বুলি ইঙ্গিত কৰিব পৰা জনাগাভৰু আৰু ফুলকোঁৱৰৰ গীত আদি বেলাডতো প্ৰণয়-গাথাৰ স্বৰূপটো পোৱা যায়। আধুৰাকৈ সংগৃহীত হোৱা ডুবলা শান্তীৰ গীতত এটি কাহিনীৰ আভাস আছে। সাউদৰ পুতেক কোঁৱৰে পৰৰ বিবাহিতা ডুবলাৰ ৰূপত মুগ্ধ হৈ তাইক বিয়া কৰিব খোজে। বুঢ়ীমাক মালিনীৰ যোগেদি কোঁৱৰে ডুবলালৈ প্ৰণয়-প্ৰাৰ্থনা পঠোৱাত ডুবলাই কঠোৰ দাবী কৰি ৰহিল। ইয়াৰ পিছৰ অংশ কাহিনী গীতত নাই। "জয়ধন বণিয়াৰ বাৰমাহী গীত"তো এক প্ৰণয়-কাহিনী লুকাই আছে।

ধনেশ্বৰ সাউদ আৰু কমলামালাৰ পুত্ৰ ডেকা মাণিক সদাগৰে বিয়া কৰিলে মহা আড়ম্বৰেৰে। কিন্তু নৱোঢ় দম্পতিৰ মিলনৰ আগতে সদাগৰ গ'ল বণিজলৈ; কইনা থাকিল বাপেকৰ ঘৰত। বিদেশৰপৰা ঘুৰি আহি ডেকা সাউদে নিজৰ সুন্দৰী পত্নীৰ প্ৰণয় প্ৰাৰ্থনা কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে ছদ্মবেশে। মাহৰ পিছত মাহ

পাৰ হ'ল। বণিয়াই সাতসৰী হাৰ, হীৰাৰ মদনকড়ি, পাটৰ শাড়ী আদি নানা ঐশ্বৰ্য্য আৰু স্বাচ্ছন্দ্যৰ প্ৰলোভন দেখুৱালে। কিন্তু পতিব্ৰতা নাৰীৰ একেটা উত্তৰ—প্ৰত্যাখ্যান। শেষত সাউদে ক'লে,—

আহিন মাসতে কন্যা যুৰগা চোঁৱৰ
ভিন্ন দেশৰ সাউদ আহিছো আপোনা দাম্বৰ।

কন্যাই ক'লে,—

হোৱাতো আপোনাৰ দাম্বৰ থাক ৰে বসিয়া
ঘৰত আছে বৃদ্ধ বাপা আনো জিজ্ঞাসিয়া।

ইয়াৰ পিছত সম্যক পৰিচয় লাভ কৰাত কন্যাই সাউদক আদৰি-সাদৰি ঘৰৰ ভিতৰলৈ লৈ গ'ল।

ঠিক এই ধৰণৰ বৰ্ণনা উত্তৰ আৰু পূব বঙ্গত, আৰু ভোজপুৰী ভাষাৰ লোকগীততো পোৱা গৈছে; পশ্চিম বঙ্গতো স্বৰূফ নামৰ মুছলমান ৰচয়িতাৰ "দামিনীচৰিত্ৰ" নামে এটি গাথা সংগৃহীত হৈছে।

ফুলকোঁৱৰৰ গীতৰ কাহিনী—

বৰকলা নগৰৰ শঙ্কৰদেউ ৰজাৰ পুতেক মণিকোঁৱৰ আৰু বোৱাৰী কাঁচনমালা। মণিকোঁৱৰ যোল বছৰ বয়সত পানীত গা ধোওঁতে নোহোৱা হোৱাৰ পিছত এটি পুত্ৰ জন্মিল ফুলকোঁৱৰ। ফুলকোঁৱৰে ককাক আৰু বুঢ়ীমাক মন্যামতীৰ অনুমতি লৈ কাঠৰ পখী ঘোঁৰাত উঠি সাত দিন সাত ৰাতি 'আকাশে উৰাৱত' কৰি পৰিলগৈ দিজাই বাই মালিনীৰ বাৰে বছৰে শুকাই থকা ফুলনিত। লগে লগে ফুলনি সেউতী মালতী আদি ফুলেৰে জকমকাই উঠিল। ইয়াৰ পিছত কোঁৱৰে মালিনীৰ ঘৰত থাকি মালাৰ ফুলত প্ৰণয়-বাৰ্ত্তা লিখি পঠালে সিদেশৰ ৰাজকুঁৱৰী

পচতুলালৈ। দুইৰো গোপনে মিলন হ'ল। পিছত ৰজাই বৰবৰুৱাৰ যোগেদি কোঁৱৰক চোৰ ধৰি প্ৰাণে মাৰিব খুজিছিল। শেষত কিন্তু ফুলকোঁৱৰ আৰু পচতুলাৰ বিয়াহে হ'ল। তেওঁলোকৰ দুটি ল'ৰা হ'ল—অৰুণা আৰু জগৰা। ফুলকোঁৱৰক শুকুলা হাতীয়ে পিঠিত তুলি নি কোনোবা দেশত ৰজা পাতিলেগৈ আৰু পচতুলাক লৈ গ'ল বৰনাৱত ভৰাই সাউদে।

জনা-গাভৰুৰ গীতৰ কাহিনী চমুকৈ এই—

বুঢ়া ৰজাৰ জীয়েক জনাই গৰুচৰ (গৰুবাং) ৰাজ্যত 'তিৰী হৈ ৰাজপাট খাই' থাকি বিয়া কৰিব খোজা কোঁৱৰবোৰৰ বাবে তিনিটা পৰীক্ষা সাজু কৰি ৰ'ল। সেই পৰীক্ষাত উঠিব নোৱাৰি ন শ কোঁৱৰ গৰুচৰৰ পোতাশালত বন্দী। কামপুৰ ছহৰৰ কলিধন নট পাণি-প্ৰাৰ্থী হৈ আহিল; তাক 'নাক-কাণ কুটা বিড়ালী'ৰ অৱস্থা কৰি জনা গাভৰুৱে ঘূৰাই পঠালে। কলিধনৰ উটগুনিত নগাঁও (নে গুৱাহাটী) ছহৰৰ গোপীচন কোঁৱৰ আহিল গাভৰুৰ গৰ্ব্ব খৰ্ব্ব কৰিবলৈ। কোঁৱৰে বাঁৰী মাক আৰু ন পোণ কুঁৱৰীৰ হাক নুশুনি কলিধনেৰে গৰুচৰ ৰাজ্য ওলালগৈ আৰু জনাৰ অলৌকিক পৰীক্ষাত সহজে উত্তীৰ্ণ হ'ল। ইয়াৰ পিছতো গোপীচনে বুঢ়া ৰজাৰ পুতেক অভিমন কোঁৱৰক মাৰি বুঢ়া ৰজাক, বাৰ কুৰি হাতীকো খেদাই জনাক নিজৰ ৰাজ্যলৈ আহিল আৰু বিয়া কৰি থ'লে।

এই কাহিনীৰ বিশেষ মিল দেখা পোৱা যায় "গোল-ৱ-সনৌৱাব"ৰ লগত। জনাই ন শ কোঁৱৰক বন্দী কৰি থৈছিল; সেইদৰে আঙ্গেজে 'কত মুল্লুকের কত শত বাদশাজাদার' 'বেগুনাব ছের' 'গড়ের কাঙ্গুরায়' 'লটকাই' থৈছিল। জনাৰ

নাক-চুলি কাটিম বুলি গৈ গোপীচনে বিয়া কৰি থ'লে; আলমাছ ৰুহু বক্সে মেহেৰ আঙ্গেজক 'ঘোড়াৰ পায়ে ৰওদাইয়া' দিবলৈ আদেশ কৰাৰ পিছতো 'সাদি বেহা' কৰি পেলালে।

প্ৰেম-কাহিনী থকা লোক-গীতি ডিমাচা কছাৰীসকলৰ মাজতো আছে—লবিংদাও-লবিংদি, চক্ৰদৈংদাই-খলচিং।

চাহাপৰী-উপাখ্যানৰ ভাষা আদিৰ বৈশিষ্ট—পৰীৰ গাথা হিছাপে এই ৰচনাত স্বাভাৱিকতে আৰবী-ফাৰ্চী-মূলীয় শব্দৰ প্ৰাচুৰ্য্য ইয়াত আশা কৰা যায়। কিন্তু তেনে শব্দৰ সংখ্যা লেখত ল'ব লগীয়াকৈ নাই বুলিয়ে ক'ব পাৰি। তলৰ শব্দকেইটা এই প্ৰসঙ্গত উল্লেখ কৰিব পৰা যায়।

কুলুপ। আৰবী, কুফ্‌ল্।

চহৰ, ছহৰ। ফাৰ্চী, শহ্‌ৰ্।

চিকাৰ। ফা° শিকাৰ। সংস্কৃত 'মৃগয়া' শব্দ এৰি এই শব্দ ব্যৱহাৰ কৰা অৰ্থপূৰ্ণ।

তবল। আ°।

তেজী (ঘোঁৰা)। ফা° 'তাজী' (আৰব দেশৰ ঘোঁৰা) শব্দৰপৰা অহা আৰু স° 'তেজ' শব্দৰ লগত ইয়াৰ অৰ্থ মিহলি হোৱা যেন লাগে।

পৰী। ফা°। পাৰস্যৰ পুৰণি কাহিনীমতে পৰীবোৰ কাফ নামে পৰ্ব্বতত থকা সুন্দৰী স্ত্ৰী। দ্বিজ ৰামে অপসৰা, অপেশ্বৰী, দেৱ-কন্যা, দেৱ-নাৰী, যক্ষেৰ কুমাৰী আখ্যাও লগতে ব্যৱহাৰ কৰিছে। ডেৰ কুৰি বছৰ আগতে অসমীয়া ভাষাত 'পৰী'

শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰাত সাহিত্যৰ এগৰাকী ওজাই আপত্তি কৰিছিল।

পৰীজাদী। ফা°।

বজাৰ। ফা° বজাৰ।

মনায়ক। সম্ভৱতঃ আ° মালিক আৰু স° নায়ক শব্দৰ 'জোড়-কলম' হৈছে।

ৰবাব। আ°। সাৰঙ্গীৰ শ্ৰেণীৰ এক বাদ্য। মিঞা তানসেনৰ লগত এই যন্ত্ৰৰ নাম বিশেষভাৱে জড়িত আছে। হিন্দুস্থানৰ সঙ্গীতৰ বুৰঞ্জীত ৰবাবী বা ৰবাবিয়াসকলৰ বিশেষ আসন আছে।

হাজাৰ। ফা° হজাৰ। স° 'সহস্ৰ'ৰ পৰিৱৰ্ত্তে এই শব্দ প্ৰয়োগ কৰাটো মন কৰিব লগীয়া।

কোদাল (স° কুদ্দাল), খাণ্ডা (স° খণ্ড), জোৱাৰ (হি° জ্বাৰ), পাগল (হি°, দেশী), মতাহি (হি° মটকী, মটুকী, অ° মঠিয়া)—এইবোৰো চকুত পৰিব লগা শব্দ। আকল্ (আ° অক্ল্), নিকাল্ (স° নিঃ-কাল্) ধাতু দুটা শঙ্কৰদেৱৰ দিনৰেপৰা ব্যৱহাৰ হৈ আহিছে। একহি, লাই, আজু, তোহো, ব্ৰজবুলিত সাধাৰণতে আমি লগ পোৱা এই শব্দকেইটাও আমি এই কাব্যত পুনৰ দেখা পাওঁ। আজুকাৰ, হয়েৰ,—এনে ৰূপ আমাৰ চিনাকি পীতাম্বৰ কবিৰ কাব্যত। হুহুৰা (কুহুৰা, কুন্দুৰা < ?কন্দৰ), দোসাধু, ওপৰত দিয়া মনায়ক,—এই শব্দকেইটাৰ প্ৰয়োগ অসাধাৰণ। ড° সুকুমাৰ সেনে 'হুহুৰা' শব্দৰ ব্যৱহাৰ প্ৰাচীন বঙলাত দেখুৱাইছে

পোতাশাল অৰ্থত, কিন্তু তাৰ ব্যুৎপত্তি এতিয়া দুঃসাধ্য। তেখেতে 'দোসাধু'ৰ লগত সম্বন্ধ দেখুৱাব খোজে চৰ্য্যাগীতিৰ 'দুষাধী'ৰ (< দৌঃসাধিক, দৌঃসাধনিক) লগত। এই শব্দটো দ্বিজ পশুপতিৰ চন্দ্ৰাৱলী-বিশ্বকেতুৰ পাঁচালীতো আছে,—

কন্যাৰ বচনে পাত্ৰ চলিল আনন্দে
দোসাদুক বুলিল তুমি ঢোল লহো কান্ধে।

'হুৰুম' বোলা বস্তুটি মুৰি আৰু আখৈৰ নিচিনা; এসময়ত উজনি অঞ্চলত আহোমসকলৰ মাজতহে এইটি বস্তু দেখা পাইছিলো। 'কোষ-বন্ধন' বা 'কোষনা-বন্ধন' হয়তো নীবিবন্ধৰ দৰে বিয়াৰ কোনো প্ৰাচীন প্ৰথা, যি অনুসৰি কন্যাৰ পক্ষই দৰাৰ পক্ষৰপৰা ধন লয়—"বিত্ত-প্ৰতিগ্ৰহণে তেৰেসে বিয়া হয়।" নানা ফল-ফুলৰ নামৰ ভিতৰত 'কপৰা' আৰু 'ধাতৃ' অচিনাকি; এনে অচিনাকি গছৰ নাম বহুত হৰিবৰ বিপ্ৰৰ "লৱ-কুশৰ যুদ্ধ"তো আছে।

"চাহাপৰী-উপাখ্যান"ৰ চৰিত্ৰ আৰু স্থানৰ নামবোৰতো ইছলামী ঢং এটি বৰ্ত্তমান। কিছুমান স্থানৰ নাম আন প্ৰেম-গাথাত পোৱা যায়। কুণ্ডিলা নামে অৰণ্যে ভীষ্মক আৰু ৰুক্মিণীৰ পুৰীলৈ মনত পেলাব।

ৰোকাম পৰীসকলৰ ৰাজ্য। পাঠান্তৰত ৰোকান, ৰোমৰয়, কামনা,—এনে ৰূপো দেখা যায়। পূৰ্ব্ববঙ্গৰ 'ভেলুয়া সুন্দৰীৰ কাহিনী' গীতিত পৰীৰ দেশ ৰোকাম ছহৰৰ কথা আছে।

ছৈয়দ হামজাৰ "আমিৰ হামজাত" ৰুম নগৰ, "হাতেম তাই"ত 'ৰুমের সওদাগরের' কথা আছে।

ছিলাম (চিলাম)।

মদিলা (মঞ্জিলা)। আ° মদীনা॥

কুণি।

ত্রিপুৰ। "চন্দ্রাৱলী-বিশ্বকেতু"ত এক ত্রিপুৰ নগৰ আছে। কিন্তু "মৃগাৱতী-চৰিত্র"ৰ ত্রিপুৰ নগৰৰ বৰ্ণনাৰ অনুৰূপ ঘটনা "চন্দ্রাৱলী-বিশ্বকেতু"ৰ বিহড়ানগৰতহে ঘটিছে।

চৰিত্রবোৰৰ নাম স্থানৰ নামতকৈ অধিক সম্পূৰ্ণভাৱে ইছলামী।

আমিৰ্ছাহা, আমিৰ ছাহা। আ° অমীৰ, ফা° শাহ।

মালিকজাদা, মলিকজাদা, মলুকজাদা। আ° মালিক, ফা° জাদঃ। শ্বাহজাদাক চাহাপৰীয়ে বুলিছিল কামসিকজাদা (পাঠান্তৰ কাজিকজাদা) <আ° কাজী+মালিকজাদা।

আমিৰা, আমিৰ। আ° অমীৰ।

শামিৰা। ফা° শাহ+আ° অমীৰ-।

চাহাপৰী, চাহেপৰী=ৰাণী পৰী।

জতুৱা খণ্ডবাক্য আদিৰ প্ৰয়োগত কবি পিছ পৰা নহয়। তাৰে দুটামান—নাপাই-নথৈ, নাও-গাঞো, উখৰাত জল যেন, চিন্তে মহামাৰ, এক দান্ত নলাগস, জৰপুৰ কৰি বান্ধ, যমে পাত মলচিল, কচুঁতে ভাঙ্গিলো বৰ কাচি, নযাই মিটন, শ্ৰদ্ধা লাগে, ধৰণী যাই চাল, গেৰা-গেৰি পাৰ, লোটাৰি পাৰ, দেখ নেদেখ কৰি, ফাল দি, লুকি দি, জুকা দি।

আগতেই কৈ আহিছো দ্বিজ ৰামে বৈষ্ণৱ আদৰ্শত প্ৰেম-গাথাটি ৰচনা কৰিছে। গতিকে, শঙ্কৰদেৱ আদিৰ প্ৰভাৱ আৰু প্ৰতিধ্বনি প্ৰকটভাৱে পৰিছে। ঘৰ-বাৰী, নগৰ, নাৰী-সৌন্দৰ্য্য আদিৰ বৰ্ণনাত কবিয়ে কন্‌ভেন্‌চনেল্ চিৰাচৰিত পথেদিয়ে আগ বাঢ়িছে,—য'ত ঘৰ-বাৰী ৰত্নেৰে খচিত, নগৰ দ্বিতীয় অমৰাৱতী, নাৰী অক্ষত-যৌৱনা। চাহাপৰী আৰু কুমাৰৰ মদন-শয়নেও ৰুক্মিণী-হৰণ, কুমৰ-হৰণ আদি কাব্য-নাটকলৈ আমাৰ মন ঘূৰাই নিয়ে। লোক-গীতিৰ দৰে কোনো কোনো শাৰীৰ পুনৰাবৃত্তি কাব্যখনত মন কৰিব লগীয়া এটি কথা। অসমীয়া বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ কাব্যিক সৌন্দৰ্য্য কিৰূপে ভক্তি-প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্য আৰু ধাৰ্ম্মিক অনুশাসনৰ হেতুকে আড়ষ্ট হৈ পৰিছিল, "মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ"তো সেইবোৰ কাৰণতে প্ৰেম-ৰস ঠায়ে ঠায়ে শুকাই গৈছে। কুতুবন, মংঝন আদি সূফী কবিৰ কাব্যত যেনেকৈ প্ৰেমানুভূতি অবিৰলভাৱে বৈছে আৰু প্ৰেমক যেনেকৈ জীৱন আৰু জগতৰ মূল আধাৰ-ৰূপে দেখা পোৱা গৈছে, এই ৰচনাত বা আন অসমীয়া গাথাতো তেনেভাৱে পোৱা নাযায়। প্ৰেম-গাথাৰ এটি ঐতিহ্য সৃষ্টি কৰিবৰ প্ৰয়াসতে দ্বিজ ৰামৰ ৰচনাৰ সাৰ্থকতা।

চেনিকুঠি, গুৱাহাটী
১৪ জুলাই ১৯৫৮

মহেশ্বৰ নেওগ

প্ৰচ্ছদপট আঁকিছে শ্ৰীপ্ৰবোধ সেন আৰু শ্ৰীনীৰোদ চৌধুৰীয়ে ১৭১২ শকৰ পুথিৰ পাৰ্শ্বচিত্ৰৰ আধাৰত।

চাহাগৰী-উপাখ্যান বা মৃগাৱতী চৰিত্ৰ

চাহাগৰী-উপাখ্যান বা মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ

॥ শ্ৰীকৃষ্ণায় নমো নমঃ ॥

জয় নমো নাৰায়ণ পুৰুষ পুৰাণ।
আৰম্ভণ জয় হৃষীকেশ সদাশিৱ সৰ্ব্বজান ॥
অনাদি অনন্ত জয় জয় কৃপা-সিন্ধু।
জয় দামোদৰ দীন-দুখিতৰ বন্ধু ॥ ১ ॥
অজিত-শৰীৰ-ধৰ কম্বু-কণ্ঠ-ধাৰী।
গৰুড়-বাহন শেষ-শয়ন মুৰাৰি ॥
সংহাৰ-পালক প্ৰভু দেৱতাৰো দেৱ।
ব্ৰহ্মা হৰ ইন্দ্ৰে যাক নিতে কৰে সেৱ ॥ ২ ॥
ভকত-বৎসল দেৱ ভকতৰ গতি।
ভকতৰ নিজ ধন তুমি লক্ষ্মী-পতি ॥
যাৰ পদ-কমল বিমল-সুখ-সিন্ধু।
পশিলো শৰণে নছাৰিবা দীন-বন্ধু ॥ ৩ ॥
থূল সূক্ষ্ম ৰূপ যোগী-জন-অগোচৰ।
পুৰাণ পুৰুষ ব্ৰহ্মময় গদাধৰ ॥
থিতি গতি জীৱৰ বৰদ নিৰাকাৰ।
হেন কৃষ্ণ-পাৱে কোটি কোটি নমস্কাৰ ॥ ৪ ॥

আৰম্ভৰ সিদ্ধি হৌক তযু প্ৰসাদত।
প্ৰচাৰোক ইটো শাস্ত্ৰ সকলে লোকত॥
শুনিয়োক সাৱধানে যত সভাসদ।
শুনিলে আনন্দ মিলে খণ্ডয় আপদ॥ ৫॥
ধন ধান্য সম্পদ মিলয় অতিশয়।
অন্তে অপসৰা সঙ্গে স্বৰ্গত থাকয়॥
বোলো কৰজোৰে শুনা সভাসদ লোক।
অল্পমতি জানি দোষ নধৰিবা মোক॥ ৬॥
হৃদয়ত থাকি হৰি যি বোল বোলাৱে।
যেঁন টাটেকীয়া দাৰি পুতলা নচাৱে॥
মোৰো সেহি পটন্তৰ জানা নিষ্ঠ কৰি।
নিজ গুণে তুষ্ট হুয়ো দোষ পৰিহৰি॥ ৭॥
আৱে শুনা মৃগাৱতী-চৰিত্ৰ যেনয়।
ইতিহাস-কথা মন সন্তোষ কৰয়॥
সূতক সম্বুধি নিগদতি ঋষিগণ।
এহি কথা শুনিতে আমাৰ আছে মন॥ ৮॥
দেৱৰ ৰমণী মৃগাৱতী অপসৰী।
কুমৰে কৰিলা বন্দী তাঙ্ক কেন কৰি॥
ছয় মাস থাকি কন্যা কেনমতে গৈল।
পুনু কেন কৰি হুয়ো একথান ভৈল॥ ৯॥
ইহাক জানিতে ইছা আমাৰ আছয়।
হেন শুনি বুলিলন্ত সূত মহাশয়॥

কুণ্ডিল নগৰৰ আমিৰ্ছাহা নৃপবৰ

ইটো ইতিহাস আৰে শুনা ঋষিগণ।
এহি বুলি কৈবে লৈল স্মৃত মহাজন ॥ ১০ ॥
আছে এক নগৰ কুণ্ডিল নাম যাৰ।
পৰম সুখিত প্ৰজাগণ যত তাৰ ॥
হাটী বাটী পতুলি পৰম সুশোভন।
সাক্ষাতে দেখিয়া যেন ইন্দ্ৰৰ ভুৱন ॥ ১১ ॥
সেহি ৰাজ্যে ভৈলা আমিৰ্ছাহা নৃপবৰ।
অম্ৰাৱতী নগৰত যেন পুৰন্দৰ ॥
পণ্ডিতৰ অগ্ৰগণী বৃহস্পতি-সম।
শক্ৰ সেনা মাজত যেহেন ভুতি যম ॥ ১২ ॥
দানে মানে তান সম নাহি ৰবি-তলে।
এহিমতে কতো কাল আছন্ত কুশলে ॥
আছৈ শত মহিষী সকলে ৰূপৱতী।
প্ৰফুলিত কমল বদন অনিন্দিতি ॥ ১৩ ॥
হৰিণ-নয়নী সৱে মুকুতা-দশনী।
বহল-জঙ্ঘনী মধ্যাখীণী বিচক্ষণী ॥
নৱীন-বয়স কুচ শ্ৰীফলৰ নয়।
কনক কটোৰ মুনি-মনক মোহয় ॥ ১৪ ॥
সুবলিত বাহু গজৰাজৰ-গমনী।
অৰুণ-অধৰী সৱে কটাক্ষ-মোহনী ॥
তাল-যন্ত্ৰে বিদগ্ধ কোকিল-কণ্ঠ-ধ্বনি।
সুৰতি-চাতুৰী সুভাগিনী সৰ্ব্বজনী ॥ ১৫ ॥

হেন কোন আছয় তোমাক নাদে মান।
আজ্ঞা কৰা এতিক্ষণে আনঞো এথান॥
কিবা ব্যাধি পীড়া কৰে হুয়া অন্তৰ্গত।
যত্ন কৰি তাহাকো এখনে কৰো হত॥ ২৭॥
নোহে কিবা আন চিন্তি অপমান পাইল।
কিসৰ কাৰণে হেন বিকলিত হৈল॥
পৃথিৱীত নাহি তুমি সম মহাৰাজ।
তোমাৰ চিন্তাৰ ভাল নাহি দেখি কাজ॥ ২৮॥
মন্ত্ৰীৰ শুনিয়া হেন মধুৰ বচন।
বিষাদ ভাবিয়া ৰাজা বুলিল তেখন॥
শুনা পাত্ৰ মন্ত্ৰীগণ আমাৰ উত্তৰ।
জন্মিল যেমতে দুখ হৃদয় ভিতৰ॥ ২৯॥
যাৱত জীৱন কৰিবোহো ৰাজ-কাজ।
মৰিলে কাহাত মঞি সমৰ্পিবো ৰাজ॥
কোনে মোক জল-পিণ্ড দিবে অৰ্ঘ-দান।
বন্ধ্যা বুলি মোক হাসিবেক থান থান॥ ৩০॥
পুত্ৰসে বাপৰ শোভা জানিবা নিশ্চয়।
হীৰা মণি মাণিক ৰতন কি কৰয়॥
যৌৱন-কালত পুত্ৰ জুড়াইবে পৰাণ।
বৃদ্ধ-কালে পোষৈ অন্তে কৰৈ জল-দান॥ ৩১॥
হেন পুত্ৰ নাহি মোৰ ৰাজে কিবা কাজ।
দেশান্তৰী হুয়া মাগি খাইবো ৰাজ্যে ৰাজ॥

পুত্ৰলাভৰ অৰ্থে আমিৰ্ছাহাৰ দান

এহিসে কাৰণে মোৰ হৃদয় বিকল।
নুৰুচে ভোজন নিদ্ৰা নাসয় কেৱল ॥ ৩২ ॥
হেন বোল বুলি ৰাজা নিশবদ ভৈলা।
পুনৰপি বৃদ্ধ পাত্ৰে বুলিবাক লৈলা।
শুনা মহাৰাজা তুমি নৃপ-চূড়ামণি।
তোমাৰ গুণক তিনি ত্ৰৈলোক্যে বখানি ॥ ৩৩ ॥
আপুনি জানাহা পূৰ্ব্বাপৰ যেন নয়।
যাৰ যিবা হুইবে কোনে খণ্ডিবে পাৰয় ॥
তথাপি কহিবো এক যুগুতি তোমাত।
শাস্ত্ৰত আছয় হেন কহয় সাক্ষাত ॥ ৩৪ ॥
তযু দেশে আছে যত ব্ৰাহ্মণ সজ্জন।
বৈষ্ণৱ পণ্ডিত সাধু দুখী ভিক্ষীগণ ॥
তাসম্বাক দিওঁ দান সন্তোষি মনক।
স্বৰ্ণ ৰজত হীৰা মণি-মাণিকক ॥ ৩৫ ॥
তুষ্ট হুয়া আশীৰ্ব্বাদ সকলে কৰিব।
তাসম্বাৰ বৰে তযু তনয় লভিব ॥
মন্ত্ৰীৰ শুনিয়া হেন যুগুতি বচন।
আমিৰছাহা নৃপতিৰ ভৈল ৰঙ্গ মন ॥ ৩৬ ॥
দান দিলে পুত্ৰ হৈব চিত্তে আকলিল।
সুবুদ্ধি পাত্ৰক বৃদ্ধে প্ৰশংসা কৰিল ॥
পুনৰপি নৃপতি বুলিলা মুখ চাই।
যিসব কহিলা তুমি আমাসাৰ ঠাই ॥ ৩৭ ॥

শাস্ত্রত প্রসিদ্ধ আত নাহিকা সংশয়।
আমাৰ আদেশ আরে শুনা মহাশয় ॥
দুখী ভিক্ষী বৈষ্ণৱ পণ্ডিত ব্রাহ্মণক।
যোগী দেশান্তৰী অনায়োক সমস্তক ॥ ৩৮ ॥
যত ৰত্ন ধন মণি মাণিক আছয়।
সৱাকে দিবোহো দান কহিলো নিশ্চয় ॥
শুনি তেতিক্ষণে পাত্র সুবুদ্ধি সুজান।
হাঙ্কাৰে কৰাইলা সৱাহাঙ্কো একথান ॥ ৩৯ ॥
তাসম্বাৰ গিড়ত ধৰণী যাই ছাল।
কোলাহাল কল্লোলে কর্ণত মাৰে তাল ॥
এহিমতে একঠাই ভৈল সর্ব্বজনে।
শুনি নৰপতি বাহিৰাইল শুভক্ষণে ॥ ৪০ ॥
দান দিবে লৈল সৱাহাৰো পূৰি মন।
হীৰা মণি মাণিকে মুকুতা যত ধন ॥
সোণা ৰূপা নানা বস্ত্র ধান্য শস মাস।
সৱাহাকে দিলা দান কৰিয়া উৎসাহ ॥ ৪১ ॥
নৱ দিনা নৱ ৰাত্রি এহিমতে দিল।
সেদেশত দুখী ভিক্ষী কিছু নাৰহিল ॥
সন্তোষিত হুয়া সৱে ডাকি জয় জয়।
উচ্চ স্বৰে আশীর্ব্বাদ ৰজাক কৰয় ॥ ৪২ ॥
মনোৰথ কৰোক বৈকুণ্ঠ নাৰায়ণ।
নিমিলোক তোমাৰ প্রমাদ সর্ব্বক্ষণ ॥

অচলা ভকতি হৌক কৃষ্ণ-চৰণত ।
এহি বুলি ফল-ফুল দিৱয় হাতত ॥ ৪৩ ॥
ৰাজাও সৱাকে পাছে বচনে সাদৰি ।
উঠি গাৱ চালি পঠাইলন্ত ঘৰাঘৰি ॥
অনন্তৰে সেহি বৰে ৰাজাৰ ঘৰিণী ।
সৱাতে কৰিয়া শ্ৰেষ্ঠ নাৰী সৌভাগিনী ॥ ৪৪ ॥
নৃপতিৰো যাহাত সদায়ে আসকতি ।
সেহিদিনা হন্তে কন্যা ভৈল গৰ্ভৱতী ।
পাছে অনুক্ৰমে দশ মাস পূৰ্ণ ভৈল ।
শুভ লগ্নে তিথি বাৰে কুমৰ জন্মিল ॥ ৪৫ ॥
আতি বৰ সুন্দৰ দেখিতে ৰুচিকৰ ।
যেন মুখ-পদ্ম ষোহ্ল-কলা শশধৰ ॥
বত্ৰিশ লক্ষণ আছে গাৱ গৌৰ-কান্তি ।
শশাঙ্ক বিংশতি যেন নখ-মণি-পান্তি ॥ ৪৬ ॥
হেনঠানে অভ্যন্তৰে জন্মিল কুমৰ ।
পাছে শুনিলেক আমিৰ্ছাহা নৃপবৰ ॥
পুত্ৰ ভৈল শুনি ৰাজা আনন্দ আপাৰ ।
আজ্ঞা দিল তেখনে বাজন বজাইবাৰ ॥ ৪৭ ॥
ৰাজ-আজ্ঞা পায়া তেতিক্ষণে প্ৰজাচয় ।
হুলস্থুল তম্বুল লাগিল আতিশয় ॥
ঢাক ঢোল বজাৱে তবল তাল ভেৰী ।
মৃদঙ্গ গোমুখ শঙ্খ কাহালি মহৰি ॥ ৪৮ ॥

দানৰ ফলত কুমাৰৰ জন্ম

নানা যন্ত্র বজাৱে ৰবাব আদি কৰি।
বাহুল্যক মনে তাক থৈলোহো সংহৰি ॥
কৰৈ নৃত্য-গীত নটী-নট নিৰন্তৰে।
ভৈল মহা সুমঙ্গল নগৰে বজাৰে ॥ ৪৯ ॥
সাত দিন সাত ৰাতি ভৈল কোলাহাৰ।
নুশুনিয়া মাত-বোল প্রজাৰ ঘঞ্চাল ॥
এহিমতে মহোৎসৱ ভৈল নগৰত।
যতেক মঙ্গল্য তাক কহিবোহো কত ॥ ৫০ ॥
অনন্তৰে নৰপতি ব্রাহ্মণগণক।
কৰিলা দক্ষিণা দান অনেক ধনক ॥
সুৱৰ্ণ ৰজত মণি বস্ত্র অলঙ্কাৰ।
তনয়ৰে অৰ্থে দিলা ভণ্ডাৰে ভণ্ডাৰ ॥ ৫১ ॥
পাছে ৰাজা আৰ দিন দৈৱজ্ঞ অনাইল।
কুমৰৰ ৰাশি বিচাৰিতে আজ্ঞা দিল ॥
ৰাজাৰ আদেশে শাস্ত্র কৰিয়া বিচাৰ।
লগ্ন খেণ তিথি বাৰ নানান প্রকাৰ ॥ ৫২ ॥
সুখ দুখ বৃধি ক্ষয় লাভ অলাভক।
বিচাৰিলা বহুমতে সমস্তে শাস্ত্রক ॥
পাছে সৱে যুক্তি কৰি কৰি যোৰ-কৰ।
কৰিলো বিচাৰ শাস্ত্র শুনা নৰেশ্বৰ ॥ ৫৩ ॥
যিবা ক্ষেণ যোগে তয়ু পুত্র ভৈল জাত।
হৈব মহাৰাজা এহে জগতে প্রখ্যাত ॥

সৰ্ব্বগুণে বিশাৰদ ক্ষত্ৰিয় পৰম।
পৰৰ কাৰণে হৈব বেদেশ গমন ॥ ৫৪ ॥
তাক শুনি দুখিত ভৈলেক নৰপতি।
বৰ কষ্টে পুত্ৰ পাইলে সুস্থ ভৈল মতি ॥
তভো মোৰ সুশীতল নভৈল হৃদয়।
বিধিৰ ঘটনা আক কোনে নিবাৰয় ॥ ৫৫ ॥
এহি বুলি বহু বিত অৰ্চ্চি তাসম্বাক।
গৈলা অভ্যন্তৰে ৰাজা বিসৰ্জ্জি সভাক ॥
অনন্তৰে পুত্ৰ-মুখ দেখি নৰেশ্বৰ।
ৰাজীৱ-লোচন যে বদন শশধৰ ॥ ৫৬ ॥
সুৱৰ্ণ গৌৰাঙ্গ বৰ্ণ দেহা কৰে কান্তি।
চন্দ্ৰ সম জলয় বিংশতি নখ-পান্তি ॥
সন্তোষিত নৃপতি পুত্ৰক চাই চাই।
কুমৰ পালিতে ভাল দিলা এক ধাই ॥৫৭॥
মাতৃগণে আনন্দে দেখিয়া পুত্ৰ-মুখ।
ধন পাই দৰিদ্ৰৰ হবৈ যেন দুখ ॥
খুৱাৰন্তে ধুৱাৰন্ত কৰিয়া যতন।
নিতে নৱ কুমাৰ বাঢ়ন্ত সুশোভন ॥৫৮॥
কুমাৰৰ শিক্ষা
এহি মতে ভৈলেক বৎসৰ ছয় সাত।
শাস্ত্ৰ পঢ়িবাক পাছে দিলা নৰনাথ ॥
পঢ়িয়া পণ্ডিত যেন্বে ভৈলেক কুমৰ।
পুনৰপি দিলে অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ শিখিবাৰ ॥৫৯॥

তাতো বিশাৰদ ভৈল ৰাজাৰ কুমৰ।
তাহান সমান বীৰ নাহি সমসৰ॥
পাছে শিখিলেক তাল-যন্ত্র নানামত।
পঞ্চস্বৰে গীতে-ৰাগে ভৈলেক পাৰ্গত ॥৬০॥

কুমাৰৰ চিকাৰলৈ যোৱা

হেন বিচক্ষণ হৈয়া ৰাজাৰ নন্দন।
চিকাৰ বিহিনে অন্ন নকৰে ভোজন॥
এহিমতে প্ৰতি দিনে কৰয় চিকাৰ।
একদিনা গৈল পাছে মৃগ মাৰিবাৰ ॥৬১॥
চড়িয়া ঘোড়াত আসি ধনু-বাণ ধৰি।
হাজাৰেক সৈন্য গৈল লগত আৱৰি॥
চপকৰে চলয় নাহিকা তাক জোৰ।
বিজুলী-চটক যেনং চলৈ তেজী ঘোড় ॥৬২॥
এহিমতে বন মাজে প্ৰৱেশ ভৈলন্ত।
গোটা ছয়মানে তথা মৃগ মাৰিলন্ত॥
আত অনন্তৰে কথা শুনা যেন নয়।
পাছে যি কৰিলা আমিৰ্ছাহাৰ তনয় ॥৬৩॥

মৃগী-ৰূপে পৰীয়ে ছল কৰা

বিধিৰ ঘটনা এতো নযাই বুঝন।
এক পৰী মৃগী-ৰূপে আইলা সেহি বন॥
স্বৰ্ণৰ মৃগীগুটি ৰত্ন অলঙ্কাৰ।
কৰ্ণত কুণ্ডল গলে মুকুতাৰ হাৰ ॥৬৪॥
তাক দেখি কুমৰৰ কৌতুক ভৈলন্ত।
ধৰিবাক লাগি বীৰে হাত মেলিলন্ত॥

দেখি লৰ দিয়া মৃগী ভৈলেক অন্তৰ।
ধৰিলা কুমৰে পাছে খাণ্ডা তীক্ষ্ণতৰ ॥৬৫॥
তেৱে দূৰ হুয়া মৃগী যাই বন-পথে।
ধনুপাট ধৰিলা কুমৰে ডাইন হাতে॥
তাক দেখি মৃগীগুটি গৈলা দূৰান্তৰ।
দেখিয়া কুমৰে পাছে লৈলা ধনু-শৰ ॥৬৬॥
এৰিলেক এক বাণ মাৰিবাক মনে।
শৰ ব্যৰ্থ কৰি মৃগী পশিলেক বনে॥
পাছে পাছে কুমৰে খেদন্তে ঘোড়ে ছড়ি।
একেশ্বৰে চলন্ত পশুক মন কৰি ॥৬৭॥
মায়া-মৃগীগুটি তাক লাগ নপাৱন্ত।
কতো বেলি দেখৈ কতো বেলি নেদেখন্ত॥
পাছে সেহি মৃগী গৈয়া এক বৃক্ষ-তলে।
ফাল দিয়া পশিলেক কূপৰ ভিতৰে ॥৬৮॥
সেহি থানে গৈয়া আমিৰ্ছাহাৰ নন্দন।
মৃগীক নাদেখি দুখে কৰিলা ক্ৰন্দন॥
কুমাৰে মৃগীৰ পাছ্‌ নেবাত অৰণ্যতে স্বৰ-বাৰী সভা। অস্ত্ৰ ব্যৰ্থ কৰি মোৰ কগৈল পশুনী
আৱে লোকে হাসিবেক এহি কথা শুনি ॥৬৯॥
অস্ত্ৰে-শস্ত্ৰে বিশাৰদ ক্ষত্ৰিয় সুজান।
হেন কোন বীৰ আছে মোহোৰ সমান॥
তভো ধৰিবাক নপাৰিলোহো যতনে।
অস্ত্ৰ ব্যৰ্থ কৰি পশিলেক পশু বনে ॥৭০॥

আত কৰি কোন মোৰ ধিক্কাৰ আছয়।
হেন অপমানে কিবা জীবাক লাগয়॥
হেন দুখ-কষ্টে যেৱে ৰাজাৰ কুমৰ।
একেশ্বৰে বসি আছা বনৰ ভিতৰ ॥৭১॥
পাছে তান সৈন্যসৱে কৰিয়া বিচাৰ।
দেখৈ চিন্তাযুক্ত হুয়া আছয় কুমৰ॥
প্ৰণাম কৰিয়া বুলিলেক সৰ্ব্বজনে।
কৰিছা বিষাদ প্ৰভু কিসৰে কাৰণে ॥৭২॥
তেবে বুলিবাক লৈলা ৰাজাৰ সন্তান।
কোনো কালে নাহি দেখি মৃগ হেনঠান॥
আসৰিশ পশু দেখি মনে লাগি বেথা।
পাছে পাছে খেদিয়া আসিলো মঞি এথা ॥৭৩॥
শৰ নাশ কৰি মোৰ আসি এহি ঠাই।
ফাল দিয়া কূপ মাঝে আছয় সোমাই॥
পাছে সৈন্যে বুলিলেক যুৱৰাজ-থানে।
সেহি মৃগী নোহে ৰাজা জানিবাহা মনে॥৭৪॥
কিবা দেৱ-কন্যা আইল আমাক মুহিত।
চলা ঘৰে বহিবাক নুহিকা উচিত॥
হেন শুনি বুলিতে লাগিল যুৱৰাজ।
অবে সৈন্যগণ নকহিবা হেন কাজ ॥৭৫॥
যাৱত মৃগীৰ মঞি উদ্দেশ নপাওঁ।
কহিলো নিচয় কৰি ঘৰক নযাওঁ॥

শুন শুন সৈন্যসৱ বচন আমাৰ।
মৃগীৰ স্নেহক নকৰিবো পৰিহাৰ ॥৭৬॥
পুনু ভক্তি কৰি সৱে বুলিতে লাগিল।
আগ-পাছ দৰশাই বিস্তৰ কহিল ॥
তথাপিতো কুমৰৰ নুলটিল মন।
পাছে আলচিয়া যে সকলে সৈন্যগণ ॥৭৭॥
অনুচৰ পঠাই ৰাজাত জনাইলন্ত।
দূত-মুখে নৃপতি সকলে শুনিলন্ত ॥
আতি বৰ দুখ কৰি হিয়ে হানি মুঠি।
সসৈন্যে চলিলা শীঘ্ৰে ঘোটকত উঠি ॥৭৮॥
কতো বেলি গৈয়া সেহি বনক পাইলন্ত।
দেখে যুৱৰাজ তথা বিষাদে আছন্ত ॥
ঘোটকৰ নামিয়া নৃপতি তেতিক্ষণ।
কোলে লৈয়া কুমৰক কৰিলা চুম্বন ॥৭৯॥
জীৱেৰ জীৱন মোৰ কুলেৰ নন্দন।
এত দুখ কৰ বাপ কিসৰ কাৰণ ॥
তুমি বিনা ঘৰ-বাৰী কিছু নোশোভয়।
তোৰ দুখে মোহোৰ হৃদয় ঢাকুৰয় ॥৮০॥
চল ঘৰে এথাত থাকিবে নাহি কাজ।
আগ পাছ বিস্তৰ কহিলা মহাৰাজ ॥
অনুগ্ৰহ কৰ পুত্ৰ ঘৰক নিবাৰ।
মিনতি কৰিয়া পাছে বুলিল কুমৰ ॥৮১॥

বাপ মাৱ চিৰজীৱ হওক সৰ্ব্বথা ।
তোমাৰ চৰণে গোচৰোহো এক কথা ॥
নিতে নিতে মাৰোঁ পশু এহি অৰণ্যত ।
নেদেখিলো শুনা নাহি কাহাৰো মুখত ॥৮২॥
হেন অদভুত মৃগী দেখিলো হঠাই ।
ৰত্নৰ কুণ্ডল হাৰ স্বৰ্ণৰ কায় ॥
কৰৈ ভিৰিমিৰি লাগে চকুত কমক ।
প্ৰকাশ কৰিয়া আইল মোহোৰ আগক ।৮৩॥
দেখি কৌতুহলে শৰ কৰিলো প্ৰহাৰ ।
ফাল দিয়া পশিলেক কূপেৰ মাজৰ ॥
অস্ত্ৰ নাশ গৈল মঞি জীওঁ কি কাৰণে ।
অপমান পাইলো হাসিবেক সৰ্ব্বজনে ॥৮৪॥
যাৱত মৃগীৰ মঞি নপাওঁ উদ্দেশ ।
নযাইবো নযাইবো কদাচিতো নিজ দেশ ॥
শুনা বাপ মোক যদি স্নেহ বহুতৰ ।
এক কুঁৱা কৰি দিয়া এক সৰোবৰ ॥৮৫॥
চাৰি ভিতি কয়া দিয়ো গুৱা নাৰিকল ।
মনৰ বাঞ্ছিতে কয়ো আৰু যত ফল ॥
এথাত থাকিয়া মঞি কৰিবো চিকাৰ ।
তোমাৰ সেৱায়ে যাইবো মাসে তিনিবাৰ ॥৮৬॥
শুনি ৰাজা পুত্ৰ-স্নেহ চাৰিতে নপাৰি ।
গদগদ বাক্যে আদেশিলা দূত চাৰি ॥

মোৰ আজ্ঞা ধৰি সবে সৈন্যক জড়াই।
ভাল এক সৰোবৰ খানা এহি ঠাই ॥৮৭॥
চতুষ্পাশে ৰুৱো তাৰ গুৱা নাৰিকল।
মাজে মাজে ৰুৱোক নানান ফুল-ফল ॥
শীঘ্ৰে টঙ্গি-ঘৰচয় সাজা ভাল কৰি।
চাৰিও কাষৰে দিয়ো অনেক পহৰী ।৮৮॥
ৰজাৰ আদেশ হেন শুনিয়া প্ৰখৰ।
তেতিক্ষণে তথা সাজিলেক টঙ্গি-ঘৰ॥
চতুষ্পাশে কাপ-গড় তেখনে নিৰ্ম্মিল।
পালি-পহৰীয়া তাত ভালমতে দিল ॥৮৯॥
খানিলেক সৰোবৰ দীঘল ডাঙৰ।
ইটাৰে বান্ধিলে তাৰ চাৰিও কাষৰ॥
তাক আৱৰিয়া কইল নানা পুষ্পচয়।
গন্ধে মলমল দেখি সন্তোষ হোৱয় ॥৯০॥
সেৱতী মালতী যূতি চম্পা পাৰিজাত।
মধাই মকৰা গুটিমালী অসংখ্যাত॥
ছত্ৰমালী কুন্দমালী কেতকী তগৰ।
শেৱালি নেৱালি জাই মল্লি কচিকৰ ॥ ৯১॥
লবঙ্গ পলাশ শঙ্খ অশোক মন্দাৰ।
পাৰলি কদম্ব বক নাগেশ্বৰ আৰ ॥
গুৱা নাৰিকল নেমু সুমিত্ৰা জেনক।
নাৰেঙ্গ কপৰা ধাতু মহৰি খমক ॥ ৯২॥

আনো নানা ফল ফুল ৰুইল অসংখ্যাত।
নবান্ধিলো সিসৱক বাহুল্য-শঙ্কাত ॥
হেন অদভুত থান নিৰ্ম্মাণ কৰিল।
দেখিয়া নৃপতি তাঙ্ক সন্তোষ লভিল ॥ ৯৩॥
সেহি ঘৰে কুমৰক থৈলেক যতনে।
একশত দাসী দিলা সেৱাৰ কাৰণে ॥
নৱীন-বয়সী সৱে মুকুতা-দশনী।
বহল-জজ্ঘনী ধনি পীন ঘনস্তনী ॥ ৯৪॥
সহস্ৰেক দাস দিলা পৰম যোদ্ধাৰ।
অস্ত্ৰে-শস্ত্ৰে বিশাৰদ বলে অনিৰ্ব্বাৰ ॥
ধাই একজনী দিলা পালিবাক মনে।
কুমৰক থৈলা হেন কৰিয়া যতনে ॥ ৯৫॥
পাছে নানামতে শিখাই নিজ তনয়ক।
দুখে-কষ্টে গৈল ৰাজা আপোন ঘৰক ॥
এহিমতে কুমৰো থাকিলা সেহি থানে।
মাসে তিনিবাৰ যায় বাপক বোলানে ॥ ৯৬॥
যেৱে শ্ৰদ্ধা লাগে তেৱে যায় আনভিতি।
নহে কিবা দিন-ৰাত্ৰি থাকয় টঙ্গিতি ॥
একদিনা বসি আছা নৃপতি-নন্দন।
চাৰিজনী পৰীৰ আগমন, জলক্ৰীড়া
চতুষ্পাশে বেঢ়ি আছে যত সৈন্যগণ ॥৯৭॥
হেন কালে শুনে এক শব্দ উপজিল।
আকাশৰ হন্তে ঘোড়া এগোটা পড়িল ॥

চলবল কৰে ঘোড়া থিৰে নথাকয় ।
নানা অলঙ্কাৰে আতি দেখি জ্যোতির্ম্ময় ॥৯৮॥
সেহি শব্দ শুনিলেক ৰাজাৰ কুমৰে।
চতুষ্পাশে নিহালন্ত চক্ষুৰ গোচৰে ॥
দেখৈ ৰুচিকৰ তুৰঙ্গৰ উপৰত ।
চাৰিগোটা কন্যা আছে বয়সে যুৱত ॥ ৯৯॥
নৱীন-যৌৱনী নাৰী মুখ পদ্ম-কোশ ।
লাহাৰি কঙ্কাল আতি দেখিতে সন্তোষ ॥
অৰুণ অধৰ দন্ত মুকুতাৰ কান্তি ।
চন্দ্ৰ-সম জলে সৱাহানে নখ-পান্তি ॥ ১০০॥
ৰাজীৱ লোচন কটাক্ষতে হৰৈ প্ৰাণ ।
সুন্দৰ নাসিকা তিল-কুসুম-সমান ॥
মনোহৰ কৱৰীত পুষ্প পাৰিজাত ।
উৰি পৰে তাত মধুকৰ অসংখ্যাত ॥ ১০১॥
কৰ্ণত কুণ্ডল নৱ সূৰ্য্য সম জলে।
চন্দনৰ ফোটা শোভে সৱাৰে কপোলে ॥
হিয়াত ৰত্নৰ হাৰ মণি গজমতি ।
প্ৰতি আঙ্গুলিত ৰঞ্জৈ অঙ্গুষ্ঠি-পঙ্কতি ॥ ১০২॥
সুবলিত বাহু মাঝে কঙ্কন কেয়ূৰ ।
পদ-পল্লৱত শোভৈ উজলি নূপুৰ ।
পদ্মিনী সুন্দৰী বিচক্ষণী সৰ্ব্বজনী ।
সুবেশ সুঠান মুনি-মনক-হৰিণী ॥ ১০৩॥

সৱে দেৱকন্যা মনুষ্যৰ অগোচৰ।
ঘোড়াৰ নামিয়া চাহে ওচৰ-পাঞ্জৰ ॥
দেখিয়া মালিকজাদা তব্ধ হুয়া আছে।
তাৰ মধ্যে একজনী বুলিলেক পাছে ॥ ১০৪॥
এ গহন বন মাজে আসি কোনজন।
উদ্যান আৰাম নিৰ্ম্মি আছয় ভৱন ॥
দেৱ-কন্যা আসে আক বৎসৰে দুইবাৰ।
কোনো কালে নাহি দেখি এ ঘৰ-দুৱাৰ ॥১০৫॥
ইটো বনে মনুষ্যৰ ভৈলেক জঞ্জাল।
আসিবাক লাগি আক আৰ নাহি ভাল ॥
মনুষ্য বিষম জাতি জানে নানা সন্ধি।
নাজানি কোনোবা ৰূপে কৰিবেক বন্দী ॥ ১০৬॥
সাপক বাঘক ছলে মনুষ্যে মাৰয়।
মহাবলৱন্ত হস্তী বান্ধিয়া থৱয় ॥
তেৱে আৰ এক কন্যা বোলয় বচন।
আমাসাক ধৰিবেক পাৰে কোনজন ॥ ১০৭॥
লুকি দিতে পাৰোঁ আমি দিতে পাৰোঁ উৰা।
কি কৰিবে পাৰিবেক মনুষ্যৰ পৰা ॥
এহি বুলি সৰোবৰে নামি ৰঙ্গমন।
কোলত খসায়া থৈলা গাৱৰ বসন ॥ ১০৮॥
জলত নামিয়া সৱে কৰে জল-খেলা।
টঙ্গি হন্তে কুমৰে নামিয়া হেন বেলা ॥

কুমাৰ মূৰ্চ্ছিত হোৱা

ধীৰে ধীৰে গৈলা সেহি পুখুৰীৰ পাৰ।
একজনী ধৰিবাক মনে কৰি সাৰ॥ ১০৯॥
যেন পৰীগণে কিছু সাৰ নপাৰয়।
তেমনে লুকিয়া গৈয়া ৰজাৰ তনয়॥
কন্যাগণে পাইল যদি গন্ধ মনুষ্যৰ।
তেখনে পিন্ধিল আসি যাৰ যি কাপোৰ॥ ১১০॥
উঠিয়া পিন্ধিল বস্ত্র দেখিয়া কুমৰে।
বেগে পাশ চাপিলেক ধৰিবাৰ তৰে॥
কুমৰক মুহিয়া চাৰিও তেতিক্ষণ।
ঘোৰে চৰি আকাশক কৰিলা গমন॥ ১১১॥
চলিল আকাশে কন্যা কুমৰে দেখিল।
তেখনে মূৰ্চ্ছিত হুয়া ভূমিত পৰিল॥
উশাস-নিশ্বাস নাহি গাৱত চেতন।
হেন দেখি লৱৰিয়া আসিল সৰ্ব্বজন॥ ১১২॥
অন্তেষ্পুৰে থাকি কন্যা হেনয় শুনিয়া।
দাসীগণ সমে আসিলেক লৰৰিয়া॥
দেখিলেক কুমৰ পৰিছে অচেতনে।
কোলতে তুলিয়া ধাই লৈলেক তেখনে॥ ১১৩॥
চতুষ্পাশে নৰ-নাৰী কৰয় ক্ৰন্দন।
তৃতীয় প্ৰহৰ মানে আছে অচেতন॥
কেহো জল সিঞ্চে কেহো চন্দন ঘসয়।
লাসে লাসে কতো শুক্ৰ চামৰে বিঞ্চয়॥ ১১৪॥

কতোক্ষণে চক্ষু মেলি ৰাজাৰ কুমৰ।
হাকল-বিকল কৰি কান্দে উচ্চস্বৰ॥
হিয়াৰ মাজত মাৰে জাঞ্জোলাএ মুঠি।
ধৰণীত পৰৈ শোকে পুনু পুনু উঠি॥ ১১৫॥
আচৰিত দেখি ধাই বুলিলা বিনয়।
এমত বিষাদ কেনে কৰয় তনয়॥
কিবা অপমান বাপ পাইলা কাৰ তৰে।
কিবা অন্তৰত গৰ্ভ-ৰোগ পীড়া কৰে॥ ১১৬॥
নকৰি বিলম্ব বাপ কৰিয়ো বেকত।
সৰে হানো মৰোঁ আৰে তোহোৰ শোকত॥
তৰে বুলিবাক লৈলা ৰাজাৰ কুমৰ।
অৰে ধাই কহো শুন বচন আমাৰ॥ ১১৭॥
চাৰিগোটা কন্যা আসি এহি সৰোবৰ।
জল-কেলি কৰিলেক খসায়া কাপোৰ॥
কহিব ৰমণী তাক নজানো নিশ্চয়।
ৰত্ন-অলঙ্কাৰে চক্ষু ঝমক লাগয়॥ ১১৮॥
বিপৰীত ৰূপ ধৰণীত অগোচৰ।
তাৰ মধ্যে একজনী আতি ৰুচিকৰ॥
সেহিজনী ধৰিবাক মনে কৰি সাস।
লাসে লাসে গাৰ মাৰি চাপিলোহো পাশ॥ ১১৯॥
মোক দেখি উঠি বেগে পিন্ধিয়া বসন।
অন্তৰীক্ষে আকাশক গৈল তেতিক্ষণ॥

তাক নপাই মৰোঁ শোকে কাম-অগনিত।
এতেকে মতে কৰিতে নপাৰোঁ শান্ত চিত॥ ১২০॥
অৰে ধাই শুন শুন বচন আমাৰ।
যদি কন্যা নপাওঁ মৰিবোহো সাৰে সাৰ॥
শুনি ধাই পুনৰপি বুলিলা বচন।
যহিৰ সুন্দৰী ইটো জানোহো কাৰণ॥ ১২১॥
তাক লাগি বাপু তঞি খেদ নকৰিবি।
দেৱ-অগোচৰা নৰে কিমতে ধৰিবি॥
বৎসৰত ভুইবাৰ আসে এহি বনে।
জলক্রীড়া কৰি পুনু যাৱয় ভৱনে॥ ১২২॥
পৰীৰ আশ্রম আক জানিবি নিশ্চয়।
তাক লাগি খেদ বাপ কিসক লাগয়॥
হেন বাক্য শুনি পাছে ৰাজাৰ কুমাৰ।
বিমূৰ্চ্ছিত হুয়া পৰিলেক আৰবাৰ॥ ১২৩॥
পুনৰপি সৱে লোকে কৰিয়া যতন।
চন্দন চিটিয়া গাৱে কৰিলা চেতন॥
আৰবাৰ ধাই বোলে কৰিয়া বিনয়।
কুমাৰৰ হাতত চাহাপৰী বন্দী হোৱা
এক কথা কহো শুনা ৰাজাৰ তনয়॥ ১২৪॥
যদি মোৰ উপদেশ লৱা কৰি সাৰ।
তেৱেসে পাৰিবি তঞি কন্যা ধৰিবাৰ॥
আজি হন্তে এহি টঙ্গি উপৰে বসিয়া।
এক মনে থাকিবিহি সদায়ে চাহিয়া॥ ১২৫॥

যেখনে আসয় তাৰা স্নানিবাৰ তৰে।
লুকা দিয়া ৰহিবাহা বনৰ ভিতৰে॥
গাৰৰ বসন খসাই থৈবে কাখৰত।
খেলিবাক লাগি সৱে নামিবে জলত॥ ১২৬॥
যেহি কন্যা ধৰিবাক তোৰ লৱে মন।
লুকায়া ৰাখিবা সেহিজনীৰ বসন॥
এতেকতে বন্দী তাই হুইবেক অৱশ্য।
শুন বাপ তোত আবে কহিলো ৰহস্য॥ ১২৭॥
ধাইৰ বচন শুনি এতেক উত্তৰ।
উঠিলন্ত গাৰ চালি তেখনে কুমৰ॥
লাসে লাসে চলিলন্ত টঙ্গিৰ উপৰে।
নিৰেখি থাকয় অহোৰাত্ৰে নিৰন্তৰে॥ ১২৮॥
শয়নে-ভোজনে নযাৱন্ত আন ঠাই।
নিৰবধি থাকে বীৰে পৰীক ধিয়াই॥
এহিমতে তথা বহি গৈল ছয় মাস।
কুমৰ আছয় বসি ধৰিবাৰ আশ॥ ১২৯॥
আত অনন্তৰে কথা শুনা যেন নয়।
পুনু শব্দ শুনিলন্ত নৃপতি-তনয়॥
সেহি শব্দ শুনি টঙ্গি হন্তে নামিলন্ত।
বন মাঝে গৈয়া ধীৰে লুকাই আছন্ত॥ ১৩০॥
সৰোবৰ তীৰে ৰহি নামিয়া ঘোড়াৰ।
জলত নামিলা সৱে বস্ত্ৰ গুচাই গাৰ॥

চাৰি কন্যা গৈল পাছে খেলা খেলাইবাৰ।
লাসে লাসে বস্ত্ৰ কাছে গৈলেক কুমৰ ॥ ১৩১ ॥
ছোট কুঁৱৰীৰ বস্ত্ৰ চিনিয়া আছিল।
আথে-বেথে লৈয়া তাক বনত পশিল ॥
খেলা অৱসানে সৱে উঠিয়া তীৰক।
তিনি কন্যা পিন্ধিল আপোন কাপোৰক ॥ ১৩২ ॥
অতি ৰূপৱতী ছোটজনী চাহাপৰী।
নাপাইলেক তাই নিজ বসন বিচাৰি ॥
উলঙ্গটে থাকি তথা যুড়িলে ক্ৰন্দন।
আৰে কি কৰিলো কোনে কৰিলে বন্ধন ॥১৩৩॥
হেন দেখি আৰ তিনি হুয়া ভয় মন।
তেতিক্ষণে কৰিলেক আঁকাশে গমন ॥
ভনীসৱ এৰি গৈল চাহাপৰী দুখে।
কৰে অঙ্গ ঢাকি বসিলেক অধোমুখে ॥ ১৩৪ ॥
চতুষ্পাশে নিহালি নেদেখে কোনো জন।
পুনু শোকে-দুখে কন্যা কৰয় ক্ৰন্দন ॥
শুনা সামাজিকচয় কথা কুমৰৰ।
যাৰ যিবা হুইবে দেখা আছয় পূৰ্ব্বৰ ॥ ১৩৫ ॥
সুখ-দুখ হানি-লাভ ভাঙিবেক কোনে।
ললাটত লিখি বিধি আছয় আপুনে ॥
দেখা দেৱ-কন্যা বন্দী কৰিলে মনুষ্যে।
নুভুঞ্জিলে ক্ষয় নাহি প্ৰাক্তন অৱশ্যে ॥ ১৩৬ ॥

যিজনে কৃষ্ণৰ দুই পদ-পল্লৱত।
পৰম শ্ৰদ্ধায়ে ভক্তি কৰন্ত সতত॥
পুত্ৰ-ভাৰ্য্যা বিষয়ত বিৰকতি হুয়া।
হৰি-পদে ভজন্ত সন্তৰ সঙ্গ লৈয়া॥ ১৩৭॥
তাৰাবেসে জানিবা তিনিও সংস্কাৰ।
তেখনে ভক্তিৰ বলে হোৱৈ ছাৰখাৰ॥
এতেকে কৃষ্ণৰ পাৰে পশিয়ো শৰণ।
মিছা জানি ছাড়া পুত্ৰ ভাৰ্য্যা ধন জন॥ ১৩৮॥
বিষয় বিষম বিষে হুয়া বিৰকতি।
সাধু-সঙ্গে হৰি-পদে কৰিয়ো ভকতি॥
ঘোৰ সংসাৰৰ দুখ এৰাইবা তেখনে।
কহে দ্বিজ ৰাম ৰাম বোলা সৰ্ব্বজনে॥ ১৩৯॥

॥ দুলড়ি॥

চাহাপৰী মালিক্ক-জাদাৰ লগত থকা

নপায়া বসন সিটো কন্যাজন
কান্দে বিয়াকুল মনে।
হা হা কি কৰিলো আৰেসে মৰিলো
বন্দী কৈল কোন জনে॥
আসিলো কি লাগি মাঞ মন্দ ভাগী
নুবুঝিয়া বিপাকক।
চলিবো কমনে নপাওঁ গুণি মনে
কৰিলো কোন পাতেক॥১৪০॥

কি দোষে মোহোক বিধি ভাণ্ডিলেক
কি কৰি থাকিবো এথা।
মন্দ দিনে ভৈলে আপদ পৰিলে
সুহৃদেও চাৰে বেথা॥
চাৰিও বহিনী আসি আছো স্নানি
যেহেন একুহি তনু।
আপদ দেখিয়া গৈলেক চাড়িয়া
পালটি নাসিল পুনু॥ ১৪১॥
এহি বুলি তাই অনেক কান্দয়
হাকল বিকল কৰি।
পাছে কোপ মনে বুলিলা বচন
দেৱতাৰ অপেস্বৰী॥
অৰে কোনে মোৰ লুকাইলি কাপৰ
নেদ যেৱে পৰিচয়।
লভি ঘোৰ তাপ দিবো চণ্ড শাপ
কহিলো আৱে নিশ্চয়॥ ১৪২॥
হেনয় উত্তৰ শুনিয়া কুমৰ
আতি ভয় হুয়া মনে।
ওলায়া বনৰ কন্যাৰ ওচৰ
আসিলন্ত তেতিক্ষণে॥
দেখি চাহাপৰী হেঠ মাথ কৰি
লাজে আণ্ঠু সাবটিয়া।

অঙ্গ পয়োধৰ ঢাকিয়া সত্বৰ
জুমুৰি গাৰ কৰিয়া ॥ ১৪৩ ॥
বোলে কুমৰক মোৰ বসনক
কমনে থৈলা লুকাই ।
হেনয় দুখক দিলাহা কিসক
পাপক তোৰ শঙ্কা নাই ॥
মোক এৰি গৈল বহিনীসকল
পৰিলো এথা বিপাঙ্গে ।
তঞিও বধ-ভাগী ভৈলি কিক লাগি
বিবসন কৰি অঙ্গে ॥ ১৪৪ ॥
আৰে যেৰে শাপ নেদো শুনা বাপ
সত্বৰে দিয়ো বসন ।
শুনিয়া হেনয় বিনয়ে বোলয়
আমিৰছাহা-নন্দন ॥
নুবুলিবা মন্দ কৰিয়ো আনন্দ
দেৱৰ ৰমণী ধন্যা ।
সৰ্ব্ব সুলক্ষণী ভুৱন-মোহিনী
নাহি তুমি সম কন্যা ॥ ১৪৫ ॥
দানী মানী সতী দায়ালুক-মতি
লোকৰ দুখ-হৰণী ।
দেখিয়া তোহোক দহিলে মোহোক
সমূলে কাম-অগনি ॥

থিৰ নোহে গাৰ কাম্পে হাত পাৰ
ভৈল বিয়াকুল মন।
তোত হাবিয়াসে কৰি আতি সাসে
লুকাইলো মঞি বসন ॥ ১৪৬ ॥
আরে প্রাণ-দান দিয়োক এথান
ভজিয়ো মোক সুন্দৰী।
নপাইলে তোহোক কহিলো প্রত্যেক
যাইবো তোত বধে মৰি ॥
নভাগুিবি প্রিয়া চৰণে সেৱিয়া
থাকিবোহো অহর্নিশে।
দাস কৰি লৈয়ো যৈতে লাগে থৈয়ো
ভজিয়ো মন হৰিষে ॥ ১৪৭ ॥
সমুখে বচন বুলিয়া এখন
জুড়াওক হৃদয় সতী।
মোহোৰ বসন কৰা পৰিধান
নকৰিবা আন মতি ॥
কদাচিতো তোৰ নেদিবো কাপৰ
দিয়ো যেহি লাগে শাপ।
তাকো শঙ্কা নাই কহিলো বুঝাই
হোক লাগে যেহি পাপ ॥ ১৪৮ ॥
পুরুষ-মাৰণ যদি তোৰ মন
মোৰ কিবা ভৈল হানি।

শুনিয়া তোহোকে হাসিবেক লোকে
আপুনি জানা কল্যাণী ॥
হেনয় কাতৰ কৰিয়া কুমৰ
গাৱৰ বস্ত্র খসাই।
দিলা সুন্দৰীক ছাৰিয়া ভয়ক
আপোনে উঠি মেছ্লাই॥ ১৪৯ ॥
পাছে চাহাপৰী চিত্ত থিৰ কৰি
গুণি-গান্থি হৃদয়ত ।
বিধিৰ লিখন নযাএ মিটন
আছিল যিবা পূৰ্ব্বত ॥
যি ভৈল সি ভৈল মনুষ্যো ধৰিল
মোৰ নিজ-কৰ্ম্ম-বশে।
নকৰো পয়াণ এড়াইবাকো টান
পড়িলো বন্দী আৱশে॥ ১৫০ ॥
এহি চিন্তি তাই কুমৰক চাই
বুলিলন্ত পুনৰ্ব্বাৰ।
তোমাৰ বাঞ্ছন কৰিবো পূৰণ
কৰা দুখ পৰিহাৰ ॥
চলিয়ো ভৱন কৰিলো গমন
ভজিলো নিশ্চয় কৰি ।
শুনি তেতিক্ষণে ৰাজাৰ নন্দনে
ৰঙ্গে শাবটিয়া ধৰি ॥ ১৫১ ॥

শতেক চুম্বন কৰিলা বন্দন
স্নেহে আতি মগ্ন হুয়া।
হাতত ধৰিয়া জয় ডাক দিয়া
মন্দিৰ পশিল গৈয়া ॥

॥ পদ ॥

এহিমতে কন্যা সমে ৰাজাৰ কুমৰে।
পশিলন্ত গৈয়া পাছে নিজ অভ্যন্তৰ ॥ ১৫২ ॥
যথা ধাই আছন্ত তথাতে মিলিলন্ত।
সাৰশেষে সবে তাইৰ আগে কহিলন্ত ॥
অৰে ধাই তোহোৰ যে উপদেশ-বলে।
দেৱ-অপেস্বৰাকো ধৰিলো মঞি ছলে ॥ ১৫৩॥
আৰে চাহাপৰীৰ ৰাখিয়ো বস্ত্ৰখান।
ভালমতে ৰাখিবি নজানে যেন আন ॥
নিচয়ে মোহোৰ প্ৰাণ বসনে আছয়।
যদি কন্যা পাৱে পুনু যাইবেক নিশ্চয় ॥১৫৪॥
এহি বুলি সঙ্কেতে ধাইত কহিলন্ত।
পাছে সুন্দৰীক হাতে সুম্পিয়া দিলন্ত ॥
ইটো কন্যা-বস্ত্ৰ ৰাখিবাহা ভাল কৰি।
মৰিবোহো নিষ্টে যদি যাৱে অপেস্বৰী ॥১৫৫॥
মোহোত অধিকে আঙ্ক কৰিবা পালন।
সদায়ে খুৱাইবা অন্ন মোদক ব্যঞ্জন ॥

কুমাৰে বিয়া কৰিব খোজাত চাহাপৰীৰ ছলনা-বাক্য

অনন্তৰে খোজে সিটো বিহা কৰাইবাক।
মিনতি কৰিয়া কন্যা বুলিলেক বাক ॥১৫৬॥
ৰাজাৰ কুমৰ তুমি পৰম পণ্ডিত।
কুচিতৰ কৰ্ম্ম নকৰিবা কদাচিত ॥
যেতিক্ষণে তুমি ধৰি আনিলা আমাক।
ভনীসৱ চলি যাইতে দেখিলে তোমাক ॥১৫৭॥

সেহিমতে আসি লৈব সমুচিত ধন।
তোমাক আমাক বিহা দিবাৰ কাৰণ ॥
হেনয় আমাৰ পূৰ্ব্ব নিবন্ধ আছয়।
বিত্ত-প্ৰতিগ্ৰহণে তেৱেঁসে বিহা হয় ॥ ১৫৮॥

বিধিৱত কৰ্ম্ম আক খণ্ডিতে নপাৰি।
নিশ্চয়ে আসিবে বাট চাহি মাস চাৰি ॥
কন্যাৰ শুনিয়া হেন উচিত বচন।
পৰম সন্তোষে ৰৈল ৰাজাৰ নন্দন ॥ ১৫৯ ॥

কুমৰীও হেন বুলি কুমৰৰ সঙ্গে।
চড়িলা টঙ্গিৰ উপৰত গৈয়া ৰঙ্গে ॥
ৰাত্ৰি-দিনে থাকৈ তাতে খাৱৈ ভাত-পানী।
সুগন্ধ কস্তুৰী চুয়া পিন্ধে তাতে আনি॥১৬০॥

পাশা-খেড়ি খেলে সদা কৰে নানা ঢঙ্গ।
খানিকো নচাৰে কুমাৰীৰ বীৰে সঙ্গ ॥

চাহাপৰীয়ে ছল কৰি কুমাৰক চিকাৰলৈ পঠোৱা

এহিমতে পূৰ ভৈলা জানি ছয় মাস।
চাহাপৰী বুলিলেক কুমৰৰ প
পৰম ক্ষত্রিয় তুমি ৰাজাৰ নন্দন।
চিকাৰ বিহিনে কেনে কৰস্ত ভোজন ॥ ১৬১ ॥
নিতে পশু মাৰিয়া ভোজন পূৰ্ব্ব ধৰি।
এৱে কেনে খাৱা ভাত চিকাৰ নকৰি ॥
হাসিবেক লোকে শুনি হেন ব্যৱহাৰ।
অপমান পাইবো মঞি সঙ্গত তোমাৰ ॥ ১৬২
হেন শুনি যুৱৰাজে বুলিলা কন্যাক।
যেহি দিনা স্নুন্দৰী লভিলো তোমাসাক ॥
হেন শ্ৰদ্ধা নাহি মোৰ এৰি যাইতে মনে।
তোমাকেসে দেখো সদা সচেতে সোপনে ॥ ১৬৩ ॥
হাসোক বা লোকে মোক টুটি যাউক বল।
তুমি বিনা আন মঞি চাড়িলো সকল ॥
কন্যা বোলে মোৰো হেন আছয় আদৰ।
তোমাক নাদেখি ৰহিবাক নাৰোঁ ঘৰ ॥ ১৬৪
ভিন্ন হেন জ্ঞান মোৰ নাভাবিবা মনে।
নিচিন্তে চিকাৰ কৰা হাসিবেক জনে ॥
হেন শুনি মন-তুষ্ট ভৈল যুৱৰাজ।
নবুজিলা কন্যাৰ কপট ইটো কাজ ॥ ১৬৫ ॥
আৰ দিনা ঘোৰে চড়ি সৱ সৈন্য লৈয়া।
চিকাৰে চলিল কুমাৰীক সম্বুধিয়া ॥

ধাইক ছলনা কৰি চাহাপৰী পলোৱা

জানিলন্ত মনে বনে চলিল কুমৰ।
মায়া কৰি গৈল কন্যা ধাইৰ ওচৰ ॥ ১৬৬ ॥
অৰে ধাই তুমি কিবা শুনি আছ কথা।
আজি কামসিকজাদা গৈয়া আছে যথা ॥
কুমাৰীৰ বাক্য শুনি বুলিলেক ধাই।
নাজানোহো কুমৰ চলিল কোন ঠাই ॥ ১৬৭ ॥
চাহাপৰী বোলে মঞি বুজিলো ধিয়ানে।
বাপ আনিবাৰ গৈল বিহাৰ কাৰণে ॥
ধাইৰ আগে বচন বোলয় মায়া কৰি।
নাহি পখালন গাৱ ছয় মাস ধৰি ॥ ১৬৮ ॥
মলিন বসন মোৰ মলিন যে বেশ।
মস্তকত ভৈল সৰে আউল-জাউল কেশ ॥
মোক আসি এখানত দেখিবে নৃপতি।
আসিবে মহিষী আৰ শতেক যুৱতী ॥ ১৬৯ ॥
মোহোৰ মলিন বেশ দেখিবেক যেৱে।
কুমৰে পাইবেক লজ্জা হাসিবেক সৱে ॥
দেৱৰ ৰমণী মায়া বুঝি কোন জন।
অমাতৰ গাত যেন কোমল বচন ॥ ১৭০ ॥
শুনিয়া ধাইৰ মনে কৰুণা যে হৈল।
হালধি মতাহি লৈয়া গাৱ পখালিল ॥
পুনৰপি কন্যা বুলিলেক ধাইৰ থান।
কেশ কঙ্কিয়াওঁ মঞি দিয়ো ফনিখান ॥ ১৭১ ॥

পাছে ধাই মন্দিৰ-ভিতৰ পশিলন্ত ।
শীঘ্ৰ বেগে তাহাৰ কপাট মেলিলন্ত ॥
ধাইৰ ঘৰে গৈল মায়া পাতিয়া কুমাৰী ।
হাকলে-বিকলে মাতিলেক ডাক পাৰি ॥ ১৭২ ॥
অৰে ধাই হেৰ দেখ আইলাহা সমাজ ।
বাহিৰায়ো সত্বৰে ঘৰত কিবা কাজ ॥
শুনি তাই তেতিক্ষণে বাহিৰ ভৈলন্ত ।
ধাৰৰড়িয়া চাহাপৰী চলিয়া গৈলন্ত ॥ ১৭৩ ॥
শীঘ্ৰ কৰি আপোনাৰ পিন্ধিল কাপোৰ ।
ফাল দিয়া উঠিলেক ঘৰ উপৰৰ ॥
বাহিৰেক গৈয়া ধাই কিছু নাদেখিল ।
কষ্ট মনে পুনৰপি ভিতৰ পশিল ॥ ১৭৪ ॥
চাহাপৰী উঠি আছে দৌলৰ উপৰ ।
অভ্যন্তৰে পশি তাই চাহে নিৰন্তৰ ॥
নাহি চাহাপৰী তথা নাহিকে বসন ।
বিচাৰি নপাই আকুলিত হুয়া মন ॥ ১৭৫ ॥
হাকলে-বিকলে দুনাই ভৈলন্ত বাহিৰ ।
উচ্চ স্বৰে ডাক পাৰে চিত্ত নোহে থিৰ ॥
পাছে দেখিলেক ধাই ঘৰৰ উপৰে ।
বসিয়াছে পিন্ধি কন্যা আপোন কাপোৰে ॥ ১৭৬ ॥
দেখি তাই কন্যাক বুলিল সম্বুধিয়া ।
কৈক লাগি যাহা মাৰ·আমাক এৰিয়া ॥

এখনে আসিব অৰে ৰাজাৰ কুমৰ।
তুমি যদি যাহা আমি কি দিবো উত্তৰ॥ ১৭৭॥
হেন বাক্য শুনি কন্যা বোলন্ত আদৰ।
প্ৰণাম জনাইবা মোৰ পাৱে কুমৰৰ॥
দায়া নাহি চাৱোঁ এৰিবাক নাহি মন।
তভো কুমৰত কিছু বুলিবা বচন॥ ১৭৮॥
অনায়াসে ৰত্ন যদি পাৱে যিবা নৰ।
নাহি তাত বহু দায়া নাহিকে আদৰ॥
যদিবা অনেক মূল্য তাহাত আছয়।
বিনা যত্নে পাইলো বুলি স্নেহ নকৰয়॥১৭৯॥
বৰ যত্নে যদিবা সামান্য বস্তু পাই।
যত্নে ৰাখে তাকো জানো কহিত হৰাই॥
এহি জলে আইলো আমি খেলা খেলাইবাৰ।
বিনা যত্নে মোক ধৰি ৰাখিলে কুমাৰ॥ ১৮০॥
যি কাৰণে বিনা দুখে আমাক পাইলন্ত।
সি কাৰণে অনেক অৱজ্ঞা কৰিলন্ত॥
হৰাইলেও নাটুটে মৰিলে নাহি বেথা।
এতেকে কুমাৰ আগে কহিবিহি কথা॥ ১৮১॥
শুন ধাই দায়া যেৱে আছে কুমৰৰ।
মোক প্ৰতি যাইব তেৱে ৰোকাম চহৰ॥
এহি বুলি দেৱকন্যা অন্তৰীক্ষ ভৈল।
তেখনে পড়িয়া ধাই কান্দিবাক লৈল॥ ১৮২॥

অনেক যুৱতী কান্দে লোটাৰি পাৰিয়া।
হা হা কন্যা কাহা গৈলা আমাক চাৰিয়া॥
মৰিব কুমৰ আসি তোহোক নপাই।
আৱে কৈক যাওঁ কৰোঁ কমন উপায়॥ ১৮৩॥*
এহি বুলি সৱে জনী শোকাকুল হুয়া।
আউল-বাউল কেশ বস্ত্র মুখে মাটি খায়া।
পৰি আছা ধৰণীত গেৰা-গেৰি পাৰি।
ধূলিয়ে ধূসল গাৱ হুয়া সৱে নাৰী॥ ১৮৪॥

কুমাৰৰ কাতৰ অৱস্থা

অনন্তৰে যুৱৰাজ আসিলা ভৱন।
দেখয় সকল যদি কৰয় ক্রন্দন॥
কি কাৰণে হৈল হেন কৰিয়া জিজ্ঞাস।
হাকলে-বিকলে সোধে হুয়া নিৰুশ্বাস॥ ১৮৫॥
অৰে ধাই কিক সৱে কৰস ৰোদন।
হেন বিকৰ্থনা কৰি আছে কোন জন॥
কিবা নিজ দেশে চলি গৈল চাহাপৰী।
কৰিয়ো বেকত মোক বিলম্ব নকৰি॥ ১৮৬॥

---

* পুথিত ১২-সংখ্যক পাত নাই। কিন্তু ১৩-সংখ্যক পাতৰ আৰম্ভতে আছে—

হাজাৰ প্ৰণাম মোৰ কুমৰক প্ৰতি॥
ৰাজাৰ নন্দন মহা গুণেৰ সাগৰ।
চাড়িতে নপাৰো তাক দায়া বহুতৰ॥

থাক ১৮০ পদৰ পিচৰ আধাৰপৰা ১৮৩ পদলৈকে পুনৰাবৃত্তি মাধোন। গতিকে এইখিনিত পদ হেৰোৱা যেন নালাগে।

হেন যেৰে শুনি ধাই দিলন্ত উত্তৰ।
কিবা সোধা যুৱৰাজ ভৈল আথান্তৰ॥
যেতিক্ষণে গৈলা তুমি কৰিতে চিকাৰ।
তেখনে আসিল কন্যা অনেক হাজাৰ। ১৮৭॥
কহিব ৰমণী মঞি নাজানোহো মনে।
ক্ৰোধ কৰি আমাক বেঢ়িল তেতিক্ষণে॥
কিলাই কোবাই বহু বিকৰ্থনা কৰি।
বস্ত্ৰে সমে কাঢ়িয়া নিলেক চাহাপৰী॥ ১৮৮॥
হেন শুনি তেতিক্ষণে নৃপতি-নন্দনে।
নিঢালে পৰিল ধৰণীত তেতিক্ষণে॥
নাহি মাত-বোল নাহি চক্ষুৰ নিমেষ।
দেখি প্ৰজাগণে লাগিলেক উসমিস॥ ১৮৯॥
কেহো জল সিঞ্চে কেহো ঘসয় চন্দন।
কেহো কেহো দিয়ে বাৱ চামৰ ব্যজন॥
তথাপিতো কুমৰে চেতন নকৰয়।
এহিমতে তিনি দিন মূৰ্চ্ছিতে আছয়॥ ১৯০॥
হেনমত দেখি ধাই জিজ্ঞাসি মনত।
ডাক পাৰি কহে যুৱৰাজৰ কাণত॥
শুন হে কুমৰ দেখ মেলিয়া নয়ন।
পুনৰপি চাহাপৰী আসিছে এখন॥ ১৯১॥
তোমাৰ হেনয় বাপ বিপত্তি দেখিয়া।
পুৰ হন্তে দেৱকন্যা মিলিল আসিয়া॥

শুনিল কুমৰ যদি আইল চাহাপৰী।
চক্ষু মেলি বোলে কথা মোৰ প্ৰাণেশ্বৰী ॥১৯২॥
চতুৰ্ভিতি চাহিয়া কন্যাক নেদেখিল।
পুনৰপি মহাশোকে কান্দিতে লাগিল ॥
জাঞলে মাৰয় হৃদয়ত ঘনে মুঠি।
ঢাত ঢাত পৰে ধৰণীত উঠি উঠি ॥ ১৯৩॥
নাহি শ্ৰুতি-বুদ্ধি যেন বাতুলৰ নয়।
একোৱে প্ৰকাৰে সিটো সান্ত্বনা নোহয় ॥
যত লোকে নানা মতে বুঝাৱে তাহাক।
উথৰাত জল যেন নুশুনয় হাক ॥ ১৯৪ ॥
হেন মতে কান্দি সিটো প্ৰহৰ তৃতয়।
পুনৰপি ধাইৰ আগে বোলয় বিনয় ॥
শুন শুন ধাই-মাৱ কৰোহো গোচৰ।
যাহান্তে সুন্দৰী তোত কি দিলে উত্তৰ ॥ ১৯৫ ॥
কি দোষে মোহোক চাড়ি গৈল প্ৰাণেশ্বৰী।
আষাৰেক কহ মোত বিলম্ব নকৰি ॥
যতেক সম্পদ মোৰ সৱে অকাৰণ।
যত ভোগ কৰোঁ পিন্ধো সৱে অকাৰণ ॥ ১৯৬ ॥
বাপ মাৱ তেজিবো হৈবোহো দেশান্তৰী।
যোগী হুয়া ফুৰিবো খাইবোহো ভিক্ষা কৰি ॥
হেন বা সন্তাপ মঞি পাসৰিতে পাৰোঁ।
নহে বিষ খাই জলে জাম্প দিয়া মৰোঁ ॥ ১৯৭ ॥

যদি হেন দেখো শুন প্ৰাণেৰ স্থন্দৰী।
সত্যে সত্যে মৰিবো কহিবো নিষ্ঠ কৰি ॥
কুমৰৰ হেনয় বচন শুনি ধাই।
লাসে লাসে সকৰুণে বোলৈ মুখ চাই ॥ ১৯৮ ॥
শুন শুন হেৰ বাপ নৃপতি-নন্দন।
সিটো দেৱ-নাৰীক নিৱয় যেতিক্ষণ ॥
কিল-কোব সহি যত ভয় পৰিহৰি।
পাছে পাছে যাওঁ উচ্চ স্বৰে ডাক পাৰি ॥ ১৯৯ ॥
কিবা দোষে আমাক ছাড়িয়া যাস আই।
মৰিবে কুমৰ আসি তোমাক নপাই ॥
কি দিবো উত্তৰ তাঙ্ক মোৰ কিবা গতি।
যদি দায়া আছে আমাৰেক কহ সতী ॥ ২০০ ॥
তৱে চাহাপৰী কন্যা আকাশৰ হন্তে।
বুলিলেক বাণী মই ডাকন্তে ডাকন্তে ॥
শুন হেৰ ধাই কহো তোহোত সম্প্ৰতি।
হাজাৰ প্ৰণাম মোৰ কুমৰক প্ৰতি ॥ ২০১ ॥
ৰাজাৰ নন্দন মহা গুণেৰ সাগৰ।
চাড়িতে নপাৰোঁ তাঙ্ক দায়া বহুতৰ ॥
আসিলো এথানে জল-খেলা খেলিবাৰ।
বিনা দোষে মোক ধৰি ৰাখিলা কুমৰ ॥ ২০২ ॥
অনায়াসে যদি পাৱে বহুমূল্য ৰত্ন।
তাহাকো আদৰ নাহি নাৰাখয় যত্ন ॥

বহু দুখে যদি অল্প বস্তুক পাৱয় ।
কৰয় আদৰ-স্নেহ যতনে থৱয় ॥ ২০৩॥
এতেকে মোহোত তান নহৈবেক বেথা ।
হেন জানি ধাই মন্ত্রি চলি যাওঁ এথা ॥
যদি কুমৰৰ মোত আছয় আদৰ ।
আপুনে চলিবে তেবে ৰোকান চহৰ ॥ ২০৪ ॥
এহি বুলি কুমাৰী চলিলা নিজ পুৰী ।
তোমাত কহিলো সৱে জানি নিষ্ঠ কৰি ॥
কুমাৰে ৰোকাম নগৰ বুলি যাত্ৰা কৰা
ধাইৰ মুখত শুনি এতেক বচন ।
উঠিলা ভূমিৰ শীঘ্ৰে কুমৰ তেখন ॥ ২০৫ ॥
বুলিতে লাগিল পাছে ভাণ্ডাৰীৰ থানে ।
সৱে ধন আন তুমি মোৰ বিদ্যমানে ॥
যিবা জনে বাপ মাৱ কুটুম্ব তেজিয়া ।
পুত্ৰ ভাৰ্য্যা সৰ্ব্বস্বৰ স্নেহক এৰিয়া ॥ ২০৬ ॥
আমাৰ লগত পাৰে বৈদেশ হৈবাক ।
নিৱৰ্ত্তিয়া সৱে ধন দিবোহো তাহাক ॥
হেন শুনি ভাণ্ডাৰী চলিলা তেতিক্ষণ ।
কুমৰৰ আগে আনি দিলা সৱে ধন ॥ ২০৭ ॥
অনন্তৰে যুৱৰাজে সবাকো বোলয় ।
শুনা সৈন্যগণ মোৰ কথা যেননয় ॥
পুত্ৰ ভাৰ্য্যা কুটুম্বৰ স্নেহক পাসৰি ।
যিবা জনে মোৰ লগে যাহা নিষ্ঠ কৰি ॥ ২০৮ ॥

নিৱৰ্ত্তিয়া লৈয়ো ধন যত পাৱা মানে ।
শুনি দশ জনে বোলে কুমৰৰ থানে ॥
তোমাৰ প্ৰসাদে প্ৰভু আছে যত ধন ।
বসিয়া খাইতে পাৰোঁ যাৱত জীৱন ॥২০৯ ॥
যথা যাহা তথা যাইবো বুলিলোহো সাৰ ।
যত ধন আছে লগে লৈবো আপুনাৰ ॥
মিত্ৰৰ কাৰ্য্যত যিবা শৰীৰ পৰয় ।
অখণ্ড স্বৰ্গক পাৱে শাস্ত্ৰত কহয় ॥২১০ ॥
এতেকে নিচয়ে যাইবো সঙ্গত তোমাৰ ।
সত্যে সত্যে কহিলো সংশয় নাহি আৰ ॥
হেন যেৱে বচন কুমৰে শুনিলন্ত ।
তুষ্ট হুয়া আঁশীৰ্ব্বাদ সৱাকে দিলন্ত ॥২১১ ॥
সোণা ৰূপা হীৰা মণি মাণিক ৰত্নক ।
অৰ্বুতে নিযুতে দিলা একোহো জনক ॥
পাছে ধাই সত্য কৰাই নৃপতি-নন্দন ।
সৈন্যসকলকো হেন বুলিলা বচন ॥২১২ ॥
সৱাহাকে হেৰা মঞি কৰোহোঁ প্ৰণাম ।
কেহো কাতো নকহিবা চলোঁহো ৰোকাম ॥
পুনৰপি বোলো তোক শুন ধাই-মাৱ ।
নাদেক অন্তৰে কেৰা নৃপতিৰ থাৱ ॥২১৩॥
এতি বুলি শুভক্ষণে কুমৰ চলিলা ।
দশ গোটা লোক তাৰ লগতে লৰিলা ।

হেন দেখি ধাই সমে সৱে কন্যাগণ।
ভূমিত লোটাৰি পাৰি কৰয় ক্ৰন্দন ॥২১৪॥
কম্পালে হৃদয়ে হানে গুণক বৰ্ণাই।
আমাক ছাড়িয়া বাপু গৈলা কোন ঠাই ॥
সুকুমাৰ তনু তুমি ৰাজাৰ কুমাৰ।
যাইবাক নাপাই জানো হৈবি ছাৰখাৰ ॥২১৫॥
মলিন বসন ধৰি তপসীৰ বেশ।
ভিক্ষা কৰি ফুৰিবা সকলে দেশ দেশ ॥
শীতল শয্যাত যিটো আছিল সুতিয়া।
এবে থাকিবাহা বাপু ভূমিত পড়িয়া ॥২১৬॥
সুগন্ধ কস্তুৰী গাৱে দেৱাঙ্গ বসন।
শীতল বতাসে সেৱৈ দাসী যত গণ ॥
ডাসে মশে খাইবে ত্যাজি সিহেন শৰীৰ।
সুমৰিয়া তাহাক হৃদয় হৱে চিৰ ॥২১৭॥
এহিমতে সৱে লোকে বিস্তৰ কান্দই।
নকহিলো আৰু তাক বাহুল্যক ভয় ॥
অন্তৰে এক মাস বৈয়া গৈল যেৱে।
নৃপতিৰ আগে ধাই কহিলেক তেৱে ॥২১৮॥
ভাণ্ডিয়া কহয় কথা দণ্ডক শঙ্কাই।
উচিত কহিলে জানো বিপাক মিলই ॥
প্ৰণাম কৰিয়া কহে শুনা মহীপাল।
এক দিনা বনে গৈলা তোমাৰ ছৱাল ॥২১৯॥

ধাৱে আমিছাঁহাক বতৰা দিয়া।

পশু মাৰি ফুৰৈ বেগে তুৰঙ্গত চৰি।
লগক নপাৱে সৈন্য সকলে লৰৰি॥
কহিত পশিল কেহো বিচাৰি নপাই।
ঘোৰ অৰণ্যত ফুৰে সৱে লোকে চাই ॥২২০॥
দুই দিন এক ৰাত্ৰি কৰিয়া বিচাৰ।
উলটি আসিলা সৱে নাপায়া কুমাৰ॥
হেন কথা শুনি ৰাজা শোকাকুল হুই।
সিংহাসন হন্তে পৰিলেক মাটি খাই ॥২২১॥
মহিষীও সেহিমতে পৰি ধৰণীত।
নাহিকে চেতন দুয়ো ভৈলন্ত মূৰ্চ্ছিত ॥
উশাস-নিশ্বাস নাই চক্ষুৰ নিমেষ।
দেখি প্ৰজাগণৰ লাগিল উসমিস ॥২২২॥
শীতল চন্দন ভৈল জলক সিঞ্চই।
কেহো জনে সুশীতল চামৰে ঢোলই ॥
তথাপিতো চেতন নকৰে নৰেশ্বৰ।
এহিমতে আছিলন্ত দুতয় প্ৰহৰ ॥২২৩॥
পাছে উঠি জাউ হিয়াত মাৰিলন্ত।
পুনু পুনু উঠি উঠি ভূমিত পৰন্ত॥
হেন দেখি পাত্ৰগণে কৰি আলোচন।
বুলিলা অনেক মতে সান্ত্বনা-বচন ॥২২৪॥
শুনা প্ৰভু নৰেশ্বৰ এৰা শোক-ভাৰ।
এখনে নোহয় প্ৰভু ইহাৰ প্ৰভাৱ॥

চলিলা কুমৰে মৃগ মাৰিবাক লাই।
একেশ্বৰে আছে কাৰো লগক নপাই ॥২২৫॥
আতি ঘোৰ অটব্য কোনবা গহ্বৰত।
আছন্ত একলে তাক বিচাৰিবে কত॥
হেন জানি সসৈন্যে চলোহো চপকৰে।
নিঃশেষ কৰিয়া চাহো অৰণ্য ভিতৰে ॥ ২২৬ ॥
অৱশ্যে পাইবোহো তাঙ্ক কহিলো নিশ্চয়।
তভো যদি নাপাওঁ শোক কৰিতে লাগয় ॥
মন্ত্ৰীসকলৰ শুনি উচিত বচন।
তেতিক্ষণে সসৈন্যে লৰিলা ঘোৰ বন ॥ ২২৭ ॥
অনেক যতনে তাতো বিচাৰি নপাই।
পুনৰপি ঘৰে পশিলন্ত মহাৰায় ॥
পাছে শোক-শেলে ৰাজা পৰিয়া ভূমিত।
ভাৰ্য্যাগণে সমে ছুনাই লাগিল কান্দিত ॥ ২২৮ ॥

॥ ছবি ॥

আমিৰ্ছাহাৰ বিলাপ

ভূমিত পৰিয়া ৰাই শোকে জৰ্জ্জৰিত কায়
বিমূৰ্চ্ছিত হোৱৈ ঘনে ঘন।
খনো মাৰে কপালত জাওোলায়ে হৃদয়ত
আউল-জাউল গাৰৰ বসন ॥
খনো খনো বাগৰিয়া উচ্চ স্বৰে ডাক দিয়া
বোলৈ কৈক গৈলাহা পুতাই।

বৰ কষ্টে পাইলো তোক কিসক চাৰিলা মোক
ইটো শোক-থানে যে পেলাই ॥ ২২৯ ॥
সুচান্দ বদন মুখ দেখিলে পাসৰোঁ দুখ
বিমল কমল কলেৱৰ ।
কহিক নগৈলি বাপ কিমতে সহিবি তাপ
তই বৰ ৰাজাৰ কুমৰ ॥
কিবা বন ভিতৰত তোমাক কৰিলে হত
সিংহ বাঘ ভালুক মাৰিয়া ।
কিবা ভূত প্ৰেতগণে খাইলে তোক ঘোৰ বনে
সুকোমল মাংসক দেখিয়া ॥ ২৩০ ॥
যদি আছ জীৱন্তত কোনো গিৰি-গহ্বৰত
পৰি জানো আছাহা একলে ।
উদ্দেশ নপাইলো তোৰো এতেকেসে পুৰি মৰোঁ
ইহেন দাৰুণ শোকানলে ॥
কঠিন কণ্টক-বনে বিন্ধিবেক সৰ্ব্বক্ষণে
ৰুধিৰে তিন্তিবে সৱ গাৱ ।
খাইবাক নপায়া বাপে শুখাই যাইবি ভোখে-তাপে
থাকিবা কাহাৰ গৈয়া ঠাৱ ॥ ২৩১ ॥
সুকোমল শৰীৰক ডাসে মশে ভক্ষিবেক
শয়ন ভোজন কেনমতে ।
জানিলো নিশ্চয় কৰি মোহোক অন্ধলা কৰি
মৰি যাইব্হি ঘোৰ অৰণ্যত ॥

ধিক নৰ দণ্ড ছত্ৰ হস্তী ঘোৰা বাদ্য-ভণ্ড
ধিক মোৰ সৱে ৰাজ্য-ভাৰ ।
নিষ্ফল জীৱন ধৰোঁ কিবা বিষ খায়া মৰোঁ
কি সুখে বঞ্চিবো এথা আৰ ॥ ২৩২ ॥
অৰে নিকৰুণ বিধি হাতে দিয়া নৱনিধি
মিলি পুনু মোহোৰ বিপাকে ।
কি দোষনো দেখিলাহা তাতো জানো চাড়িলাহা
কুলৰ কমল পুত্ৰ মোকে ॥
তনয়ৰ শোক-ঘাৱে মাতৃগণো ঠাৱে ঠাৱে
কান্দে গুণ বৰ্ণাই বৰ্ণাই ।
পাত্ৰ মন্ত্ৰী সমদলে কান্দে সৱে বিয়াকুলে
কাৰো সদা সুখ-শান্তি নাই ॥ ২৩৩ ॥
এহিমতে দিনা দুই কান্দে বিয়াকুল হুই
নানামতে কৰন্ত ৰোদন ।
বাহুল্যক শঙ্কা কৰি থৈলো তাক পৰিহৰি
অনন্তৰে শুনা কৰি মন ॥
স্বস্থ হুয়া মহীপাল পাঞ্চিলেক কটোৱাল
দেশে দেশে বিচাৰিতে লাই ।
বিচাৰিয়া সৰ্ব্বক্ষণ নপাই অনুচৰগণ
নৃপতিত কহিলা দুনাই ॥ ২৩৪ ॥
ৰজা-ৰাণী বনলৈ যোৱা
হেন শুনি নৰনাথ শোকে চপৰাই মাথ
গুণি-গান্থি আছি কতোক্ষণ ।

বিৰকত হুয়া মনে চলিলন্ত ঘোৰ বনে
সমৰ্পিয়া পাত্ৰ একজন ॥
ৰাজাৰ দেখিয়া ভাৱ গৈলা কুমৰৰ মাৱ
স্বামীৰ লগত অৰণ্যক ।
দিনে ৰাত্ৰি সৰ্ব্বক্ষণে কান্দি কান্দি দুয়ো জনে
ভৈলা তথা শোকতে অন্ধক ॥ ২৩৫ ॥
শুনা সামাজিক চয় দেখিয়োক হুই নুই
বিষয় বিষম-বিষ-ফল ।
আতি ৰুচিকৰময় খাইতে তৃপ্তি নচাৰই
অন্তৰত পীড়য় কেৱলে ॥
যত পুত্ৰ ভাৰ্য্যা চয় সবে মিছা মায়াময়
ক্ষণেকতে সংযোগ বিয়োগ ।
নদীৰ যেহেন জাজি তিলে যাৱে বেগে বাজি
এতেকে ইহাৰ চাৰা ভোগ ॥ ২৩৬ ॥
একো একো কৰি সবে ইষ্ট বন্ধু মৰি যাইবে
আপুনেও মৰিবা নিচয় ।
পথৰ সমল লৈয়ো আন আশা ঠেলি থৈয়ো
হৰি-গুণ চৰণ দুতয় ॥
হুয়া বিৰকত-মতি ভজিয়োক যদুপতি
মুখে নচাৰিবা তান নাম ।
ভাস-ভুস তেজি থৈয়ো ৰাজাতে প্ৰমাণ লৈয়ো
নিৰন্তৰে বোলা ৰাম ৰাম ॥ ২৩৭ ॥

॥ পদ ॥

ছিলাম নগৰৰ ৰজাই কুমাৰক নখন ডিঙা দিয়া

ঋষি নিগদতি কথা শুনা আত অনন্তৰে।
পাছে যেন কৰিলন্ত ৰাজাৰ কুমৰে।
দশগোটা সেৱকে সহিতে চলি যান্ত।
কতো দিনে আপোনাৰ দেশ এড়াইলন্ত ॥ ২৩৮ ॥

ছিলাম নগৰে গৈয়া ভৈলন্ত প্ৰৱেশ।
অম্ৰাৱতী নগৰ-সমান সিটো দেশ ॥
সেহি ৰাজ্যে পশি যেৱে ৰাজাৰ নন্দন।
হাটী বাটী নগৰী ফুৰয় সৰ্ব্বক্ষণ ॥ ২৩৯ ॥

এহিমতে তথাতে আছন্ত দিন ছয়।
বৈদেশী বুলিয়া চিনিলন্ত সমস্তয় ॥
সুকোমল শৰীৰ তৰুণ ....।
শাৰদ-নিন্দিত-ইন্দু বদন শোভন ॥ ২৪০ ॥

বত্তিস লক্ষণ গাৱে আছয় আবৰি।
ৰুচিকৰ দেখিয়া চাৱয় নৰ-নাৰী ॥
কেহো সোধে কৈৰ তুমি কৈৰ হন্তে আসা।
কাহাৰ তনয় কোন নগৰত বাসা ॥ ২৪১ ॥

শুনিয়া কুমৰে কাকো কিছু নোবোলন্ত।
যেন মুঢ়া গছগোট বসিয়া থাকন্ত ॥
পাছে কটোৱাল এক গোটাক দেখিয়া।
নৃপতিৰ আগে তেৱে কহিলেক গৈয়া ॥ ২৪২

কোনবা দেশৰ এক সুন্দৰ কুমাৰ।
আজুকা দেখিলো প্ৰভু ৰাজ্যত তোমাৰ॥
হেনয় বচন যদি নৃপতি শুনিলা।
শীঘ্ৰ কৰি আনিবাক আদেশ কৰিলা॥ ২৪৩॥
শুনি তেতিক্ষণে আসি বেগে কটোৱালে।
ৰাজাৰ আগত যোগাইলেক সেহিতালে॥
কুমৰেও বণ্টা ভৰি ৰতন শতেক।
হাত-যোৰ কৰিয়া ৰাজাক ভেটিলেক॥ ২৪৪॥
অনন্তৰে গৈয়া সিটো প্ৰণাম কৰিলা।
অমূল্য ৰতন শত বিদ্যমানে দিল॥
দেখি নৰপতি তাক আকলিলা মনে।
গাৱত আছয় সৱে ৰাজাৰ লক্ষণে॥ ২৪৫॥
সামান্য পুৰুষ ইটো জানিলো নোহয়।
হেন চিন্তি বোলৈ তুমি কাহাৰ তনয়॥
কিবা নাম তোমাৰ বসতি কোন দেশ।
কোন কামে মোৰ ৰাজ্যে কৰিছা প্ৰৱেশ॥ ২৪৬॥
হেনয় বচন যদি নৃপতি বুলিলা।
মলিকজাদায়ে পাছে কহিতে লাগিলা॥
শুনিয়োক প্ৰভু আমিৰচাহা নৰেশ্বৰ।
নামে মলিকজাদা আমি তাহানে কুমৰ॥ ২৪৭॥
নিজ দেশ চাৰি চাহা পত্নীৰ কাৰণে।
ৰোকাম নগৰৈ লাগি চলো এক মনে

এতেক শুনিয়া তাৰ দায়া সম্পজিল।
গৌৰৱ কৰিয়া বিদ্যমানে বস্তুৱাইলা ॥ ২৪৮ ॥
ৰাজা বোলে কেনমতে পাইলা চাহাপৰী।
কিমতে তোমাক ভাণ্ডি চলিলা কুমাৰী ॥
কুমৰে বোলয় আৱে শুনা নৰেশ্বৰ।
একদিনা গৈলো মঞি বনেৰ ভিতৰ ॥ ২৪৯ ॥
চাহাপৰী গৈলা তথা খেলা খেলিবাক।
উপায় কৰিয়া মঞি ধৰিলো তাহাক ॥
ছয়-মাস কুমাৰী আছিল মোৰ সঙ্গে।
একত্রে খেলিলো পাশ-শাৰী শতৰঙ্গে ॥ ২৫০ ॥
পাছে মায়া কৰি নাৰী পিন্ধিয়া বসন ॥
হেন কথা বুলি গৈল আপুন ভৱন ॥
যদি কুমৰৰ মোত আছয় আদৰ ॥
তেৱে মোক পাইব গৈয়া ৰোকাম চহৰ ॥ ২৫১ ॥
সেহি দিনা হন্তে মঞি পাগল যে হৈলো ॥
বাপ-মাৱ তেজি এথা গমন কৰিলো ॥
পুনৰপি নৃপতি বদতি কুমৰত।
কেনে হেন কৰ তঞি নাৰীৰ লগত ॥ ২৫২ ॥
বাপ মাৱ তেজি নিজ দেশক চাৰিয়া।
লোক হস্তুৱাই যাহা দেশান্তৰী হুয়া ॥
শুন শুন কুমৰ মোহোৰ বোল লৈয়ো।
ইটো ভাস-ভুস সৱে পাশে ঠেলি থৈয়ো ॥ ২৫৩ ॥

যতেক সৰ্ব্বস্ব মোৰ ভণ্ডাৰে আছয়॥
দিলো যতখানি লৈয়ো মনে ইচ্ছা হয়॥
হাজাৰেক যুৱতী সুন্দৰী মনোহৰ।
বহল-জঙ্ঘনী সৱে পীন-পয়োধৰী॥ ২৫৪॥
দিলোহো তোমাক সেৱা কৰিয়া থাকোক।
নোহে যদি ইচ্ছা আছে নৃপতি হুয়োক॥
এহি সিংহাসন পাটে উঠা ৰঙ্গ মনে।
হেন শুনি প্ৰণামিয়া ৰাজাৰ নন্দনে॥ ২৫৫॥
কৰযোৰে বোলে প্ৰভু শুনা নৰপতি।
যদি ৰাজা হৈবে মোৰ শ্ৰদ্ধা আছে মতি॥
কেনে মোৰ এৰি আইলো ৰাজ্য আপুনাৰ।
এতেকে ই বোল প্ৰভু নুবুলিবা আৰ॥ ২৫৬॥
যদি মোক লাগি দায়া আছয় তোমাৰ।
যিমতে ৰোকাম দেশ যাইবে পাৰি সাৰ॥
হেন আজ্ঞা কৰহ আপুনে নৰেশ্বৰ।
তোমাৰ প্ৰসাদে চলো ৰোকাম নগৰ॥ ২৫৭॥
শুনিয়া উত্তৰ তাক দিলা মনায়ক।
অধোমুখে খানিকো নমাতি আছিলেক।
পাছে ৰাজা সদাগৰ অনেক আনিয়া।
গোটে গোটে সৱাতে সুধিলা প্ৰপঞ্চিয়া॥ ২৫৮॥
কোন জনে গৈয়া আছা ৰোকাম নগৰে।
শুনি কৰযোৰে বোলৈ সৱে সদাগৰে॥

কোন দেশে আছে কোন নগৰ ৰোকাম।
আছোক দেখিবে তান শুনা নাহি নাম॥ ২৫৯॥
তাৰ মধ্যে আছে এক বৃধ সদাগৰ।
প্ৰণাম কৰিয়া বোলে ৰাজাৰ গোচৰ॥
শুনি আছো পূৰ্ব্বে মঞি গুৰুৰ মুখত।
কেহো তাক নজানই সদাগৰ যত॥ ২৬০॥
পত্নীসকলৰ ৰাজ্য আতি মনোহৰ।
সুৱৰ্ণৰ প্ৰাঞ্চি সৱ সুৱৰ্ণৰ ঘৰ॥
হাটী-বাটী নগৰী পৰম সুশোভন।
খুজিল মাত্ৰকে বস্তু পাৱে ততক্ষণ॥ ২৬১॥
যদি সেহি ৰাজ্যে আন কোন জন যাৱে।
দেৱ-নাৰীগণ তাক গারু নেদেখাৱে॥
নগৰ বজাৰ আলি পদুলি দেখয়।
নানা বস্তু সৱে পসাৰে আছয়॥ ২৬২॥
যাক যিবা লাগে কিনিবাক পাই তাক।
পসাৰীৰ নামে নাই জনেকো তাহাত॥
উচিত বুজিয়া মূল্য পসাৰতে থৈয়া।
বাঞ্ছিত ইচ্ছায়ে বস্তু যাইবে কিনি লৈয়া॥ ২৬৩॥
সেহি নগৰক যাইবে ইচ্ছা আছে যাৰ।
তিনি ডিঙ্গা ভৰি বস্তু দিয়োক খাইবাৰ॥
জনেকৰ সমাজে এহিসে স্বৰূপত।
যাউক গুৰু স্মৰি ভসাওক সমুদ্ৰত॥২৬৪॥

তেৰেসে ৰোকাম দেশ পাইবে সিটো জন।
শুনিয়া নৃপতি আদেশিলা তেতিক্ষণ ॥
নৱখান ডিঙা ভৰাই ভোজন-সম্ভাৰ।
নিযোজিলা থানকো তাহাতে থাকিবাৰ ॥২৬৫॥
বৃধ সদাগৰকো প্ৰসাদ দিলা ৰঙ্গে।
ৰাজকুমৰকো প্ৰশংসিয়া তান সঙ্গে ॥
শুভ লগ্ন তিথি বাৰে দিলন্ত বিদায় ॥
জয়-ধ্বনি কৰি গাৱ চালিল নৰবায় ॥২৬৬॥

সাগৰত ডিঙা ভগা

কুমৰেও নৃপতিক কৰিয়া প্ৰণাম।
যাত্ৰা কৰি লৰিলন্ত আপোনাৰ কাম ॥
অনন্তৰে গৈয়া পাছে উঠিলেক নাৱে।
সাগৰ মাজক লাগি নিলা বেগে বাৱে ॥২৬৭॥
বৎসৰেক গৈলা যদি সাগৰৰ মাজে।
আনন্দে ডিঙ্গাত চড়ি যান্ত যুৱৰাজে ॥
আচম্বিতে আসি তথা দুইগোটা মাছে।
কামুৰিয়া নাৱো ডিঙা ভাঙ্গিলেক পাছে ॥২৬৮॥
সাগৰৰ মাজত নৌকা ভৈল খান খান।
দৈৱৰ কাৰণে তাৰ ৰহিল পৰাণ ॥
একখানি পাটত ধৰিলে হাত মেলি।
কতো উটে বুৰে জল খাই কতো বেলি ॥২৬৯॥
স্নমৰিয়া অচ্যুত গোৱিন্দ দামোদৰ।
পশিলো শৰণে নাথ প্ৰাণ ৰক্ষা কৰ ॥

হেনমতে সাতদিন জলত ভাসয় ।
অনন্তৰে কাখৰি পাইলন্ত মহাশয় ॥ ২৭০ ॥
মদিলা নগৰত দেৱতাৰ লগত কুমাৰৰ যুদ্ধ
উঠিয়া তীৰত বসিলন্ত হেঠ-মুখে ।
নচলয় ভৰি হাত ভোকে স্নুখে দুখে ॥
দণ্ড চাৰি মানে তথা বসি আছিলন্ত ।
পুনৰপি উঠি লাসে লাসে চলিলন্ত ॥২৭১॥
থিৰ নোহে গাৱ চক্ষু দেখন্ত আন্ধাৰ ।
খোজ এক কাঢ়িবে নপাৰে আৰবাৰ ॥
ঢলোঁ পৰোঁ কৰিয়া তথাপি যান্ত চলি ।
অনাহাৰে লালকাল ভৈলা মহাবলী ॥২৭২॥
ঘোৰ মহা অটব্য দেখিতে লাগে ভয় ।
সিংহ ব্যাঘ্ৰ ভাল্লুক বৰাহ আছে তয় ॥
তাৰ মাজে চলন্ত সহায় নাহি আন ।
একমাত্ৰ আছে সঙ্গে খড়্গ-ধনু-বাণ ॥২৭৩॥
বন-শাক শেলুক বিচাৰি যিবা পান্ত ।
মৰো জীওঁ কৰি বীৰে তাহাক চোবান্ত ॥
হেনমতে দিনা চাৰি যান্ত বনে বন ।
মদিলা নগৰে আসি ভৈলা উপসন ॥২৭৪॥
থিৰ কৰি মনক কৰিয়া ভয়হীন ।
বেগ ধৰি চলৈ মনুষ্যৰ পায়া চিহ্ন ॥
কতো দূৰ হন্তে পাৱে মুকল ওলাই ।
একখানি মন্দিৰ পাইলন্ত যাই যাই ॥২৭৫॥

সেহি ঘৰ ভিতৰে জনেক বৃদ্ধ নাৰী।
স্নাকলে-বিকলে তাই কান্দে ডাক পাৰি॥
হেন দেখি অৱনতে ৰাজাৰ নন্দনে।
লাসে লাসে সোধে কথা মধুৰ বচনে ॥২৭৬॥
শুন হেৰ বুঢ়ী আই কি কাৰ্য্যে কান্দস।
পতি পুত্ৰ সমে দেখো সম্পূৰ্ণে আছস॥
একো চিহ্ন নেদেখো নাহিকে বিলক্ষণ।
কিসৰ কাৰণে তুমি কৰাহা ক্ৰন্দন ॥২৭৭॥
বুঢ়ী বোলে কি কহিবো তোহোৰ আগত।
মিলিছে অপায় বৰ এহিতো ৰাজ্যত ॥
কথা হন্তে আসি এক দেৱ মহাবল।
নৃপতি সহিতে বৰ লগাইলা কন্দল ॥২৭৮॥
ৰাজায়ো তাহাৰ সঙ্গে বহুতো যুঁজিল।
একোমতে তাহাক জিনিতে নপাৰিল॥
পাছে যুদ্ধ হাৰি সত্য কৰিলা হেনয়।
প্ৰতি দিনে মনুষ্যেক দিবাক লাগয় ॥২৭৯॥
এহিমতে বলি দান কৰৈ কতো কাল।
আজুকাৰ পঞ্চক মিলিছে মোৰ পাল॥
আছে দুই গুটি পুত্ৰ নাহি আন জনে।
কোনবা জনক দিবো গুণি নপাওঁ মনে ॥২৮০॥
এহি শোক-ঘাৰে বাপু কৰোহো ক্ৰন্দন।
এতেক শুনিয়া যদি নৃপতি-নন্দন॥

পুনু বোলে শুনা মাই বচন আমাৰ ।
যিবা পুত্ৰগুটি দিবা বলি দেৱতাৰ ॥২৮১॥
তাহাৰ বদলে যাইবো কহিলোহো মই ।
কিন্তু শীঘ্ৰ কৰি কিছু দিয়োক অভয় ॥
একাদশ দিন মোৰ নাহিকে আহাৰ ।
এখনে দিয়োক যিবা আছয় খাইবাৰ ॥২৮২॥
বুঢ়ী বোলে সৰ্ব্বথা নাধৰে মোৰ মনে ।
আনক বধিবো কেনে আনৰ কাৰণে ॥
মোৰ যেন তনয়ৰ শোকে দহে প্ৰাণ ।
তযু মাতৃ শুনি শোকে হৈবে সেহিঠান ॥ ২৮৩ ॥
বুঢ়া বোলে ভিক্ষুকে কৰিলে সন্তোষক ।
যাৱে বা নাযাৱে তাৰ নধৰো দোষক ॥
কিন্তু ভিক্ষুকক দান কৰিতে লাগয় ।
এহি বুলি ভোজন কৰিলা বুঢ়া তয় ॥২৮৪॥
অনন্তৰে আসি পাছে বুঢ়াৰ নন্দন ।
জিজ্ঞাসি বোলয় মাৱ ইটো কোন জন ॥
বুঢ়ী নিগদতি আঙ্ক ভিক্ষুক বোলয় ।
আগ-পাছ ধৰি মোৰ নাহি পৰিচয় ॥২৮৫॥
মাগিলেক ভোখে কত দিন অনাহাৰ ।
বদলে যাইবাৰ আজু চাহাৱে আমাৰ ॥
হেন বোল শুনি সিটো পুৰুযে হাসিল ।
গৌৰৱ কৰিয়া তাঙ্ক পুছিতে লাগিল ॥২৮৬॥

কটা গৈল হস্তখান পৰ্ব্বত সমান ।
ক্লেজে তোলবোল বুৰি ঘোৰ অন্ধকাৰ ॥
কুমৰৰো বস্ত্ৰ মানে ৰক্তে বিয়াপিল ।
শ্ৰম-যুক্ত হুয়া পুনু খাটত বসিল ॥২৯৮॥
অনন্তৰে ৰাত্ৰি গুচি সূৰ্য্যৰ উদয় ।
হাড় পেলাইতে হাড়ী আসিলেক তয় ॥
খাটৰ উপৰে বসি আছে খাণ্ডা ধৰি ।
ৰক্তে বিলোপিত পুৰুষেক ক্ৰোধ কৰি ॥২৯৯॥
দেখিয়া হাড়ীৰ মহা ক্ৰোধ ভৈল বৰ ।
কোদাল পেলায়া ভিৰি দিলেক লৰৰ ॥
বহল সমাজ পাতি বসিছা নৃপতি ।
আবৰি আছুয় যত সৈন্য সেনাপতি ॥৩০০॥
হেন বেলা হাড়ী আসি কৰি হাই-ফুই ।
ডাকিয়া ৰাজাত কথা কহে অধোমুই ॥
শুনা মহাৰাজা তযু আজ্ঞা শিৰে ধৰি ।
প্ৰভাততে মঞি দেৱ-ঘৰে গৈলো লৰি ॥৩০১॥
হাড় পেলাইবাক পশিলোহো অভ্যন্তৰ ।
ঊৰ্দ্ধমুখে আছে দেৱ খাটৰ উপৰ ॥
ৰঙ্গা মুখ ৰঙ্গা গাৱ ৰঙ্গা চক্ষুচয় ।
দেখি লৰৰিয়া আইলো পায়া মহা ভয় ॥৩০২॥
হেন শুনি নৃপতি আকুল হুয়া মন ।
দেৱ-ঘৰ লাগি চলিলন্ত তেতিক্ষণ ॥

কতো বেলি আসি পাছে নিকট পাইলন্ত।
ৰাজাৰ কুমৰে নৃপতিক-ভেট পাইলন্ত ॥ ৩০৩ ॥
খাটৰ উপৰ হন্তে তেখনে নামিয়া।
দণ্ডৱতে নমস্কাৰ কৰিল পড়িয়া ॥
দেখি ৰাজা বোলে ৰাত্রি আছিলি কিমতে।
বসন তিতিয়া আছে কিসেৰ শোণিতে॥ ৩০৪ ॥
ৰাজ্যে সমে নাপাৰিলো যাহাক সমৰে।
এৰাইলা কিমতে তুমি তাহাৰ হাতৰে॥
হেন শুনি বুলিলন্ত নৃপতি-কুমৰে।
কি কৰিতে পাৰে মোক দেৱ দুৰাচাৰে ॥ ৩০৫ ॥
আজুক ৰাত্রিত দেৱ আসিয়া এথাত।
আমাক ধৰিতে লাগি মেলিলন্ত হাত ॥
পাছে সেহি হস্তক কাটিলো খাণ্ডা ধৰি।
তৱে দেৱ শব্দ কৰি পলাই লৱৰি॥ ৩০৬ ॥
ৰাজা বোলে মিছা তঞি কহিলি সকল।
কোনে জিনিবাক পাৰে দেৱ মহাবল ॥
কুমৰে বোলয় যদি নাহিকে প্রত্যয়।
হেৰ দেখা হস্তখান পৰিয়া আছয় ॥ ৩০৭ ॥
এতেক শুনিয়া ৰাজা পশিলন্ত ঘৰ।
লগতে চলিল পাত্র মন্ত্রী নিৰন্তৰ।
দেখিলেক কটা হস্ত পৰ্ব্বত-সমান।
জুৰিয়া যে আছয় ঘৰেৰ আদখান॥ ৩০৮ ॥

তেবেসে ৰোকাম দেশ পাইবে সিটো জন।
শুনিয়া নৃপতি আদেশিলা তেতিক্ষণ ॥
নৱখান ডিঙ্গা ভৰাই ভোজন-সম্ভাৰ।
নিযোজিলা থানকো তাহাতে থাকিবাৰ ॥ ৩২০ ॥
বৃদ্ধ সদাগৰকো প্ৰসাদ দিলা ৰঙ্গে।
ৰাজ-কুমাৰকো প্ৰশংসিলা তাৰ সঙ্গে ॥
শুভ লগ্ন তিথি বাৰে দিলন্ত বিদায়।
জয়ধ্বনি কৰি গাৱ চালি নৱবায় ॥ ৩২১ ॥
কুমৰেও নৃপতিক কৰিয়া প্ৰণাম।
যাত্ৰা কৰি লৰিলন্ত আপোনাৰ কাম ॥
অনন্তৰে গৈয়া পাছে উঠিলেক নাৱে।
সাগৰ-মাজক লাগি নিল বেগে বাৱে ॥ ৩২২ ॥
পুনৰ কুমাৰৰ ডিঙা ভগা
বৎসেৰক গৈলা যদি সাগৰৰ মাজে।
আনন্দে ডিঙ্গাত চৰি যান্ত যুৱৰাজে ॥
আচম্বিতে সাগৰত উঠিল জোৱাৰ।
জল-পাকে ভাগি নৌকা ভৈল ছাৰখাৰ ॥ ৩২৩ ॥
যত বস্তু সমে সদাগৰ তল গৈলা।
পূৰ্ব্ব কৰ্ম্ম-বশে কুমৰৰ প্ৰাণ ৰৈলা ॥
একেশ্বৰে যুৱৰাজ সাগৰে ভাসিল।
একখানি পাট পাই তাহাকে ধৰিল ॥ ৩২৪ ॥
দিনা দশ অন্তৰেযে ঘোৰ সমীৰণে।
পেলাইলা তীৰক তাক বিধিৰ ঘটনে ॥

কুপি নগৰত কুমাৰ

কুপি নামে সিটো আতি সুন্দৰ নগৰ ।
তাহাতে উঠিল পাছে ৰাজাৰ কুমৰ ॥ ৩২৫ ॥
দশ দিন অনাহাৰে গাৱে নাহি বল ।
উঠিয়া খোজেক দিবে নপাৰে কেৱল ॥
তভো চিত্ত কৰি দৃঢ় যাৱে ধীৰে ধীৰ ।
লগতে সহায় মাত্ৰ অসি চাপ তীৰ । ৩২৬ ॥
এহিমতে কুমৰ চলন্ত অৰণ্যত ।
যিবা ফল-মূল পাৱে পড়য় হাতত ॥
তাহাকে খাৱয় ভোখে নকৰি বিচাৰ ।
অনন্তৰে নগৰক ওলাইল কুমাৰ ॥ ৩২৭ ॥
পুৰী মধ্যে পশি পাছে দেখি মন্দিৰক ।
প্ৰকাশ কৰয় নানা বিচিত্ৰ অনেক ॥
চৌপাশে বেঢ়িছে আতি দুৰ্গম সঙ্কটে ।
বিদূৰতে আছে হুহি গ্ৰামৰ নিকটে ॥ ৩২৮ ॥
সেহি মন্দিৰক প্ৰৱেশিল যুৱৰাজ ।

কুমাৰে মহাসৰ্প বধ কৰা

দেখে কন্যা এক আছে পালেঙ্গিৰ মাজ ॥
পৰম সুন্দৰী নাৰী নৌতন-যৌৱনী ।
চাৰি দিশে বসি আছে দিব্য কন্যাগণি ॥ ৩২৯ ॥
কুমৰক দেখি সৱে হুয়া সচকিত ।
পুছিবে লাগিলা সৱে আকুলিত চিত ॥
কোন তুমি কৈৱ হন্তে আসা ইটো ঠাৱ ।
কিবা নাম তোমাৰ কৌনবা বাপ মাৱ ॥ ৩৩০ ॥

সত্বৰে কহিয়োঁ বিলম্বত নাহি কাজ।
শুনি হেন উত্তৰ দিলন্ত যুৱৰাজ ॥
আছোক আমাৰ কথা শুনা কন্যাবৰ।
কি কাৰণে আছা সৱে পুৰীৰ অন্তৰ ॥ ৩৩১ ॥
গ্ৰামৰ নিকট নুহি নিৰ্জ্জান থানত।
জনেকো পুৰুষ নাহি আছা কন্যা শত ॥
ৰঙ্গ-ঢঙ্গ দেখিয়া যুৱত-মন মোহে।
সৱে ৰূপৱতী আতি অলঙ্কাৰে সোহে ॥ ৩৩২ ॥
কিসক আছাহা এথা কৰি বিচৰণ।
শুনি ৰাজকুমাৰীয়ে বুলিলা বচন ॥
যি কাৰণে আছো শুনা যুৱত-প্ৰধান।
সকলে কহিবো এথা তোমাসাৰ থান ॥ ৩৩৩ ॥
কুপি নাম এহি দেশ উত্তম নগৰ।
আৰে অধিকাৰী মোৰ পিতা নৰেশ্বৰ ॥
মহাবলী সৰ্প এক কথাৰ আসিল।
অনেক কটক সিটো দংশিয়া মাৰিল ॥ ৩৩৪ ॥
শুনি তাক নৰপতি সমদলে গৈয়া।
জিনিবে নৱৈল শক্তি অনেক যুঝিয়া ॥
ভঙ্গ লভি ভুজঙ্গত পশিয়া শৰণ।
ৰহিল ৰাজ্যত হেন বুলিয়া বচন ॥ ৩৩৫ ॥
পাত্ৰ-মন্ত্ৰী বৰ লোক কিবা আপোনাৰ।
নিতে এক কন্যা দিবো তোমাক আহাৰ ॥

হেন বোল বুলি তাঙ্ক কৰিলা সান্তন।
সেহি ধৰি দিবে লাগে কন্যা একজন ॥ ৩৩৬ ॥
যদি একদিনা সৰ্পে নাপাৱে আহাৰ।
ৰাজা সমে জগতৰে চিন্তে মহামাৰ ॥
আজু কাৰো ঘৰে নপাইলেক একোজন।
এথা মোক দিবে বাপে বলিৰ কাৰণ ॥ ৩৩৭ ॥
মোৰ যত বিৱৰণ কহিলো সকল।
যদি প্ৰাণে জীবা দূৰে এতিক্ষণে চল ॥
শুনিয়া কুমৰে হেন বুলিলা হাসিত।
আত ভয় হন্তে নপলাইবো কদাচিত্ ॥ ৩৩৮ ॥
বিশেষত আছা তুমি মৰণত পৰি।
হেন জানি এড়ি কেনে পলাইবোহো ডৰি ॥
আসোক ভুজঙ্গ মই কৰিবোহো ৰণ।
তীক্ষ্ণ শৰ-চোটে নিবো যমৰ কৰণ। ৩৩৯ ॥
এহি বুলি কুমৰ ৰহিল সেহি থানে।
আচম্বিতে সৰ্পে আসিলন্ত বিদ্যমানে ॥
প্ৰলয়ৰ যেহেন প্ৰচণ্ড হুতাশন।
দেখি কন্যাসকল ভৈলেক অচেতন ॥ ৩৪০ ॥
অনন্তৰে কুমৰে ধৰিলা ধনু-শৰ।
শীঘ্ৰবেগে চলি গৈলা সৰ্পৰ ওচৰ ॥
বহু বহু দুৰাচাৰ কথা হন্তে আস।
মোহোৰ হাতৰ আজি লেহ্লৰে নেড়াস ॥ ৩৪১ ॥

মহা ক্রূৰ কপটী পাপক নাহি ভয়।
অনেক নাৰীক তই কৰিলিহি ক্ষয় ॥
আৰে প্ৰতিকাৰ কৰোঁ হানি ঘোৰ বাণ।
যম-কৰণত আবে দিবো তোক থান ॥ ৩৪২ ॥
শুনি হাসি বুলিলেক সৰ্প ছুৰাচাৰ।
এক দন্তে নলাগস কৰ অহঙ্কাৰ ॥
নামাৰিয়া এৰি দিলো হুয়েৰ অন্তৰ।
তোহোক দেখিয়া দায়া লাগিল বিস্তৰ ॥ ৩৪৩ ॥
সাত মুণ্ড দেখ মোৰ পৰ্ব্বত-প্ৰমাণ।
কি কাৰণে গৰ্ব্ব কৰি আছ বিদ্যমান ॥
শুনি তাৰ গৰ্ব্ব-বাণী ৰুষিয়া কুমৰ।
বাছিয়া জুড়িল তীক্ষ্ণতৰ এক শৰ ॥ ৩৪৪ ॥
আকৰ্ণ পূৰিয়া হানিলেক মহা বেগে।
একগোটা মুণ্ড চিণ্ডিলেক সেহি ছেগে ॥
শিৰ-ছেদ হুয়া কাল-অন্তক ভুজঙ্গে।
ছয়গোটা ফেণা তুলি খেদি গৈলা খঙ্গে ॥ ৩৪৫ ॥
হেন দেখি কুমৰে আথাকে হানি বাণ।
ছয়গোটা মাথাক বিন্ধিলা বৰ টান ॥
শৰ-চোট পায়া বড় কোপে ফণাধৰ।
পুনু খেদি গৈলা শব্দ কৰি ভয়ঙ্কৰ ॥ ৩৪৬ ॥
বিদ্যুতৰ বেগে পাছে ৰাজাৰ সন্তান।
পাক দিয়া উলটি ধৰিলা খাণ্ডাখান ॥

লাঙ্গুল পকায়া সৰ্পে ধৰিবতে খোজয় ।
খাণ্ডা হানি তেখনে ছেদিলা মহাশয় ॥ ৩৪৭ ॥
আৰ কোৰ দিয়া তান ছেদিলা গলক ।
চলি গৈলা সৰ্পৰাজ যম-কৰণক ॥
দেখি কন্যাগণে অতি আচৰিত ভাৱ ।
কুমৰক প্ৰশংসা কৰিলা সেহি ঠাৱ ॥ ৩৪৮ ॥
সসৈন্যে নৃপতি যাত হাৰিল সমৰে ।
হেন ভুজঙ্গক মাৰিলেক একেশ্বৰে ॥
জানিলো ইহাক বলে নাটে ত্ৰিভুবনে ।
অন্যোঅন্যে বোলা-বুলি কৰে নাৰীগণে ॥ ৩৪৯ ॥
পাছে ৰাজ-দুহিতা আনন্দে আকুলিত ।
যথাত কুমাৰ তথা গৈলন্ত তুৰিত ॥
কৰযোৰে বোলে কন্যা বিনাৱে তুৰিত ।
শুনিয়োে সুন্দৰ বৰ মহা বলৱন্ত ॥ ৩৫০ ॥
জানিলো তোমাক বলে যোৰ নাহি কেৱ ।
মহা ধনুধৰ ক্ষেত্ৰি হেন কোন দেৱ ॥
সসৈন্যে যুজিয়া ৰাজা নপাৰিলা যাক ।
নিজ বলে অনায়াসে মাৰিলাহা তাক ॥ ৩৫১ ॥
আৱেযে সুন্দৰ হেৰা তোমাত বিনায়োে ।
আসা হেৰ সেহি মন্দিৰক লাগি যাওঁ ॥
অনেক লভিলা দুখ কৰি ঘোৰ ৰণ ।
তুমিসে মোহোক দুনাই দিলাহা জীৱন ॥ ৩৫২ ॥

কন্যাৰ শুনিয়া সিটো কাৰুণ্য বচন।
মন্দিৰক লাগি বীৰে কৰিলা গমন ॥
কন্যাগণ সমে পাছে পশি ভৱনক।
অনন্তৰে কুমাৰী বুলিলা কুমৰক ॥ ৩৫৩ ॥
হেৰা বীৰবৰ বৈসা ৰত্নৰ আসনে।
আপুনি গৌৰৱে তোৰ পখালো চৰণে ॥
আজি হন্তে স্বামী মোৰ তুমিসে নিচয়।
হাসিয়া বুলিলা শুনি ৰাজাৰ তনয় ॥ ৩৫৪ ॥
কি কাৰণে স্বামী হেন বুলিলা মোহোক।
বেশ্যাৰ লক্ষণ হেন দেখিলোহো তোক ॥
নাহিকে গন্ধৰ্ব্ব-বিহা নাহি পাঞো দান।
কিসৰ সম্বন্ধে মোক বোল হেনঠান ॥ ৩৫৫ ॥
কুমাৰী বোলয় সৰ্প আইল সেহি ক্ষণ।*
নানামতে তাক ৰাজা কৰিলেক ৰণ ॥
পাছে ভঙ্গ লভি হেন প্ৰতিজ্ঞা কৰিল।
দেশে দেশে দূতচয় পঠায়া কহিল ॥ ৩৫৬ ॥
এহি সৰ্প মাৰিবাক পাৰে যিবা জনে।
মোৰ জীউ বিহা দিবো অৰ্দ্ধ ৰাজ্য সনে ॥

* ক পুথিত ২৪-সংখ্যক পাত (৩৫৬ পদৰ "মতে তাক ৰাজা কৰিলেক ৰণ"নপৰা ৩৭৩ পদৰ "আৰ কত দুখে তাক পাই কি নপাই লৈকে) নাই।

শুনি আসিলেক নানা বীৰগণ ধাবে।
একোমতে আক নাপাৰিলা জিনিবাধে ॥ ৩৫৭ ॥
এবে সেহি মহা সৰ্প কৰিলা সংহাৰ।
এতেকেসে তুমি স্বামী উচিত আমাৰ ॥
হেন বোলা-বুলি কৰি আছে দুয়োজনে।
সেহি বেলা আইলা ৰাজা বীৰ-দৰিশনে ॥ ৩৫৮ ॥
দেখন্ত কুমাৰী বসি আছে পালেঙ্গিত।
আৰু এক পুৰুষেক দেখয় তহিত ॥
জিজ্ঞাসিল নৰপতি ইটো কোন জন।
আজু সৰ্পে কন্যাক নখাইলে কি কাৰণ ॥ ৩৫৯ ॥
অদভুত দেখি ৰাজা পুছয় কন্যাত।
কথাৰ কুমৰ ইটো তোহোৰ সাক্ষাত ॥
কন্যা বোলে নাজানো আসিল কৈৰ হন্তে।
সৰ্ব্বগুণ জানে এহি মহাবলৱন্তে ॥ ৩৬০ ॥
সসৈন্যে যুঝিয়া তুমি যাক নপাৰিলা।
একেশ্বৰে বীৰে ঘোৰ সৰ্পক মাৰিলা ॥
ৰাজা বোলে মিছা বাক্য কহ মোৰ থানে।
এ সৰ্প বধিতে পাৰে কাহাৰ পৰাণে ॥ ৩৬১ ॥
কুমাৰী বোলয় যদি নাযাহা প্ৰত্যয়।
হেৰা দেখা মৰা সৰ্প যথাত আছয় ॥
তেবে ৰাজা সঙ্গে লৈয়ে কুমাৰী কুমৰ।
প্ৰাঙ্গিৰ বাহিৰ হৈলে সৰ্প দেখিবাৰ ॥ ৩৬২ ॥

দেখৈ সেহি সৰ্পগোট পৰিয়া আছয় ।
পৰম আনন্দ ভৈল ৰাজাৰ হৃদয় ॥
সাধু সাধু কুমৰক প্ৰশংসা কৰিলা ।
হস্তী-কন্ধে তুলি আপোনাৰ লগে নিলা ॥ ৩৬৩ ॥
কন্যাগণ সমে ৰাজ-দুহিতাও গৈলা ।
মহাৰঙ্গে নিজ মন্দিৰত থিত ভৈলা ॥
পাছে ৰাজা আজ্ঞা দিলা লোক সমস্তক ।
উৎসৱ কৰোক নানা মঙ্গলক ॥ ৩৬৪ ॥
হেন শুনি নিৰন্তৰে নৰ-নাৰীগণ ।
বাৰৈ বাদ্য-ভণ্ড ৰঙ্গে অনেক বাজন ॥
পিন্ধি-উৰি সকলে ভৈলেক জাতিকাৰ ।
কৰৈ মহা সুমঙ্গল নগৰে ৰাজাৰ ॥ ৩৬৫ ॥
নটী নট ভাটগণে অনেক প্ৰকাৰে ।
নৃত্য গীত কৰয় বহুত অলঙ্কাৰে ॥
এহিমতে ৰঙ্গে-ঢঙ্গে সাত দিন ভৈল ।
পাছে ৰাজা সমস্তকে দান দিবে লৈল ॥ ৩৬৬ ॥
প্ৰথমতে পুৰোহিত দ্বিজক অৰ্চ্চিলা ।
যেন অশ্বমেধে যুধিষ্ঠিৰে দান দিলা ॥
তাত অনন্তৰেযে দৈৱজ্ঞ ব্ৰাহ্মণক ।
দুখী ভিখী দেশান্তৰী দিলা সমস্তক ॥ ৩৬৭ ॥
নৰ-নাৰী যত নগৰৰ প্ৰজাচয় ।
সন্তুষি দিলন্ত দান ৰাজা মহাশয় ॥

আৰ দিনা নৰপতি পাতি সমাজক ।
গৌৰৱ কৰিয়া বৈসাইলন্ত কুমৰক ॥ ৩৬৮ ॥
নানা অলঙ্কাৰে গাৱ সুমণ্ডিত কৰি ।
পুছিবাক লৈল পূৰ্ব্বাপৰক সাদৰি ॥
কাহাৰ নন্দন তুমি থাকা কোন দেশ ।
কি কাৰণে মোৰ ৰাজ্যে হুয়াছা প্ৰৱেশ ॥ ৩৬৯ ॥
কিবা জাতি কুল বাপু কিবা তোৰ নাম ।
বুলিলা কুমৰে পাছে কৰিয়া প্ৰণাম ॥
আমিৰচাহা নামে এক নৃপতি আছয় ।
নামে মলুকজাদা মঞি তাহানে তনয় ॥ ৩৭০ ॥
এহি বুলি কহিলা সকলে পূৰ্ব্বাপৰ ।
শুনিয়া নৃপতি পাছে দিলন্ত উত্তৰ ॥
হেৰ বাপু কুমৰ নাকৰ চিন্তা-দুখ ।
মোৰ দণ্ডপাটে বসি কৰা ৰাজসুখ ॥ ৩৭১ ॥
দিবো ঝীৱ বিবাহ থাকিয়ো ৰঙ্গ কৰি ।
তেজিয়োক আশা কৈৰ মায়া-অপেশ্বৰী ॥
যত দুখ পাইলা সংসাৰতে অগোচৰ ।
তথাপি তাহাৰ তত্ত্ব নাপাইলি ওচৰ ॥ ৩৭২ ॥
আৰ কত দুখে তাক পাই কি নপাই ।
কেন জানি তাহাক স্মৰিতে মুযুৰাই ॥
শুনহ কুমৰ আবে মোৰ বোল কৰ ।
নৰে আশা ঠেলি থৈৰ্য্য ৰাজভোগ কৰ ॥ ৩৭৩ ॥

কুঁৱৰীক বিয়া কৰিবলৈ কুমৰক ৰজাই চাঁনি ধৰা

কুমৰে বোলয় প্ৰভু শুনিয়ো ৰাজন।
এক নিৱেদন কৰোঁ তোমাৰ চৰণ ॥
যদি মই ৰাজা হৈবো তোমাৰ ৰাজ্যত।
তেবে কিয় তেজিলো আপুন ৰাজ্য যত ॥ ৩৭৪ ॥
আৰ মই ছাৰিলো সোদৰ মাৱ-বাপ।
কত কত লভিছোহো দুখ-কষ্ট-তাপ ॥
এতেকতে প্ৰভু কিছু নুবুলিবা আন।
উপদেশ দিয়া মোক কৰা পৰিত্ৰাণ ॥ ৩৭৫ ॥
যিমতে যাইবাক পাৰো ৰোকাম নগৰ।
যদি দায়া আছে প্ৰভু এহি আজ্ঞা কৰ ॥
হেন শুনি অসন্তোষ হুয়া নৰপতি।
কিছু নুবুলিয়া কৈলা অভ্যন্তৰে গতি ॥ ৩৭৬ ॥
পাছে পাত্ৰ-মন্ত্ৰীগণ ডাকি আনিলন্ত।
সবাকে সম্বুধি ৰাজা এহি বুলিলন্ত ॥
কুমৰে মোহোৰ কন্যা বিহা নকৰয়।
ৰোকাম নগৰে লাগি মেলানি মাগয় ॥ ৩৭৭ ॥
এবে তুমিসবে গৈয়া শিখাই-বুজাই।
হেন বীৰগোট ৰাখিয়োক মোৰ ঠাই ॥
নৃপতিৰ আজ্ঞা লৈয়া পাত্ৰ-মন্ত্ৰীগণে।
কুমৰক বোলে সবে সান্ত্বনা-বচনে ॥ ৩৭৮ ॥
শুন শুন কুমৰ আমাৰ বোল ধৰ।
কন্যা বিহা কৰি সুখে ৰাজ্যভোগ কৰ ॥

ৰাজা তুষ্ট ভৈলে তোৰ হৈবে সৱে সিদ্ধি।
মিলিবেক সৰ্ব্বসুখ পাইবে অষ্টনিধি ॥ ৩৭৯ ॥

কত দুখ পাইলি তাৰ অন্ত নাহিকয়।
আৰ কত দুখ ৰাঞ্ছা তোমাৰ আছয় ॥
তোহো কিবা চাহাপৰী সঙ্গক নাপাইবা।
জানো আশা কৰিতে পৰাণে মৰি যাইবা ॥ ৩৮০ ॥

এতেকে সিসৱ আশা ঠেলি থৈয়ো পাশে।
কন্যা বিহা কৰি ভোগ ভুঞ্জিয়ো উৎসাহে ॥
হোৱে নোহে চাহা বাপ উচিত বচন।
হেন শুনি বুলিলন্ত নৃপতি-নন্দন ॥ ৩৮১ ॥

॥ ছুলড়ি ॥

কুমাৰৰ সম্মতি আৰু বিয়া

কুমৰ বদতি শুনা মহামতি
পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সমস্তই।
যিসৱ বুলিলা সৱে সত্য বাণী
আত শঙ্কা নাহিকয় ॥
নিচয়ে বিবাহ কৰিবো কন্যাক
কহিলোহো সাঙ্গ কাৰ।
দায়া নাছাৰিবা ৰাজাক তুষিবা
মোহোৰ কাৰণ কৰি ॥ ৩৮২ ॥
কিন্তু একখানি বোলো আমাসাৰ
আছে হেম বেৰহাৰ।

প্ৰথমতে মূল্য ধনক দিবেক
তেৱেঁসে বিহা কন্যাৰ ॥
এতেকে আমাৰ ধনক দিবাৰ
নাহিকে কিছু উপায় ।
যদিসে আমাক দিবাহা কন্যাক
কহ হেন কথা যাই ॥ ৩৮৩ ॥
যেৱে নৰেশ্বৰে দিবে কিছু ধন
নোহে কোষ বন্ধনৰ ।
তেবে তাক দিয়া কৰিবো নিৱাস
নিয়মে নিজ দেশৰ ॥
বুলিবাহা কেনে কোষনা বন্ধন
ধন দিবে নৰপতি ।
তাহাৰ সিধান্ত শুনা সবে শান্ত
মোৰ লৱে হেন মতি ॥ ৩৮৪ ॥
যদি নৃপতিৰ সৱে সদাগৰ
দিবৈ মোক দায়াতৰে ।
তাৰ যত ধন কৰিবো গ্ৰহণ
বহিবো ভিন্ন বাসৰে ॥
কন্যাৰ নিমিত্তে সেহি ধন দিয়া
সন্তোষ কৰি ৰাজাক ।
নানান উৎসৱে নিজ বেৱহাৰে
কৰিবো বঙ্গে বিহাক ॥ ৩৮৫ ॥

কুমৰৰ বাণী শুনি পাত্ৰগণে
বাজাত কহিলা যাই ।
শুনি নৰপতি ৰঙ্গ কৰি অতি
বুলিলা পাছে হুনাই ॥
সমুদ্ৰৰ কোলে দিব্য গৃহ এক
সাজিয়োক ভাল কৰি ।
চৌপাশে বেঢ়িয়া জাপগড় দিয়া
দিবাহা পালি-প্ৰহৰী ॥ ৩৮৬ ॥
ৰাজাৰ আদেশে হেনয় প্ৰকাৰে
নিৰ্ম্মিলন্ত ঘৰখান ।
আপুনি নৃপতি কুমৰক তথি
থৈলা কৰি বহু মান ॥
এক শত দাসী সুন্দৰী যুৱতী
সেৱা কৰিবাক দিলা ।
এক শত মত্ত মাতঙ্গ তুৰঙ্গ
সহস্ৰেক সমৰ্পিলা ॥ ৩৮৭ ॥
পঞ্চাশ হাজাৰ পৰম যোদ্ধাৰ
পাইক দিলা ৰঙ্গ কৰি ।
সকলে যোগান দিলা কৰি মান
কুমৰৰ মন পূৰি ॥
যত সদাগৰ আছে আপুনাৰ
দিলা সত্বৰ কুমৰক ।

কুমৰো আনন্দে বৈলা সেহি থানে
স্মৰি ইষ্ট দেৱক ॥ ৩৮৮ ॥

কুমাৰ আৰু মন্ত্ৰিত সাউদৰ আলোচ, মনজিতৰ পৰাবৰ বুদ্ধি

পাছে নৰপতি- সুত মহামতি
আনি সদাগৰচয়।
স্তুত বিৱৰণ বিশ্বাসে কহিলা
মনত যত আছয় ॥
তাহাৰে মাজত মনজিত নামে
বৃধ এক সদাগৰ।
কৰযোৰ কৰি কুমৰৰ আগে
দিলন্ত হেন উতৰ ॥ ৩৮৭ ॥
মঞি জানো প্ৰভু ৰোকাম নগৰ
পাই যেনমত কৰি।
খাহিবাৰ সমল একহি জনৰ
লৈব তিনি ডিঙ্গা ভৰি ॥
তেবে সেহি থান পাইবেক জানাহা
শুনিছো গুৰু-মুখত।
কিন্তু তুমি তাক যাইবাহা কিমতে
বাখয় সেনা বহুত ॥ ৩৯০ ॥
হেন বাণী শুনি বুলিলা কুমৰে
হেৰ মনজিত বাপ।
নকলে ভাবনা তোমাতে অৰ্পিলো
খণ্ডিয়োক মোৰ তাপ ॥

তঞিসে মোহোৰ নিজ বাপ-মাৰ
পশিলো তোত শৰণ।
যেনমতে মঞি যাইবাক পাৰোহোঁ
কৰাহা সেহি যতন ॥ ৩৭১ ॥
উপদেশ দিয়া দিয়োক পঠায়া
পুনু চৰণত ধৰো।
মনৰ বাঞ্ছন কৰিয়ো পূৰণ
আশা-সমুদ্ৰৰ তৰো ॥
কুমৰৰ হেন কাৰুণ্য বচন
শুনি বৃধ মনজিতে।
আলচি মনত বুলিলা হেনয়
ভায়ে শান্ত হোৱা চিত্ত ॥ ৩৭২ ॥
ভালমতে তুমি সাজিয়ো মোদক
পিঠা পৰমান ভাত।
দধি দুগ্ধ মধু চিনি চিৰা আখৈ
অমন্তক অসংখ্যাত ॥
বিশ্বাসে তাহাত মিসল কৰিয়া
নানা ভাঙ্গ ধুথূৰ।
মহোৎসৱ কৰি সৱাকে খুৱাইবা
কৰিয়া উদৰ পূৰ ॥ ৩৭৩ ॥
তাহাক ভুঞ্জিয়া সকলে লোকৰ
হৃত হৈব শ্ৰুতি-জ্ঞান।

সেহি বেলা তুমি নৌকাত চড়িয়া
কৰিবা ৰঙ্গে পয়াণ॥

কুমাৰ আৰু মনজিত পলোৱা

হেন শুনি বীৰে সাধুৰ্ব্বাদ কৰি
কৰিলা হেন যতন।
উদৰ ভৰিয়া সমস্তে লোকক
কৰাইলা তথা ভোজন ॥ ৩৯৪ ॥
তাক খায়া সবে অচেতনে পৰি
থাকিলা ঘুমটি যাই।
মনজিত সদা- গৰক সন্তোষি
কুমৰে পাছে তথাই ॥
খৰতৰ কৰি নৌকাত চড়িয়া
দুয়ো একমতি হৈয়া।
সমুদ্ৰৰ মাজে প্ৰচণ্ড মৰুতে
তিলেকে ঠেকাইল নিয়া ॥ ৩৯৫ ॥

কুমাৰৰ বিচাৰ-খোচাৰ

ইঠাইত সকল লোক অচেতনে
আছি তিনি পৰ মান।
একো একো কৰি উঠিল সমস্তে
পায়া সবে শ্ৰুতি-জ্ঞান॥
দেখে যুৱৰাজ নাহিকে সমাজে
আচৰিত কিনো ভৈলা।
হাকলে-বিকলে সকলে থানত
বিচাৰিবে সবে লৈলা ॥ ৩৯৬ ॥

নাপাই-নথৈ পাছে ৰাজাত জনাইল
শীঘ্রে একজন গৈয়া।
শুনি নৰপতি চাইবাক চৌভিতি
দিলেক সৈন্য পঠায়া॥
ৰাজাৰ বচনে নদী গিৰি বনে
বিচাৰিলা নিৰন্তৰ।
পালটি আসিয়া বিচাৰি নাপায়া
ৰাজাত দিলা গোচৰ॥ ৩৯৭॥
হেন শুনি ৰাজা দুখ-কষ্ট কৰি
থাকিলা আপুন ঘৰে।
সাগৰত পুনৰ কুমাৰৰ নৌকা ভগা
আত অনন্তৰে শুনা যেন ভৈলা
সিটো ৰাজকুমৰৰে॥
মহা ৰঙ্গে-ঢঙ্গে ডিঙ্গাৰ উপৰে
যান্ত যেৱে যুৱৰাজ।
পাছে সমীৰণ- বেগৰ প্ৰভাৱ
পাইল সাগৰৰ মাজ॥ ৩৯৮॥
দৈৱেৰ ঘটন নাহিকা খণ্ডন
যাৰ যিবা হৈব গতি।
ঘোৰ বজোৱাৰ উঠিয়া তথাতে
ভাগিল নৌকা সম্প্ৰাতি॥
সৰ্ব্বস্বে সহিতে সিটো সদাগৰ
সাগৰে গৈলন্ত তল।

একেশ্বৰে মাত্ৰ কুমৰে ভাসিয়া।
ফুৰয় জলে কেৱল ॥ ৩৯৯ ॥

কতো উটে বুৰে কাউ-বাউ কৰে।
অগাধ জল–মাজত।
পূৰ্ব্ব কৰ্ম্ম-বশে একখানি পাট
পাইলন্ত তথা হাতত॥

ত্ৰিপুৰ নগৰত কুমাৰ

তাহাতে ধৰিয়া কতো দিন গৈয়া।
তীৰত উঠিলা যাই।
ত্ৰিপুৰ নগৰ নাম জানা তাৰ
যেন অমৰাৱতী প্ৰায় ॥ ৪০০ ॥

পাছে তৈতে বসি মনে বিমৰষি
ক্ষণিক আছিলা বীৰে।
সাত দিন তাৰ নাহিকে আহাৰ
কম্পয় সৱ শৰীৰ॥
মুখে নোহ্লাই মাত কম্পে ভৰি হাত
তথাপিতো ধৈজ ধৰি।
উঠি লাসে লাসে কৰিলা পয়াণ।
হিয়াত কৃষ্ণক স্মৰি ॥ ৪০১ ॥*॥

॥ পদ ॥

এহিমতে একেশ্বৰে যান্ত বনে বন।
যিবা ফল-মূল পাৱে কৰিয়া ভোজন॥

কুমাৰ গোটো ৰাক্ষসৰ ঘৰত বন্দী হোৱা

মহা ঘোৰ অটব্য দেখিতে লাগে ভয়।
মহিষ দ্বিপিন তাত ভালুক আছয় ॥ ৪০২ ॥
মনে সাস কৰি তাত যান্ত ধীৰে ধীৰ।
লগতে আছয় মাত্ৰ অসি চাপ তীৰ ॥
অনন্তৰে তাৰ মাজে ৰাজাৰ নন্দন।
দেখিলন্ত ছাগল চৰাৱে একজন ॥ ৪০৩ ॥
লম্ব পেট থুলন্তৰ মেঘৰ বৰণ।
নাক ফোৰমুঠি গুঞ্জ-সমান নয়ন ॥
তাক দেখি কুমৰৰ জন্মিলন্ত ভয়।
বুধি-বল সৱে তাৰ যত ভৈলা ক্ষয় ॥ ৪০৪ ॥
লুকাইল বনৰ আঁৰ হুয়া সেহি ঠাই।
সিও দেখিলন্ত পাছে কুমৰৰ কায় ॥
হৰিষে হাসিয়া পাছে বুলিলা বচন।
অৰে ভাই জাণ্টে কহ তুমি কোন জন ॥ ৪০৫ ॥
কি কাৰণে ইটো ঘোৰ অৰণ্যে আসিলা।
মোহোক দেখিয়া কেনে বনত লুকাইলা ॥
কুমৰে শুনিলা হেন মনুষ্যৰ ভাষ।
সন্তোষে চাপিলা বীৰে তাৰ নিজ পাশ ॥ ৪০৬ ॥
মায়া কৰি কুমৰত পুছয় মধুৰে।
কিসক আসিলা তুমি অৰণ্য ভিতৰে ॥
জাণ্টে কহিয়োক তাক সাধো বুধিবলে।
অসাধ্যয়ে নাহি মোত শ্ৰৱণ পশিলে ॥ ৪০৭ ॥

কুমৰে বোলয় শুনা তুমি মহাজন।
কহো শুনা যিকাৰণে ফুৰো বনে বন ॥
এহি বুলি সকলে কহিলা পূৰ্ব্বাপৰ।
নুবুজিলা কেৰলে মায়া ৰাক্ষসৰ ॥ ৪০৮ ॥
শুনি নিশাচৰে বোলে আসা মোৰ পাশে!
যথা যাস দিবো কৰি পথৰ উদেশে ॥
এহি বুলি কুমৰক তাৰ ঘৰে নিলা।
হুতুৰা ভিতৰ কৰি দ্বাৰ নিবন্ধিলা ॥ ৪০৯ ॥
হাজাৰে হাজাৰে আসি তাহাতে আছই।
কাকো কেৱে নেদেখই দেখি তমোময় ॥
পাছে ৰবি অস্ত গৈল ৰজনী মিলিলা।
খায়া-দায়া নিশাচৰে নিদ্ৰাত পৰিলা ॥ ৪১০ ॥
হুতুৰাৰ দ্বাৰে সিটো ঘুমটি গৈলন্ত।
কুমাৰে ৰাক্ষসৰ চকু কুটোৱা — একজন মনুষ্য তথাতে মিলিলন্ত ॥
বাহিৰৰপৰা সিটো লগাইলেক মাত।
শুন হেৰ কুমৰযে কহঞো তোমাত ॥ ৪১১ ॥
সোভা নামে এহি দেৱ জানে নানা সন্ধি।
কেনমতে আৰ হাতে ভৈলি তই বন্দী ॥
মায়া কৰি আমাকো বান্ধিল এহি ঠাই ॥
এঁকোমতে আৰ হাতে এৰণ নযাই ॥ ৪১২ ॥
হেন শুনি সুৰৰাজে বুলিলা বচন।
ৰাক্ষসৰ মায়া-বাপ বুজিবো কমন ॥

আছে পূৰ্ব্ব কৰ্ম্ম মোৰ বিধিৰ ঘটন ।
আৰে কেনমতে বাপ গুচিবে বন্ধন ॥ ৪১৩ ॥
সেহি উপদেশ দিয়া কৰা উপকাৰ ।
বাপৰ মাৰৰ পুণ্য বাঢ়োক তোমাৰ ॥
পাছে সিটো বোলৈ শুন ৰাজাৰ নন্দন ।
আমাৰ নাহিকে বল ইহাক মাৰণ ॥ ৪১৪ ॥
অৰে ভাই উপদেশ শুনহ আমাৰ ।
যেবে নিন্দ্ৰা গৈল যে ৰাক্ষস দুৰাচাৰ ॥
সিচিকা তপত কৰি চক্ষুক বিন্ধিবা ।
তেতিক্ষণে দ্বাৰ মেলি বাহিৰযে হৈবা ॥ ৪১৫ ॥
নোহে যদি ঔষধক খুৱাৰে তোমাক ।
তেবে তঞি নপাৰিবি কহিকো যাইবাক ॥
পাছে যুৱৰাজে শলা তপ্ত কৰি লৈলা ।
লাসে লাসে ৰাক্ষসৰ ওচৰ চাপিলা ॥ ৪১৬ ॥
পৰি আছে নিশাচৰ নিদ্ৰা-অচেতনে ।
থিৰ কৰি দুই চক্ষু বিন্ধিলা তেখনে ॥
তেখনে ছাগল মাজে লুকাই ৰহিলা ।
বিপৰীত ৰাৱ কাঢ়ি ৰাক্ষস উঠিলা ॥ ৪১৭ ॥
দুই হাত মেলিয়া দ্বাৰত ৰহিলন্ত ।
বিক্ৰম কৰিতে সিটো চক্ষু নেদেখন্ত ॥
আছিল যতেক খাসি কুন্দুৰাৰ মাজ ।
একে একে ঘাৱে ধৰি নিকালিলা বাজ ॥ ৪১৮ ॥

এক ছাগলেৰ চৰ্ম্ম বান্ধিয়া পিঠিত।
ছাগলেৰ সঙ্গে ৰাজ ভৈলা আচম্বিত ॥
খাসি বুলি ৰাক্ষসে ধৰিলা কুমৰক।
হাত মুচৰিয়া বীৰে ভৈল বাহিৰক ॥ ৪১৯ ॥
তেতিখনে শীঘ্ৰ বেগে লৰবেক দিলা।
ক্ৰোধে নিশাচৰে পাছে পাছে খেদি নিলা ॥
লুকা দিয়া কুমৰ ৰহিল একভিতে।
সৰ্ব্ব থানে ৰাক্ষসে লাগিল বিচাৰিতে ॥ ৪২০ ॥
চক্ষু নেদেখয় সিটো সেপিয়াৱে হাত।
খুজি-লুৰি কুমৰক নপাইলন্ত তাত ॥
পাছে বিষে-কোপে সিটো বসিলা সেঠাই।
হেন দেখি কুমৰেও আসিয়া ছুনাই ॥ ৪২১ ॥
যতেক মনুষ্য আছে ঘৰ-ভিতৰত।
বন্দী হুয়া আছা সৱে নিহল পাৰত ॥
সৱাকে কৰিলা মুক্ত ৰাজাৰ সন্তান।
আশীৰ্ব্বাদ কৰি গৈলা যাৰ যিবা থান ॥ ৪২২ ॥
খনিক কুমৰে তথা কৰিয়া বিশ্ৰাম।
তিনি ৰাক্ষসীৰ ঘৰ — পুনৰপি লৰিলন্ত নগৰ ৰোকাম ॥
ঘোৰ নিশা কাল মহা অৰণ্য গহন।
সিংহ ব্যাঘ্ৰ সৰ্প তাত বৰাহ মেঠন ॥ ৪২৩ ॥
তাতো ভয় ছাৰিয়া একলে যান্ত চলি।
খনো জল খনো থল পাৱে মহাবলী ॥

খনো বড় উচ্চ তক উঠে অন্ধকাৰে।
তাত বসি কতোহো জিবাল্ত অনাহাৰে ॥ ৪২৪ ॥
কতো বেলি পেট ভৰি পানীক পিবন্ত।
কতো বৃক্ষ ফল পকা পাতক খাবন্ত ॥
এহিমতে নৱ দিন যাহান্তে কুমৰ।
পাইল গৈয়া একখান ৰত্নময় ঘৰ ॥ ৪২৫ ॥
গড় প্ৰাঞ্চি মনোহৰ পুষ্পেৰ উদ্যান।
দীৰ্ঘি-সৰোবৰচয় আছে থানে থান ॥
মনোময় বিচিত্ৰ যেহেন অমৰাৱতী।
সেহি ঘৰে পশিলন্ত ৰাজাৰ সন্ততি ॥ ৪২৬ ॥
নেদেখন্ত বীৰে তাত প্ৰাণিৰ সঞ্চাৰ।
থানখান দেখন্তে লাগয় চমৎকাৰ ॥
চতুষ্পাশে চাইল তথা ৰাজাৰ নন্দন।
সেহিকালে মিলিল ৰজনী উপসন ॥ ৪২৭ ॥
মিলিল মনত ভয় দেখি নিশা কাল।
নাজানি এখানে কিবা আছয় জঞ্জাল ॥
অহিতে থাকিবে যোগ্য নুহিকে আমাৰ।
এহি বুলি আন্তৰিল নৃপতি-কুমাৰ ॥ ৪২৮ ॥
পাৰিজাত আঁৰ হুয়া থাকিলা লুকাই।
সেহি বেলা ৰাক্ষসী মিলিল সেহি ঠাই ॥
নিজ ঘৰ পশিল ভগিনী তিনিজন।
তাৰ শ্ৰেষ্ঠজনী পাছে বুলিলা বচন ॥ ৪২৯ ॥

আৰে ভন্যসৱ এথা আসিছা এথাত।
মনুষ্যৰ গন্ধ মই পাওঁ নাসিকাত ॥
তেৱে আনজনী হেন দিলন্ত উতৰ।
মহা ঘোৰ অৰণ্য আক দেখি লাগে ভৰ ॥ ৪৩০ ॥
পশু-পক্ষী অসঞ্চাৰ ৰাক্ষসৰ থান।
হেন শক্তি আছে তান মনুষ্য-পৰাণ ॥
হেন শুনি ৰাক্ষসী বোলই পুনৰ্ব্বাৰ।
তুমিসি জানাহা মনুষ্যৰ বেৱহাৰ ॥ ৪৩১ ॥
পশু-পক্ষী লঙ্ঘিবাক নপাৰে যহিক।
প্ৰবন্ধ কৰিয়া যাৱে মনুষ্য তহিক ॥
মনুষ্য বিষম জাতি জানে নানা সন্ধি।
চাহা পৰীজাদীৰে কৰি আছে বন্দী ॥ ৪৩২ ॥
হেন বোলা-বুলি কৰিলেক দুইজন।
শুনিয়া কুমৰে পাছে গুণে মনে মন ॥
আজু ৰাক্ষসৰ হাত কিমতে এৰাওঁ।
একে প্ৰভু কৃষ্ণ বিনে আনক নপাওঁ ॥ ৪৩৩ ॥
মাধৱ গোৱিন্দ হৰি কৰিয়ো ৰক্ষণ।
একমনে হৃদয়ত চিন্তে ঘনে ঘন ॥
অনন্তৰে নিশাচৰী বোলে বায়েকত।
মাংস খাইতে ইছা মোৰ মিলিল মনত ॥ ৪৩৪ ॥
একগুটি ছাগল আনিয়া দিবা মোক।
সোভাৰ ঘৰক লাগি জাণ্টে চলিয়োক ॥

ভগিনীৰ শুনি তাই করুণা বচন।
সোভাৰ মন্দিৰে লাগি গৈলা তেতিক্ষণ॥ ৪৩৫ ॥
দেখৈ সিটো পৰি আছে অচেতন হুয়া।
চক্ষু দুই ফুটিল ৰুধিৰে লিপ্ত কায়া॥
পাছে তাই বোলে দদা কি ভৈল তোমাৰ।
কোনে আসি কৰিলেক হেন অপকাৰ॥ ৪৩৬ ॥
সোভা বোলে শুন আই তোমাত বিনাওঁ।
কথাৰ পুৰুষ নজানোহো নাও-গাএগ॥
আসি নিশাকালে মোৰ নিদ্ৰাত বিন্ধিল।
ধৰিবতে নপাইলো সিটো লৰৰ মাৰিল॥ ৪৩৭ ॥
কোথাইক চলিল মই নজানিলো তাক।
মোৰ কথা আছোক চাইবি আপুনাক॥
সোভাৰ মুখত শুনি হেনয় বচন।
শীঘ্ৰ বেগে নিজ ঘৰে কৰিলা গমন॥ ৪৩৮ ॥
অৰে ভন্যগণ বৰ মিলিল অপায়।
এহি বুলি সৱে কথা কহিলা বুজাই॥
ইটো থানে মনুষ্যৰ ভৈলেক জঞ্জাল।
থাকিবাক লাগি মই নেদেখোহো ভাল॥ ৪৩৯ ॥
এতেক বচন বুলি যক্ষৰ কুমাৰী।
তেখনে পলাইল সৱে ছাৰি ঘৰ-বাৰী॥
পাছে যুৱৰাজে ৰাজ হুয়া তাৰ হস্তে।
আৰ বাৰ গমন কৰিলা বন-পন্থে॥ ৪৪০ ॥

দশ দিন অনাহাৰে পেটে নাহি ভাত।
ৰব দুখে বসিলন্ত গাছৰ গোৰত ॥
গৌৰাঙ্গ-বৰণ বৃদ্ধই কুমাৰক ভাত দিয়া
আচম্বিতে এক বৃদ্ধ আইল বিদ্যমান।
গৌৰাঙ্গ-বৰণ ধৌত বস্ত্র পৰিধান ॥ ৪৪১ ॥
এক থাল ভাত আনি দিলা তাৰ আগে।
পুনৰপি অন্তৰ্দ্ধান ভৈল মহাভাগে ॥
তাক দেখি কুমৰে চিন্তয় মনে মনে।
নজানি বুঢায়ে অন্ন দিলা কি কাৰণে ॥ ৪৪২ ॥
যি হোক সি হোক আগে কৰিবো আহাৰ।
প্রাণ সঙ্কলয় কৰি কিসৰ বিচাৰ ॥
এহি বুলি যুৱৰাজে ভোজন কৰিলা।
আঠ গুণ তেজ ষোল গুণ বল ভৈলা ॥ ৪৪৩ ॥
পাছে তাৰ মনত হেনয় উপজিল।
যত দুখ-কষ্টমানে সৱে পাসৰিল ॥
যদি একগুটি ঘোৰা ইঠাইত মিলই।
তাতে চড়ি যাইবে মই পাৰোঁ নিসংশয় ॥ ৪৪৪ ॥
এমত চিন্তিল যদি ৰাজাৰ কুমাৰ।
ঘোটক দেখিলা যে পাখৰ সোণাৰ ॥
চলবল কৰৈ ঘোৰা থিৰে নথাকই।
তাতে চড়ি যাইতে মই পাৰোঁ নিসংশয় ॥ ৪৪৫ ॥
পৰম হৰিষে তাত চড়িলা কুমৰ।
চলিলন্ত ৰঙ্গে যেন বিদ্যুত-সঞ্চাৰ ॥

ৰোকাম নগৰত কুমাৰ

হাতে ধনু-বাণ খড়্গাখান তীক্ষ্ণতৰ।
যাই অতিৰথী যেন কৰিতে সমৰ॥ ৪৪৬॥
অনন্তৰে পাইলন্ত বিচিত্ৰ এক থান।
মহা জ্যোতির্ম্ময় ইন্দ্ৰ-নগৰৰ ঠান॥
সুৱৰ্ণৰ ঘৰসৱ ৰত্নৰ খুনি।
জড়কিড় মাণিক মুকুতা হীৰা মণি॥ ৪৪৭॥
নেতৰ পতাকাচয় শোভে চাৰিভিতে।
চক্ষুত জমক লাগে নপাৰি চাহিতে॥
জাৱলে সোণাৰ গড় মৰকত দ্বাৰ।
দুয়োপাশে দোলচয় দেখি চমৎকাৰ॥ ৪৪৮॥
শুদ্ধ সুবৰ্ণৰ ঘট মাণিকে খচিত।
মধ্যান কালৰ যেন উদয় আদিত্য॥
চৌপন্থা পতুলি আলি সৱে সুৱৰ্ণৰ।
থানে থানে খানি আছে দীৰ্ঘি-সৰোবৰ॥ ৪৪৯॥
মৰকত খাটখৰি সুৱৰ্ণৰ পাৰ।
ফুলিছে কুমুদ তাত কমল আপাৰ॥
সুৱৰ্ণৰ ৰাজহংস চৰৈ চক্ৰৱাক।
সাৰসযে খৈৰ কোঢ়া বক পানীকাক॥ ৪৫০॥
আনো ফুলি আছে ঠাই ঠাই অমোদিত।
সুৱৰ্ণৰ বৃক্ষচয় ৰতনেৰ পাত।
মাণিক মুকুতাফল লাগি আছে তাত॥
হীৰা মণি পদ্মৰাগে মাণিকে খচিত।
কৰিছে নিৰ্ম্মাণ আঁতি গাছৰ গুৰিত॥ ৪৫১॥

নানা মধুফল দধি ঘৃত মধু-ভাত।
পায়স-পিষ্টক মধুখণ্ড অসংখ্যাত ॥
খীৰিসা শৰ্কৰা আথৈ লৰণ্ডু মোদক।
পসাৰে পসাৰে আছে হুকুম অনেক ॥ ৪৫২ ॥
অনেক চটক চিত্ৰ-বিচিত্ৰ সোণাৰ।
কাৰো মৰকত চক্ষু কাৰো মুকুতাৰ ॥
জাকে জাকে উৰে পৰে বৃক্ষৰ ডালত।
মলয়া বহন্ত বায় বহয় সতত ॥ ৪৫৩ ॥
গুঞ্জৰে ভ্ৰমৰে কুলি কুহৰে সদায়।
সিদ্ধ মুনিসকলৰো পুলকয় কায় ॥
সকলে সুৱৰ্ণময় ৰোকাম নগৰ।
দেখিয়া হৰিষ ভৈল ৰাজাৰ কুমৰ ॥ ৪৫৪ ॥
যত দুখ পাইলা পথে সৱে পাসৰিলা।
গুচিলা দুৰ্গতি বিধি সুপ্ৰসন ভৈলা ॥
মৃগী-ৰূপী চাহাপৰীক কুমাৰে দেখা
এক সৰোবৰ-পাৰে বৃক্ষৰ তলত।
ঘোটকৰ নামি ধীৰে হৰিষে মনত। ৪৫৫ ॥
বসিলা তহিতে সুশীতল পায়া বায়।
ঘোৰাও কৰিলা পাছে আকাশে উৰায় ॥
যেৱে যুৱৰাজ তথা বসিয়া আছন্ত।
মৃগী-ৰূপে চাহাপৰী তথা আসিলন্ত ॥ ৪৫৬ ॥
সুৱৰ্ণৰ মৃগীগুটি ভৈল আগুসাৰ।
দেখি ধনু-বাণ লৈল ৰাজাৰ কুমাৰ ॥

লৰৰিয়া মৃগ পশিলন্ত পুষ্পবনে।
কুমৰে খেদিয়া গৈলা মাৰিবাক মনে ॥ ৪৫৭ ॥
পাছে সেহি মৃগ গৈল পুৰীৰ ভিতৰে।
তথা গৈয়া এক বাণ হানিলা কুমৰে ॥
সেহি শৰ-ঘায়ে বেগে মৃগা লৰ দিল।
বিপৰীত ৰায় কাঢ়ি আদেখ হইল ॥ ৪৫৮ ॥

বোকাম নগৰৰ অপ্সৰাসৱে কুমাৰক আদৰা

অনন্তৰে যুৱৰাজ পশিলা নগৰ।
থানখান দেখিলন্ত আতি মনোহৰ ॥
তাৰ মধ্যে এক গৃহ দেখি ৰত্নময়।
খচিত মুকুতা মনি মাণিকে শোভই ॥ ৪৫৯ ॥
চৌপাশে আছন্ত পুষ্প-উত্থানে বেঢ়িয়া।
আমোদিত বাসয় সন্তোষ কৰে হিয়া ॥
অগৰু চন্দন আৰ চম্পা নাগেশ্বৰ।
সতপাশি লৱঙ্গ গুলাল বহুতৰ ॥ ৪৬০ ॥
জাই যূতি কেতেকী মালতী বনমালা।
পাৰলি অশোক কুন্দ কদম্বযে ভালা ॥
দৰনা মকৰা গুটিমালী পাৰিজাত।
বন্দুলি বকুল শঙ্খপুষ্প অসংখ্যাত ॥ ৪৬১ ॥
কাঞ্চন মাধৱীলতা শেৱালি নেৱালি।
শিৰীষ সেউতী ৰঙ্গমালী তুৰামালী ॥
কুন্দৰঙ্গ কানৰঙ্গ মন্দাৰ টগৰ।
ফুলি ফুলি আছে- সৱে পুষ্প নিৰন্তৰ ॥ ৪৬২ ॥

সেহি ঘৰ পশিলন্ত ৰাজাৰ নন্দন।
থানে থানে পাৰি আছে ৰত্নৰ আসন॥
বিচাই আছয় দুগ্ধ-সম ফেন-তুলি।
তাহাত উঠিলে দুখ হৰয় সমূলি॥
শাৰী শাৰী আছে সুৱৰ্ণৰ জাৰি খুৰি।
আছয় কর্পূৰ ৰতনেৰ বটা ভৰি॥ ৪৬৩॥
কস্তুৰী কুমকুম নানা আগৰ চন্দন।
শাৰী শাৰী দেখিলন্ত ৰাজাৰ নন্দন॥
কন্যাগণ আছয় পৰম ৰূপৱতী।
নাহি খতিখুন অঙ্গ সৱে অনিন্দিতি॥ ৪৬৪॥
সৱে দেৱতাৰ নাৰী ভুৱনমোহনী।
বহল-জঙ্ঘনী পীন-পয়োধৰী খীণী॥
কেহো গীত গাৱে কেহো যন্ত্র বজাৱয়।
কেহো তাল বাৱে কেহো মৃদঙ্গ ঠুকই॥ ৪৬৫॥
কুমৰক দেখি সৱে কৰিয়া আদৰ।
আগ বাঢ়ি আনি থৈলা খাটৰ উপৰ॥
কেহোজনী বিচৈ শ্বেত চামৰৰ বাৱে।
কেহোজনী মৰ্দ্দন কৰয় হাতে পাৱে॥ ৪৬৬॥
কেহো কেহো গাৱে ঘসে সুগন্ধ চন্দন।
কেহোজনী কৰাৱয় তাম্বূল ভোজন॥
কেহোজনী হাতে লৈয়া নানা উপহাৰ।
যোগাৱে আগত নিয়া কুমৰে খাইবাৰ॥ ৪৬৭॥

তিনিদিন যুৱৰাজ আছা হেনভাৱে।
চাহাপৰী কুমৰে নেদেখে সেহি ঠাৱে ॥
চাহাপৰী আৰু কুমাৰৰ দেখা-সাক্ষাৎ আৰু প্ৰেমালাপ
পাছে চাহাপৰী তিনি ভন্যা কৰি সঙ্গে।
কুমৰক চাহিতে আসিল মনৰঙ্গে ॥ ৪৬৮ ॥
দেখিয়া আনন্দে সৱে কৌতুকে চাহান্ত।
পূৰ্ণিমাৰ চন্দ্ৰ-সম মুখ প্ৰকাশন্ত ॥
খীণ মধ্যদেহা হৃষ-ডম্বৰুৰ নয়।
অৰুণ অধৰ দন্ত মুকুতা জলই ॥ ৪৬৯ ॥
নয়ন কমল-পাশি নাসিকা সুন্দৰ।
সুৱলিত বাহু-যুগ নিন্দে কৰিকৰ ॥
চম্পাৰ পাকৰি দশ আঙ্গুলি উপৰে।
দশ নখ-মণি যেন চন্দ্ৰে শোভা কৰে ॥ ৪৭০ ॥
উৰু দুই দেখি ৰাম-কদলী-সমান।
নৌতন যৌৱন দেহা সোণা দশ বাণ ॥
দেখি কুমাৰীৰ মনে কৌতুক জন্মিল।
পাছে চাহাপৰী নাৰী হেন জিজ্ঞাসিল ॥ ৪৭১ ॥
বৰ দুখ পায়া আছে নৃপতি-নন্দন।
নাদেখি মোহোক বৰ কৰিছা ক্ৰন্দন ॥
অসন্তোষে অতিশয় থিৰ নোহে চিত্ত।
এহি বুলি ভৈল কন্যা আগতে বিদিত ॥ ৪৭২ ॥
আচম্বিতে যুৱৰাজে তাহাঙ্কো দেখিল।
হৰাইবাৰ ধন যেন হাততে মিলিল ॥

দেখি কুমাৰীৰ মনে কৌতুক জন্মিলা।
পাছে চাহাপৰী নাৰী হেন জিজ্ঞাসিলা ॥ ৪৭৩ ॥
মন্দ সুমধুৰ হাসে বোলৈ মুখ চাই।
মোৰ প্ৰাণ লৈয়া কেনে আসিলা পলাই ॥
তোৰ শোক-ঘাৱে বান্ধে বিয়াকুল আতি।
কত কষ্টে আসিলোহো কিবা দিন ৰাতি ॥ ৪৭৪ ॥
এভো এতেবেলি কেনে আদেখে আছিলা।
এহি বুলি হাতে ধৰি কোলাত বৈসাইলা ॥
মুখে মুখ দিয়া আলিঙ্গিলা কতো বেলি।
যেন আকাশেৰ চন্দ্ৰ পাইলা হাত মেলি ॥ ৪৭৫ ॥
অনন্তৰে কুমাৰীত বিনাৱে কুমৰে।
এতমান দুখ-শোক দিলা কিবা তৰে ॥
বাপ-মাৱ তেজিলো তেজিলো বন্ধুজন।
উছৰ্গিলো প্ৰাণ কৈলো বিদেশে গমন ॥ ৪৭৬ ॥
তোমাৰ নিমিত্তে মই ভুঞ্জিলো নিকাৰ।
মোৰ মুখে শকতি কহিতে নাহি আৰ ॥
এহি বুলি আসন্তে মিলিল যত যত।
সাৰশেষে কহিলন্ত কন্যাৰ আসত ॥ ৪৭৭ ॥

॥ ছবি ॥

কুমৰৰ বাণী শুনি অপেস্বৰী মনে গুনি
কান্দি কান্দি দিলন্ত উত্তৰ।

তোমাৰ নিকাৰ যত শুনি মোৰ হৃদয়ত
ভেদিলে দাৰুণ শোক-শৰ ॥
যি কাৰ্য্যে তোমাক চাৰি আসিলোহো প্ৰাণেশ্বৰ
আবে কহো তাহাৰ সিধান্ত ।
বিনা দুখে পাইলে ধন আদৰ নাহিকে মন
শুণি চাহা যুৱৰাজ শান্ত ॥ ৪৭৮ ॥

খেলা খেলিবাৰ তৰে আসিলো ভগিনী সঙ্গে
মনে বৰ কৰিয়া কৌতুক ।
তাহাতে প্ৰকাৰ কৰি বস্ত্ৰ মোৰ কৈলা চুৰি
বন্দী কৈলা অনায়াসে মোক ॥
দেৱতাৰ নাৰী হৈয়া মনুষ্যত বন্দী ভৈলো
লোকত দুৰ্যশগোট থৈয়া ।
সেহিসে কাৰণে জানা তোক নাবোলন কৰি
পলাইলো পাতিয়াযে মায়া ॥ ৪৭৯ ॥

তুমি আবে আইলা এথা ভাল ভৈলে সৱে কথা
কৰিলাহা কৰ্ম্ম পুৰুষৰ ।
তুমিসে মোহোৰ স্বামী* তযু নিজ পত্নী আমি
আত শঙ্কা নাহি প্ৰাণেশ্বৰ ॥

---

* ক পুথিত ৩২-সংখ্যক পাত ("মী : তযু নিজ পত্নী আমি"ৰ-পৰা ৪৯৪ পদৰ "দেৱাঙ্গ বসনচয় কৰাহু আভৰণ"লৈকে) নাই।

চাহাপৰী আৰু কুমাৰৰ বিয়া

আদেশিলা সবাহাঙ্কে কৰিতে মঙ্গল।
মিলাইল নানা বস্তু দীপ ঘট ফল ॥ ৪৯০ ॥
উৰুলি মঙ্গল কৰিলন্ত বিধিৱতে।
শুভ ক্ষণ চাহি বিহা দিলা কুমৰতে ॥
পাছে কুমাৰীক বোলে ৰাজাৰ নন্দন।
এৰাজ্যত মনুষ্য নাহিক একোজন ॥ ৪৯১ ॥
কোনে বাদ্য বায়ে কোনে সুৰসে গায়য়।
কৈত কোলাহাল এত তম্বুল কৰয় ॥
নৃপতি-নন্দনে জানি হেনয় বুলিলা।
হাসিয়া কুমাৰী তাৰ প্ৰত্যুত্তৰ দিলা ॥ ৪৯২ ॥
পৰীসকলৰ ৰাজ্যে হেনয় লক্ষণ।
বিনা ৰাজ-আজ্ঞাত নাদয় দৰশন ॥
যি শব্দ শুনাহা পৰী কৰয় মঙ্গল।
তোমাৰ বিবাহ চাহি মাতি কতূহলে ॥ ৪৯৩ ॥
পাছে বিহা-অৱসানে পিন্ধাই অলঙ্কাৰ।

কুমাৰৰ ৰোকাম নগৰত ভ্ৰমণ

কিৰীটি কুণ্ডলে মণি টাৰ খাৰু হাৰ ॥
কেয়ূৰ কঙ্কন তাত আঙ্গুষ্ঠি উঝন্টি।
ৰত্নৰ ঘাঘৰ আটি বান্ধিলন্ত কটি ॥ ৪৯৪ ॥
দেৱাঙ্গ বসনচয় কৰাই আভৰণ।
নগৰ ফুৰিতে কৰা হস্তী আৰোহণ ॥
পৰীসকলৰ বাক্য শুনি যুৱৰাজ।
একলে হস্তীত চড়িবোহো কোন কাজ ॥ ৪৯৫ ॥

মহাময়মত্ত নাগ দেখি লাগে ভয়।
নজানোহো পূৰ্ব্বাপৰ কি মিলে সংশয়॥
এত শুনি চাহাপৰী বোলয় হাসিয়া।
চড়িয়ো গজৰ কন্ধে সংশয় তেজিয়া॥ ৪৯৬॥
মহাৰত্নময় পৰীসকলৰ থান।
পৃথিৱীতে নাহি এহি ৰাজ্যৰ সমান॥
আমি আৰ অধিকাৰ কহিলো তোমাত।
যত প্ৰজাগণ আছে দেখিয়ো সাক্ষাত॥ ৪৯৭॥
ৰাজ-আজ্ঞা ব্যতিৰেকে নাদে দৰিশন।
হেন শুনি উঠিলন্ত ৰাজাৰ নন্দন॥
নগৰ ফুৰিতে গজ-কন্ধে আৰোহিলা।
চতুৰঙ্গে সেনাগণ লগতে লড়িলা॥ ৪৯৮॥
যেতিক্ষণে উঠিলন্ত গজৰ উপৰে।
দেখিলা নগৰ ঢাকি প্ৰজা নিৰন্তৰে॥
ঢাক ঢোল আদি কৰি নানা বাদ্য বায়ে।
ছত্ৰ দণ্ড পতকা চিৰল নচুৱায়ে॥ ৪৯৯॥
কাহালি মহৰী শঙ্খ ফুকে অসংখ্যাত।
নৃত্যখণ্ড কৰি নটী নাচয় সাক্ষাত॥
আশীৰ্ব্বাদ কৰৈ দেখে অনেক ব্ৰাহ্মণ।
দীপে ঘটে মঙ্গল কৰয় নাৰীগণ॥ ৫০০॥
কোটি অসংখ্যাত সেনা চলৈ আগে-পাছে।
কাৰো হাতে খড়্গ-চৰ্ম্ম শেল-শূল আছে॥

কাৰো হাতে ধনু-শৰ গদা মুদগৰ।
কেহো কেহো ধৰি শৰ শকতি তোমৰ ॥ ৫০১ ॥
ময়মত্ত হস্তী চলৈ হাজাৰে হাজাৰ।
ৰাউত সহিতে ঘোৰা লেখা নাহি তাৰ ॥
অযুত নিযুত ৰথ যেন মেঘপাল।
কাৰো শ্বেত পীত ধ্বজ ৰকত কাজল ॥ ৫০২ ॥

চাহাপৰী আৰু কুমাৰৰ মদন-শয়ন

হেন দেখি কুমৰৰ আনন্দ বিস্তৰ।
পুনৰপি পশিলন্ত ঘৰৰ ভিতৰ ॥
ৰত্ন সিংহাসনত বসিলা কৌতূহলে।
কন্যাও বসিলা পাছে কুমৰৰ কোলে ॥ ৫০৩ ॥
বিধিৰতে কন্যাগণে দিলা ঘটে ফলে।
উৰুলি জোকাৰ দেই নানা কৌতূহলে ॥
অনন্তৰে দুয়ো ভুঞ্জিলন্ত অন্ন-জল।
দধি-দুগ্ধ ঘৃত-মধু শৰ্কৰা সকল ॥ ৫০৪ ॥
মুখশুধি কৰিয়া কৰ্পূৰ খায়া ৰঙ্গে।
শয়ন-শয্যাত পশিলন্ত একে সঙ্গে ॥
পাছে সিটো যুৱৰাজ নৃপতি-নন্দন।
দেখি কামিনীৰ সিটো সুছান্দ বদন ॥ ৫০৫ ॥
নিৰন্তৰে বিন্ধিলা মদন-পাঞ্চশৰে।
কোলাত বৈসাইলা অঞ্চলত ধৰি কৰে ॥
মুখ ভৰি কৌতূহলে কৰিলা চুম্বন।
ভাবিলা হিয়াত ঘনে পীন ঘন স্তন ॥ ৫০৬ ॥

প্ৰথম লাজত কন্যা কৰি হেঠ মাথ।
আৰিমুৰি কৰয় মুখত নাহি মাত॥
পুনৰপি কুমৰেও সাবটি ধৰিয়া।
কুচেৰ কাঞ্চুলি কাঢ়ি পেলাইলা হাসিয়া॥ ৫০৭॥
সুগন্ধ কস্তুৰী সমে মলয়া চন্দন।
আপুনে কুমৰে ৰঙ্গে ঘসে ঘনে ঘন॥
মুখে মুখ ভৰিয়া কর্পূৰ খুৱাৱয়।
নানা ৰঙ্গে কন্দর্পক কৰয় উদয়॥ ৫০৮॥
নৌতন-যৌৱনী কন্যা সুৰতি-চাতুৰী।
বহু ছন্দে-বন্ধে ধৰি গৈলেক ভাগৰি॥
সাতসৰী ছিগিল মুকুল ভৈল খোপা।
শয্যাতে পৰিল খসি-মালতীৰ থোপা॥ ৫০৯॥
নাশ ভৈল অঞ্জনযে গুচিল সিন্দূৰ।
চুম্বনৰ চোটে ৰাগ অধৰেৰ দূৰ॥
নখ-ঘাৱে কুচৰ ৰুধিৰ পান্তি পান্তি।
নির্ম্মল গগনে যেন তাৰা কৰে কান্তি॥ ৫১০॥
ঘামিল দুইহানো গাৱ ভৈল লালকাল।
বিন্দু বিনাশিয়া নাশি মদন-জঞ্জাল॥
নিদ্ৰাগত গৈল ভোলে প্ৰভাত সময়।
হেন নিশা কৌতূহলে বহি গৈলা তয়॥ ৫১১॥
চাহাপৰীৰ গৰ্ভ-চিহ্ন অনন্তৰে নাৰী ধৰিলেক গৰ্ভ-চিহ্ন।
সুৰুচে ভোজন বল টুটে দিনে দিন॥

পাণ্ডুৰ বদন দেখি হামিয়ায়ে ঘন।
হাইফুই কৰে আৰ সদায়ে শয়ন ॥ ৫১২ ॥
চলিতে নপাৰৈ লাগে অল্পতে ভাগৰ।
পৰিল কাজল উচ কুচেৰ উপৰ ॥
মৃক্ষা পোড়া আমলেক সদা যায়ে মন।
অলপ আহাৰ বাস্তি কৰয় সঘন ॥ ৫১৩ ॥

আমিৰা আৰু সামিৰা কৌঁৱৰৰ জন্ম

এহিমতে পূৰ্ণ ভৈল দশ মাস যেৱে।
অনুক্ৰমে দুই পুত্ৰ জন্মিলন্ত তেৱে ॥
আমিৰা সামিৰা নামে জৰঞ্জ কুমৰ।
শোভন নাসিকা চাৰু নয়ন অধৰ ॥ ৫১৪ ॥
একহি আনয় দুইকো চিনিতে নপাৰি।
কৰিলা মঙ্গল পাছে যত দেৱ-নাৰী ॥
নানা বাদ্য বজাৱে নাচই ঠাই ঠাই।
অনেক দখিণা দান দিলা যুৱৰাই ॥ ৫১৫ ॥
অনন্তৰে তনয়ৰ দেখিলা বদন।
অষ্টম দৰিদ্ৰে দীনে পাইলা বহু ধন ॥
সন্তোষিত মায় বাপ ইষ্ট পৰিয়াৰ।
কৰে জয় জয় সৱে আনন্দ আপাৰ ॥ ৫১৬ ॥
এহিমতে নিতে নৱ দুহানো বাঢ়ই।
চন্দ্ৰ-কালা বাঢ়ে যেন পূৰ্ণিমা সময়।
আত অনন্তৰে শুনা যেন কথা ভৈল।
হেন কৌতূহলে কতো দিন বৈয়া গৈল ॥ ৫১৭ ॥

পুত্ৰ দুইৰো বৰিষ ভৈলেক ছয় সাত।
শিখিল সকলে শাস্ত্ৰ অস্ত্ৰ অসংখ্যাত॥
এক দিনা চাহাপৰী বসি স্বামী-কোলে।
কোমল মধুৰ কৰি লাসে লাসে বোলে॥ ৫১৮॥

দক্ষিণৰ কটা গড় নাচাবলৈ চাহাপৰীয়ে কুমাৰক উপদেশ দিয়া।

শুনা প্ৰাণেশ্বৰ আবে বচন আমাৰ।
যত ৰাজভাব মোৰ সকলে তোমাৰ॥
তোমাৰে কিঙ্কৰী মই তুমি নিজ পতি।*
যথা যাৱা তথা যাৱা আপুন শকতি॥ ৫১৯॥
তভো এক বোল তুমি কৰিবা আমাৰ।
নযাইবা দখিণ দিশে বাৰীৰ মাজাৰ॥
কটা গড়খান আছে লোহাৰ হাঙ্গাৰ।
তাহাত পশিলে দুখ মিলিব আপাৰ॥ ৫২০॥
ভাৰ্য্যাৰ শুনিয়া হেন বাধিত বচন।
হৃদয়ত কুমাৰে গুণয় মনে মন॥
নজানি কোনবা হেতু বিষাদ কৰই।
দখিণ ভুৱন মই দেখিবো নিচয়॥ ৫২১॥
থাকিল তথাত সিটো হেন আলচিয়া।
হাসিতে খেলিতে গেল কতো দিন বৈয়া॥

চাহাপৰী তিনি বাইৰ ঘৰলৈ যোৱা

হৰিষে কুমাৰী বোলে কুমৰৰ থানে।
বচনেক বোলো প্ৰভু তুমি-বিদ্যমানে॥ ৫২২॥

---

* খ পুথিত ৪৭-সংখ্যক পাত ("ৰে কিঙ্কৰী মই তুমি নিজ পতি"ৰ-পৰা ৫৩১ পদৰ "অনেক" শব্দলৈকে) নাই।

যদি মোক দায়া তথু আছে বহুতৰ।
কৰিবা সাফল কৰো এখানি বচৰ॥
চাৰিগুটি বহিনী আছিলো একে সঙ্গে।
নানান কৌতুক-কেলি-কৌতূহল-ৰঙ্গে॥ ৫২৩॥
তিনিৰো মোহোক দায়া আছিল ডাঙৰ।
দেখা-দেখি নাহি দিন ভৈলেক বিস্তৰ॥
যদি আজ্ঞা কৰা যাইবো তাসম্বাৰ ঘৰে।
দুই পুত্ৰ থাকিবেক তোমাসাৰ তৰে॥ ৫২৪॥
অবোধ বালক ৰাখিবাহা ভালমতে।
আজি যাই কালি আসিবোহো প্ৰভাততে॥
কটা গড় চাইবে আছে কুমৰৰ মন।
যায়ো বুলি আদেশ কৰিলা তেতিক্ষণ॥ ৫২৫॥
এহি ঠাইত আমি থাকিবোহো বাট চাই।
অবিলম্বে আসিবা বিলম্ব নুযুৱায়॥
স্বামীৰ মেলানি পায়া দেৱী অপেস্বৰী।
তেখনে কৰিলা যাত্ৰা নমস্কাৰ কৰি॥ ৫২৬॥
পুত্ৰ দুইক আশ্বাসিয়া কৰিলা পয়াণ।
লগতে লড়িল ধৰি অনেক যোগান॥
বহুতৰ বাদ্য-ভণ্ড বাৰৈ আগে-পাছে।
চলিল অসংখ্য প্ৰজা কাছি বীৰ-কাছে॥ ৫২৭॥
তুৰঙ্গ মাতঙ্গ ৰথ নৰ লক্ষ ধাই।
অযুতেক সুন্দৰী ৰমণী বেড়ি যাই॥

হেনমতে প্ৰৱেশিল ৰমণীৰ ঘৰ।
দেখি তিনি ভগিনীৰ আনন্দ বিস্তৰ ॥ ৫২৮ ॥
বাঢ়ি গৈল স্নেহ চিৰকাল-দৰশনে।
হাততে মিলিল যেন হৰাইবাৰ ধনে ॥
পৰম গৌৰৱ কৰি বৈসাই আসনত।
স্নান পান ভোজন কৰাইলা বিধিৱত ॥ ৫২৯ ॥
অনন্তৰে পুছিলন্ত কুশল কাহানী।
কহিলা কন্যায়ো সাৰশেষে সৰেখানি ॥

মানিকজাদাৰ সপুত্ৰে দক্ষিণ-গমন আৰু প্ৰেতৰ হাতত বিপত্তি

এথাতে কুমৰে পঠাই আপুন ভাৰ্য্যাক।
উত্ৰাৰল কৰে মন দখিণে যাইবাক ॥ ৫৩০ ॥
দুই পুত্ৰ লগে লৈয়া আনন্দে চলিলা।
নানা বিদগদ বন তথাতে দেখিলা ॥
অনেক বিচিত্ৰ পুষ্প ফুলিছে বিস্তৰ।
কুহৰে কোকিল উৰে পৰে মধুকৰ ॥ ৫৩১ ॥
গুৱা নাৰিকল আদি মিষ্ট ফলচয়।
লহনা-লহন কৰি লাগিয়া আছই ॥
তাক দেখি কুমৰ সন্তোষ ভৈলা বড়।
কিনো অদভুত কিনো থান ৰুচিকৰ ॥ ৫৩২ ॥
পাছেসে পাইলন্ত যাই কটা গড়খান।
লোহাৰ কুলুপ বায়া বান্ধি আছে টান ॥
শক্তি কৰি কুমৰে ভাঙ্গিলা সিটো দ্বাৰ।
কপাট মেলিয়া চমৎকাৰ ভৈলা পাৰ ॥ ৫৩৩ ॥

আছাৰিয়া তাহাক পেলাইল সমুদ্ৰত।
সিও বিধি-নিবন্ধে পৰিল কাখৰত ॥
পূৰ্ব্ব-কৰ্ম্ম-বশে তাৰ ৰহিল জীৱন।
কতো বেলি থাকি বীৰে হুয়া সন্ধ্যক্ষণ ॥ ৫৪৫ ॥
বান্ধৱ চোটত গাৱ নপাৰে লাৰিত।
শোকে-দুখে তনু-মন ভৈলা জৰ্জ্জৰিত ॥
দুই পুত্ৰ সুমৰিয়া আকুল-হৃদয়।
মহামৰ্ম্মে মগ্ন ভৈলা ৰাজাৰ তনয় ॥ ৫৪৬ ॥
শুনা সভাসদ পদ কুমৰ-চৰিত্ৰ।
দেখা গৃহ-বাস দুখ কেন বিপৰীত ॥
দুখৰ মন্দিৰ ইটো জানা নিষ্ঠ কৰি।
অভদ্ৰ কুচিন্ত পাশে বান্ধিছে আবৰি ॥ ৫৪৭ ॥
যেন অন্ধকাৰত খদ্যোত অল্পজন।
সেহি পটন্তৰ সুখ কিঞ্চিতেক মান ॥
পৰলোকে যমৰ নগৰে লৱে ঠাই।
একোৱে প্ৰকাৰে তাক নিৱৰ্ত্তন নাই ॥ ৫৪৮ ॥
হেন জানি আত নকৰিবা আসকতি।
একান্তে কৃষ্ণৰ পাদে কৰিয়ো ভকতি ॥
ইহেন আপদ সুখে তেৰেসে নিস্তৰি।
কহে দ্বিজ ৰামে ডাকি বোলা হৰি হৰি ॥ ৫৪৯ ॥* ॥

॥ লেচাৰি ॥

এহিমতে শোকে-দুখে বীৰে   পৰি সিটো সমুদ্ৰৰ তীৰে
সুমৰি পুত্ৰক বীৰে কৰিলা মূৰ্চ্ছিত।
কতোক্ষণ মানে আছিলন্ত   পুনু চেতনক লভিলন্ত
পাছে মহামৰ্ম্মে লাগিলা বীৰে কান্দিত॥
আতি সুৰাগৰ দুই পুত্ৰ   মোহোক চাৰিয়া গৈল কুত্ৰ
ৰাক্ষসৰ হাতে দিয়া গৈলো তোৰ প্ৰাণ।
জানো কিবা গিৰি-গহ্বৰত   কিবা মৰিলাহা সমুদ্ৰত
জানো তোৰ হাড়-মুণ্ড ভৈল খান খান॥ ৫৫০ ॥

বুকে জুই দিয়া কৈক গৈলি   আৰে নাদেখিলো চক্ষু মেলি
পাপিষ্ঠ পিশাচে আছাৰি মাৰিলে কথা।
আপোনাৰ হেৰা যাৰে প্ৰাণ   বক্ষনৰ চোটে বৰ টান
কোন বিধি বক্ৰে কৰিলে হেন অৱস্থা॥
তিনিও মৰিলো তিনি ঠাই   কাকো কেৰে দেখা-দেখি নাই
হেন কি দাৰুণ শোক আছে সংসাৰত।
হিত-বচনক নুশুনিলো   আপুনাৰ দোষে নষ্ট গৈলো
নুশুণিলো পাছে পৰিয়া প্ৰেত-মায়াত॥ ৫৫১ ॥

এতি প্ৰেতি মোক প্ৰাণেশ্বৰী   বাধা কৰি গৈলা নিষ্ঠ কৰি
দুগুটি পুত্ৰক হাতে হাতে সমৰ্পিলা।
আতি মৰ্ম্মে দহে তাকে স্মৰি   এতেকে নিজীয়ো নযায়ো মৰি
হা হা বিধি মোক হেন কি দুখক দিলা॥

বিমল-কমল শশী-মুখী হৰিষ বদনে ঘৰে পশি
আমাক নেদেখি জলিবে দাৰুণ শোক।
বিচাৰিবে নানা কৰি যত্ন গিৰি নদী বন গহ্বৰত
নপাই নথৈ পাছে কান্দি মৰিবেক ॥ ৫৫২ ॥
কোন বিপাকত পৰিলোহো আকাৰ্য্যে বিদেশে মৰিলোহো
ইহেন সময়ে নেদেখিলো প্ৰাণেশ্বৰী।
বাপ-মাৰ ৰাজ্য-ভাৰ এৰি ঘোৰ সৰ্প মহা প্ৰেত মাৰি
নিজ পৰাক্ৰমে আসিলো সমুদ্ৰ তৰি ॥
কচুতে ভাঙ্গিলো বড় কাচি শুনি লোকে গৰিহিবে হাসি
আত কৰি মোৰ কোন আছে অপমান।
কিক লাগি আবে যমৰাই শীঘ্ৰে নেনি আছা বাট চাই
ইটো কষ্ট দেহে এভো ৰহি আছে প্ৰাণ ॥ ৫৫৩ ॥
এহি বুলি দীৰ্ঘ ডাক দিয়া হাকলে-বিকলে বাগৰিয়া
আতি মহামৰ্ম্মে কান্দয় ৰাজ-নন্দন।
কতো দূৰে থাকি দুয়ো ভাই উঠিলেক কিছু সুস্থ পাই
লড়িলন্ত লাসে বাপৰ শুনি ক্ৰন্দন ॥
সমুদ্ৰ-তীৰত দেখে পাছে ঘোৰতৰ বান্ধে পৰি আছে
তিনি বাপে-পোৱে মিলিল এক ঠাৱত।
যত বান্ধচয় কাটিলন্ত মুক্ত হুয়া উঠি বসিলন্ত
তিনিকো তিনিৱে সাবটি ধৰি গলত ॥ ৫৫৪ ॥
পুনৰপি মহা শোক জলি অন্যোঅন্যে কৰি গলাগলি
সাগৰ-তীৰত কান্দয় লোটাৰি পাৰি।

আৰে আক সংহৰিয়া থঞো শুনিয়োক পাছ কথা কওঁ
তৈত যি কৰিলা চাহাপৰী দেৱনাৰী ॥
তিনিয়ো বহিনী ৰঙ্গে ঢঙ্গে সুখে খায়া-দায়া একে সঙ্গে
ৰাতিগোট বঞ্চি প্ৰভাতে লড়িলা সতী।
বসনে ভূষণে তুষি কায় চৌভিতি কটকে বেঢ়ি যাই
স্বামী-তনয়ত কেৱল নিমজি মতি ॥ ৫৫৫ ॥ * ॥

॥ ছবি ॥

প্ৰেতৰ হাতৰপৰা সপুত্ৰে কুমাৰক উদ্ধাৰ কৰা

অনন্তৰে অপেস্বৰী প্ৰৱেশিয়া নিজ পুৰী
শীঘ্ৰে পশি ঘৰৰ ভিতৰ।
দেখন্ত নাহিকৈ পতি দুই পুত্ৰ সমন্বিতি
আনসৱ আছে নিৰন্তৰ ॥
হেন দেখি দেৱ-নাৰী বিচাৰিলা ফুৰি ফুৰি
সুধি পুছি উদ্দেশ নপাই।
কান্দিলন্ত মনে তথা শুনা যেন পাছ কথা
মিলিলেক যিগোট অপায় ॥ ৫৫৬ ॥
আথে-বেথে গৈয়া পাছে দখিণ দিশক যাই
কটা গড় দেখিলেক সতী।
তথা প্ৰেত নাহিকয় দেখি আতি তমোময়
মহা মৰ্ম্মে দগ্ধ ভৈলা মতি ॥
বিপৰীত ডাক পাৰি হিয়াত জাঞোল মাৰি
নিঢালে পৰিলা মূৰ্চ্ছ যাই।

ক্ষণিক অন্তৰে পাছে নিশ্বাস ফোকাৰি উঠি
মহাশোকে কান্দয় দুনাই ॥ ৫৫৭ ॥
হা হা প্ৰভু প্ৰাণপতি মোক এৰি গৈলি কতি
অনাথিনী ভৈলো দুৰ্ভাগিনী।
তযু শোক-শেল-ঘাৱে চেতন নাহিকে গাৱে
যম-কৰণক নযাওঁ কেনি ॥
অনেক দুখক দিলো বাপ-মাৱ বিয়োগাইলো
এড়িলা সকলে ৰাজ্য-ভাৰ।
তভো তাক নগণিয়া মোক লাগি খেদি আইলা
যত কষ্ট ছাৰি আপোনাৰ ॥ ৫৫৮ ॥
প্ৰাণতো অধিক কৰি মোক প্ৰভু দেখিলাহা
প্ৰচাৰতে যেহেন হৰাঞো।
আৰে প্ৰভু মোক এড়ি কৈত তুমি আছা পৰি
তযু প্ৰিয়া ডাকি মৰি যাঞো ॥
দিলো হাক বাৰম্বাৰ কৰি তাক পৰিহাৰ
দখিণ দিশক আইলা কেনে।
পাপিষ্ঠ পিশাচ্চেযে মোক পৰিহাস মাতিবেক
স্মৰি তাহাক নপাঞ মনে ॥ ৫৫৯ ॥
আনো নানা গুণ স্মৰি কান্দিলেক চাহাপৰী
সংহৰিলো তাক শঙ্কা ডৰে।
পাছে লোকসকলক দিশা-দিশি পাঞ্চিলেক
চাহিবাক লাগি নিৰন্তৰে ॥

ৰাজ-আজ্ঞা শিৰে ধৰি অসংখ্যাত অপেস্বৰী
লৰিলেক পৃথিৱী কম্পাই ।
কেহো নদী সমুদ্ৰত কেহো চাহে আকাশত
কেহো চাৱে পাতালক যাই ॥ ৫৬০ ॥
কেহো গিৰি-গহ্বৰত কেহো স্বৰ্গ-ভুৱনত
কেহো চাহে দেশ-দেশান্তৰে ।
কেহো চাহে ঘৰে ঘৰে মায়া কৰি নিৰন্তৰে
কেহো চাই বনৰ ভিতৰে ॥
পাছে গিৰি-কন্দৰত এক বৃক্ষ-উপৰত
একগোটা পত্ৰৰ মধ্যত ।
খুদ্ৰ বিছাগুটি হুয়া আছে প্ৰেত লুকা দিয়া
কাম্পে গাৱ দাৰুণ ভয়ত ॥ ৫৬১ ॥
দেৱৰ মায়াক দেৱে লুকান নযাই জানা
বিচাৰি পাইলন্ত তথা গৈয়া ।
তেতিক্ষণে ধৰি আনি হাতে গলে বান্ধি টানি
নৃপতিত যোগাইলেক নিয়া ॥
হেন দেখি অপেস্বৰী তাক মহা ক্ৰোধ কৰি
প্ৰহাৰিলা অনেক প্ৰকাৰ ।
পুছিলা স্বামীৰ কথা পিশাচে নকহে তথা
দেখি কোপ কৰি পুনৰ্ব্বাৰ ॥ ৫৬২ ॥
মহা তপ্ত কৰি তৈল তাম্ৰৰ জঙ্কাত থৈলা
দেখি অন্তৰীক্ষ ভৈল প্ৰাণ।

তাতে সিটো পিশাচক আদেশিল পেলাইবাক
শুনি তাৰ হত ভৈল জ্ঞান ॥
পাছে দুষ্ট নিশাচৰে বুলিলেক কৰযোৰে
ইটো দণ্ড ছাৰা মোক মাৰ ।
যেনমতে তযু স্বামী পুত্ৰ সমে কি কৰিলো
সকলে কহিবো ইটো ঠাৰ ॥ ৫৬৩ ॥
এহি বুলি সৱে কথা কহিলা পিশাচে তথা
কিঞ্চিতেক নকৰি ভণ্ডন ।
পাছে সেহি সময়ত সমুদ্ৰৰ তীৰে পাই
তিনিকো আনিলা কন্যাগণ ॥
নিজ পতি সমে দুই পুত্ৰক দেখিয়া সতী
গলে ধৰি জুৰিলা ক্ৰন্দন ।
চাৰিও চাৰিক ধৰি পাৰিলেক গেৰা-গেৰি
হৰিলেক গাৱৰ চেতন ॥ ৫৬৪ ॥
ক্ষণিক অন্তৰে উঠি সন্ধুক্ষণ হুয়া পাছে
স্বামীক বুলিলা অপেশ্বৰী ।
সৱে সাৱশেষে কথা কহিয়ো আমাত এথা
মিলিলেক অপায় কি কৰি ॥
দুষ্ট প্ৰেতে কেন কৰি দণ্ডিলে তোমাক ধৰি
পুত্ৰ দুই সমে প্ৰাণেশ্বৰ ।
কৈত কত দুখ কষ্টে আছিলা কিমতে প্ৰভু
শুনো তাক কহিয়ো সত্বৰ ॥ ৫৬৫ ॥

কুমাৰীৰ হেন বাণী শুনিয়া ৰাজাৰ পুত্ৰে
খনিতেক আছিল তব্ধিয়া ।
উৰ্দ্ধক বদন কৰি দীৰ্ঘয়ে নিশ্বাস কাঢ়ি,
কহিলেক সকলে কান্দিয়া ॥
যেমতে দখিণে যাই দেখিলন্ত নিতলত
দুষ্ট প্ৰেত বন্দীত আছই ।
শুনি তাৰ স্তুতি-নতি লোহা মেলি জল দিলো
খায়া যেন কৈলা দুৰাশয় ॥ ৫৬৬ ॥
যেনমতে তৰ্জ্জি গৰ্জ্জি আপোনাক বান্ধি-চাটি
আছাৰি পেলাইলা সমুদ্ৰতে ।
দুয়ো তনয়ক ধৰি আছাৰিলা যেন কৰি
সাৰশেষে কহিলা সমস্ত ॥
হেন শুনি অপেস্বৰী অনেক মহুম কৰি
বুলিলন্ত কুমৰক চাই ।
হেৰ দেখা প্ৰাণেশ্বৰ এহি দুষ্ট নিশাচৰ
কৰা দণ্ড মনৰ ইছাই ॥ ৫৬৭ ॥ * ॥

॥ পদ ॥

কুমাৰী বোলয় প্ৰেত দেখাহা কুমাৰ ।
যদৃচ্ছায়ে মাৰি আক পেশো যম-ঘৰ ॥
হেন শুনি কুমৰে বুলিলা পুনৰ্ব্বাৰ ।
নলাগে ইহাক কিছু দণ্ড কৰিবাৰ ॥ ৫৬৮ ॥

পূৰ্ব্বত বিধাতা যিবা কৰিছা লেখন।
যাৰ যিবা হুইবে কতো নযাই মিটন ॥
এতেকে ইহাক পুনু নিয়ো নিজ ঠাই।
কটা গড় মাজে থৈয়ো নিহল লগাই ॥ ৫৬৯ ॥
কন্যায়ে পাইলন্ত যদি প্ৰভুৰ আদেশ।
কটা গড় সজায়াযে কৰিলা বিশেষ ॥
আদেশিলা কন্যাগণ প্ৰেতক নিবাৰ।
লোহা লগাই থৈল নিয়া প্ৰেত দুৰাচাৰ ॥ ৫৭০ ॥
অনন্তৰে সতী কুমৰক আগ কৰি।
আনন্দে তনয় দুইক দুই হাতে ধৰি ॥
আগে পাছে লড়িলন্ত পদাতি কটক।
চপকৰে পশিলন্ত আপোন ঘৰক ॥ ৫৭১ ॥
সাত সাগৰৰ জলে কৰিলন্ত স্নান।
বসন ভূষণ কৰিলন্ত পৰিধান ॥
পতি পুত্ৰ সমে ভুঞ্জিলন্ত ৰঙ্গ কৰি।
খাটে বসি তথাতে ৰহিলা চাহাপৰী ॥ ৫৭২ ॥
এহিমতে কতো দিন আনন্দে আছয়।
আত অনন্তৰে শুনা ভৈলন্ত যেনয় ॥
সমুদ্ৰৰ তীৰে এক আছে দিব্য ঘৰ।
সুবৰ্ণে ৰচিত হীৰা মনি মাণিকৰ ॥ ৫৭৩ ॥
যত স্তম্ভচয় তাৰ শুদ্ধ চন্দনৰ।
গন্ধে আমোদিত দিশ দেখিতে ৰুচিৰ ॥

পিতৃ-গৃহৰ কাৰণে কুমাৰৰ বিষাদ

মহা জ্যোতির্ম্ময় লাগে চক্ষুত জমক।
মধ্যান কালৰ যেন দেখিয়া সূর্য্যক ॥ ৫৭৪ ॥

একদিনা সেহি ঘৰে ৰাজাৰ কুমৰ।
একেশ্বৰে গৈয়া উঠি খাটৰ উপৰ ॥
আনন্দে আছন্ত লৈয়া মলয়া পৱন।
সুললিত নাদ তাতে কুলিৰ সঘন ॥ ৫৭৫ ॥

চৌপাশে আৱৰি আছে পুষ্প অসংখ্যাত।
অনেক ভ্ৰমৰ উড়ে পৰে অসংখ্যাত ॥
এহিমতে তথা বসি আছয় কুমৰ।
পড়িল মনত কথা আপোন দেশৰ ॥ ৫৭৬ ॥

এ সুখ সম্পদ মোৰ সবে অকাৰণ।
বাপ-মাৱ চাৰি কৈলো বিদেশে গমন ॥
কোন বিধি ছলিলে কৰম কেন ভৈল।
কৈৰ হন্তে কেন কৰি কৈত আসি থৈল ॥ ৫৭৭ ॥*॥

॥ ছবি ॥

মহাশোকে যুৱৰাজে * একলে ঘৰৰ মাজে
কান্দে আতি দীৰ্ঘ ৰাৱ দিয়া।

---

* ক-পুথিত ৩৯-সংখ্যক পত্ৰ (৫৭৮-সংখ্যক পদৰ "একলে ঘৰৰ মাজে"ৰপৰা ৫৮৯-সংখ্যক পদৰ "মিলালেক আনি তথা পাত্ৰ যে মন্ত্ৰীক"-লৈকে) নাই।

বাপ মাৰ সুমৰিয়া অধিকে পোৰয় হিয়া
কিমতে দেখিবো মঞি গৈয়া ॥
হা হা বাপ নৰেশ্বৰ মহাদৈ কচিকৰ
নজানিলো জীয়ে কি মৰয়।
পাইবো লাগ কাত সুধি কোনে মোক দিব বুধি
আবে কেন কৰিবো উপায় ॥ ৫৭৮ ॥
আৰ মোৰ জনময় বঙ্গ ভৈল আতিশয়
তাকে মঞি কৰিলো ছেদন।
জানো মোৰ শোক-ঘাৰে দগ্ধ ভৈলা বাপ-মাৰে
আতে আতি স্মৰি পোৰে বুক ॥
যতেক দুখক পাইলো তাকো মনে নমানিলো
ইটো শোকে ঠেলয় সৱাক।
যত আছে ৰাজ্যভাৰ সৱে হোৱে ছাৰখাৰ
যত ভোগ তেজিলো সৱাক ॥ ৫৭৯ ॥
পুনু কোকিলৰ ৰাৱ প্ৰাণ মোৰ লৈয়া যায়
আৰ বহে বসন্তৰ বায়।
দুখৰ উপৰি দুখ পিতৃ লাগি পোৰে বুক
কেনমতে দেখিবো দুই পায় ॥
কেয়ূৰ কঙ্কন হাৰ সকলো মোৰ আসাৰ
ভাৰ্য্যা পুত্ৰ কিছুকো নালাগে।
বাপ-মায় নাসেৱিলো মিছা কাৰণত আইলো
এহি দোষ মোৰ কৰ্ম্মভাগে ॥ ৫৮০ ॥

মাৱ মোৰ ৰাজেশ্বৰী বহু তপ-জপ কৰি
পাইলা মোক এক পুত্ৰ বৰে।
দেখিলোহো অপেস্বৰী এৰিলো আপুন পুৰী
নৰহিলো বাপ-মাৱ ঘৰে ॥
অগনি দহৱে গাৱে বিছেদ যে বাপু-মাৱে
বিবুধি ভৈলেক মোৰ মতি।
কাহাত পাইবোহো বুধি কোনে মোক দিবে সুধি
কিনো মোৰ মিলিল বিপতি ॥ ৫৮১ ॥
বাপ মোৰ বৃধ আতি আমিচাহা নৰপতি
কেনমতে দেখিবো তাহানে।
তাহানে উদ্দেশে যাম কথা গৈলে লাগ পাম
কান্দি কান্দি ধৰিবো চৰণে ॥
এক পৰী সেহি ক্ষণে জনাইল কুমাৰী-স্থানে
কি কৰস অবে চাহাপৰী।
পৰিয়া তোহোৰ পতি কান্দে বিকলিত-মতি
ঘৰ মাঝে হুয়া একশ্বৰি ॥ ৫৮২ ॥
গাৱেৰ বসন এড়ি বিকলিত চাহেপৰী
বুকত মাৰিয়া অতি ঘাৱ।
হা হা স্বামী ডাক দিয়া মুকলিত-কেশ হুয়া
ধৰিলেক কুমৰৰ পাৱ ॥
প্ৰাণনাথ নৰেশ্বৰ মোহোৰ কণ্ঠৰ হাৰ
কেনে হেন ভৈল্য তযু মতি।

ধৰ্ম্ম-কৰ্ম্ম নচাৰিলো অধৰ্ম্মক নকৰিলো
তেবে কেনে মোহোৰ বিপতি ॥ ৫৮৩ ॥
তোমাৰ আমাৰ প্ৰভু একহি শৰীৰ জ্ঞানা
লিখিয়া আছয় ললাটত ।
কহিয়ো কমন কাজে কান্দা প্ৰভু যুৱৰাজে
নৰাখিবা আশঙ্কা মনত ॥
দুই পুত্ৰ কোলে কৰি কান্দি বোলে চাহাপৰী
কেনে প্ৰভু এমত তোমাৰ ।
সুৰাগৰ দুই ভাই [আসিছা তোমাৰ ঠাই]
ভাল মুখে নেদাহা উত্তৰ ॥ ৫৮৪ ॥

॥ পদ ॥

আমিৰা-সামিৰাক পৰা-ৰাজ্য দি মালিক-জাদা আৰু চাহাপৰী কুণ্ডিলৈলৈ যোৱা

অনন্তৰে কুমাৰীৰ ক্ৰন্দন শুনিয়া ।
পুনৰপি শোক-শেলে হৃদয় ভেদিয়া ॥
আমিৰা সামিৰা দুই দেখি তনয়ক ।
যেহেন অগ্নিত দুনাই আহুতি দিলেক ॥ ৫৮৫ ॥
অনেক প্ৰকাৰে তথা বীৰে কান্দিলত ।
পাছে ক্ষণিতেক মান থিৰ কৰিলন্ত ॥
সঙ্কুক্ষণ হুয়া পুছিলন্ত আখি-মুখে ।
বুলিতে লাগিলা বীৰে কন্যাক সমুখে ॥ ৫৮৬ ॥
কুমৰে বোলন্ত সতী মোৰ শুনা বাণী ।
বাপ মাৰ দেখিবাৰে মাগোহো মেলানি ॥

যদি আজ্ঞা দিয়া তুমি মনত হৰিষে।
বাপ-মাৰ দেখি পুনু আসিবো আৰশে॥ ৫৮৭॥
হেন শুনি চাহা বুলিলেক মুখ চাই।
তোমাক চাৰিয়া ৰহিবাক কাৰ্য্য নাই॥
কুমৰে বোলন্ত প্ৰিয়া তোমাৰে নিচ্চয়।
[কন্যা বোলে] প্ৰভু আত নাহিকে সংশয়॥ ৫৮৮॥
এহি বুলি আনি কন্যা তিনি বহিনীক।
মিলালেক আনি তথা পাত্ৰ যে মন্ত্ৰীক॥
সম্বুধি মাতিলা যত আৰ পৰীগণ।
সৱাৰে হাতত দিলো পুত্ৰ দুইজন॥ ৫৮৯॥
প্ৰতিপাল কৰিবা সকলে পুত্ৰৰতে।
কৰিবো বিদায় মই স্বামীৰ লগতে॥
শুনি পাত্ৰগণে বোলে দেৱ-অপেস্বৰী।
আমিৰক ৰাজ্য দিয়ো দণ্ড-ছত্ৰ ধৰি॥ ৫৯০॥
সামিৰাও যুৱৰাজ হুয়োক ইহাত।
দুয়ো ভাই একে ৰাজ্য ভুঞ্জোক সাক্ষাত॥
এহি বুলি সবে একযুগুতি কৰিল।
শুভক্ষণে দুইকো অভিষেকক কৰিল॥ ৫৯১॥
পাত্ৰে মহাপাত্ৰে মাথ চপৰাইল ঝাণ্টে।
নানা সুমঙ্গল ৰোল ভৈল হাটে-বাটে॥
বহু বাদ্য-ভণ্ড বাৱে উৰুলি মঙ্গল।
নাচে গাৱৈ সৱ নৰ-নাৰী কৌতূহল॥ ৫৯২॥

অনন্তৰে চাহাপৰী দুয়ো তনয়ক ।
চুম্বন কৰিয়া শিখাই-বুজাই অনেক ॥
কৰযোৰে সৱাকো মাতিলা অৱনতে ।
থাকিয়ো কুশলে দুয়ো আপোন দেশতে ॥ ৫৯৩ ॥
কিছু নজানয় মোৰ দুগুটি ছৱাল ।
পুত্ৰৱতে সৱেও কৰিবা প্ৰতিপাল ॥
হেৰা মই পুনৰপি সৱাতে মেলাওঁ ।
থাকিবা সকলে মই স্বামী-সঙ্গে যাওঁ ॥ ৫৯৪ ॥
কুমৰেও এহিমতে সৱাকে মাতিলা ।
মেলানি মাগিয়া শীঘ্ৰে যাত্ৰাক কৰিলা ॥
পৱন-সদৃশ চাৰি ঘোৰে ৰথখান ।
তাতে চড়ি দুয়োজন কৰিলা পয়াণ ॥ ৫৯৫ ॥
সুমঙ্গল কৰি যাত্ৰা দিলা সৰ্ব্বজনে ।
জয় জয় শব্দ উচাৰিয়া ঘনে ঘনে ॥
মাৰৰ বাপৰ দুই বদনক চাই ।
নমস্কাৰ কৰি ৰহিলন্ত পুত্ৰ দুই ॥ ৫৯৬ ॥
পাছে ৰথে চৰি দুয়ো যান্ত নিজ ঠাই ।
দেৱ-দত্ত চাৰি ঘোৰা বায়ু যোৰ নাই ॥
কুমৰে মাৰয় তাত চাবুকৰ চাট ।
তিলেকতে পাই যাঠি যোজনৰ বাট ॥ ৫৯৭ ॥
মাল্লিক-জাদাৰ অভিষেক
নিজ ঘৰ পাইল যাই আপোন ৰাজ্যৰ ।
নাহি পাত্ৰ-মন্ত্ৰী পিতৃ-মাতৃ গৈল মাৰ ॥

স্মৰি কুমৰে তাক অনেক কান্দিলা ।
হা হা কিনো মোৰ কৰ্ম্মে বিধাতা বধিলা ॥ ৫৯৮ ॥
নেদেখিলো চক্ষু ভৰি বাপক মাৰক ।
হেন দুখ ভুঞ্জিবাক স্রজিলে আমাক ॥
এহি বুলি অনেক কৰিলা বিলাপন ।
চিনি আৱৰিলা তাক যত সৈন্যগণ ॥ ৫৯৯ ॥
সাত সাগৰৰ জলে কৰাইলন্ত স্নান ।
শ্ৰীসিংহাসনে তুলি ধৰিলে জোগান ॥
অভিষেক কৰিলেক মহাপাত্ৰগণে ।
ৰাজা হুয়া কুমৰো ৰহিলা ৰঙ্গমনে ॥ ৬০০ ॥
শুনিলাহা সৰ্ব্বজনে কুমৰ চৰিত্ৰ ।
আত মহা পুণ্য পাই হুবয় দুৰিত ॥
খনো সুখ খনো দুখ যেন মেঘছায়া ।
অসাৰ সংসাৰ ইটো ঈশ্বৰৰ মায়া ॥ ৬০১ ॥
খণ্ডিত বিষয় আত সুখ নাহিকয় ।
অখণ্ড সুখক সাধা ভজি কৃপাময় ॥
কুচিত বিষয় আত চাৰিও সকাম ।
কহে দ্বিজ ৰামে ডাকি বোলা ৰাম ৰাম ॥ ৬০২ ॥*॥

॥*॥ চাহাপৰী পুস্তক সমাপ্ত ॥*॥

পাঠান্তৰ

ক.—কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিৰ পুথি। ১৭১২ শক।

খ.—গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় পাঠাগাৰৰ পুথি। ১৭২১ শক

পদ ২ অজিত-শৰীৰ-ধৰ, ক.—খ. অজিতসাৰঙ্গয়াৰ।

৫ সাৱধানে যত সভাসদ, ক.—খ. সৰ্ব্বজন মৃগাৱতি পদ।

৭ হুয়ো, ক.—খ. হুয়া।

৯ মৃগাৱতী অপসৰী, ক,—খ. মৃগাৱতি চাহাপৰি।

১৮ আচম্বিতে, ক.—খ. আচসিতে

থাকি বুলিলা উত্তৰ, ক.—খ. আচি হৃদয় ভিতৰ

২১ বিচলিত, ক.—খ. বিহ্বলিত

৩৭ বৃদ্ধে, ক.—খ. বহুত

৫০ ভৈল কোলাহাব। ক.—খ. হেন কোলাহাল।

৫৪ পৰৰ কাৰণে, ক.—খ. পৰিৰ কাৰনে

৬০ তাল-যন্ত্ৰ, ক.—খ. ভালজন্ত্ৰ

৬৪ এতো (এভো), ক.—খ. তভো

৬৫ খাণ্ডা, ক.—খ. খণ্ডা

৬৯ কগৈল, ক.—খ. কৈগৈল

৮৯ প্ৰখৰ, ক.—খ. সত্বৰ

৯১

৯২ গুৰা...খনক॥ ক.—খ. (পদ দুশাৰী নাই, গাত্ৰ) গুহৰি খজুৰ॥

৯৫ যোদ্ধাৰ। ক.—খ. যুধাৰ

১০০ নবীন-যৌৱনী, ক.—খ. নৌতনজ্যোবনি

১০৩ হৰিণী॥ ক.—খ. হৰনি

১০৪ মনুষ্যৰ পৰা॥ ক.—খ. মনুষ্যৰ পুড়া।

১২০ শোকে কাম-অগনিত। ক.—খ, আৰে সোকঅগনিত।

১৩৪ ভনীগৱ, ক.—খ. ভন্যগৱ।

১৪১ পালটি লাগিল, ক.—খ. পালটি নচাইল

১৫২ কৰিলা বন্দন, ক.—খ. কৰিলা নদনে

১৫৭ ভনীগৱ, ক.—খ. ভন্যগৱ

১৬৮ কামগিকজাদা, ক.—খ. কাজিকজাদা

১৭৩ আইলাহা সমাজ, ক.—খ. আইল যুবৰাজ

১৮৩ (৩৭ পিঠিৰ পাদটীকা চাওক। ক. পুথিত দ্বাদশ পত্ৰ নাই। কিন্তু সেই সংখ্যা ভুলতেহে এৰা হৈছে : এইখিনিত ওপৰঞ্চি পদ নাছিল। খ. পুথিৰপৰাও এই কথা স্পষ্ট হৈছে।)

১৮৯ তেতিক্ষণে, ক.—খ. অচেতনে

২১০ পৰয়। ক.—খ. তেজয়।

২১৩ চলোহো ৰোকাম॥ ক.—খ. চলো ৰোমৰয়॥

২১৫ যাইবাক নাপাই, ক.—খ. খাইবাক নপাৰি

২২৪ জাউ, ক.—খ জাঞলে।

২২৫ প্ৰভাৱ॥ ক.—খ. প্ৰস্তাৱ

২৩৩ গিলি, ক.—খ. নিলা গদা, ক.—খ. তথা

২৩৪ কান্দে বিয়াকুল, ক.—খ. শোকে জজ্জৰিত

২৩৭ যদুপতি, ক.—খ. লক্ষ্মিপতি

২৪০ তকন...। ক.—খ. তকন বিচক্ষন

২৪৮ চাহা পৱীৰ, ক.—খ. চাহাপৰিৰ

২৪৯ কুমাৰী, ক.—খ. কুনৰি

২৫১ ভবন, ক.—খ: ভুবন

২৫৫ কোন দেশে, ক.—খ, কোন দিসে আছোক—খ. আছেতে

২৫৮ শুনিয়া...মনায়ক। ক.—খ. স্থুনি...অনাথক।

২৬১ পত্নীসকলৰ, ক.—খ. পৰিসকলৰ

২৭০ দামোদৰ। ক.—খ. গদাধৰ।

২৭১ ভোকে স্থুখে দুখে॥ ক.—খ. ভোখে সোকে দুখে॥

২৭২ কাঢ়িবে, ক.—খ. কাঢ়য়

২৭৪ শেলুক, ক—খ. সেলেক

২৮৪ কৰিলা, ক.—খ. কৰাইলা

২৮৯ নানাভাৱ, ক.—খ. অনাভাৱ

২৯১ নিয়া তাহাৰ ভিতৰ। ক.—খ. নিয়া অভ্যন্তৰে তাৰ।

৩০০ মহা ক্রোধ, ক.—খ. মহাভয়

৩০১ দেৱ-ঘৰে, ক.—খ. দেঞোঘৰে

৩১৯ সফল, ক.—খ. সমল

৩২৬ নপাৰে কেৱল॥ খ.—ক. গাৱে নাহি বল॥

৩২৯ যুৱৰাজ। ক.—খ. মন্দিৰৰ বাঝে।
নাজ॥ ক.—খ. মাঝে॥

৩৩২ যম-কৰণত...থান॥ খ.—ক. (নাই।)

৩৫৬-৭১ মতে তাক ৰাজা কৰিলেক ৰণ...আৰ কত দুখে তাক পাই কি নপাই। খ.—ক. (এই পদেৰে ২৪-সংখ্যক পাত নাই।)

৩৭৯ তুষ্ট, ক.--খ. তোষ

৩৮১ কন্যা বিহা কৰি ভোগ, ক.—খ. কন্যা ভোগ বিহা কৰি

৩৮২ কাৰণ কৰি॥ক.—খ. কাৰণ কহি

৩৮৪ নোহে কোষ বন্ধনৰ—ক. নোহে কোস বন্ধনৰ। খ. হুহি কোষ বন্ধনৰ। হেন লয়ে, খ.—ক. হেন নাই

৩৮৭ তথি, ক.—খ. থিতি

৩৯০ ৰাখয়, খ.—ক. ৰাক্ষষ

৩৯৩ ধুত্তুৰ ক.—খ. ধুস্তুৰ

৪০১ ধৈজ, ক.—খ. ধৌজ

৪০৯ হুদুৰা ক.— খ গঢ়ৰ

৪১১ হুদুৰাৰ, ক.—খ. হুদুৰা

৪১৫ তপত, ক.—খ তমত

৪১৮ কুন্দুৰাৰ, ক.—খ. কুন্দুষা

৪২১ আসিয়া ভুনাই ॥ খ.—ক. বসিলা সেঠাই ॥
ঘৰ-ভিতৰত। . পাৰত ॥ খ.—ক. ঘৰেৰ ভিতৰে। . পাৰৰে ॥

৪৪৭ জ্যোতির্ম্ময়—খ. জোতিৰময়
জড়কিড়, ক.—খ. জড়কিত

৪৫০ খ. (তৃতীয় আৰু চতুৰ্থ শাৰীৰ মাজত ৪৬৫-ৰপৰা ৪৭৩ পদলৈকে পোৱা যায়।)
সাৰসযে, ক.—খ. শৰালিযে।

৪৫১ আনো ফুলি...অমোদিত। ক.—খ.
আনো নানা জলচৰ পখি তাত ৰঙ্গে।
ৰাজহংসে স্নুবৰ্ন্ন ৰ মৃনাল উভঙ্গে ॥
নানা পুষ্প লতাসবে শোভে চাৰিভিতি।
ফুলি আছে ঠাই ঠাই গন্ধে অমোদিতি ॥ ৪৫৩
ৰতনে ৰচিত ॥ ক.—খ. ৰতনেৰ পাত ॥

৪৫২ ঘৃত মধু, ক.—খ. দুগ্ধ ঘৃত

৪৫৪ ৰোকাম নগৰ, ক.—খ কামনা নগৰ

৪৫৬ মৃগী-ৰূপী . তথা. ক.—খ. মৃগীৰূপে.. পাশে

৪৫৭ আগুসাৰ, ক.—খ. পেয়োসাৰ

৪৬২ গৃহ, খ.—ক. মৃগ

৪৬৩ সেহি ঘৰ...আসন ॥ খ.—ক. (নাই)।

৪৬৫ খীণী ॥ ক.—খ ধনি ॥

৪৬৮ ভগ্ন, ক.—খ. ভগিনি

৪৬৯ দেখিয়া আনন্দে, ক.—খ. আদেখ দেখিয়া

৪৬৫-৭৩ খ. (এই পদকেইটা ৪৫০ পদৰ মাজতে পৰিছে। এই ঠাইত্ নাই।)

৪৮০-৯৫ নাৰী : তবু নিজ পত্নী আমি...দেবাঙ্গ বসনচয় কৰাই আভৰণ। খ.—ক. (এই পদেৰে ৩২-সংখ্যক পাত নাই।)

৫১৩ আমলেক, ক.—খ. আমলেখি

৫১৫ দেৱনাৰী ॥ খ.—ক. গোপনাৰি ॥

৫১৯-৩১ ৰে কিঙ্কৰী নই তুমি নিজ পতি।......বন তথাতে দেখিলা ॥ অনেক, ক.—খ. (এই পদেৰে ৪৭-সংখ্যক পাত নাই।)

৫২৯ যথা যায়া তথা যায়া—ক. যথা যায়া তথা খায়া

৫৩১ কুহৰে, খ.—ক. কুহুৰে।

৫৩৩ ভাঙ্গিলা, খ.—ক. বান্ধিলা

৫৩৭ যায়া, ক.—খ. যায়া

পিশাচে, খ.—ক. কুমৰে

৫৪০ থাক থাক......গৃহবাস ॥ খ.—ক.

থাক থাক কথা যাইবি আজি মাথা খাইবো।
মোৰ কন্যা গৃহবাসকে লৈয়া যাইবো ॥

৫৫০ লাগিলা কান্দিত ॥...মোহোক চাৰিয়া গৈলা কুত্র...ভৈল থাম ॥—(খ. পুথিৰপৰা গৃহীত। ক. পুথিত এইবোৰ শব্দ নষ্টপ্ৰায়।)

৫৫৬ শুনা যেন পাছ কথা, ক.—খ. বিচাৰি নপাই তথা।

৫৫৮ কাজি, ক.—খ. কৈজি।

বগলিয়া ঃ গোক লাগি খেদি—(খ. পুথিৰপথা গৃহীত। ক. পুথিত নাইঞাল।)

৫৫৯ গুে গুেহেন হথা—(খ. পুথিৰপথা গৃহীত। ক. পুথিত নাইঞাল।)

পাপিষ্ট পিশাচে গোক—(খ. পুথিত অপথকি-কপে "আলিজিয়া" শব্দ আছে ইয়াৰ পিছতে।)

৫৬৭ ত্তজি-গজি...হেন...অশেশৰী...মহুগ—(ক. পুথিত পদবোৰ নষ্ট হৈছে। খ. পুথিৰপথা গৃহীত।)

৫৭৬ উড়ে পৰে, ক.—খ. পৰে উৰে

৫৭৭ বিদেশে, ক—খ. বিদিশে

চলিলে কথম, খ—ক. চলিলেক মোৰ

৫৭৮-৮৯ একলে ঘৰৰ মাজে.....গিলালেক আনি তথা পাত্রে মন্ত্রীক॥
খ.—ক. (এই পদবোৰৰ ৩৯-সংখ্যক পাত নাই।)

৫৮৯ সবাৰে হাতত, ক.—খ. মন্ত্রিৰ হাতত

৫৯১ সাধিবাও...সাক্ষাত॥ ক.—খ.

আমিবাও যুবৰাজে বুলিবাক বৈল।
সামিধাক অভিষেক কৰিতে বুলিল॥

৫৯২ পাত্রে মহাপাত্রে, ক.—খ. পাচে মন্ত্রি

৫৯৬ মাহৰ বাপৰ...চাই। নমস্কাৰ
৫৯৭ সেবকত...নাই॥
কুমাৰে মা
(ক. পুথিত পদবোৰ নষ্ট হৈছে। খ. পুথিৰপথা গৃহীত।)

৫৯৮ নিজ ঘৰ...গৈলা মাৰ॥ ক.—খ.

কাতো দিলে পাইল * আগুন বাজাক।
নাহি শীঘ্রে সাজি মন্ত্রি গৈলা যমলোক॥

শব্দ-নির্দ্দেশিকা

সঙ্কেত-চিন: অপ°—অপভ্ৰংশ। আ°—আৰবী। তু°ক°—তুলনা কৰক। প্ৰা°—প্ৰাকৃত। প্ৰা°অ° - প্ৰাচীন অসমীয়া। ফা°—ফাৰ্চী। ব°—বঙলা। স°—সংস্কৃত। হি°—হিন্দী। সমান চিনে (=) ব্যুৎপত্তিগত সম্পৰ্ক সূচাইছে। সৰু বন্ধনীৰ মাজৰ শব্দ আৰু অঙ্কবোৰে পাঠান্তৰ নিৰ্দ্দেশ কৰিছে।

অঙ্গুষ্ঠি, ১০২=আঙঠি।

অধোমুই, ৩০১=অধোমুখী।

অনিন্দিতি, ১৩,৪৬৪—অনিন্দিতা।

অপসৰা, ৬=অপ্সৰা। পৰী।

অমত্তক, ৩৯৩=মত্ত; মদ।

অমোদিত, ৪৫১=আমোদিত।

অম্ৰাৰতী, ৪০০, ৪২৬=অমৰাৱতী।

অৰ্ঘ, ৩০=অৰ্ঘ্য।

অসঞ্চাৰ ৪৩১—য'লৈ অহা-যোৱা নাই।

আকলিলা, ২৪৫—উপলব্ধি কৰিলে; ছম্‌জিলে। [আ° অক্‌ল্‌।]

আকাৰ্য্য, ৫৫৩=অকাৰ্য্য।

আগুসাৰ, ৪৫৭=অগ্ৰসৰ।

আঙ্গুষ্ঠি, ৪৯৪=আঙঠি।

আছি, ৩৯৬—থাকি।

আজু, আজুক, আজুকা, আজুকাৰ, ২৪৩, ২৮০, ২৮৬, ৩০৬, ৩৩২, ৩৩৭, ৪৩৩—আজি ; আজিৰ। [সং অদ্য+*কর্য।]

আদেখ, ৪৫৮—নেদেখা ; দেখিবলৈ নোপোৱা।

আদেখে, ৪৭৫—নেদেখাকৈ।

আনঞো, ২৭=আনো।

আনয়, ৫১৫—নিচিনা ; সদৃশ ; লেখীয়া। [সং লয়]

আপাৰ, ৫১৬=অপাৰ।

আমলেক (আমলেখি), ৫১৩—টেঙা। < সং অম্ল।

আৰাম ১০৫—ঘৰ ; জিৰণি-ঘৰ।

আৰশে ১৫০, = অৱশ্যে। তু° ক° উষা-পৰিণয়, ব্যাসৰ মুখৰ কথা আনিবো আৱসে।

আসকতি, ৪৫ = আসক্তি। অনুৰাগ ; স্নেহ ; আকর্ষণ।

আসৰিশ, ৭৩ = অসদৃশ। আচৰিত।

ইছা, ১০, ৩১৮, ৩১৯, ৪৩৪, ৫৬৭=ইচ্ছা।

উখৰা, ১৯৪, শুকান মাটি।

উচ্ছৃত, ৪২৪=উচ্ছ্রিত। ওখ।

উজন্টি, উঝন্টি, ১০২, ৪৯৪—ভৰিৰ আঙুলিৰ অলঙ্কাৰ।

উতৰ, ৩৮৯, ৪৩০, ৪৭৮=উত্তৰ।

উদেশ, উদ্দেশ, ৪০৯, ৫৫৬—ঠিকনা, সঠিক খবৰ-বাতৰি।

ঋষীকেশ, ১=হৃষীকেশ।

একভিতে, ৪২০—একালেদি। [সং অভিতঃ।]

একলে, ৪৯৫—অকলে।

কাহানী, ৫৩০=কাহিনী। [তু°ক° হি° কহানী।]

কাহালি ৪৮, ৫০০=কালি। কালিয়া ; পেঁপা ; ফু দি বজোৱা বাদ্য।

কিবাতৰে, ৪৭৬—কিয় ? কি কাৰণে ?

কুচ্চিতৰ, ১৫৭=কুৎসিতৰ।

কুন্দমালী, ৯১—এবিধ ফুল। [স° -মল্লিকা]।

কুন্দৰঙ্গ, ৪৬২—এবিধ ফুল।

কুন্দুৰা ৪১৮—হুদুৰা ; গড়। ['হুদুৰা' চাওক।]

কুমৰ, ৪৫, ৫২, ২১৪, ৫১৪=কুমাৰ ; কোঁৱৰ। ৰাজকোঁৱৰ।

কুলুপ, ৫৩৩—বাদুলীসঁচাৰ ; তলা। আ° কুফ্‌ল্‌।]

কুসিয়াৰ, ২৯২=কুঁহিয়াৰ।

কুহৰে, কুহুৰে, ৪৫৪, ৫৩১—কুউ কুউ কৰে।

কেনি, ৫৫৮—কিয় ?

কোথাইক, ৪৩৮—ক'লৈ ?

কোল, ৩৮৬, ৫০৩—ওচৰ ; কাষৰ। [স° কূল, ক্রোড়।]

কোলাহাৰ, কোলাহাল, ৪০, ৫০, ৪৯২=কোলাহল।

কোষ-বন্ধন, কোষনা-বন্ধন, ৩৮৪—সম্ভৱতঃ, বিয়াৰ আগতে কোনো প্রাচীন প্রথামতে ধন জমা দিয়া।

খমৰু, ৯২—এবিধ ফল।

খাটখৰি, ৪৫০—খটখটি।

খাণ্ডা, ৬৫—তৰোৱাল।

খাসি, ৪১৯—খাহি ছাগলী।

খীণী, ৪৬৫—ক্ষীণা। খীণ।

খীৰিসা, ৭৫২—ঘন খীৰেৰে কৰা খাদ্য।

খুজি-লুড়ি, ৪২১—ভালকৈ বিচাৰি।

খুদ্ৰ, ৬২=ক্ষুদ্ৰ।

খুধা, ৫৩৮=ক্ষুধা।

খুনি, ৪৪৭=খনি। আকৰ।

খেন, ৫২=ক্ষণ।

খৈৰ ৪৫০=কৈৰ, কৈৰা। এবিধ চৰাই।

-গণি ৩২৯=-গণ। -সকল।

-গমনী, ১৫=-গামিনী।

গলাগলি, ৫৫৫—ডিঙিত ধৰা-ধৰি।

গিড়, ৫০—ভিৰ; ভৰিৰ খোজৰ ভৰ। <প্ৰা° গোড্ড।

গুঞ্জ, ৪০৪—লাটুমণি; কাউৰী-মণি।

গেৰা-গেৰি, ১৮৪, ৫৬৪—বাগৰা-বাগৰি; মাটিত লুটি।

ঘঞ্চাল, ৫০—আঘাত; হেঁচা।

ঘোড়, ৬২=ঘোটক, ঘোঁৰা।

চপকৰে, ৬২, ২২৬—দলেৰে; দল পাতি। [স° চাপ+আকাৰ?]

চমৎকাৰ, ২১, ৫৩৩—চমৎকৃত; আশ্চৰ্য্যান্বিত।

-চাতুৰী ১৫, ৫০৯— -চতুৰী; -চতুৰা।

চিৰল, ৪৯৯—চেলা-জৰী।

চাল, ৪০ (বোধ হয় হ'ব "চাল")—কম্পন। 'ধৰণী যাই চাল' ভূমিকম্প হয়। তু°ক° কীৰ্ত্তন-ঘোষা, প্ৰজাৰ গিৰত যেন যায় ভূমি-চাল॥

জঙ্কা, ৫৬৩=জকা।

জড়কিড়, (জড়কিত), ৪৪৭—দ'ম বন্ধা।

জুড়াই, ৬৭—একেলগ কৰি ; গোটাই। তু°ক° ব° জড়ো কৰ্।

জল-পাক, ৩২৩—পানীৰ সোঁতৰ পকনীয়া।

জৰঞ্জ ৫১৪=যমজ ; যঁজা।

জাউ, ২২৪—দুই হাত একেলগ কৰি মৰা মুঠি।

জাঞলে, জাৱলে, ১৯৩, ৪৪৮—দুখন (হাত) একলগে কৰি।
[স° যমল।]

জাঞোল, ৫৫৭—দুই হাত একেলগ কৰি কৰা মুঠিৰ আঘাত।

জাঞোলায়ে ২২৯—দুই হাত একেলগ কৰি মুঠি হানে।

জাণ্টে, ৪০৫—বেগাই ; সোনকালে। স° ঝটিতি।

জাতিকাৰ, ৩৬৫—সুন্দৰ। [স° জ্যোতিঃকাৰ>জাতিঙ্কাৰ।]

জাপগড়, ঝাপগড়, ৮৯, ৩৮৬—দুজনীয়া বা দুতৰপীয়া গড়।

জুমুৰি, (ঝুমুৰি), ১৪৩—কুঁজী। তু°ক° কীৰ্ত্তন-ঘোষা : হুয়া কুজী
জুমুৰি অঙ্গক হাতে ঢাকি।

জেনৰু ৯২—জেনেৰু বা জেঙেৰু টেঙা।

টঙ্গিতি, ৯৭—টঙিত।

ঠেকাইল ৩৯৪—লগালেগৈ।

ডাইন, ৬৬=দক্ষিণ। সোঁ।

ঢঙ্গ, ১৬১—ধেমালি।

তথি, ৩৮৭—তাত।

তবল, ৪৮=তবলা।

তন্দ, ১০৪=তন্দ্র।
তহুন, ৪৮, ৪৯২—তনস্থুন।
তম্ভিরা, ৫৬৬—দৈ। [সং স্তম্ভ]
তহ, ২৭৩, ২৮৪, ২৯৯, ৫৯১—তাত। [সং তথা > প্রা° তহ। সং তস্মিন্ > অপ° তহিং, তহিঁ।]
তার, ১১১, ১২৬, ৪৭৯—কারণে।
তর, ৫১৪—নগত।
তুরিত, ৩৫০—তৎক্ষণাৎ; সোনকালে। [সং ত্বরিত।]
তৃতয়, ১৯৫—তিনি।
তোমর, ৫০১—গদার নিচিনা এবিধ যুদ্ধাস্ত্র।
দড়, (৩২৯)=দৃঢ়।
দরনা, ৪৬১=দমনা। তুলসীর নিচিনা ফুল আরু পাতর এবিধ সরু গছ।
দায়া, ১৭৮, ২৫৭, ৩৪৩, ৩৮২, ৫২৩, ৫৩৮=দয়া।
দায়াতরে, ৩৮৫—দয়াত; মরমত। তু° ক° কীর্ত্তন-ঘোষা, আতি দায়াতরে ঃ কনিষ্ঠ পুত্রর ঃ নারায়ণ নাম থৈল।
দায়ালুক-মতি, ১৪৬—দয়ালুক-মতি। তু° ক° লর-কুশর যুদ্ধ, দায়ালুক রাম তুমি বোলয় সংসারে।
দারি, ৭=দারু। কাঠি।
দীর্ঘি, ৪২৬—সরোবর; পুখুরী। [সং দীর্ঘিকা।]
দুতি, ১২, ১৯=দ্বিতীয়। [পালি, দুতিঅ।]
দেখিয়া, ১১—দেখা যায়; দেখা হয়। [প্রা° দেক্খিঅ।]

দোসাধু, ২৯০—কোটোৱাল। [সং দৌঃসাধনিক। তুং কং চৰ্য্যা, জো সো চৌৰ সোই দুযাধী ; নেপালী, দোসাঁধ (সীমান্ত) ; দোসাঁধিয়া (সীমান্তবাসী), তুং কং কুমাওনী, দোসাঁত।

দ্বিপিন, ৪০২—হাতী। [সং।]

ধনি, ৯৪—তিৰোতা ; মহিলা।

ধনুধৰ, ৩৫১—ধনুৰ্দ্ধৰ। তুং কং বিয়ানাম, অ' ৰামে ধেনুধৰ।

ধাতৃ, ৯২—এবিধ ফল। [তুং কং ধাতকী (চণ্ডীদাস, শ্রীকৃষ্ণ কীর্ত্তন)।]

ধাৰড়িয়া, ১৭৩—লৰি ; ঢাপৰি ; ঢপলিয়াই। [সং ধাৰ্।]

ধাৰণ, ১৮=ধৰণ।

ধুথুৰ, (ধুন্থুৰ), ৩৯৩=ধুতুৰা।

ধূসল, ১৮৪=ধূসৰ।

ধৈজ, (ধৌজ), ৪০১=ধৈৰ্য্য।

নন্দনী, ৪৮৩=নন্দিনী। কন্যা ; ছোৱালী ; জী।

নবান্ধিলো, ৯৩—পদ-বন্ধ নকৰিলো ; কবিতাত নিলিখিলো।

নয়, ১৪, ৩৪, ৪৬৯—সদৃশ ; নিচিনা। [সং লয়।]

নাবোঁ, ১৬৪=নোৱাৰোঁ। [সং ন পাৰয়ামি।]

নিকালিলা, ৪১৮—খেদিলে ; বাহিৰ কৰিলে। [সং নিঃ-কাল্।]

নিচয়, নিচ্চয়, ৭৬, ৩৫৪, ৪৯০, ৫২১, ৫৮৮=নিশ্চয়।

নিচয়ে, ১৫৪, ৩৮২=নিশ্চয়ে। নিশ্চয়কৈ ; নিশ্চিতকৈ।

নিঢালে, ১৮৯, ৫৫৭—হাত-ভৰি মেলি।

নিন্দ্ৰা, ৪১৫=নিদ্ৰা।

পাৰলি, ৪৬১—পাৰুল ; এবিধ ফুল। [সং পাটলি।]

পালেঙ্গি, ৩২৯—পালেং। খাট। [সং পর্য্যঙ্ক।]

পাশ-শাৰী, ২৫৩=পাশা-শাৰী। পাশাৰ চাল। তুং কং উষা-পৰিণয়, সন্মুখে বসিয়া দুই খেলে পাসাসাৰি।

পিশাঙ্কে, ৫৫৯=পিশাচে। তুং কং কীৰ্ত্তন-ঘোষা, ভৈল যেন জড় আতি পিশাঙ্কৰ বেশ।

প্ৰকাৰ, ৪৭৯—ছল।

প্ৰচাৰতে, ৫৫৯—পঁচাৰতে। চকুৰ পঁচাৰতে ; নিমিষতে।

প্ৰত্যেক, ১৪৭=প্ৰত্যক্ষ।

প্ৰাঙ্কি, প্ৰাঙ্কী, ২৬১, ৩১৬, ৩২৬, ৪২৬, ৪২৭=প্ৰাচীৰ। দেৱাল ; গড়।

ফাল দিয়া, ৬৮, ৭৪, ৮৪, ১৭৪—ফালৰি কাটি ; ছায়া কাটি।

ফোৰমুঠি, ৪০৪—ফৰ্ম্মুঠি (?)।

বচৰ, ৫২৩—কথা ; অনুবোধ। [< বচন+সং অং গোচৰ।]

বজোৱাৰ, ৩৯৯—সাগৰৰ ধুমুহা।

বত্তিস, ২৪১=বত্রিশ। [তুং কং হিং বত্তীস।]

বন্দুলি, ৪৬১ এবিধ ফুল ; [সং] বন্ধুজীৱ ; বন্ধুলী।

বলভ, ৪৮৩=বল্লভ। প্ৰিয়।

বহি ৫১১=বৈ। পাৰ হৈ।

বাঘ্ৰ, ৪২৩=ব্যাঘ্ৰ ; বাঘ।

বাজি, ২৮৮—লাগি। [সং বদ্ধ।]

বায়া, (বীয়া,)=৫৩৩—লগাই।

বাসয়, ৪৬০—গোন্ধায়। তু° ক° কীৰ্ত্তন-ঘোষা ঃ অগুৰু ধূপৰ ঃ ধূম্মে আমোদিত ঃ বাসয় দিশ-বিদিশ।

বাসিয়া, ৪৮৫—গোন্ধ লগাই; সুৱাসিত কৰি।

বিচাই, ৪৬৩—পাতি; পাৰি; মেলি।

বিদগদ ৫৩১—ডাঠ [স° ৱিদগ্ধ।]

বিনাৱে, ৩৫০, ৪৭৬—বৰ্ণায়; বিৱৰণ দিয়ে।

বিনাওঁ ৪৩৭—বৰ্ণাওঁ, কওঁ।

বিলোপিত, ২৯৯—বিলেপিত।

বিহা, ১৫৮, ১৬৮, ৩৫৫, ৩৫৭, ৪৯৪=বিবাহ; বিয়া।

বৃতান্ত, ৩১০=বৃত্তান্ত।

বৃধ, ২৬০, ২৬৬, ৩১৫, ৩৮৯, ৩৯২=বৃদ্ধ; বুঢ়া।

বৃধি, ৫৩, ২৬৬=বৃদ্ধি।

বেদেশ, ৫৪=বিদেশ।

বেৱহাৰ, ৩৮৩, ৩৮৫, ৪৩১=ব্যৱহাৰ। দস্তুৰ; ৰীতি; ৰীতি-নীতি।

বৈদেশ, বৈদেশী, ২০৭, ২১০=বিদেশী। প্ৰৱাসী; দেশান্তৰী।

বৈয়া, ৫১৭—পাৰ হৈ।

বোলানে, ৯৬—মাত লগাবলৈ।

ভণ্ডন, ৫৬৪—ঠগন।

ভন্য, (১৩৪,) ৪৩০, ৪৩৯, ৪৬৮=ভগ্নী; ভনী। বাই-ভনী।

ভাষ, ৪০৬=ভাষা। কথা।

ভোখ, ২৮৬, ৩২৭=বুভুক্ষা; ভোক।

মতাহি, ১৭১=মঠিয়া ; কলহ ; কুম্ভ। হি°।

মধ্যান, ৪৪৯, ৫৭৪=মধ্যাহ্ন। দুপৰ।

মনায়ক, ২১৮—বহো ; গৰাকী; মালিক। [< মালিক+নায়ক]।

মৌহৰি, ৯৮—এবিধ বাদ্য-যন্ত্ৰ।

মহৰি, ৯২—এবিধ ফল।

মহামাৰ, ৩৩৭—ঘোৰ মৃত্যু। 'চিন্তে মহামাৰ'—ঘোৰ মৰণ ঘটায়। তু° ক° কীৰ্ত্তন-ঘোষা, যুদ্ধত বধাহে চিন্তিল মাৰ।

মহুন, ৫৬৭=মৰম।

মাজাৰ, মাঝৰ, ৮৪, ৫২০—মাজ ; মাজত।

মিসল, ৩৯৩=মিহল ; মিহলি।

মুকলিত, মুকল, ২৭৫, ৫০৯, ৫৮৩=মুকলি।

মুখশুধি, ৫০৫=মুখশুদ্ধি ; মুহুদি।

মুহিত, ৭৫—মুহিবলৈ।

মূৰ্চ্ছ, ৫৫৭=মূৰ্চ্ছা।

মেহ্লাই, ১৪৯=মেৰাই।

মোদক, ১৫৬, ৩৯৩—মিঠাই।

-মোহনী, ১৫=মোহিনী।

যদি, ১১০, ১৮৫, ২৪৭—যেতিয়া।

যথেচ্ছায়ে, ৫৬৮—ইচ্ছামতে।

যেনয়, ২০৮—যেনেকুৱা।

যোদ্ধাৰ, (যুধাৰ,) ৯৫, ৩৮৮—যোদ্ধা ; যুজাৰু।

ৰঙ্গমালী, ৪৯২—এবিধ ফুল। [স° -মল্লিকা।]

ৰবাব, ৪৯—এবিধ বীণা-জাতীয় বাদ্য ।

ৰাউত, ৫০২—ঘোঁৰা-চোৱাৰী ; অশ্বাৰোহী সৈন্য । তু° ক°
লৱ-কুশৰ যুদ্ধ, ৰাহুতে সহিতে কাটি পেলাইলা ঘোড়াক ।

ৰাৱ-চাৱ, ২৫—মাত-বোল ।

ৰুষিয়া, ৩৪৪—ৰোষ কৰি ; খং কৰি ।

লাই, ২২৫, ২৩৪—কাৰণে ; -লৈ । [ব্ৰজ° ।] [প্ৰা° অ° লাগি ।]

লাহাৰি, ১০০=লাহৰী ; লাহি । ধুনীয়া ; সুগঠিত ; পাতল ।
[স° লাস+লহৰি ।]

লুকা দি, লুকি দি, ১০৮, ১২৬, ৪২০, ৫৬০,—লুকাই ; চকুৰ
আঁৰ হৈ । তু° ক° উষা-পৰিণয়, মোৰ ঠাই লুকি নাই ইসৱ
কথাৰ ।

লোটাৰি পাৰিয়া ১৮৩, ৪৫৫—মাটিত লুটি-বাগৰ দি । তু° ক°
কীৰ্ত্তন-ঘোষা, পাড়ন্ত লোটাৰি পৰি নিঢালে ।

শকতি, ৫০১=শক্তি । শেলৰ দৰে এবিধ যুদ্ধাস্ত্ৰ ।

শতৰঙ্গ ২৫০—পাশা ; ঢাল । [আ° শৎৰঞ্জ্ । < চতুৰঙ্গ ।]

শস, ৪১=শস্য,

শিখাই, ৩৭৮=শিকাই ।

শ্ৰদ্ধা, ৯৭, ১৬৩—হেঁপাহ । [>প্ৰা° অ° সাধ ।]

সঙ্কলয়, ৪৪৩—মাৰে ; বধ কৰে ।

সন্ধুক্ষণ, ২৩, ৫৪৫, ৫৬৫—সচেতন ।

সৰ্ব্বজান, ১—সৰ্ব্বজ্ঞ । [স° সৱ জ্ঞান ।]

সৰ্ব্বস, ৩৯৯=সৰ্ব্বস্ব ; সৰ্ব্বহ ।

সাধুৰ্ব্বাদ, ৩৯৪—প্ৰশংসা।

সান্তন, ৩৩১=সান্ত্বন। সান্তনা, ৩৭৮=সান্ত্বনা।

সাহস, ১৪৬=সাহস ; সাহ।

সিচিগা, ৪১৬—শলা। [স° সূচিকা।]

সিধান্ত, ৩০৪=সিদ্ধান্ত।

সিহি, ৫৬৪—সেইহে।

সুছান্দ, ৫০৫—সুন্দৰ। [স° সুছন্দ।]

সুজান, ৩৯, ৭০—পাকৈত ; জ্ঞানী। [স° সুজ্ঞান।]

সুতিয়া ২১৬—শুই। [স° সুপ্ত>প্ৰা° সুত্ত।]

সুপ্ৰসন, ৪৫৫=সুপ্ৰসন্ন।

সুভাগিনী, সৌভাগিনী, ১৫, ৪৪=সুৱাগী ; লাগী। [স° সৌভাগ্য>সোহাগ, সুৱাগ।]

সুক্মা পোড়া, ৫১৩—শুকান আৰু পোৰা খাদ্য ; ভজা-পোৰা।

সেত্বৰে, ৩৪১=সত্বৰে। বেগাই ; বেগতে।

সেহিঠান, ২৮৩—তেনেকুৱা।

সোহে, ৩৩২—শোভে ; শুৱায়।

-হৰণী, -হৰিণী, ১০৩, ১৪৬=-হাৰিণী।

হাকলে-বিকলে, ১৮৫, ৩৯৬—আকুলি-ব্যাকুলি।

হাঙ্কাৰে, ৩৯—মাতি ; নিমন্ত্ৰণ কৰি ; জাননী দি। [প্ৰা° হক্ক।]

হাঙ্গাৰ, ৫২০—হেঙাৰ।

হাড়ী, ৩০০—মেতোৰ ; হাৰ আদি পেলোৱা মানুহ।

হাসিত, ৩৩৮—হাহি ; হাহি-হাহি।

হুচুৰা, ৪০৯, ৪১১—গড়; পোতাশাল।

হুয়েৰ, ৩৪৩—হোৱাঁ। [অনুজ্ঞা।]

হুৰুম, ৪৫২—মুৰিৰ নিচিনা, চাউল ভাজি কৰ[illegible]বিধ খাদ্য।

হুলথুল, ৪৮৭=হুলস্থূল।

হেনঠান, ৭৩, ২১৫, ৩৫৫—এনেকুৱা; এনেকৈ।

হেনঠানে, ৪৭—এককৈ; এনেভাৰে।

ক্ষেত্রি, ৩৫১=ক্ষত্রিয়।

সংশোধন

পৃষ্ঠা	শাৰী	অশুদ্ধ	শুদ্ধ
৮	[illegible]৫	মাণিকে	মাণিক
[illegible]	[illegible]৭	তগৰ	টগৰ
	১৭	মাক্ৰি	মক্ৰি
২৯	১৩	বুলিয়া	বুলিয়ো
৩১	৫	কুমৰে	কুমৰ
৩৭	পাদটীকা	পুথিত	ক. পুথিত
৪৩	১৭	অন্তৰে	অনন্তৰে
৪৯	পাৰ্শ্বটীকা	কূমাৰক	কুমাৰক
৫৩	৮	পত্নীসকলৰ	পৰীসকলৰ
৫৩	১৫	তাক	তাত
৫৭	১৪	কৰিলা	কৰাইলা
৬০	১৪	উপৰ	উপৰ
৭৫ ৭৭	উৰ্দ্ধটীকা, পাৰ্শ্বটীকা উৰ্দ্ধটীকা	কুমাৰৰ সম্মতি আৰু বিয়া	কুমাৰৰ বাহিক সম্মতি
৮৬	পাৰ্শ্বটীকা	ৰাক্ষসাৰ	ৰাক্ষসীৰ
৯১	৬	মূকুতা	মুকুতা
৯৬	১৮	আগত	আগত
৯৯	১২	কতুহল	কতুহল
১১৩	১৯	পাবি	পাৰি
১২২	১১	ক্ৰান্দন	ক্ৰন্দন
১২২	১৫	কান্দিলত	কান্দিলন্ত
১৩২	উৰ্দ্ধটীকা	উপাখ্যাত	উপাখ্যান
১৩৬	৭	কুন্দৰা	কুহুৰা

